

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS
VILNIAUS UNIVERSITETAS

KAROLIS ŽIBAS

KINŲ IR TURKŲ IMIGRANTAI LIETUVOJE: IMIGRACIJOS KILMĖ,
TĘSTINUMAS IR MIGRACIJOS TINKLO FORMAVIMASIS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, sociologija (05 S)

Vilnius 2012

Disertacija rengta 2008–2012 metais Lietuvos socialinių tyrimų centre

Mokslinis vadovas: prof. habil. dr. Arvydas Virgilijus Matulionis (Lietuvos socialinių tyrimų centras, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S)

Turinys

IVADAS	5
1. MIGRACIJOS TYRIMŲ TEORINĖS IR METODOLOGINĖS PRIELAIDOS	23
1.1 Migracijos tyrimų problematika socialiniuose moksluose	23
1.1.1 Migracija kaip sociologinio tyrimo objektas	23
1.1.2 Migracijos tyrimai skirtingose socialinių mokslų disciplinose	29
1.1.3 Pagrindinės migracijos tyrimų Europos Sąjungoje ir Lietuvoje kryptys	33
1.2 Empirinio tyrimo modelio paieškos socialinėse ir ekonominėse migracijos teorijose	54
1.2.1 Migracijos samprata ekonominėse migracijos teorijose	56
1.2.2 Migracijos tinklo analizės aspektai socialinėse migracijos teorijose	65
1.2.3 Empirinio tyrimo modelio konstravimas	72
2. IMIGRACIJOS PROCESAI LIETUVOJE: KINŲ IR TURKŲ ATVEJAI	78
2.1 Migracijos problematika ir sąvokos	78
2.1.1 Migracijos tyrimuose vartojamų sąvokų adaptavimas	78
2.1.2 Imigracijos ir imigrantų integracijos politika Lietuvoje	85
2.1.3 Imigracijos suvokimai Lietuvos visuomenėje	91
2.2 Kinų ir turkų imigracijos Lietuvoje situacija	97
2.2.1 Pagrindinės imigracijos tendencijos Lietuvoje	97
2.2.2 Kinų ir turkų imigracijos specifika	99
2.2.3 Kinai ir turkai didžiuosiuose Lietuvos miestuose	102
3. KINŲ IR TURKŲ IMIGRACIJOS BEI MIGRACIJOS TINKLO FORMAVIMOSI ANALIZĖ	107
3.1 Kokybinio tyrimo parametrai	107
3.1.1 Tyrimo metodai	108
3.1.2 Tikslinė grupė, respondentų atranka, imtis ir tyrimo organizavimas	109
3.1.3 Tyrimo instrumentai ir duomenų analizės turinys	114

3.2 Kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo analizė: kokybinio tyrimo rezultatai	115
3.2.1 <i>Kinų ir turkų imigracijos prielaidos</i>	116
3.2.2 <i>Kinų ir turkų socioekonominio statuso Lietuvoje kaita</i>	120
3.2.3 <i>Individualūs ir kolektyviniai kinų bei turkų mobilumo veiksniai</i>	123
3.2.3.1 <i>Kinų ir turkų „migracijos kelias“</i>	130
3.2.3.2 <i>Migracijos motyvai ir migracijos tinklo formavimas(is)</i>	132
3.2.4 <i>Kinų ir turkų ekonominės veiklos trajektorijos socialinių bei ekonominių ryšių perspektyvoje</i>	134
3.2.4.1 <i>Kinų ir turkų ekonominės veiklos ypatumai: šeimos verslas</i>	134
3.2.4.2 <i>Kinų ir turkų verslas Lietuvoje: etninė giminystė, verslo partnerystė ir darbo santykiai</i>	138
3.2.4.3 <i>Tarpusavio konkurencija ir ekonominės veiklos specifika</i>	145
3.2.5 <i>Migracijos tinklas ir ryšiai su daugumos visuomene</i>	151
3.2.5.1 <i>Interaktyvios migracijos tinklo formos</i>	157
3.2.5.2 <i>Kinų ir turkų migracijos tinklas makro, mezo ir mikro lygmenyse</i>	159
3.2.5.3 <i>Individualios kinų ir turkų imigracijos patirtys</i>	162
3.2.6 <i>Kinų ir turkų imigrantų organizacijos</i>	163
3.2.7 <i>Struktūriniai kinų ir turkų imigracijos veiksniai: imigracijos politika ir visuomenės nuostatos</i>	170
3.2.8 <i>Kinų ir turkų imigracijos bei nuolatinio gyvenimo Lietuvoje potencialas</i>	174
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	178
LITERATŪROS SĄRAŠAS	185
PRIEDAI	207

ĮVADAS

Šiuolaikinėms visuomenėms būdingą etninę įvairovę sąlygoja etninių grupių, diasporų ir migrantų bendruomenių formavimasis. Pastaraisiais dešimtmečiais šiems procesams vis didesnę įtaką daro tarptautinė migracija, XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje tapusi neatsiejama visuomenių raidos dalimi.

Politinė ir ekonominė valstybių bei regionų transformacija (kolonializmo eros pabaiga, Sovietų Sąjungos žlugimas, Balkanų konfliktas, ekonominis ir socialinis valstybių ar regionų nestabilumas) ir kiti veiksniai (Europos Sąjungos integracija, senstančios visuomenės ir tarptautinis disbalansas tarp darbo jėgos pasiūlos bei paklausos, klimato kaita ir geresnio gyvenimo paieškos, kt.¹) paskatino daugelio pasaulio šalių visuomenių mobilumą, sąlygojusį naujus socialinius ir ekonominius iššūkius tiek tradiciškai migrantus priimančioms, tiek iš naujo tarptautinį mobilumą atrandančioms visuomenėms, kurioms teko ieškoti naujų koegzistencijos formų su valstybėje susiformavusiomis etninėmis grupėmis ir naujai besiformuojančiomis migrantų bendruomenėmis. Skirtingas imigracijos kontekstas ir patirtis ES valstybėse narėse suformavo skirtingas diskusijas apie (ne)sėkmingai įgyvendinamą imigracijos ir integracijos politiką, jos socialines pasekmes ir, galiausiai, multikultūralizmo žlugimą.

Informacijos srautai, transnacionaliniai migrantų tinklai bei spartus technologijos vystymasis geografinius atstumus padarė lengvai įveikiamus, todėl dauguma pasaulio valstybių jau įsiliejo į globalios migracijos procesus. Globalus tarptautinės migracijos pobūdis tapo XXI a. skiriamuoju ženklu, o ES, kaip

¹ Tarptautinės migracijos veiksnių apibūdinimas yra sąlyginis, parodantis pagrindinius visuomenių migracijos ypatumus ir tendencijas. Tarptautinis žmonių mobilumas gali būti skatinimas įvairių veiksnių, nesusijusių su klimato kaita, kariniais konfliktais, ekonomine ir politine šalių ar regionų situacija. Vis dėlto, atskiri istoriniai laikotarpiai ar konkretūs įvykiai (nuo 1973 m. pasaulinės naftos krizės ir Sovietų Sąjungos žlugimo XX a. devintame dešimtmetyje iki 2008 m. karinio Gruzijos ir Rusijos konflikto ir 2011 m. krizės Libijoje) tarptautiniuose migracijos procesuose vaidina svarbų vaidmenį, nes „kuria“ naujas ar papildo „senas“ migracijos sistemas (pavyzdžiui, 1973 m. naftos krizės atveju – darbo migracijos; 2008 m. karinio Gruzijos ir Rusijos konflikto bei 2011 m. krizės Libijoje atvejais – prieglobsčio ir nelegalios migracijos sistemas. Sovietų Sąjungos žlugimas sukūrė naujas migracijos sistemas Vidurio Rytų ir Vakarų Europoje).

politinė ir ekonominė bendrija, tapo vienu iš labiausiai imigrantus traukiančių pasaulio regionų. Dėl šių priežasčių apie imigraciją į ES šiandien diskutuojama kaip apie daugialypį procesą, pareikalavusį iš ES valstybių narių naujo požiūrio, bendra politika ir šiuolaikine migracijos samprata paremto migracijos valdymo.

Paskutinysis XX a. ir pirmasis XXI a. intensyvios tarptautinės migracijos Europoje dešimtmetis atskleidė skirtingo pobūdžio migracijos keliamus iššūkius valstybių nacionalinei ir tarptautinei politikai bei visuomenių tarpkultūrinei koegzistencijai. ES plėtra (2004 ir 2007 m.) ir paskutinysis Šengeno sutarties ratifikavimo etapas (2007 m.) paveikė Europos kontinento geopolitinę situaciją. ES išorinių sienų „pasislinkimas“ Rytų kryptimi ir judėjimo laisvės principo liberalizavimas ES „viduje“ tapo vienu svarbiausiu tarptautinės migracijos procesus skatinančiu veiksmu. Šie veiksniai padarė įtaką naujiems tarptautinės migracijos sistemoms² ES atsirasti. Nepaisant griežtos imigracijos politikos, dauguma ES valstybių narių tapo didėjančios imigracijos liudininkėmis. Dar XX a. pabaigoje pagrindiniais imigracijos traukos centrais ES buvo laikomos Vakarų Europos ir Skandinavijos šalys, tačiau XXI a. vykstantys (dez)integracijos procesai Europoje ir už jos ribų rodo naujas migracijos tendencijas: „naujosios“ ES valstybės narės tapo ne tik imigrantų kilmės, bet taip pat tranzito bei tikslo šalimis iš geografiškai artimų (Rusijos, Baltarusijos ir Ukrainos) ir tolimų (Turkijos ir Kinijos) šalių. Tuo pat metu, kai Vakarų Europos šalys pradėjo kritiškai vertinti įgyvendinamą imigracijos ir integracijos politiką, „naujosios“ ES valstybės narės susidūrė su migracijos srautų reguliavimo ir migrantų integracijos strategijų kūrimo iššūkiais.

Analizuojant XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje vyraujančias migracijos kryptis ES, išskirtinos skirtingų istorinių, politinių ir ekonominių aplinkybių sąlygojamos kinų ir turkų mobilumo tendencijos. Kinų imigracija į Europą

² Migracijos sistema (kaip procesas) yra išplėta *migracijos sistemų teorijos*, kuri leidžia identifikuoti stabilias tarptautines migracijos sistemas. Kaip teigia Massey et al. (1993: 454), migracijos sistema yra laiko ir erdvės sąveikoje stabili (tačiau geografiškai lanksti) migracijos srautų struktūra. Naujų migracijos sistemų atsiradimą po ES plėtros 2004 m. pradėjo analizuoti Adrian Favell (2006, 2008).

siejama su Kinijos Liaudies Respublikos (toliau – Kinijos) ekonomikos stiprėjimu, šalies vaidmeniu globalioje ekonomikoje³ ir stipriu, istoriškai susikūrusiu tarptautiniu migracijos tinklu. Priešingai ekonominiam kinų imigracijos diskursui, turkų imigracija „lydima“ politinių debatų dėl Turkijos narystės ES, integracijos politikos nesėkmių⁴ ir, kartu, migracijos politikos saugumizacijos (angl. *securitisation*) tendencijų⁵.

Lygiagrečiai skirtingoms istorinėms, politinėms ir ekonominėms imigracijos į ES aplinkybėms, kinų ir turkų mobilumo tendencijos išsiskiria iš bendro šiuolaikinės migracijos ES konteksto. Naujausi statistiniai duomenys (Eurostat 2011) rodo, kad 2010 m. ES gyvenantys turkai sudarė didžiausią ne ES piliečių populiacijos dalį (2,4 mln. žmonių arba 7,2 proc. nuo bendros ES gyvenančių ne ES piliečių populiacijos). Pagal ES gyvenančių ne ES piliečių skaičių Kinija (po Turkijos, Maroko ir Albanijos) užėmė ketvirtą poziciją (Eurostat 2011). Pastebėtina, kad kinai buvo tarp tų imigrantų grupių, kurių skaičius ES nuo 2001 iki 2010 m. išaugo labiausiai. Be to, atlikti tyrimai (Vermeulen 2006; Benton ir Jenkins 2008; Benton ir Eric 2008; Moore ir Tubilewicz 2001; Yu-Sion 2003; Pieke 2004) leidžia diskutuoti apie specifinius kinų ir turkų integracijos tikslo šalyse scenarijus, susijusius su dideliu verslumo potencialu, stipriomis migrantų organizacijomis ir plačiu, migraciją sąlygojančiu tarptautinės migracijos tinklu.

Tiek kinų ir turkų imigracijos ypatumus, tiek kitų imigrantų grupių ir bendro pobūdžio tarptautinę migraciją analizuojantys tyrimai leidžia giliau pažvelgti į

³ Pavyzdžiui, milijardinės Kinijos investicijos į Europos rinkas pasaulinių ekonominių pokyčių metu, investicijų diversifikavimas iš JAV ir Japonijos į Europos rinkas. 2012 m. duomenimis, Pekinas savo užsienio valiutų atsargas įvertino 2,52 trilijonais eurų. Manoma, kad šios investicijos yra tik Kinijos ekspansijos pradžia Rytų ir Vidurio Europoje (15min.lt, 2012 05 22).

⁴ Pabrėžtinai Vokietijoje gyvenančių turkų atvejis, susijęs su pasauline naftos krize 1973 m. ir masine turkų imigracija į Vokietiją XX a. antroje pusėje. Turkų šeimos migracija į Vokietiją buvo sąlygojama XX a. antroje pusėje vykusiu masiniu darbo imigracijos procesu. Praėjus daugiau negu pusei amžiaus nuo turkų darbo imigracijos į Vokietiją pradžios, politiniame ir visuomeniniame lygmenyse pradėta diskutuoti ne tik apie demografinius iššūkius ir imigrantų getoizaciją, bet taip pat apie turkų imigracijos keliamus iššūkius socialinei politikai ir mokesčių sistemai.

⁵ Vienas pagrindinių klausimų diskusijose dėl Turkijos narystės ES buvo susijęs su turkų imigracijos į ES potencialu ir, kartu, migracijos politikos saugumizacijos ES tendencijomis (turkishweekly.net, 2004 12 16; huffingtonpost.co.uk, 2011 08 01 ir kt.)

skirtingą šiuolaikinių visuomenių mobilumo turinį. Intensyvėjant tarptautinės migracijos srautams, migracijos tyrimų ir nacionalinės bei tarptautinės migracijos politikos įgyvendinimas tapo vienas kitą papildančiais procesais. Migracijos srautai tapo sunkiai išmatuojamu reiškiniu ne tik dėl savo masto, bet taip pat dėl poveikio aplinkai, asmeniui, šeimai ir migracijos procese dalyvaujančių valstybių socialinei, demografini ir ekonominei raidai, kurią (imigracijos tikslo šalyse) iliustruoja „monopolizuotos“ kinų ir turkų imigrantų ekonominės veiklos sritys viešojo maitinimo ir smulkiosios prekybos sektoriuose, migracijos ir etninės ekonomikos vystymo(si) procesai besikeičiančiose darbo rinkose, kinų ir turkų imigrantų kvartalų kūrimo(si) tendencijos.

Aukščiau aptartos tendencijos rodo, kad migracijos reguliavimo mechanizmai turėtų būti grindžiami socialiniais tyrimais, leidžiančiais atskleisti sparčiai besikeičiantį šiuolaikinių visuomenių migracijos turinį. Kompleksinis migracijos turinys paskatino tyrėjus į migraciją pažvelgti ne kaip į išskirtinį socialinių ir ekonominių aplinkybių veikiamą reiškinį, bet kaip į neišvengiamą šiuolaikinės visuomenės bruožą (t.y. migraciją traktuoti kaip nuolatinę visuomenės būklę ar „kultūrą“). Šiuolaikinių visuomenių socialinė ir ekonominė raida, technologijų vystymasis ir tarptautinis žmonių mobilumas yra vienas kitą generuojantys ir vienas su kitu susiję veiksniai, todėl migracija *kaip procesas* neišvengiamai tampa šiuolaikinių visuomenių atspindžiu, o kaip *mokslinio tyrimo objektas* – mobilių visuomenių socialinius, politinius ir ekonominius procesus analizuoti padedančiu instrumentu⁶.

⁶ Tarptautinės migracijos įtaka ES ekonominei, socialinei ir demografini raidai yra neabejotina: 2007 m. ES populiacija augo ir pasiekė 497 mln., o 80 proc. augimo sudarė imigracija iš ne ES šalių. Nuo 1992 m. imigracijos įtaka Europos populiacijos augimui yra žymiai reikšmingesnė negu natūrali gyventojų kaita. Atsižvelgiant į ES populiacijos senėjimo ir mažo gimstamumo tendencijas, imigracija tampa itin reikšmingu procesu demografinių problemų ir ekonominių iššūkių kontekste (Lanzieri 2008). Apie migracijos poveikį ES valstybių narių demografini situacijai liudija 2011 m. *Eurostat* ataskaita (Eurostat 2011), kurioje teigiama, kad demografinė ES valstybių narių visuomenių raida ir migrantų integracijos politika ateityje taps pačiais svarbiausiais politiniais iššūkiais ES (Lanzieri 2011:22-24). Šiame kontekste sąveika tarp imigracijos, valstybės ir visuomenės tampa itin svarbi. Kaip teigia Weiner (1995:131), migracija ne tik paliečia valstybių populiacijos kompoziciją, bet taip pat išryškina visuomenės vaidmenį valstybės etninių santykių raidoje.

Lietuva tarptautinės migracijos kontekste nėra išimtis. Diskutuojant apie Lietuvos, kaip globalaus „žaidėjo“ tarptautiniuose migracijos procesuose, vaidmenį, Sovietų Sąjungos žlugimas, Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimas 1990 m., ES plėtra 2004 m. ir Šengeno sutarties ratifikavimas 2007 m. turėtų būti laikomi svarbiausiais įvykiais, padariusiais didžiausią įtaką tarptautinės migracijos tendencijoms Lietuvoje⁷.

Istorinis imigracijos kontekstas, Lietuvoje vyraujanti imigracijos struktūra ir imigracijos valdymo patirtys rodo, kad daugiau negu prieš 20 metų imigracija Lietuvoje patyrė lūžio momentą, įgaudama naujas formas. Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, *tarprespublikinė imigracija* į Lietuvą iš Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos ir kitų posovietinių šalių tapo *tarptautine (plačiau apie naudojamas sąvokas, žr. 2 priedą ir 2.1.1 poskyrį⁸)*. Taigi, politinės transformacijos perspektyvoje tas pats žmonių mobilumas įgavo naują turinį (pradedant imigracijos politika ir migrantų integracijos trajektorijomis; baigiant nuostatomis dėl imigracijos visuomeniniu ir politiniu lygmeniu). Atsižvelgiant į imigrantų kilmės šalis, atvykimo pagrindus ir imigrantų socialines bei demografines charakteristikas iš vienos pusės, ir technologijų vystymąsi bei ES integracijos procesus iš kitos pusės, *tarptautinė migracija* tapo įvairesnė, greitesnė ir (mokslinių tyrimų bei imigracijos politikos įgyvendinimo kontekste) problematiškesnė.

Tarptautinės imigracijos perspektyvoje, imigracijos tyrimai Lietuvoje tapo itin aktualūs. Skirtingos imigracijos Lietuvoje formos (jų sąveika) pareikalavo naujų imigracijos tyrimų krypčių, leidžiančių imigraciją analizuoti įvairiais aspektais: iš

⁷ Neabejotinai šie įvykiai apima platesnį problematikos kontekstą, kuris peržengia tarptautinės migracijos, kaip socioekonominio proceso ir mokslinio tyrimo objekto, ribas. Vis dėlto, aukščiau aptarti įvykiai sukūrė naujas visuomenių mobilumo konfigūracijas ir, galiausiai, migracijos sistemas tarp „naujųjų“ ir „senųjų“ ES valstybių narių, tarp Vidurio-Rytų ir Vakarų Europos (XXI a. pradžioje naujos migracijos sistemos pradėjo kurtis Vidurio-Rytų Europoje).

⁸ Migracijos tyrimuose naudojamų sąvokų problematika yra aktuali, todėl šiam probleminiam klausimui atskleisti skirtas atskiras disertacijos poskyris.

vienos pusės, įtraukiant tokius analizės rodiklius kaip *imigracijos prielaidos*⁹ ir *aplinka*, kurioje buvo priimtas sprendimas migruoti bei pasirinkti Lietuvą kaip imigracijos tikslo šalį, iš kitos pusės, atskleidžiant skirtingais periodais (iki ir po Sovietų Sąjungos žlugimo) vykusios migracijos ypatumus ir sąlyčio taškus.

Atsižvelgiant į imigracijos tyrimų plėtros tendencijas ir imigracijos tikslo šalių politikos įgyvendinimo (ne)sėkmes, Lietuva patenka į palankią situaciją. Analizuojant imigracijos procesus galima naudotis susistemintomis duomenų bazėmis ir remtis jau patikrintomis bei išplėtotomis teorinėmis priegomis, o įgyvendinant migracijos ir migrantų integracijos politiką – atsižvelgti į (ne)sėkmingas politikos praktikas. Apjungiant imigracijos tyrimų plėtros ir politikos kūrimo potencialą galima įgyvendinti adekvatų ir prevencinį politinį atsaką galimiems iššūkiams ateityje spręsti.

Tačiau diskutuoti apie vyraujančius imigracijos tyrimų plėtros ir politikos kūrimo sąlyčio taškus Lietuvoje dar per anksti. Nors susiklosčius specifinėms aplinkybėms Lietuvoje susiformavo tam tikri ilgalaikiai imigracijos ir migrantų integracijos politikos prioritetai, ilgalaikės *imigracijos tyrimų* kryptys liko fragmentiškos. Nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo Lietuva pasižymėjo kaip valstybė su *intensyviausiu ekonominių emigrantų skaičiumi* (arba neigiamu migracijos neto 1000 gyventojų) ES. Dar prieš ES plėtrą Lietuvoje vyko diskusijos apie ekonomines ir socialines *emigracijos pasekmes* šeimai, visuomenės ir valstybės raidai, todėl nenuostabu, kad *emigracijos* tyrimai

⁹ Imigracijos prielaidų (*pradžios*) analizė įgalina stebėti ir analizuoti imigraciją nuo proceso užuomazgų. Pastebėtina, kad kinų ir turkų imigracijos analizė tradicinėse imigracijos šalyse (pvz., Vakarų Europoje ar Skandinavijoje) tampa problemine, nes analizuojamas ne imigracija (t.y. imigracijos pradžia ar kilmė), o trečios ar ketvirtos imigrantų kartos (integracijos) problematika arba imigracijos proceso tęstinumas. Atsižvelgiant į iki Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo šalyje vyravusius *tarprespublikinės migracijos* ypatumus (priešingai kinų ar turkų atvejui, kurių imigracijos analizės atskaitos tašku laikytinas Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimas), skaitlingiausios imigrantų grupės (rusai, ukrainiečiai ir baltarusiai) gali būti analizuojamos atsižvelgiant į ilgalaikėje perspektyvoje (iki ir po Sovietų Sąjungos žlugimo) susiformavusias ar besiformuojančias migracijos tendencijas ir skirtingo pobūdžio socialinius bei ekonominius ryšius.

Lietuvoje buvo atliekami sistemingai¹⁰, tuo tarpu *imigracijos* tyrimai (lyginant su *emigracijos* studijomis) didesnio mokslininkų dėmesio nesulaukė. Nors ši situacija (būdinga ir kitoms Baltijos regiono šalims) nesuformavo viešų diskusijų ir mokslinių tyrimų imigracijos srityje poreikio, pastarųjų metų (2004–2011) imigracijos į Lietuvą tendencijos ir jas lydintys politiniai sprendimai¹¹, viešos diskusijos¹² ir imigracijos tyrimų plėtra¹³ rodo, kad imigracija palaipsniui tampa svarbiu mokslinių tyrimų ir viešų diskusijų objektu.

Imigracijos tyrimų plėtra Lietuvoje pastebima nuo 2004 m. (šaliai įstojus į ES), todėl galima teigti, kad tyrimų aktualumas buvo (ir vis dar yra) susijęs su ES integracijos procesais ir palankesnėmis finansavimo galimybėmis (t.y. ES fondų vystymu Rytinėje ES dalyje)¹⁴.

Nors imigracijos tyrimų įgyvendinimas Lietuvoje nėra nuoseklus¹⁵, atliktų tyrimų rezultatai leidžia daryti tam tikrus apibendrinimus apie imigracijos

¹⁰ Lietuvos socialinių tyrimų centro Demografinių tyrimų instituto, Lietuvių išėivijos instituto, Vytauto Didžiojo universiteto Socialinės antropologijos centro ir Lietuvos socialinių tyrimų centro mokslininkų veikla, kt.

¹¹ Nuo 2001 iki 2008 m. (iki pasaulinių ekonominių pokyčių) imigracijos srautai į Lietuvą palaipsniui didėjo. Ypač buvo matomas ryškus darbo imigracijos augimas. Atsižvelgiant į darbo imigracijos augimą, 2007 m. buvo priimta Ekonominės migracijos reguliavimo strategija (EMRS) ir šią strategiją lydintis teisės aktai (pvz., 2008 m. nutarimas dėl Lietuvos imigracijos politikos gairių patvirtinimo). Dėl 2008 m. prasidėjusių pasaulinių ekonominių pokyčių minėti politiniai dokumentai šiuo metu nėra pilnai įgyvendinami.

¹² Pabrėžtina, kad Lietuvoje, praėjus keliems metams po stojimo į ES, susiformavo savarankiškas ekonominės migracijos diskursas, kuris spėjo užimti svarią vietą viešojoje erdvėje. Ši erdvė yra užpildoma tam tikromis su ekonomine migracija susijusiomis sąvokomis, įvaizdžiais ir emocijomis. Pavyzdžiui: Emigrantus pakeis imigrantais, Balsas.lt, 2008 02 06; Valdžia formuoja imigracijos politikos nuostatas, Bernardinai.lt, 2007 06 13; Emigravusių lietuvių vietas užima užsieniečiai, Delfi.lt, 2006 08 17; Statybininkų asociacija – prieš darbo jėgą iš užsienio, Balsas.lt, 2008 02 22; Gyventi Lietuvoje siekia ir nusikaltimais kitose šalyse kaltinami migrantai, Delfi.lt, 2005 09 14; Karštas pokalbis apie imigraciją (Lietuvos darbo federacijos informacija); Ateina ir nelaukiami, Bernardinai.lt, 2007 04 06; Atvykėliai iš Rytų okupuoja laisvas darbo vietas, Delfi, lt, 2005 08 02; Ekonominė imigrantų antplūdžiui vartai dar užkelti, Delfi.lt, 2006 10 31; Imigrantų nepasitenkinimas gresia ir Lietuvai, VE.lt, 2005 11 12; Ar mūsų laukia tas pats?, Atgimimas.lt, 2005 11 01; Globalizacijos išbandymai mūsų dar laukia, Delfi.lt, 2005 04 11; Ko jie čia veržiasi?, Balsas.lt, 2008 03 29; Lietuvą užplūs šimtai tūkstančių darbo migrantų 2007 07 07, Delfi.lt; Po emigracijos bangos – imigracijos potvynis?, Balsas.lt, 2007 04 06, ir kt.

¹³ Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų, Darbo ir socialinių tyrimų institutu ir Tarptautinės migracijos organizacijos įgyvendinamus tyrimus (*žr. 1.1.3 poskyrį*).

¹⁴ Kita vertus, praėjus 2 metams po ES plėtros, Sipavičienė (2006) teigia, kad visapusiški moksliniai tyrimai Lietuvoje vis dar nėra remiami. Dalinės priemonės, išskaidytai vykdomos įvairių institucijų, situacijos iš esmės nekeičia.

¹⁵ Dažniausiai tyrimai apsiriboja arba bendro pobūdžio imigracijos tendencijų (statistikos, problematikos, politikos ir poreikio) analize (pvz., IOM 2008; EK 2009; Kovalenko et al. 2010; Sipavičienė ir Jeršovas

Lietuvoje problematiką. Skirtingas imigrantų kategorijas (pabėgėlius, darbo imigrantus, studentus ir kt.) apimančių *kokybinių ir kiekybinių tyrimų* (DSTI 2003; SEKI 2005, 2006; STI 2007; Etniškumo studijos 2009/2; DSTI 2009, 2011, kt.) rezultatai atskleidžia socialinę diferenciaciją tarp Lietuvoje gyvenančių imigrantų grupių ir daugumos visuomenės bei parodo, kad dėl skirtingų integracijos veiksnių (kalbos, socialinių išteklių, įsidarbinimo galimybių, sveikatos problemų, neigiamų nuostatų, integracijos politikos nebuvimo ir kt.) ne visų imigrantų grupių integracijos procesai vyksta vienodai. *Imigracijos ir migrantų integracijos politikos analizė* (Kovalenko et al. 2010; Sipavičienė ir Jeršovas 2010; Beresnevičiūtė ir Žibas 2011, EMN 2012 ir kt.) rodo, kad Lietuvoje gyvenančių imigrantų atžvilgiu nėra taikomos integracijos priemonės, o tai reiškia, kad šie asmenys sunkumus sprendžia be valstybės paramos (žr. 2.1.2 *Imigracijos ir migrantų integracijos politika Lietuvoje*). Be to, *visuomenės nuostatų tyrimai* (Sipavičienė et al. 2010; Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų instituto visuomenės nuostatų apklausos) liudija apie didėjančią socialinę distanciją tarp imigrantų ir priimančios visuomenės bei vyraujančią (nekintančią) neigiamų nuostatų hierarchiją vertinant skirtingas imigrantų grupes (2.1.3 *Imigracijos suvokimai Lietuvos visuomenėje*).

Iš vienos pusės, minėtų tyrimų duomenys atskleidžia probleminius migrantų gyvenimo Lietuvoje aspektus; iš kitos pusės – pateikia naujus klausimus ir skatina detaliau pažvelgti į imigracijos ypatumus ir analizuoti, kokie veiksniai sąlygoja skirtingų imigrantų grupių imigraciją bei migracijos tinklo formavimą(si): imigracijos strategijas, socialinių ryšių pobūdį ir socialinio mobilumo galimybes. Lietuvoje šie klausimai yra menkai tyrinėti, todėl reikalauja kompleksinės

2010 ir kt.), arba vienos iš imigrantų kategorijos (ar migracijos tipo) tyrimu. Išskirtinos kelios imigrantų kategorijos, kurios susilaukė didesnio mokslininkų dėmesio: Lietuvoje prieglobstį gavę užsieniečiai (DSTI 2003; SEKI 2005, 2006; STI 2007; LVI 2009; Bartušienė 2011), aukštos kvalifikacijos (Taljūnaitė et al. 2009; Matonytė ir Klementjeviene 2010; Labanauskas 2011) ir darbo imigrantai (Etniškumo studijos 2009/2, DSTI 2009; LSTC 2011). Atskiros imigrantų grupės pagal kilmės šalis analizuotos mažiausiai (pvz., Etniškumo studijos 2009/2; LSTC 2012). Pastebėtina, kad kinų ir turkų imigracija Lietuvoje tyrinėta nebuvo (žr. 1.1.3).

imigracijos analizės, apimančios tiek bendro imigracijos konteksto analizę, tiek kokybinius tyrimus imigrantų (šiuo atveju – kinų ir turkų) grupėse.

Diskutuojant apie imigracijos tyrimų plėtrą, svarbu atsižvelgti į Lietuvoje vyraujančią imigracijos struktūrą (kaip į imigracijos tyrimų objektą), kurios charakteristikoms įtaką padarė tiek *tarpvalytbinė*, tiek *tarptautinė migracija*. Nors iki 1990 m. (*tarprespublikinės migracijos* kontekste) Lietuva buvo tapusi imigracijos tikslo šalimi imigrantams iš Rytinių Sovietų Sąjungos respublikų, žvelgiant iš *tarptautinės migracijos* tendencijų perspektyvos galima teigti, kad po Nepriklausomybės atkūrimo, ES ir Šengeno erdvės plėtros Lietuva netapo imigracijos tikslo šalimi, o imigracijos mastai (lyginant su Vakarų Europos šalimis) išliko nedideli. Jei imigracija iš Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos ir kitų posovietinių šalių vyko *iki* ir *po* Sovietų Sąjungos žlugimo, imigrantai iš geografiškai nutolusių šalių (Kinijos ir Turkijos) Lietuvą pradėjo „atrasti“ palaipsniui, šaliai atkūrus Nepriklausomybę.

Nors Lietuva kinams ir turkams kol kas nėra patraukli imigracijos tikslo šalis, ekonominio pakilimo metais (2006–2008 m.) buvo galima diskutuoti apie pastebimai išaugusią imigraciją iš Kinijos ir Turkijos. 2008 m. turkai buvo trečia, o kinai – ketvirta pagal dydį darbo imigrantų grupė Lietuvoje (atitinkamai 1804 ir 546 išduoti darbo leidimai, *žr. 21 priedą*)¹⁶.

Statistinių duomenų analizė rodo, kad kartu su darbo imigracija taip pat didėjo kinų ir turkų šeimos, studijų ir teisėtos veiklos imigracija (*žr. 27 ir 28 priedus*). Nuo 2009 m., sumažėjus kinų ir turkų darbo imigracijos srautams, imigracija iš Kinijos ir Turkijos įgavo naujas formas. Žvalgomas tyrimas (*žr. 34 priedą*) atskleidė, kad jei nuo 2008–2009 m. kinų imigracija tęsiasi iš inertiškumo (t.y. migracija skatinama skirtingo pobūdžio socialinių ir ekonominių ryšių, kurie užsimezgė ekonominio pakilimo metais ir anksčiau), turkų imigracija įgavo

¹⁶ Lyginant su kasmetiniais imigracijos srautais, kai 2008 m. į Lietuvą iš viso atvyko 2584 imigrantai iš ne ES šalių (*dėl skirtingų statistinių duomenų rinkimo metodikų, duomenų lyginimas neparodo tikslų proporcijų, tačiau parodo bendras tendencijas*). Pastebėtina, kad 2004–2011 m. kinai pateko tarp 5 didžiausių darbo imigrantų grupių Lietuvoje. Turkų darbo imigracija išryškėjo 2007–2009 m.

kitokias formas: iš darbo ir studijų virto šeimos imigracija¹⁷. Taigi, imigracijos tendencijos liudija apie kinų ir turkų imigracijos Lietuvoje pradžia.

Diskutuojant apie kinų ir turkų imigraciją į Lietuvą bendrame imigracijos problematikos kontekste, tikslinga pabrėžti imigracijos specifiškumą. Galima teigti, kad iki Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo kinai ir turkai buvo tos (potencialios) imigrantų grupės, kurios (priešingai nei baltarusiai, ukrainiečiai, rusai ir kiti imigrantai iš posovietinių šalių) neturėjo istorinių, ekonominių, politinių ar socialinių ryšių su juos priimančia valstybe ir visuomene. Tačiau po 20 metų taip vadinamosios „naujosios“ (*tarptautinės*) migracijos jau galima diskutuoti apie pirmosios kinų ir turkų imigrantų kartos imigracijos ypatumus, šių imigrantų vaikų socialines pozicijas Lietuvos visuomenėje (pvz., švietimas).

Jei Lietuvoje gyvenančius baltarusių, ukrainiečių ir rusų imigrantus (kaip skaitlingiausias imigrantų grupes Lietuvoje) galima analizuoti tiek *tarptautinės migracijos*, tiek tautinių mažumų problematikos kontekste (dėl po Sovietų Sąjungos žlugimo išlikusių socialinių¹⁸, ekonominių ir kitokio pobūdžio ryšių su Lietuvos valstybe ir visuomene), kinų ir turkų imigracija į Lietuvą gali būti analizuojama išimtinai *tarptautinės migracijos* kontekste. Skaitlingiausios imigrantų grupės (baltarusiai, ukrainiečiai ir rusai) buvo tiriamos 2009 m. naudojant kiekybinius (Etniškumo studijos 2009/2¹⁹), o 2011–2012 m. – kokybinius tyrimų metodus (LSTC 2012). Tačiau kinai ir turkai (Lietuvos

¹⁷ Imigrantų iš Kinijos ir Turkijos skaičiaus didėjimas (ypač kinų atveju) sulaukė žiniasklaidos dėmesio ir įtarių visuomenės nuostatų. Visuomenėje įsivyravo nuostatos, kad kinai yra didžiausia imigrantų grupė Lietuvoje (Etniškumo studijos 2009/2). Galima daryti prielaidą, kad visuomenės suvokimas apie kinų imigraciją į Lietuvą buvo susijęs su žiniasklaidoje pasirodžiusiais straipsniais (Kinų svajonė – savas kvartalas Vilniuje, Balsas.lt, 2007 11 21; Belaukiant kinų kvartalo, VZ.lt, 2008 11 26; Vilniaus sodus okupuoja kinai, Alfa.lt, 2008 0510; Vilniaus policija vidurnaktį sprendė pusšimčio kinų problemas, VE.lt, 2008 08 14; Kinų darbininkai pradeda kelti nerimą, VE.lt, 2009 04 06; Lietuviai nuomoja kinus, Vilnausdiena.lt, 2008 05 31; Vilniuje – vergų turgus, Vilniausdiena.lt, 2008 06 14; Klaipėdos banditai persekioja kinų darbininkus, Lrytas.lt, 2008 07 31; Migracijos tarnybos akiratyje – darbininkai iš Kinijos, 15min.lt, 2008 08 18, ir kt.). Priešingai diskursui apie kinų imigraciją, turkų imigracijos vaizdiniai žiniasklaidoje įgavo kultūrinį ir religinį atspalvį (pavyzdžiui, Turkų jaunikių armija, Diena.lt, 2008 04 11).

¹⁸ Pavyzdžiui, šeiminiai (migraciniai) ryšiai tarp tautinių mažumų ir „naujųjų“ imigrantų.

¹⁹ Tyrimas atliktas 2009 m. įgyvendinant projektą „Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos vertinimo principai ir rodikliai“ pagal „Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai“ 2007 m. metinę programą (sutarties Nr. D4-657/EIF/2007/1/11/RM/2/STI/ETC/ESFA/1).

imigracijos struktūroje pagal grupių dydį esantys po baltarusių, ukrainiečių ir rusų) mokslininkų dėmesio nesulaukė. Taigi, remiantis kiekybinės imigrantų apklausos (Etniškumo studijos 2009/2) duomenimis, disertacijoje tęsiama imigracijos procesų Lietuvoje analizė nuo bendresnės problematikos pereinant prie konkrečių imigrantų grupių – kinų ir turkų imigracijos ypatumų, kuriuos galima atskleisti ir paaiškinti skirtingais aspektais: individualiais ir kolektyviniais mobilumo veiksniais kilmės šalyje, prielaidomis migrantų organizacijoms kurtis ir migracijos tinklui formotis tikslo šalyje. Šie probleminiai klausimai leidžia giliau pažvelgti į kinų ir turkų imigraciją Lietuvoje: t.y. pereiti prie moksliniu žinojimu paremtos diskusijos apie prielaidas naujai migracijos sistemai kurtis iš vienos pusės, ar didesniai imigracijos potencialui atsirasti iš kitos pusės.

Apibendrinant imigracijos tyrimų plėtros Lietuvoje ypatumus, šalies vaidmenį *tarptautinės migracijos* procesuose ir XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje vyraujančias imigracijos tendencijas Lietuvoje galima teigti, kad mažai tyrinėta Lietuvos imigracijos struktūra (skirtingos imigrantų grupės, jų socialinės ir demografinės charakteristikos, mobilumo veiksniai, migrantų organizacijos, migracijos tinklai ir kt.) leidžia diskutuoti apie (kinų ir turkų) imigracijos neištirtumą, kuris (imigracijos tyrimų perspektyvoje) formuoja šiuos **probleminius** disertacijoje pasirinktos temos aspektus:

Pirma, mokslinės žinios apie Lietuvoje gyvenančius kinus ir turkus nėra gausios. Šių imigrantų grupių imigracija Lietuvoje tyrinėta nebuvo²⁰.

Antra, diskutuojant apie mokslinio žinojimo stoką, kinų ir turkų imigracija turėtų būti aptariama (ir analizuojama) *bendrame imigracijos problematikos kontekste*, kadangi tiek bendra imigracijos struktūra Lietuvoje, tiek atskirų imigrantų grupių imigracijos procesai buvo tyrinėti fragmentiškai.

²⁰ Keli bandymai analizuoti kinų imigracijos problematiką Lietuvoje buvo: Ingos Mikšytės bakalauro darbas (Mikšytė 2005) ir nepublikuotas Lino Svolkino tyrimas „Integracija be integracijos: integracijos praktikos Vilniaus kinų bendruomenėje“ (Svolkinas 2009).

Trečia, iki šiol imigracijos tyrimai Lietuvoje nepasižymėjo gausa ir nuoseklumu, todėl sparčiai besikeičiančios tarptautinės migracijos tendencijos (ypač atsižvelgiant į ES ir Šengeno erdvės plėtrą) liudija apie poreikį imigraciją stebėti ir analizuoti nuosekliai, atsižvelgiant tiek į pasaulines tendencijas (pvz., ES integracijos procesus, regionines krizes ir pasaulinius ekonominius pokyčius), tiek į nacionalinį kontekstą (imigracijos ir migrantų integracijos politiką ir turimą tyrimų duomenų bazę).

Ketvirta, kiekybinių ir kokybinių duomenų, mokslinių tyrimų ir diskusijų politiniu, visuomeniniu bei moksliniu lygmeniu stoka neleidžia referuoti į konkrečią imigracijos tyrimų kryptį, kuri galėtų būti laikytina teoriniu imigracijos studijų pagrindu Lietuvoje²¹.

Aptarti *probleminiai* imigracijos (tyrimų) aspektai rodo, kad visapusiškos kinų ir turkų imigracijos analizės *aktualumas* yra susijęs su (1) galimybe stebėti, analizuoti ir vertinti kinų bei turkų imigracijos prielaidas (pradžią ir tęstinumą), (2) migracijos tinklo formavimo(si) analize, apimančia kinų ir turkų socialinius ryšius, dalyvavimą darbo rinkoje, apgyvendinimo, švietimo, socialinių paslaugų sektoriuose ir (3) kinų bei turkų nuostatomis dėl ilgalaikio gyvenimo Lietuvoje ir Lietuvos pilietybės įgijimo.

Disertacijoje pasirinktos temos *naujumas* yra susijęs su moksliniu kinų ir turkų imigracijos neištirtumu. Iki šiol kinų ir turkų imigracija Lietuvoje analizuota nebuvo, todėl disertacijoje pirmą kartą bandoma visapusiškai atskleisti kinų ir turkų imigracijos ypatumus, pradedant imigracijos prielaidomis kilmės šalyje, baigiant migracijos tinklo formavimu(si) tikslo šalyje.

Atsižvelgiant į kinų ir turkų imigracijos tendencijas bei mokslinį neištirtumą, *disertacijos objektu* buvo pasirinkta kinų ir turkų *imigracija; dalyku* – kinų ir turkų migracijos motyvus, socialinius, ekonominius ir institucinius ryšius bei

²¹ Nors imigracijos tyrimams Lietuvoje pagrindas buvo sukurtas dar 1997 m. (Sipavičienė 1997), iki 2004 m. konkrečios imigracijos tyrimų kryptys Lietuvoje nesusiformavo (žr. 1.1.3).

prielaidas imigrantų organizacijoms susikurti apimantis *migracijos tinklas*. Tyrimo *objekto* ir *dalyko* pasirinkimui įtakos turėjo šie veiksniai:

Pirma, specifinė (palyginus su kitomis imigrantų grupėmis) kinų ir turkų imigracijos situacija (atvykimo pagrindai, teisinis statusas, lyties aspektas, pasiskirstymas didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kt.) ir gyvenimo Lietuvoje problematika (socialiniai ryšiai, ekonominės veiklos Lietuvoje ypatumai, migrantų organizacijos ir kt.).

Antra, atsižvelgiant į kinų ir turkų migracijos ypatumus Vakarų Europoje, imigracijos tendencijas Lietuvoje ir atliktus mokslinius tyrimus galima teigti, kad šių imigrantų grupių migracija išsiskiria iš bendro imigracijos konteksto ir problematikos: tiek ES, tiek už jos ribų diskutuojama apie etninės ekonomikos sampratą (Portes et al 1994; Portes 1998; Yu-Sion 2003), kinų kvartalų kūrimosi prielaidas ir migrantų integraciją miestų (kaip imigracijos traukos centru) plėtros kontekste (Light ir Karageorgis 1994; Pieke 2004).

Trečia, siekiant nuoseklaus Lietuvoje vyraujančios imigracijos struktūros apibūdinimo, disertacijoje analizuojama kinų ir turkų imigracijos problematika papildo ir praplečia Lietuvoje vykdomus imigracijos tyrimus, kadangi kinų ir turkų imigracijos ypatumų atskleidimas (šalia skaitlingiausių imigrantų grupių – baltarusių, ukrainiečių ir rusų) leidžia į imigraciją pažvelgti plačiau ir suteikia galimybę palyginti skirtingų imigrantų grupių situacijas²².

Ketvirta, kinų ir turkų imigracija analizuojama „naujosios“ (*tarptautinės*) migracijos perspektyvoje, kuri leidžia atskleisti *pradinius imigracijos veiksnius* (pradinę imigracijos stadiją), *migracijos tinklo* kūrimo(si) prielaidas ir besiformuojančio *tinklo įtaką analizuojamų imigrantų grupių migracijos motyvams*.

²² Palyginamoji (kinų ir turkų atvejų) analizė leidžia giliau pažvelgti į konkrečių imigrantų grupių imigracijos ypatumus. Migracijos tyrimams tarpgrupiniai palyginimai yra aktualūs, leidžiantys apibūdinti skirtingų veiksmų įtaką atskirų imigrantų grupių imigracijos ir integracijos strategijoms.

Siekiant atskleisti analizuojamos problematikos lauką, išsikeltas disertacijos **tikslas, uždaviniai** ir **ginamieji teiginiai**. Pagrindinis disertacijos **tikslas** – atskleisti ir apibūdinti kinų bei turkų *imigracijos ypatumus, migracijos tinklo formavimo(si) procesą ir tinklo įtaką kinų bei turkų migracijos motyvams*.

Siekiant įgyvendinti šį tikslą, suformuluoti šie **uždaviniai**:

1. Apibūdinant migracijos tyrimų problematiką socialiniuose moksluose, metodologines migracijos tyrimų prielaidas ir migracijos teorijas, sudaryti empirinio tyrimo modelį;

2. Išanalizuoti imigracijos Lietuvoje problematiką atskleidžiant migracijos tyrimuose vartojamų sąvokų problemišumą, kinų ir turkų imigracijos specifiką, Lietuvoje įgyvendinamos imigracijos ir imigrantų integracijos politikos prioritetus bei visuomenės nuostatas Lietuvoje vykstančių imigracijos procesų atžvilgiu.

3. Pagal sudarytą empirinio tyrimo modelį ir paruoštus tyrimo instrumentus, atskleisti ir apibūdinti kinų bei turkų imigracijos ir migracijos tinklo formavimo(si) ypatumus, imigracijos kilmę, tęstinumą bei migracijos tinklo turinį: socialinius ir ekonominius ryšius, savitarpio pagalbą dalyvaujant darbo rinkoje, apgyvendinimo, švietimo, socialinių paslaugų teikimo sektoriuose, migracijos tinklo įtaka kinų ir turkų mobilumo veiksniams; nuostatas dėl ilgalaikio gyvenimo Lietuvoje ir Lietuvos pilietybės įgijimo.

Disertacijoje **ginamieji teiginiai** suformuluoti atsižvelgiant į pastaraisiais metais vyraujančias tarptautines (įskaitant kinų ir turkų) migracijos tendencijas, atliktų tyrimų rezultatus ir analizuojamų imigrantų grupių imigracijos į Lietuvą specifiką:

Pirmasis **ginamasis teiginys** susijęs su kinų ir turkų *imigracijos pradžia*: kinų ir turkų imigracijos pradžia (pirmieji kinų ir turkų imigrantai Lietuvoje) sukūrė prielaidas migracijos tinklo formavimui(si) ir imigracijos tęstinumui.

Antrasis **ginamasis teiginys** susijęs su kompleksine kinų ir turkų imigracijos prigimtimi: kinų ir turkų imigracijai didžiausią įtaką daro *migracijos tinklas*, jungiantis skirtingose (kilmės, tranzito ir tikslo) šalyse gyvenančius imigrantus,

potencialius imigrantus ir skirtingo pobūdžio nevyriausybinės (pvz., migrantų) organizacijas.

Trečiasis *ginamasis teiginys*: atsižvelgiant į panašaus pobūdžio kinų ir turkų imigracijos mastus bei ekonominės veiklos sritis Lietuvoje, analizuojamų imigrantų grupių *imigracija* ir *migracijos tinklo* formavimas(is) pasižymi bendromis, palyginamomis charakteristikomis.

Jei *teorinės–mokslinės disertacijos reikšmės* atžvilgiu galima pabrėžti siekį užpildyti aukščiau aptartas mokslinio žinojimo (apie Lietuvos imigracijos struktūrą, kinų ir turkų imigracijos ypatumus ir šių migrantų grupių gyvenimo Lietuvoje problematiką) spragas bei sumažinti ryškų disbalansą tarp išvystytos emigracijos tyrimų krypties ir fragmentiškų imigracijos tyrimų, *praktinės disertacijos reikšmės* atžvilgiu akcentuotinas imigracijos procesų (ne)suvokimas Lietuvos visuomenėje²³. Kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo suvokimo pagrindu disertacijoje formuluojamos rekomendacijos tolesnei imigracijos tyrimų plėtrai ir imigrantų integracijos politikos įgyvendinimui. Taigi, disertacija gali pasitarnauti vertinant Lietuvoje egzistuojančią imigracijos ir imigrantų integracijos politikos kūrimo ir įgyvendinimo infrastruktūrą. Lygiagrečiai siekiama apibūdinti šiuolaikinės migracijos kompleksiskumą, kuris gali būti iliustruojamas pasitelkus kinų ir turkų imigracijos į Lietuvą atvejį. Šių imigrantų grupių analizė *aktuali* tiek *mokslinė*, tiek *visuomeninė* prasme dėl imigracijos reiškinio naujumo, žinių trūkumo bei sistemingo imigracijos ir integracijos politikos įgyvendinimo Lietuvoje nebuvimo.

Apibendrinant disertacijoje analizuojamos problematikos aktualumą ir mokslinę bei visuomeninę reikšmę, galima diskutuoti apie disertacijos *indėlį į migracijos tyrimų vystymą(si)*: siekiama, kad disertacijoje analizuojama problematika, tyrimo rezultatai ir išvados prisidėtų prie imigracijos konceptualizacijos, pateikiant

²³ Imigracijos problematikos ir atskirų imigrantų grupių socioekonominės situacijos neištirtumas, kiekybiniais ir kokybiniais tyrimais paremto žinojimo apie imigracijos procesus nebuvimas gali tapti pagrindu neigiamoms socialinėms pasekmėms visuomenėje atsirasti (ypač atsižvelgiant į Vakarų Europos šalių patirtis) (*plačiau apie imigracijos suvokimus Lietuvos visuomenėje, žr.: Žibas 2010*).

originalias įžvalgas apie kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo kūrimo(si) ypatumus Lietuvoje. Disertacija siekia prisidėti prie imigracijos tyrimų vystymo Lietuvoje, pildant egzistuojančią duomenų bazę ir plėtojant mokslinį žinojimą apie Lietuvoje vykstančius imigracijos procesus. Disertacijoje pateikiami tiek naujausi statistiniai duomenys apie imigracijos dinamiką ir Lietuvoje vyraujančią imigracijos struktūrą (jos kaitą), tiek empiriniai duomenys apie kinų ir turkų vidinius ir išorinius socialinius bei ekonominius ryšius, individualias ir kolektyvines imigracijos patirtis. Aukščiau aptarti duomenys pateikiami Lietuvoje įgyvendinamos imigracijos ir imigrantų integracijos politikos kontekste. Sėkmingo imigrantu dalyvavimo daugumos visuomenės socialiniame ir kultūriniame gyvenime veiksmų apibūdinimas galėtų prisidėti prie migrantų integracijos politikos vystymo.

Derinant kokybinius tyrimų metodus, statistinių duomenų ir dokumentų analizę, disertacijoje siekiama visapusiškai atskleisti analizuojamos problematikos lauką: atliekama išsami imigracijos struktūros analizė, vertinamos kinų ir turkų imigracijos strategijos, nagrinėjami migracijos tinklų (tarp imigracijos kilmės, tranzito ir tikslo šalių) formavimo(si) procesai ir socialinių ryšių formos tarp imigrantų ir daugumos visuomenės. Iš vienos pusės, analizuojama situacija iš tiriamų imigrantų grupių perspektyvos; iš kitos pusės, nagrinėjami struktūriniai imigracijos veiksniai.

Siekiant įgyvendinti užsibrėžtą tikslą ir uždavinius, disertacijoje derinami įvairūs *tyrimų metodai*, naudojama plataus spektro *literatūra* ir *duomenų šaltiniai*, kurie atsiskleidžia *disertacijos struktūrinėse dalyse*.

Pirmoje disertacijos dalyje pristatomos migracijos tyrimų metodologinės prielaidos: aptariama migracijos tyrimų problematika socialiniuose moksluose, migracijos tyrimų ES ir Lietuvoje kryptys. Apibūdinant socialines ir ekonomines migracijos teorijas, konstruojamas empirinio tyrimo modelis.

Antroje disertacijos dalyje analizuojami struktūriniai (kontekstiniai) kinų ir turkų imigracijos Lietuvoje veiksniai: apibūdinant probleminius migracijos

tyrimuose vartotinių sąvokų taikymo aspektus, pateikiamas *imigranto*, *imigracijos* ir *migracijos tinklo* sąvokų adaptavimas kinų ir turkų imigracijos analizei atlikti; taip pat analizuojama Lietuvos imigracijos ir imigrantų integracijos politika bei visuomenės nuostatų tyrimų duomenys. Siekiant apsibrėžti tiriamų imigrantų grupių socialines ir demografines charakteristikas, pristatomi naujausi statistiniai duomenys apie kinų ir turkų imigraciją Lietuvoje: imigracijos dinamiką, specifiką ir pasiskirstymą didžiuosiuose Lietuvos miestuose.

Trečioje dalyje pristatomi kokybinio tyrimo instrumentai, organizavimas ir tyrimo rezultatai, kurie yra analizuojami taikant kokybinių duomenų analizės principus: atsižvelgiant į empirinio tyrimo modelį, išskiriamos pagrindinės probleminės temos ir jų aspektai, apsibrėžiamos analizės kategorijos, sisteminamos prielaidos, formuluojamos ir pagrindžiamos išvados.

Siekiant atskleisti migracijos tyrimų metodologinės problematikos aspektus, disertacijoje naudojama *teorinių šaltinių ir atliktų tyrimų imigracijos srityje analizė*: pasitelkti tiek imigracijos procesus (įskaitant kinų ir turkų imigraciją ir integraciją) analizuojantys empiriniai tyrimai, tiek migracijos sampratą konceptualizuojančios ir integracijos problematiką analizuojančios mokslinės studijos. Daugiausiai remiamasi mokslininkais, prisidėjusiais prie migracijos teorijų kūrimo, kritikos ir konceptualizacijos (pvz., Lewis 1954; Harris ir Todaro 1970; Piore 1979; Sjaastad 1962; Borjas 1990; Massey 1990, Massey et al. 1993; Stark 1991 ir kt.). Lygiagrečiai migracijos teoretikams, pasitelktos tarpdisciplininės migracijos studijos (pvz., Castles ir Miller 1998, Castles 2002; 2003; Brettell ir Hollifield 2000; Martiniello ir Rath 2010 ir kt.). Siekiant atskleisti imigracijos ištirtumą Lietuvoje, analizuojami Lietuvoje atlikti tyrimai (pvz., Sipavičienė 1997; DSTI 2009, 2011; Sipavičienė 2006; Etniškumo studijos 2009/2 ir kt.²⁴).

²⁴ Sipavičienė ir Kanopienė 1999; DSTI 2003; SEKI 2005, 2006; STI 2007, 2008, 2009; Leončikas ir Žibas 2009; EK 2009; LVI 2009, 2009a; Taljūnaitė et al. 2009; Etniškumo studijos 2009/2; VPVI 2009; Sipavičienė et al. 2010; Sipavičienė ir Jeršovas 2010; Kovalenko et al. 2010; Matonytė ir Klementjeviene 2010 ir kt.

Aptariant migracijos tyrimuose vyraujančią sąvokų problematiką, pasitelkiama *pirminių ir antrinių šaltinių analizė*: naudojami Europos Bendrijų statistikos tarnybos *Eurostat*, Europos Komisijos (EK), Europos Parlamento (EP), Jungtinių Tautų (JT) ir Lietuvos institucijų (pvz., Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Statistikos departamento, Paramos fondo Europos socialinio fondo agentūros ir kt.) dokumentai, sąvokų problemišumą ir statistinių duomenų rinkimo metodologiją tyrinėjančios publikacijos (pvz., Herm 2008; Lanzieri 2008 ir kt.). Analizuojant visuomenės nuostatas imigracijos atžvilgiu, pasitelkiami Etninių tyrimų instituto visuomenės nuostatų tyrimų duomenys. Kinų ir turkų imigracijos dinamikos analizei atlikti naudojamas *statistinių duomenų analizės metodas*. Analizuojami ir apibendrinami Statistikos departamento, Gyventojų registro tarnybos, Migracijos departamento ir Lietuvos darbo biržos kaupiami duomenys. Lietuvos imigracijos politikos ir migrantų integracijos prielaidų analizei atlikti, pasitelkiama *politinių dokumentų* (įstatymų, strategijų, programų, nutarimų, ataskaitų ir kt.) *analizė* (žr. 6 priedą). Galiausiai, konstruojant kokybinio tyrimo instrumentus ir atliekant tyrimą²⁵, naudojami *kokybiniai socialinių tyrimų metodai* (žr. 3.1 *Kokybinio tyrimo parametrai*).

²⁵ Tiek žvalgomąjį tyrimą 2009 m., tiek kinų ir turkų imigrantų grupių tyrimą 2011–2012 m.

1. MIGRACIJOS TYRIMŲ TEORINĖS IR METODOLOGINĖS PRIELAIIDOS

XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje vyraujančios šiuolaikinių visuomenių mobilumo tendencijos ir migracijos tyrimai rodo, kad migracijos samprata visuomeniniu, akademinu ir politiniu lygmeniu formuojasi skirtingai. Nors mokslininkai sutaria dėl migracijos kompleksiskumo, vyrauja plati teorijų, siekiančių paaiškinti tarptautinę migraciją, įvairovė. Atsižvelgiant į šią įvairovę, tikslinga apibūdinti probleminius migracijos sampratos aspektus. Šių aspektų apibūdinimas tampa neatsiejama migracijos analizės dalimi, praplečianti mokslinį žinojimą apie skirtingas šiuolaikinių visuomenių mobilumo konfigūracijas.

1.1 Migracijos tyrimų problematika socialiniuose moksluose

1.1.1 Migracija kaip sociologinio tyrimo objektas

XXI a. vyraujančios migracijos tendencijos rodo, kad migracija ir šį procesą „lydintys“ reiškiniai (pvz., imigracijos politikos saugumizacija, prekyba žmonėmis, integracijos politikos nesėkmės ir kt.) tapo iššūkiu migracijos tyrėjams. Analizuodami migraciją Castles ir Miller (2003:8–9) išskyrė penkias pagrindines tarptautinės migracijos tendencijas, liudijančias apie šio proceso kompleksiskumą: *migracijos globalizacija*, kai tuo pačiu metu vis daugiau valstybių įsitraukia į tarptautinės migracijos tinklus; *migracijos greitėjimas*, kai dėka spartaus technologinio išsivystymo migracija greitėja ir tampa heterogeniška. *Migracijos diferenciacijos* tendencija susijusi su migracijos greitėjimu. Skirtingi migracijos tipai (darbo, šeimos studijų ir verslo migracija, prieglobstis, nereguliari migracija ir kt.) prasideda kilmės šalyje, tęsiasi tranzito ir baigiasi (arba vis dar tęsiasi)

tikslo šalyje, todėl migracijos valdymas tampa sudėtingu iššūkiu. *Migracijos feminizacija* yra susijusi su moterų vaidmeniu tarptautinėje migracijoje, kadangi vis daugiau moterų įsitraukia į tarptautinius migracijos procesus. *Migracijos politizacija* pasireiškia tarptautinės migracijos sąsajomis su nacionaline politika, tarptautinių santykių raida, dvišaliais ir daugiašaliais susitarimais, saugumo politika ir viršnacionaliniais politiniais bei ekonominiais dariniais.

Atsižvelgiant į šias tendencijas, Lietuva paminėtina kaip migrantų kilmės, o ne tikslo šalis. Diskutuojant apie imigraciją (ypač iš geografiškai ir kultūriškai „tolimų“ šalių – Kinijos ir Turkijos) galima teigti, kad imigrantai Lietuvą „atranda“ palaipsniui, todėl aukščiau aptartos tendencijos yra aktualios (ypač atsižvelgiant į laisvo judėjo principą ES). Be to, jos atskleidžia kompleksiską migracijos prigimtį, kurią iliustruoja migracijos poveikis kilmės ir tikslo šalims. Tarptautinis žmonių mobilumas peržengia migracijos (politikos) ribas, darydamas įtaką skirtingų politikos sričių (socialinės, saugumo, aplinkosaugos, ekonomikos, tarptautinių santykių ir kt.) formavimuisi. Tai rodo, kad migracijos tyrimai negali apsiriboti viena analizės prieiga.

Norint visapusiškai analizuoti migraciją, tikslinga atkreipti dėmesį į visas migracijos kilmę bei tęstinumą aiškinančias teorijas ir atsižvelgti į esminius klausimus, kuriuos kelia skirtingų mokslų disciplinų atstovai. Tyrinėdami tarptautinės migracijos reiškinio ypatumus, antropologai, demografai, ekonomistai, istorikai, sociologai ir politologai naudoja skirtingas analizės prieigas. Pasak Brettell ir Hollifield (2000:3-6), antropologija analizuoja migrantų socialinius tinklus, tinklines ir transnacionalines visuomenes, stebi socialinę bei kultūrinę kaitą. Ekonomistai akcentuoja ekonominius „stūmimo“ ir „traukos“ veiksnius, istorikai analizuoja istorines migrantų patirtis; sociologai – visuomenės ir žmogiškojo kapitalo svarbą, tarptautinio mobilumo priežastys ir migrantų inkorporaciją. Demografai analizuoja populiacijų kaitą gimstamumo, mirtingumo, migracijos ir kitų demografinių procesų perspektyvoje. Politikos mokslai tiria valstybės įgyvendinamus migracijos reguliavimo ir migrantų inkorporacijos

mechanizmus, ryšį tarp migracijos, tarptautinių santykių raidos ir nacionalinio saugumo²⁶. Atsižvelgiant į tarptautinės migracijos kompleksiskumą svarbu akcentuoti, kad nepaisant skirtingų analizės prieigų ir keliamų hipotezių, migracijos tyrimuose pastebima stiprėjanti tarpdiscipliniškumo tendencija (Faist 2000:31). Ši tendencija skatina tyrėjus derinti skirtingus teorinius požiūrius ir analizės prieigas.

Palyginus su kitomis socialinių mokslų disciplinomis, migracijos teorijų plėtojimas ir tyrimų įgyvendinimas sociologijoje turi ilgą ir sudėtingą istoriją. Referuojant į sociologijos, kaip mokslo disciplinos JAV pradžia, imigracija ir jos pasekmės buvo vienas pagrindinių Čikagos sociologijos mokyklos probleminių klausimų (Heisler 2000:77). Neabejotinai reikėtų pabrėžti William Thomas ir Florian Znaniecki studiją „Lenkų valstietis Europoje ir Amerikoje“ (angl. *The Polish Peasant in Europe and America*) (Thomas ir Znaniecki 1958), kuri yra pripažįstama kaip pirmoji klasikinė imigracijos studija. Vis dėlto, pirmuoju migracijos teoretiku laikytinas anglų geografas Ernst Georg Ravenstein, kuris 1876 m. išdėstė empiriniais migracijos duomenimis paremtus migracijos dėsnius (angl. *Migration Law*), padėjusius pagrindą šiuolaikinių migracijos teorijų plėtojimui²⁷ (Hagen-Zanker J. 2008:4). Ravenstein, naudodamas surašymų Anglijoje ir Velse duomenis, savo darbuose (Ravenstein 1876, 1885, 1889) akcentavo ekonominės migracijos priežastis, kurios buvo susijusios su skirtingų regionų ekonominiu išsivystymu. Pastebėtina, kad Ravenstein analizė apsiribojo migracija iš besivystančių regionų į išsivysčiusius, todėl neanalizavo kitų migraciją skatinančių veiksnių (socialinių tinklų, klimato kaitos, politinio nestabilumo ir kt.).

²⁶ Šis skirstymas yra sąlyginis, apibendrinantis pagrindinius skirtingų mokslo disciplinų keliamus tyrimų klausimus ir naudojamas analizė prieigas.

²⁷ Migracijos dėsniai, pagal kuriuos žmonių mobilumas buvo aiškinamas migracija iš mažiau išsivysčiusių į išsivysčiusias šalis (regionus) ir iš tankiai apgyvendintų į mažiau apgyvendintas teritorijas, išliko reikšminga daugelio demografų, geografulių bei ekonomistų darbuose ir yra laikytina *traukos* ir *stūmimo* teorijų pagrindu (Hein de Haas 2007).

Nors dauguma sociologų analizuoja migracijos kilmės ir tęstinumo priežastis, sociologija, kaip mokslo disciplina, tuo pačiu akcentuoja imigrantų inkorporacijos procesus arba, kaip teigia Heisler (2000:77), formuluoja šiuos fundamentalius klausimus: kas atsitinka su imigrantais priimančiose visuomenėse? Kokios yra ekonominės, socialinės ir politinės imigrantų „buvimo“ priimančioje visuomenėje pasekmės? Pastebėtina, kad analizuojant inkorporacijos procesus, socialinė teorija perėjo nuo ribotos interpretacijos (pvz., Čikagos sociologijos mokykloje išplėtotos asimiliacijos perspektyvos) prie labiau kompleksiško inkorporacijos aiškinimo pabrėžiant socialinio kapitalo, darbo rinkos ir struktūrinių veiksnių vaidmenį (Brettell ir Hollifield 2000:5)²⁸. Tai gali būti susiję su tuo, kad maždaug nuo 1980 m. sociologai pradėjo analizuoti ne tik migracijos (kilmės ir tęstinumo) ypatumus, bet ir socialines, ekonomines ir politines migracijos pasekmes (iki tol, šie klausimai daugiausiai buvo analizuojami ekonomistų ir demografų) (Heisler 2000:77). Kita vertus, pripažinus faktą, kad tarptautinė migracija tapo kertiniu probleminiu klausimu visame pasaulyje, buvo išleistos JAV migracijos tematikos ribas peržengiančios tarpdisciplininės studijos (pvz., Castles ir Miller 1998), kuriose migracija pradėta analizuoti atsižvelgiant į pasaulinį kontekstą (t.y. įtraukiant palyginamąją analizę ir transnacionalizmo perspektyvą).

Kaip ir bet kurios kitos mokslo disciplinos, taip ir sociologijos atžvilgiu, vyrauja aiški migracijos tyrimų metodologinė problematika. Analizuojant migracijos tyrimų ypatumus sociologijos perspektyvoje, pastebėtini probleminiai analitinės prieigos aspektai. Kaip pastebi Massey (1994: 700–1), analizuodami migraciją sociologai naudoja tarpusavyje konkuruojančias teorines prieigas.

Giliau pažvelgus į skirtingų mokslo disciplinų atstovų keliamus klausimus matyti, kad migracijos tyrimuose didžiausia „priešprieša“ vyrauja tarp sociologų ir istorikų. Teorinių prieigų įvairovė matoma ir sociologų tarpe: tarp tų, kurie

²⁸ Pavyzdžiui, analizuodamas migracijos tyrimų ypatumus socialinių mokslų perspektyvoje, Heisler (2000:80-81) pabrėžia uždarų imigrantų grupių „etninės ekonomikos“ (angl. *ethnic enclave economy*) ir verslumo (angl. *ethnic entrepreneurship*) vaidmenį imigrantų inkorporacijos procesuose.

migraciją analizuoja *makro* lygmeniu (akcentuojant migracijos politiką ir rinkų įtaką, migracija analizuojama „iš viršaus į apačią“²⁹), ir tų, kurie šį procesą analizuoja *mikro* lygmeniu (akcentuojant individualias migrantų ir jų šeimų migracijos bei integracijos patirtis, migracija analizuojama „iš apačios į viršų“³⁰) (Brettell ir Hollifield 2000:2 pagal Jan ir Lucassen 1997)³¹.

Pastebėtina, kad sociologai „dalijasi“ tais pačiais teoriniais rėmais su antropologais: abiejų mokslo disciplinų atstovų analitinė prieiga remiasi klasikiniiais (Markso, Durkheimio ir Vėberio) socialinių teorijų darbais (Brettell ir Hollifield 2000:4). Vienas iš svarbiausių bendrumo požymių – bendras migracijos ypatumų supratimas: tiek sociologai, tiek antropologai akcentuoja socialinius ryšius kaip svarbiausią veiksnių siekiant suprasti migracijos ir migrantų inkorporacijos procesus (socialiniai ryšiai laikyti migracijos kilmės ir tęstinumo priežastimi). Kita vertus, galima identifikuoti esminius skirtumus: jei sociologų tyrimo lauku dažniausiai tampa imigrantus priimanti, tai antropologų – priimanti ir/ar siunčianti visuomenės; jei (migracijos analizėje) pagrindiniu sociologų tyrimo objektu tampa individas, visuomenės ir institucijos, tai antropologų – individas³².

Heisler (2000:78) pastebi, kad didėjantis migraciją analizuojančių sociologų skaičius liudija apie dviejų stovyklų egzistavimą: (1) išimtinai migracijos procesus analizuojančius ir (2) palyginamąją analizę akcentuojančius sociologus. Pirmuoju atveju (įskaitant Čikagos sociologijos mokyklą), tyrėjai yra įsitvirtinę JAV „sociologijos viršūnėje“ ir, tuo pačiu, išplėtoję migracijos ir migrantų inkorporacijos teorijas. Antruoju atveju, migracijos procesus analizuojantys tyrėjai derina skirtingas analizes prieigas, būdingas sociologams, antropologams ir

²⁹ Didžiausias dėmesys skiriamas struktūriniais migracijos veiksniams.

³⁰ Didžiausias dėmesys skiriamas individualiems ir kolektyviniams mobilumo veiksniams bei migracijos tinklui.

³¹ Siekiant išvengti šio susipriešinimo, tikslinga atsižvelgti į skirtingus migracijos procesą skatinančius *makro*, *mezo* ir *mikro* veiksnius konstruojant platesnę analitinę prieigą. Tokio pobūdžio prieiga leidžia į migraciją pažvelgti kaip į socialinių, ekonominių, politinių ir psichologinių veiksnių įtakojamą procesą.

³² Pastebėtina, kad antropologija į migracijos tyrimų sritį įžengė vėliau negu sociologija (Brettell ir Hollifield 2000:5).

politologams. Kaip teigia Heisler (2000:78), pastarieji yra labiau linkę į migraciją žvelgti tarpdiscipliniškai.

Socialinių mokslų naudotos (ir naudojamos) analitinės priegos migracijos tyrimuose pasižymi privalumais (pvz., tarpdiscipliniškumas), tačiau tuo pačiu yra kritikuotinos. Migracijos tyrėjai (Gustafson 2005 pagal Taylor 1996; Martiniello ir Rath 2010) akcentuoja šiuos probleminius migracijos tyrimų aspektus: *metodologinį nacionalizmą ir migracijos tyrimų „būklę“* (t.y. migracijos tyrimu situaciją skirtingose socialinių mokslų disciplinose) (žr. 1.1.2 *Migracijos tyrimai skirtingose socialinių mokslų disciplinose*).

*Metodologinio nacionalizmo*³³ (kaip vienos iš vyraujančių migracijos konceptualizacijos formų) perspektyvoje pastebėtini probleminiai migracijos ir migrantų inkorporacijos teorijų plėtojimo aspektai: jei migracijos kilmės ir tęstinumą aiškinančių teorijų (ypač socialinių) atžvilgiu matomas aiškus siekis peržengti geografines, kultūrinės ir politines tautinės valstybės ribas, migrantų inkorporacijos teorijų atžvilgiu pastebėtinas išimtinai imigrantus priimančios (t.y. tikslo) šalies ir/ar visuomenės, kaip tyrimo objekto, akcentavimas. Kaip teigia Wimmer ir Schiller (2003: 584), skirtingos pokario migrantų inkorporacijos teorijos (nuo Čikagos sociologijos mokyklos *asimiliacijos*, vėliau – *multikultūralizmo* koncepcijos iki šiuolaikinės *neoasimiliacijos*) turėjo išankstinę prielaidą, kad visi integracijos procesams svarbūs elementai yra susiję su tautinės valstybės visuomene iš vienos pusės, ir migrantais, esančiais už tautinės visuomenės ribų, iš kitos pusės. Inkorporacija, kaip socialinis procesas, visada buvo laikytinas mažiau probleminiu tautinės valstybės visuomenei, todėl, tuo pačiu, supaprastinamas iki priimančios šalies ir/ar visuomenės socialinės ir ekonominės problematikos išskliaudžiant tokius svarbius aspektus kaip

³³ *Metodologinis nacionalizmas* – tai tautinės valstybės (*angl. nation-state*) sąvokos pripažinimas ir naudojimas migracijos tyrimuose. Metodologinis nacionalizmas pasireiškia, kai konkretaus reiškinių (palyginamajai) analizei atlikti, atskiros valstybės yra pripažįstamos kaip savaime suprantami, atskiri vienetai, o visuomenė yra prilyginama tautinei valstybei (t.y. visuomenė yra suvokiama tautinės valstybės ribose) (Wimmer ir Schiller 2003:576).

transnacionalinių migracijos tinklų įtaka inkorporacijai. *Metodologinis nacionalizmas* pasireiškia analizuojant tarptautinę migraciją visų pirma dėl to, kad pats metodologinis nacionalizmas tautinę valstybę traktuoja kaip geografiškai apibrėžiamą ir sąlyginai homogenišką socialinio, kultūrinio ir politinio gyvenimo erdvę, tuo tarpu tarptautinė migracija (kuri pagal sąvoką *tarptautinė*) peržengia tautinės valstybės ribas, todėl socialiniuose moksluose tampa iš prigimties probleminė (Gustafson 2005:6 pagal Taylor 1996).

Siekiant išvengti geografinio, politinio ir kultūrinio valstybės apsibrėžimo, disertacijoje kinų ir turkų imigracija analizuojama neapsibrėžiant konkrečių (geografinių, politinių ar kultūrinių) valstybės ribų: t.y. kinų ir turkų imigracija analizuojama atsižvelgiant į kilmės, tranzito ir tikslo šalių dalyvavimą migracijos tinkle, o migracijos motyvai (migracijai dar neprasidėjus) traktuojami kaip svarbūs imigrantų grupių imigracijos ir migracijos tinklo analizės aspektai (žr. 1.2.3 poskyrį). Dėl šios priežasties, vietoje skirtingų *inkorporacijos modelių* (integracija ar adaptacija), disertacijoje naudojama *migracijos tinklo sąvoka* (žr. 2 priedą ir 2.1.1 poskyrį: *Migracijos tyrimuose vartojamų sąvokų adaptavimas*).

1.1.2 Migracijos tyrimai skirtingose socialinių mokslų disciplinose

Lygiagrečiai aukščiau aptartiems migracijos tyrimų ypatumams, būtina diskutuoti apie specifinius migracijos tyrimų aspektus. Pirma, migracijos tyrimai yra laikomi atskira socialinių tyrimų sritimi. Antra, ilgalaikėje perspektyvoje ši tyrimų sritis išplėtojo atskirą teorinę bazę (t.y. analizuojant migraciją taikomos *migracijos teorijos*). Trečia, migracijos tyrimai yra institucionalizuota tyrimų sritis su specializuotais tyrimų centrais, moksliniais leidiniais ir studijų programomis. Iš vienos pusės, tai liudija apie nuoseklią migracijos tyrimų plėtrą teoriniu ir empiriniu lygmeniu; iš kitos pusės, leidžia diskutuoti apie migracijos tyrimų plėtros ypatumus bendrame socialinių mokslų disciplinų kontekste.

Migracijos tyrimams būdinga teorinė fragmentacija: migracijos tyrimai pasižymi teorine įvairove, kurioje atskiros teorinės koncepcijos dažniausiai neturi bendrų vardiklių. Ši teorinė fragmentacija iliustruoja fundamentalius nesutarimus tarp mokslininkų apie tai, kaip migracija turėtų būti analizuojama ir konceptualizuojama. Kaip teigia Massey (1990:3–5), mokslinės diskusijos akcentuoja keturias konfliktines dimensijas, kurios prieštarauja viena kitai.

Pirmoji dimensija susijusi su migracijos ir laiko sąveika: diskutuojama, ar migracija turėtų būti analizuojama sinchroniškai, ar diachroniškai, ar būtina istorinė perspektyva. Antroji dimensija akcentuoja migracijos veiksmą: diskutuojama, ar migracija turėtų būti suvokiama kaip individualus, ar struktūrinis veiksmas (t.y. ar migracija suprantama kaip agreguoto individualaus sprendimo rezultatas ar struktūrinės kaitos visuomenėje rezultatas). Trečioji dimensija yra plačiausia, apimanti diskusijas dėl analizės lygmens. Nors dalis empirinių tyrimų analizuoja individualius migracinės elgsenos modelius, skirtingų disciplinų atstovai (antropologai, sociologai, ekonomistai ir kt.) kritikuoja šį migracinės elgsenos modelį teikdami, kad namų ūkis (taip pat šeima) yra pagrindinis sprendimo (ne)migruoti veiksnys, todėl migracija turėtų būti analizuojama platesniame socialiniame kontekste. Kitas vyraujantis lygmuo – sudėtinis – kompleksiškai analizuoja dalyvavimo darbo rinkoje, darbo vietų kūrimo, pajamų ir nedarbingumo lygio sąveikas (dažniausiai tokią analizę atlieka makroekonomistai). Tokiu būdu migracija suvokiama kaip atlyginimų ir nedarbo skirtumus mažinantis mechanizmas. Galiausiai, tyrėjai teigia, kad tiek individas ir namų ūkis, tiek skirtingos bendruomenės turėtų būti įtrauktos į vieną modelį, atskleidžiantį kaip socialinis ir ekonominis kontekstai daro įtaką migracinei elgsenai individualiame ar namų ūkio lygmenyje. Paskutinė diskusijų dimensija apima migracijos priežasčių ir poveikio analizę³⁴ (Massey 1990:3–5). Pastebėtina,

³⁴ Kaip pavyzdį galima pateikti sąveiką tarp migracijos ir darbo rinkos: iš vienos pusės teigiama, kad darbo vietų kūrimas daro įtaką migracijai, iš kitos pusės akcentuojama migracijos įtaka darbo vietų kūrimui.

kad šiuolaikinės migracijos tyrimai akcentuoja ne tik migracijos poveikį, bet ir migracijai įtaką darančius veiksnius (Massey 1990:3–5 pagal Greenwood 1985).

Kaip pastebi Massey (1990:3–5), tokio pobūdžio uždaros diskusijos neleidžia į migraciją pažvelgti tarpdiscipliniškai, o tai pratęsia vyraujančią susiskaldymą tarp tų, kurie akcentuoja priežastis ir tų, kurie analizuoja pasekmes; tarp struktūrinės ir individualistinės perspektyvos, tarp istorinio ir tarpdisciplininio požiūrių, tarp *mikro* ir *makro* analizės. Ši fragmentacija neleidžia pripažinti svarbių rodiklių sąveikos formų, todėl nenuostabu, kad teorinis migracijos suvokimas yra nepilnas, o migracijos teorijos neleidžia visapusiškai atskleisti migracijos turinio.

Aptarti probleminiai migracijos teorijų plėtojimo aspektai leidžia diskutuoti apie kur kas gilesnes įžvalgas, susijusias su migracijos tyrimų specifika skirtingose socialinių mokslų disciplinose, o kartu ir vyraujančias analizės prieigas. Kaip teigia Martiniello ir Rath (2010:9-10), migracijos tyrimai Europoje gali būti charakterizuojami šiomis tendencijomis: pirma, vyrauja migracijos tyrimų išsiskaidymas į smulkias temas³⁵ (pvz., imigrantai ir būsto problematika, imigrantai darbo rinkoje, imigrantai ir socialinė atskirtis, imigrantai ir švietimas, kt.), kurios neleidžia į migraciją pažvelgti kompleksiškai. Antra, vyraujanti nuostata, kad migracijos tyrimai gali padėti spręsti socialines problemas iš vienos pusės ir migracijos, kaip grėsmės socialinei tvarkai, traktavimas iš kitos pusės. Kadangi migracijos tyrimai yra siejami su socialinių problemų sprendimu, mokslinės produkcijos (ir kokybės) vertinimas tampa sudėtingu ir reliatyviu uždaviniu. Tiek migracijos tyrimų išsiskaidymas, tiek jų sąveika su socialinių problemų sprendimu liudija apie migracijos tyrimuose vyraujančią empirizmą, o tai savo ruožtu neleidžia (apie migracijos tyrimus) kalbėti kaip apie nuoseklią socialinių tyrimų sritį (Martiniello ir Rath 2010:9-10).

Nepaisant aukščiau aptartų migracijos tyrimuose vyraujančių probleminių aspektų, migracijos tyrimai gali būti traktuojami kaip atskira ir nepriklausoma

³⁵ Pastebėtina, kad priešingai negu Massey (1990:3–5), Martiniello ir Rath (2010:9-10) diskutuoja ne apie teorinę, bet apie tematinę migracijos tyrimų fragmentaciją.

tyrimų sritis (su savita teorine prieiga ir atskira duomenų baze), o tai migracijos tyrimams suteikia privalumą. Martiniello ir Rath (2010:10-11) apibendrina migracijos tyrimų ypatumus ir teigia, kad dalis mokslininkų apie migracijos tyrimus diskutuoja kaip apie netvirtą ir nenuoseklią tyrimų sritį Europoje su silpnu teoriniu pagrindu: dėl teorinio silpnumo migracijos tyrimai negali pasiekti autonominės socialinių tyrimų srities statuso, todėl kaip atskira mokslinių tyrimų sritis negali būti prilyginta sociologijai, antropologijai ar politikos mokslams. Kita vertus, dalis mokslininkų prieštarauja šiam teiginiui ir konstatuoja, kad net pati sociologija nėra teoriškai stipresnė už migracijos tyrimus (Martiniello ir Rath 2010:11). Vis dėlto, kaip pabrėžia Martiniello ir Rath (2010:11), pagrindinė problema slypi socialinių mokslų struktūroje, kuri yra išskaidyta pagal disciplinas, temas, institucijas ir finansavimą³⁶. Galiausiai, tyrėjai publikuoja savo mokslinę produkciją specializuotuose žurnaluose, skirtuose išimtinai migracijos analizei (Martiniello ir Rath 2010:11). Tokiu būdu migracijos tyrimų ratas tampa uždaras, papuolantis į skirtingų socialinių mokslų disciplinų paraštes.

Vis dėlto, paskutinysis XX a. dešimtmetis liudija apie migracijos tyrimų profesionalizaciją ir vienijimo(si) tendencijas: tarptautiniai tyrėjų ir migracijos tyrimų centrų tinklai, doktorantūros programos ir specializuoti fondai rodo, kad migracijos tyrimai tampa stiprų ir moksliskai išplėtotą teorinį pagrindą turinti atskira socialinių tyrimų sritis.

³⁶ Finansavimo klausimas (ypač migracijos tyrimų atžvilgiu) yra itin aktualus. Kaip teigia Martiniello ir Rath (2010:11), dažniausiai migracijos tyrimų finansavimas priklauso nuo politinių prioritetų, kai politikų išlikimas valdžioje – nuo elektorato, kur dažniausiai migracijos procesai tampa jautriu klausimu.

1.1.3 Pagrindinės migracijos tyrimų Europos Sąjungoje ir Lietuvoje kryptys

Nepaisant kuklaus migracijos teorijų įnašo fundamentalių sociologijos teorijų vystymuisi, migracijos tyrimai jau yra tapę atskira, *institucionalizuota* mokslinių tyrimų sritis ES. Apie tai liudija išimtinai migracijos procesus analizuojantys tyrimų centrai³⁷ ir moksliniai žurnalai³⁸.

Migracijos tyrimų institucionalizacijos pavyzdžių yra daug, todėl nenuostabu, kad šios tematikos tyrimai pasižymi produktyvumu, apimančiu skirtingas tyrimų sritis, kurias sąlyginai būtų galima skirstyti pagal analizuojamą problematiką:

1. *Migracijos ir integracijos procesus konceptualizuojančios studijos* (pvz., Massey 1990; Massey et al. 1994; Jasso 1996, 2000; Portes 1997; Gold 2005; Portes ir DeWind 2004; Boswell 2007 ir kt.).

³⁷ Pavyzdžiui, ES veikiančios ne pelno organizacijos „Migracijos politikos grupės“ (angl. *Migration Policy Group*) veikla apima tris tyrimų sritis: migraciją, lygias galimybes ir integraciją. Šalia daugelio šios organizacijos atliekamų tyrimų migracijos ir integracijos tematika, pabrėžtinai Europos kontinentą ir JAV apimantis projektas „Migrantų integracijos politikos indeksas“ (MIPEX), kuris, naudojant 148 politikos rodiklius, vertina ir lygina migrantų integracijos politiką Europos šalyse ir Šiaurės Amerikoje šešiose politikos srityse: dalyvavimas darbo rinkoje, šeimos susijungimas, švietimas, politinis dalyvavimas, ilgalaikis gyvenimas šalyje, pilietybės suteikimas ir antidiskriminacinės politikos įgyvendinimas. Atsižvelgiant į šias politikos sritis, naujoje 2011 m. pristatytoje MIPEX III studijoje (Huddleston et al. 2011), Lietuva iš 31 šalių užėmė 27-ą vietą (lyginant su 2007 m. studija (Niessen et al. 2007), Lietuvoje vykdoma integracijos politika nukrito keliais laipteliais žemiau). Apibendrinant studijoje pateikiamus rezultatus Lietuvoje įgyvendinamos integracijos politikos atžvilgiu daroma išvada, kad darbo imigrantų, jų šeimos narių ir ilgalaikių gyventojų statusas Lietuvoje yra vienas iš labiausiai pažeidžiamų visoje Europoje (plačiau apie tyrimą, žr. <http://www.integrationindex.eu/>).

Migracijos procesus analizuojančius mokslo centrus Europoje jungiantis partnerių tinklas IMISCOE (angl. *International Migration, Integration, and Social Cohesion*) apima plačią migracijos tyrimų problematiką (plačiau, žr. <http://www.imiscoe.org/>). Tarptautinį pripažinimą turinčios, šiame partnerių tinkle išleidžiamos mokslo studijos (pvz., Bauböck 2009; Bauböck ir Faist 2010; Martiniello ir Rath 2010; Audebert ir Doraï 2010 ir daugelis kitų) apjungia prestižinius ir ilgą migracijos tyrimų patirtį turinčius mokslo centrus (Plačiau apie šiuos tyrimų centrus, žr. http://www.imiscoe.org/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=3&Itemid=5).

Kiekvienas iš šių centrų (kurių yra 28) gali būti laikytinas atskiru migracijos tyrimų institucionalizavimo pavyzdžiu. Tai liudija apie aukštą migracijos tyrimų kokybę ir aktualumą Europos kontinente.

Kiti migracijos tyrimų centrai: REMESO Graduate School in Migration, Ethnicity and Society (Linčopingo universitetas), Centre for Research in International Migration and Ethnic Relations (Stokholmo universitetas), Centre for Migration and Intercultural Studies (Antverpeno universitetas), Centre of Migration Research (Varšuvos universitetas), Sussex Centre for Migration Research (Jungtinė Karalystė), Institute for Migration and Ethnic Studies (Amsterdamo universitetas) ir daugelis kitų.

³⁸ Žurnalų sąrašą galima rasti čia: <http://www.irl.berkeley.edu/immigration/journals/index.html>

2. Atskirų *migrantų grupių*³⁹ tyrimai, konkrečios problematikos analizei atlikti naudojantys *skirtingas analizės prieigas*. Ši tyrimų sritis išsiskiria gausumu ir įvairove. Analizuojant migrantų grupių migracijos ir/ar integracijos ypatumus, pasirenkamas konkretus migracijos proceso probleminis klausimas: socialinė integracija, skurdas, socialinė atskirtis, integracija į darbo rinką, verslumas, migrantų kartų problematika, pilietybė, politinis dalyvavimas, religija, kolonializmas, lytis ir kt. Dalis tyrimų analizuoja bendrą migracijos problematiką, apjungiant skirtingus migracijos etapus: nuo migracijos motyvų kilmės šalyse iki integracijos tikslo šalyse (pvz., Jasso 2000, 2003).

3. Analizuojant tuos pačius (aukščiau aptartus) probleminius klausimus, pasirenkama ne konkreti migrantų grupė (atsižvelgiant į kilmės šalį, atvykimo pagrindus, lyti ir kt.), bet analizuojama šalies (šalių grupių, regionų) *imigracijos struktūra ir/ar imigracijos procesams įtaką darantys veiksniai*: migracijos tinklai, socialiniai ryšiai (pvz., Granovetter 1985; Portes 1994; Vertovec 1999; Gold 2005; Schrover ir Vermeulen 2005, kt.), socialinis kapitalas (pvz., Jacobs ir Tillie 2004; Tillie 2004) ir kt.

4. *Bendras migracijos ir migrantų integracijos tendencijas*⁴⁰ pasirinktų šalių grupėje ar konkrečiame regione analizuojantys tyrimai (pvz., Niessen et al. 2007; Huddleston et al. 2011; Leončikas ir Žibas 2009 ir kt.). Šie tyrimai naudoja tuos pačius analizės aspektus (ekonominius, socialinius, politinius) šalių (regionų) migracijos analizei atlikti.

Pabrėžtina, kad šis skirstymas yra sąlyginis, kadangi dažniausiai migracijos tyrimuose vyrauja tarpdisciplininis požiūris, apimantys skirtingus analizės lygmenis. Pavyzdžiui, tyrinėjant migrantų integraciją į darbo rinką *mezo* lygmenyje, kartu analizuojama integracijos ir/ar darbo rinkos politika *makro*

³⁹ Tiek pagal kilmės šalį (pvz., kinai turkai, pakistaniečiai ir t.t.), tiek pagal atvykimo pagrindus (pvz., darbo migrantai, pabėgėliai, studentai ir t.t.), lyti ir kitas socialines bei demografines charakteristikas.

⁴⁰ Pavyzdžiui, imigracijos srautus, imigracijos, integracijos ir pilietybės politiką, visuomenės nuostatas ir kt.

lygmenyje; konceptualizuojant migracijos sampratą, pasirenkama konkreti migrantų grupė ir kt.

Dėl skirtingų migracijos tyrimų kryptių ir gausos, tyrimų apžvalga tampa sunkiai įgyvendinama. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad disertacijoje analizuojami kinų ir turkų *imigracijos* bei *migracijos tinklo* formavimo(si) ypatumai, o Lietuvoje panašaus pobūdžio tyrimų atlikta nėra, svarbu apžvelgti kitose ES šalyse atliktų tyrimų, analizuojančių kinų ir/ar turkų imigracijos problematiką, metodiką ir rezultatus.

Turkų ir kinų migraciją analizuojantys tyrimai

Aptariant turkų ir kinų migracijos problematiką analizuojančius tyrimus, pastebėtina tyrimų gausa ir tematinė įvairovė. ES valstybėse narėse (pvz., Vokietijoje, Švedijoje, Nyderlanduose) turkų bendruomenės yra didelės, todėl tyrimų spektras yra platus. Sąlyginai turkų migracijos tyrimus (sociologinėje perspektyvoje) būtų galima suskirstyti į (1) *integracijos*, (2) *migracijos ir socialinių ryšių*, (3) *mobilumo veiksnių*, (4) *transnacionalizmo* ir (5) *struktūrinių migracijos bei integracijos veiksnių* analizę.

1. Analizuojant *integraciją į darbo rinką ir dalyvavimą švietimo sektoriuje*, dalis tyrimų siekia atskleisti turkų *imigrantų gyvenimo kokybę* tikslo šalyje. Pavyzdžiui, 2003 m. atliktas tyrimas (Crul ir Doomernik 2003) atskleidė turkų imigrantų antros kartos socioekonominį ir sociokultūrinį statusą Nyderlanduose. Tyrimo duomenimis, žemo (lyginant su daugumos populiacija) jaunų turkų imigrantų išsilavinimo priežastis yra kompleksinė, kylanti iš pačių imigrantų (grupių) socialinių ir demografinių charakteristikų, švietimo politikos įgyvendinimo infrastruktūros ir visuomenės nuostatų. Tarp jaunų turkų Nyderlanduose vyrauja itin aukštas nedarbo lygis, o darbo rinkoje įsitvirtinusi diskriminacija. Tačiau atlikę tyrimą Crul ir Doomernik (2003:1039) pastebi, kad vis daugiau jaunų turkų

įgyja išsilavinimą ir susiranda gerai apmokamą darbą šeimos ir vidinių bendruomeninių ryšių pagalba.

Tais pačiais metais Švedijoje atliktas socioekonominį turkų imigrantų statusą analizuojantis tyrimas (Westin 2003) atskleidė antros kartos turkų imigrantų (jaunimo) situaciją švietimo sektoriuje ir darbo rinkoje. Tyrimo duomenimis, jauni turkų imigrantai išskiria save kaip grupę, kuri švietimo sistemoje pasižymi kraštutinėmis savybėmis: arba dažniausiai iškrenta iš mokyklos, arba (lyginant su daugumos populiacija) pasiekia gerus mokymosi rezultatus. Tyrimas taip pat atskleidė problemišką ir dėsningą turkų imigrantų situaciją darbo rinkoje: jų nedarbo lygis buvo didesnis negu daugumos populiacijos (Westin 2003:987). Kitas, 2007 m. Švedijoje atliktas tyrimas (Demirhan et al. 2007), pateikė duomenis apie migracijoje (ne)dalyvaujančių žmonių gyvenimo kokybę ir supratimą apie ją: tyrimo duomenimis, turkų imigrantų gyvenimo kokybė Švedijoje gali būti laikytina kaip vidutinė, tačiau aukštesnė negu Turkijoje gyvenančių turkų.

2. Kita dalis tyrimų turkų *migracijos procesus* analizuoja *socialinių ryšių* perspektyvoje, kuri padeda atskleisti imigrantų grupių organizavimo(si) ypatumus. Pavyzdžiui, 2006 m. atliktas tyrimas (Vermeulen 2006) analizavo ir lygino turkų imigrantų organizavimosi procesus Amsterdame ir Berlyne nuo 1960 iki 2000 m. Iš vienos pusės, buvo analizuojami organizacijų tipai, jų atsiradimo aplinkybės ir veiklos principai; iš kitos pusės – tarporganizaciniai santykiai. Tyrimas atskleidė, kad vyrauja 3 pagrindiniai turkų imigrantų organizacijų kūrimosi ir veiklos ypatumus apibrėžiantys veiksniai: (1) imigrantų charakteristikos, grupės dydis ir ryšiai su kilmės šalimi; (2) politinio dalyvavimo galimybės tikslo šalyje ir priimančios visuomenės reakcija bei (3) vidinė tarp-organizacinė komunikacija, pasireiškianti per sąveiką su imigrantų ir daugumos visuomenės grupėmis ir/ar organizacijomis (Vermeulen: 2006:152).

3. Atskirai paminėtini turkų *mobilumo veiksmų* tyrimai. Apjungdamas skirtingas sprendimo migruoti socialines ir ekonomines aplinkybes, 2008 m. atliktas tyrimas

(Benton ir Jenkins 2008) analizavo migrantų iš Turkijos individualius ir kolektyvinius mobilumo veiksnius. Tyrimas atskleidė ES integracijos įtaką potencialioms turkų migracijos tendencijoms. Studijos autorių teigimu, Turkijai įstojus į ES, šalis taptų patraukli potencialiems emigrantams likti Turkijoje (Benton ir Jenkins 2008:1). Kitas, 2008 m. atliktas tyrimas (Benton ir Eric: 2008), analizavo turkų migrantų mobilumo veiksnius ir sprendimų migruoti aplinkybes, tačiau akcentavo ne tik struktūrinius (stūmimo ir traukos) veiksnius, bet ir kitas galimas alternatyvas. Tyrimo duomenimis, turkų migracija į ES yra paremta *racionaliais sprendimais*, kai sprendimas migruoti priimamas atsižvelgiant į visas egzistuojančias alternatyvas ir apsvarstant visą prieinamą informaciją (Benton ir Eric 2008:61).

4. Dar viena tyrimų sritis turkų *migraciją* analizuoja *transnacionalizmo perspektyvoje*. Pavyzdžiui, 2001 (Soysal 2001) atliktas tyrimas analizavo jaunų turkų imigrantų kultūrinės veiklos raiškos ypatumus Berlyne. Soysal (2001:5) teigia, kad jaunų turkų imigrantų kultūrinės veiklos pobūdžiui didelę įtaką daro transnacionalinės kultūrinės srovės tarp Turkijos ir Vokietijos, šiuolaikinis pliuralizmo, žmogaus teisių ir lygybės diskursas, kuris leidžia turkams reikštis viešose Berlyno erdvėse. Turkų migracijos ypatumų analizę transnacionalizmo kontekste pratęsia 2007 m. atliktas tyrimas (Kaya: 2007), kuriame, naudojant transnacionalizmo perspektyvą, analizuojama migracija tarp Vokietijos ir Turkijos. Studijos autorius teigia, kad dauguma Vokietijos turkų tapo transmigrantais, kurie ir simboliškai, ir tiesiogiai keliauja tarp kilmės bei tikslo šalių sukurdami naują socialinę terpę, kuri yra paveikta skirtingų gyvenimo patirčių (Turkijoje ir Vokietijoje). Paveikti socialinių, kultūrinių ir politinių imperatyvų, Vokietijos turkai įgijo lankstų, labiau kosmopolitišką ir transnacionalų identitetą, kuris gali būti iliustruojamas plačiai Berlyne pasklidusia *hip-hopo* ar *graffiti* kultūra (Kaya: 2007:494–496).

5. Kiti tyrimai akcentuoja platesnius, *struktūrinius turkų imigracijos į Europą veiksnius*. Pavyzdžiui, turkų imigrantų teises ES (Cicekli 1999), nesėkmingą

integracijos politiką, neigiamas nuostatas ir Turkijos narystę ES (pvz., Schaefer et al. 2005).

6. Platus tyrimų spektras turkų migracijos problematiką Europoje analizuoja *bendrame musulmonų integracijos kontekste* (pvz., Shadid: 1991; Gallis et al.: 2005, OSF: 2010⁴¹ ir kt.)⁴².

Apibendrinant galima teigti, kad aukščiau aptarti tyrimai akcentuoja turkų migracijos tinklo, o ne migracijos veiksnių (pvz., aplinkybių ir priežasčių) analizę. Daugumoje Vakarų Europos šalių turkų bendruomenės yra didelės ir organizuotos, todėl dažniausiai yra analizuojami imigrantų organizavimosi ypatumai, socialiniai ryšiai ir imigrantų kartų problematika.

Atsižvelgiant į turkų imigracijos tendencijas Lietuvoje, aptarti tyrimai iškelia papildomus klausimus, susijusius su Lietuvoje gyvenančių turkų imigracija ir migracijos tinklo formavimu(si) bei šių procesų įtaka turkų imigracijos potencialui. Vis dėlto, reikia akcentuoti tai, kad nevisus aukščiau aptartų tyrimų probleminius klausimus ir analitines prieigas galima pritaikyti Lietuvos atvejui (t.y. turkų analizei) dėl kelių priežasčių. Pirmą, Lietuvoje nėra aktyvių turkų imigrantų organizacijų, kurios leistų diskutuoti apie institucionalizuotus imigrantų organizavimo(si) aspektus. Antra, turkų imigracija į Lietuvą prasidėjo prieš 20 m., todėl Lietuvoje (palyginus su kitomis ES šalimis) gyvenančių turkų skaičius yra mažas. Šie faktai leidžia kalbėti apie pirmos turkų imigrantų kartos imigracijos Lietuvoje problematiką iš vienos pusės, ir migracijos tinklo formavimosi prielaidas iš kitos pusės. Jei mobilumo veiksnių ir migracijos tinklo kūrimo(si) analizė yra įmanoma visose imigrantus priimančiose visuomenėse, imigrantų kartų ir organizacijų veiklos ypatumų analizė galima didelės imigrantų bendruomenės ir ilgą imigracijos patirtį turinčiose šalyse. Lietuvos atveju pastarieji klausimai gali būti laikomi papildomais analizės rodikliais.

⁴¹ Atviros visuomenės fondo projektas, apimantis skirtingas musulmonų bendruomenės Europos miestuose (Amsterdame, Berlyne, Kopenhagoje, Hamburge, Roterdame ir kt.): <http://www.soros.org/initiatives/home>

⁴² Dėl tyrimų gausos apžvelgti tie tyrimai, kurie labiausiai atitiko disertacijos tematiką.

Diskutuojant ne apie tematinę tyrimų sritį, bet apie pagrindinius tyrimų aspektus ir probleminius klausimus pastebėtina, kad turkų imigrantų socialinių ryšių ir integracijos sąveiką analizuojantys tyrimai yra artimi mobilumo veiksmų analizei, nes dažnai individualūs ar kolektyviniai mobilumo veiksniai būna paremti ne tik ekonominiais interesais (pvz., įsidarbinimo galimybėmis), bet ir socialiniais ryšiais arba, kitaip tariant, galimybėmis dalyvauti imigrantų sukurtoje neformalioje integracijos infrastruktūroje. Be to, aukščiau aptarti analizės aspektai (socialiniai ryšiai, mobilumo veiksniai ir gyvenimo sąlygos) yra vienas su kitu susiję, todėl analizuojant turkų imigraciją Lietuvoje, į tai atsižvelgti yra tikslinga.

Priešingai aukščiau aptartam turkų atvejui, kinų migracijos ypatumus analizuojančių tyrimų apibendrinimas atskleidė specifines tyrimų prieigas, kurias (sąlyginai) būtų galima skirstyti pagal pasirinktą analizės objektą: (1) *bendro pobūdžio kinų migracijos ir integracijos analizė* migracijos politikos ir migrantų organizacijų veiklos perspektyvoje; specifiniai tyrimai, akcentuojantys (2) *kinų kvartalų* (angl. *chinatown*) kūrimo(si) tendencijas ir (3) *kinų verslumą* (angl. *entrepreneurship*) *etninėje ekonomikoje* (angl. *ethnic economy*).

Analizuojant *bendro pobūdžio tyrimus*, pastebėtiną jų aktualumą Lietuvai. Tokiais atvejais analizė dažniausiai atliekama šalyse, kuriose kinų kvartalai dar tik pradeda kurtis, o imigrantų verslai nėra išvystyti iki tokio lygmens, kad būtų galima diskutuoti apie atskiras ekonomines veiklos sritis, kuriose dominuotų konkreti imigrantų (šiuo atveju – kinų) grupė. Pavyzdžiui, analizuojant kinų imigracijos ypatumus Čekijos Respublikoje, 2001 m. atliktas tyrimas (Moore ir Tubilewicz 2001) atskleidė šalies vaidmenį platesniame tarptautinės migracijos kontekste, o kartu pateikė naujus faktus apie kinų imigrantų gyvenimą Čekijoje. Tyrimo duomenimis, 2001 m. kinų imigracija buvo vystymosi stadijoje, tačiau tuo pačiu buvo traktuojama kaip sudėtingas procesas, kurio kompleksiską prigimtį charakterizavo 2 pagrindiniai veiksniai: aktyvios imigracijos politikos nebuvimas, neleidžiantis imigrantams apsigyventi šalyje nuolat, ir Čekijos, kaip tranzitinės šalies, vaidmuo tarptautinėje migracijoje. Laukdami galimybės išvykti į Vakarų

Europą kinai nesistengė kurti formalių organizacijų, todėl integracija nebuvo sėkminga⁴³.

Kinų kvartalų kūrimo(si) tendencijas analizuojantys tyrimai pasižymi įvairove ir ilga tyrimų įgyvendinimo istorija. Jau 1960 m. didžiuosiuose JAV miestuose buvo fiksuojamos kinų imigrantų būrimosi į uždaras bendruomenes tendencijos, apibūdintos kaip savanoriškas veiksmas su priverstiniais aspektais⁴⁴ (Yuan 1960:265). Europos kontinente (šiuo atveju – Didžiojoje Britanijoje) besikuriančius *kinų kvartalus* analizuojantys tyrimai (Anderson 1987) akcentavo ne imigrantų preferencijas burtis į uždaras bendruomenes, bet labiau politinės kultūros ir rasinių kategorijų nulemtą procesą, kuris atspindi valstybės poziciją kuriant naujus etninius darinius. Andersonas (1987:580) teigė, kad *kinų kvartalas*, kaip ir *rasė*, yra „baltajai“ Europos kultūros tradicijai priklausanti idėja. Pasak tyrimo autoriaus, vyriausybės legitimavo kinų kvartalus sukurdamos naujas sąvokos *rasė* konfigūracijas. Tokiu būdu kinų kvartalai tapo simboliškai institucionalizuotu procesu.

Per pastarąjį dešimtmetį atlikti tyrimai atskleidė platesni *kinų kvartalų kūrimo(si)* kontekstą, kadangi įtraukė tokius analizės veiksnius kaip *kinų imigrantų verslumas ir socialiniai ryšiai*. 2003 m. atliktas tyrimas (Yu-Sion 2003) atskleidė skirtumus tarp Europoje ir JAV susiformavusių kinų kvartalų. Tyrimo duomenimis, Europoje susikūrę kinų kvartalai negali būti charakterizuojami kaip uždaros etninės bendruomenės, kurios nariai yra neraštingi, nekvalifikuoti ir neturintys socialinių ryšių su daugumos visuomene. Priešingai, kinų kvartalai Europoje pasižymi atvirumu, o bendruomenių lyderiai – *ryšiais su tikslo šalių visuomenėmis ir institucijomis*. Tai padeda sukurti infrastruktūrą, leidžiančią kinams sėkmingai vystyti verslus, socialinę, kultūrinę ir politinę veiklas (Yu-Sion 2003:2–3).

⁴³ Atsižvelgiant į dabartinę kinų imigracijos situaciją Lietuvoje, šio tyrimo rezultatai yra itin aktualūs Lietuvai.

⁴⁴ T.y. noras gyventi kartu su kitais imigrantais gali būti laikytinas savanorišku veiksniu, tačiau pats gyvenimas uždaroje bendruomenėje dėl diskriminacijos etniniu pagrindu laikytinas priverstiniu veiksniu.

2004 m. Jungtinėje Karalystėje, Vengrijoje ir Italijoje atliktas tyrimas (Pieke 2004) apibūdino *kinų dalyvavimo darbo rinkoje tendencijas kinų verslumo kontekste*. Tyrimo duomenimis, visose trijose šalyse kinai iš Fujian provincijos dirba kinų sukurtoje darbo rinkoje, atskirtoje nuo bendros šalyje egzistuojančios darbo rinkos. Studijos autorius pastebi, kad kinų sukurta darbo rinka turi stiprias transnacionalines savybes. Tai atsitinka tuomet, kai konkrečioje šalyje egzistuojanti darbo rinka įsitvirtina transnacionalinėje darbo rinkoje. Tokio pobūdžio darbo rinkos fragmentacija „apsaugo“ imigraciją nuo tiesioginio darbo jėgos poreikio ir pasiūlos balanso, todėl kinų imigracija priklauso tiek nuo *socialinių ryšių* kinų sukurtoje darbo rinkoje, tiek nuo kinų imigrantų *verslumo potencialo*.

Kinų *imigrantų verslumo potencialą* atskleidžia Portugalijoje atliktas tyrimas (Baycan-Levent *et al.*⁴⁵). Tyrimo duomenimis, kinų imigrantai Portugalijoje yra labiau linkę kurti verslą negu kiti imigrantai iš ne ES šalių. Kaip pabrėžia tyrimo autoriai, Portugalijoje privačios ekonominės veiklos sektorius yra itin svarbus, susijęs su smulkiu, šeimyniniu verslu. Šiame sektoriuje kinų verslininkai atrado realizacijos galimybes, todėl koncentruojasi ekonominės veiklos srityse, susijusiose su jų etnine kilme: pradedant gatvės pardavėjais (pvz., kinų šilko gaminiais), baigiant restoranų savininkais. Svarbiausiu verslo palaikymo ir plėtojimo aspektu tampa etninės giminystės ryšiai, todėl dėl darbo jėgos poreikio „etninėse ekonomikose“, tik atvykę į šalį kinai turi dideles galimybes rasti darbą (Baycan-Levent *et al.* p. 26–27), o tai leidžia kalbėti apie darbo rinkos segmentaciją.

2008 m. Italijos Prato mieste atliktas tyrimas (Fladrich 2008) patvirtino kinų *imigracijos ir verslumo potencialą*. Tyrimo duomenimis, *per 20 metų* (nuo pat pirmųjų kinų imigrantų mieste 1989 m.) kinų verslai išsivystė itin sparčiai. Per šį

⁴⁵ Publikacijos metai nenurodyti.

laikotarpį kinų migracijos grandinė sukūrė verslo grandinę, kuri iki šiol daro įtaką kinų imigracijai ir integracijai (Fladrich 2008: 9–10).

Stiprios kinų bendruomenės imigracijos tikslo šalyse ne tik sąlygoja imigraciją ir integraciją, bet taip pat vaidina svarbų vaidmenį *kilmės ir tikslo šalių ekonomikose*. 2008 m. Portugalijoje atliktas tyrimas (Neves ir Rocha-Trindade) atskleidė *kinų imigrantų bendruomenių įtaką transnacionalinių migracijos tinklų kūrimuisi*. Tyrimo duomenimis (Neves ir Rocha-Trindade 2008: 155), kinų bendruomenės atlieka 3 pagrindines funkcijas: (1) ekonominių mainų skatinimas (kinų verslas – pagrindiniai vartai Kinijos produkcijos importui į Portugaliją); (2) pagrindinis informacijos šaltinis apie verslo plėtros galimybes, rinkų charakteristikas ir vietinio verslo kultūrą; (3) tarpininkavimas tarp provincijų Kinijoje ir vietinės valdžios Portugalijoje.

Analizuodamas sąveiką tarp vietinės *Budapešto ekonomikos* ir kinų potencialo formuoti aktyvius *socialinių ryšių tinklus bendruomenėje*, 2011 m. Vengrijoje atliktas tyrimas (Wong ir Primecz 2011) atskleidė, kad globalizacija suformavo naujas transnacionalines erdves, kurios įgalino kinų imigrantus sėkmingai steigti ir plėtoti verslus. Pasak tyrimo autorių, (Wong ir Primecz 2011: 61) tai rodo naujų imigracijos trajektorijų atsiradimą, liudijančių apie *socialinių ryšių* vaidmenį kinų migracijoje. Autoriai teigia, kad dabartiniai kinų imigrantai Vengrijoje sulaužė nusistovėjusius stereotipus. Kinai Vengrijoje įkūnija „naująjį“ imigrantų įvaizdį, suvokiamą per transnacionalinio individo (ar grupės) koncepciją. Tankūs ir aktyvūs transnacionaliniai tinklai įgalino kinų imigrantus sutelkti socialinius išteklius, kapitalą ir produkciją, tokiu būdu patenkinant rinkoje vyraujančius poreikius, o tai užtikrino sėkmingą verslo vystymą (Wong ir Primecz 2011: 71).

Vis dėlto, kinų *imigrantų verslumo potencialas* skirtingose tikslo šalyse skiriasi. Atlikęs tyrimą Pál (2011:2) teigia, kad neturtingose šalyse kinų imigrantų socialinis ir demografinis profilis bei verslumo modelis skiriasi nuo Vakarų Europoje, Šiaurės Amerikoje ir Australijoje vyraujančių tendencijų. Kita distinkcija daroma tarp „seniai“ ir sąlyginai „naujai“ atvykusių imigrantų. Tyrimo

duomenimis, „naujieji“ kinų imigrantai yra labiau išsilavinę ir kvalifikuoti. Tyrimo autorius pastebi, kad kinų migracija į Europą įgijo tęstinumą dėl nusistovėjusios „migracijos kultūros“, kuri pasireiškia per tradicinius migracijos kelius iš Zhejiang ir Fujian provincijų į Vakarų Europą. Šie, stipriu migracijos tinklu pasižymintys migracijos keliai, didina migracijos potencialą ir, kartu, kinų imigrantų populiaciją Europoje.

Apibendrinant kinų migraciją analizuojančius tyrimus galima pastebėti kelis esminius aspektus. Kinų verslumas ir kvartalai charakterizuojami stipriais bendruomeniniais ryšiais ir nusistovėjusia „migracijos kultūra“. Taigi, kinų verslumas ir kvartalų kūrimasis yra neatsiejami nuo socialinių ryšių, kurie tampa svarbiausiais bendruomenės telkimosi veiksniais (kai įkurtose parduotuvėse ir restoranuose savininkai įdarbina kinų imigrantus tokiu būdu plėsdami verslą ir telkdami bendruomenę vienoje miesto erdvėje). Šis faktas rodo, kad 3 skirtingi analizės aspektai (kinų kvartalai, verslumas etninėse ekonomikose ir migracijos tinklas) persidengia ir vienas kitą papildo.

Atsižvelgiant į Lietuvoje vyraujančias kinų migracijos tendencijas (pvz., imigrantų organizacijų nebuvimą, sąlyginai trumpą migracijos istoriją ir mažą kinų imigrantų skaičių), dalis aukščiau aptartų probleminių klausimų Lietuvos atvejui gali būti nepritaikomi. Kaip ir turkų atveju, kinų migracijos analizės perspektyvoje galima diskutuoti apie kinų migracijos į Lietuvą užuomazgas, prielaidas migracijos tinklui ir imigrantų organizacijoms formotis. Kita vertus, analizuojant kinų ir turkų migracijos ypatumus, svarbiu analizės aspektu tampa „migracijos kelias“, kadangi disertacijoje analizuojamos imigrantų grupės pasižymi turtinga migracijos patirtimi⁴⁶. Apibendrinant aukščiau aptartų tyrimų

⁴⁶ Kinų ir turkų migracija į Europą (kartu ir į Lietuvą) vyksta tiek tiesiogiai iš Kinijos ir Turkijos, tiek iš kitų (tranzito) šalių. Pavyzdžiui, kinų migracija į Lietuvą iš Rusijos Federacijos ir Vengrijos; turkų migracija į Švediją iš Vokietijos; turkų migracija į Lietuvą iš Švedijos ir Vokietijos ir t.t.).

analizės prieigas pastebėtina, kad kinų ir turkų migracijos patirtys (ypač palyginamuoju aspektu) analizuojamos retai⁴⁷.

Imigracijos tyrimai Lietuvoje

Kadangi tyrimų apie kinų ir turkų imigraciją Lietuvoje atlikta nėra, imigracijos tyrimų apžvalga leidžia atskleisti bendrą imigracijos problematikos kontekstą, kuriame gali būti analizuojami kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) ypatumai.

Pagrindas migracijos tyrimų plėtrai Lietuvoje buvo padėtas 1997 m. studijoje *International Migration in Lithuania: Causes, Consequences, Strategy* (Sipavičienė 1997). Iš vienos pusės, studija detaliai atskleidė istorinį migracijos Lietuvoje kontekstą, konceptualizavo teorinius ir empirinius migracijos veiksnius, priežastis ir pasekmes. Iš kitos pusės, pateikė duomenis apie migrantų ir etninių mažumų migracijos patirtis, strategijas ir potencialias mobilumo trajektorijas. Studijos pagrindu atlikto tyrimo duomenys taip pat atskleidė skirtingas namų ūkių migracijos elgsenos strategijas, migracijos infrastruktūros⁴⁸ plėtrą, skirtingais periodais (iki ir po Sovietų Sąjungos žlugimo) vykusią migracijos ypatumus, kt. Ši studija išsiskiria iš kitų Lietuvoje atliktų tyrimų migracijos srityje dar ir tuo, kad vienu metu buvo analizuojami tiek *imigracija*, tiek Lietuvoje gyvenančių imigrantų ir etninių mažumų *migracijos elgsenos modeliai* (t.y. *emigracijos potencialas*).

Kitus Lietuvoje atliktus tyrimus galima išskirti į *emigraciją* ir *imigraciją* apimančias studijas. *Emigracijos* tyrimai Lietuvoje apima platų analizuojamos

⁴⁷ Kinų ir turkų imigrantų grupių atvejo analizė palyginamuoju aspektu nėra dažnas tyrimo objektas. Vienas iš pavyzdžių, Suomijoje atliktas tyrimas (Katila ir Wahlbeck 2012), analizuojantis socialinio kapitalo poveikį kinų ir turkų smulkaus ir vidutinio verslo kūrimui (kinų restoranai ir turkų *kebabinės*). Tyrimas atskleidė, kad nepaisant bendrų panašumų, kinų ir turkų imigrantų grupių verslo kūrimo procesai skiriasi. Šie skirtumai aiškinami skirtingomis migracijos patirtimis ir strategijomis, socialinėmis ir demografinėmis imigrantų charakteristikomis.

⁴⁸ Pvz., vizų išdavimo, įdarbinimo, sienų kontrolės ir kt. srityse veikiančių privačių firmų veikla.

problematikos lauką: analizuojama grįžtamoji migracija (pvz., Stankūnienė 1996; Barcevičius et al. 2005, Sipavičienė et al. 2009; VPVI 2009 ir kt.), ekonomines emigracijos priežastys ir pasekmės, stūmimo ir traukos veiksniai (pvz., Kalytis 2004; Gliosaitė 2004; CIVITAS 2005; Kazlauskienė 2006; Kazlauskienė ir Rinkevičius 2006a; 2006b; Labanauskas 2006; Bagdanavičius ir Jodkonienė 2008; Stulgienė ir Daunorienė 2009 ir kt.), emigrantų bendruomenių kūrimo(si) tendencijos ir integracijos ypatumai (pvz., Kuzmickaitė 2004; Bagdonavičienė 2004 ir kt.), emigracijos atspindys žiniasklaidoje (pvz., Marcinkevičienė 2004) ir kt.

Kaip atskirą demografinių tyrimų sritį galima įvardyti Lietuvos socialinių tyrimų centro Demografinių tyrimų instituto⁴⁹ atliekamus tyrimus, kurie analizuoja transnacionalinės šeimos ypatumus Lietuvoje vyraujančių emigracijos perspektyvoje (Maslauskaitė ir Stankūnienė 2007; Stankūnienė ir Jasilionis (eds.) 2009 ir kt.). Atskirai paminėtina istorinius ir šiuolaikinius lietuvių emigracijos tyrimus apimanti Lietuvių išeivijos instituto veikla⁵⁰; taip pat šiuolaikinius lietuvių emigracijos procesus analizuojantys Vytauto Didžiojo universiteto Socialinės antropologijos centro ir Lietuvos socialinių tyrimų centro mokslininkai (Taljūnaitė ir Labanauskas 2009; Kuznecovienė 2010; Čiubrinskas 2011).

Kadangi šios disertacijos tyrimo objektas yra kinų ir turkų *imigracija*, svarbu detaliau pažvelgti į imigracijos ir Lietuvoje gyvenančių imigrantų integracijos srityje vykdytus tyrimus, kurie, pagal analizuojamą problematiką, analizės prieigą ir tikslines grupes, sąlyginai gali būti skirstomi į (1) *Lietuvoje prieglobstį gavusių užsieniečių* ir (2) *kitų migrantų*⁵¹ *imigracijos bei integracijos tyrimus*, (3) *migracijos procesų apžvalgas* bei (4) *visuomenės nuostatų tyrimus*.

⁴⁹ Kartu su Tarptautinės migracijos organizacijos (TMO) Vilniaus biuru.

⁵⁰ Institutas leidžia išimtinai migracijos procesams skirtą mokslinį leidinį „OIKOS: lietuvių migracijos ir diasporos studijos“.

⁵¹ ES vadinamų trečiųjų šalių piliečių (angl. *third country nationals*).

1. Atsižvelgiant į ES prieglobsčio politiką, didelė dalis tyrimų buvo skirti *Lietuvoje prieglobstį gavusių užsieniečių*⁵² socialinei ir ekonominei situacijai analizuoti. Labiau į praktinius pabėgėlių gyvenimo Lietuvoje aspektus orientuoti tyrimai atskleidė platų problematikos lauką.

2003 m. atlikto „Prieglobstį Lietuvoje gavusių užsieniečių ir jų šeimų narių socialinių ir profesinių poreikių tyrimo“ (DSTI 2003) duomenys parodė, kad didelę įtaką pabėgėlių integracijai daro socialinis kontekstas, kuriame pabėgėliai atsiduria spręsdami kasdien kylančius sunkumus. 2005 m. atlikta „Prieglobsčio prašytojų socialinės ir profesinės integracijos galimybių studija“ (SEKI 2005) atskleidė, kad kalbos barjeras riboja pabėgėlių įsidarbinimo galimybes ir leidžia rinktis tik nekvalifikuotus, prastai apmokamus darbus. 2006 m. atlikto „Pabėgėlių ir jų šeimų poreikių Lietuvos Respublikoje tyrimo“ (SEKI 2006) duomenimis, lietuvių kalbos nemokėjimas, vyresnis amžius ir lytis tampa kliūtimis pabėgėlių ekonominei integracijai, o sėkminga integracija susijusi su miestu, kuriame pabėgėlis gyvena, dažnai priklauso nuo nevyriausybinių organizacijų teikiamos pagalbos. Pastebima, kad pačių pabėgėlių vertinimu, socioekonominio statuso sumažėjimas yra vienas pagrindinių iššūkių, kuriuos jiems, norint integruotis į Lietuvos visuomenę, reikia įveikti. 2009 m. Lietuvos vartotojų instituto atliktas „Sociologinis prieglobstį gavusių užsieniečių nuomonės tyrimas“ (LVI 2009) patvirtino vyraujančią pabėgėlių integracijos problematiką, susijusią su darbo paieška, finansine parama ir kalba.

Kadangi dėl įvairių priežasčių ne visiems prieglobstį gavusiems užsieniečiams socialinė integracija vyksta vienodai, buvo iškelti esminiai klausimai, susiję ne tik su valstybės teikiamos paramos vykdymo efektyvumu ir bendra integracijos problematika, bet taip pat su pabėgėlių socialinių išteklių panaudojimu bei integracijos metu teikiamų paslaugų įsisavinimu. Atsižvelgiant į šiuos klausimus, Socialinių tyrimų institutas kartu su Lietuvos suaugusiųjų švietimo ir informavimo

⁵² Darbe *pabėgėlio ir prieglobstį gavusio užsieniečio* sąvokos naudojamos lygiagrečiai.

centru 2007 m. atliko Lietuvoje prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos tyrimą (STI 2007), kuris atskleidė pabėgėlių poreikius, didžiausias kliūtis sėkmingai integracijai ir didelę įtaką integracijos procesui turinčius prieglobstį gavusių užsieniečių socialinius išteklius. Tyrimas apibūdino tiek pagrindines integracijos problemas ir poreikius (kalbos barjeras, būstas, užimtumas, vaikų švietimas ir kt.), tiek naudojamus kolektyvinius ir individualius socialinius išteklius. Tyrimo duomenimis, kolektyviniai ryšiai – vienas labiausiai pabėgėlių naudojamų socialinių išteklių.

Tęsiant pabėgėlių gyvenimo Lietuvoje situacijos analizę, 2011 m. Vytauto Didžiojo universitete buvo apginta disertacija, analizavusi specifinę Lietuvoje prieglobstį gavusių užsieniečių problematiką – pabėgėlių patirtis sveikatos priežiūros srityje (Bartušienė 2011).

Apibendrinant Lietuvoje prieglobstį gavusių užsieniečių tyrimus galima teigti, kad pabėgėlių⁵³ integracijai Lietuvoje įtaką daro ne tik asmeninės savybės ir šeiminis statusas, bet ir socialiniai ištekliai bei aplinka, kurioje pabėgėliai atsiduria. Aptartų tyrimų rezultatai rodo, kad analizuojant pabėgėlių integraciją, svarbu akcentuoti tiek kalbos barjerą, priėjimą prie darbo rinkos ir dalyvavimą švietimo sektoriuje, tiek visuomenės nuostatas, vykdomą politiką ir didelę įtaką integracijai darančius migrantų socialinių ryšius.

2. *Kitais pagrindais*⁵⁴ *į Lietuvą atvykstančių ir šalyje gyvenančių imigrantų* atžvilgiu, imigracijos ypatumai ir probleminiai gyvenimo Lietuvoje aspektai taip plačiai (lyginant su pabėgėlių problematika) analizuoti nebuvo. Įgyvendinant projektą „Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos vertinimo principai ir rodikliai“, 2009 m. Socialinių tyrimų instituto atliktas kiekybinis imigrantų nuostatų tyrimas (Etniškumo studijos 2009/2) pateikė plačią imigrantų gyvenimo Lietuvoje situacijos analizę⁵⁵. Imigrantų patirtys buvo

⁵³ Prieglobstį gavusių užsieniečių ir pabėgėlių sąvokos disertacijoje naudojamos lygiagrečiai.

⁵⁴ Darbo imigrantų, studentų, šeimos susijungimo, teisėtos veiklos pagrindais atvykstančių užsieniečių.

⁵⁵ Įgyvendinant projektą buvo atlikti šie tyrimai: visuomenės nuomonės apie imigrantus tyrimas, kiekybinė imigrantų apklausa ir imigrantų integracijos politikos ekspertų apklausa.

analizuojamos atsižvelgiant į socialinei integracijai įtaką darančius procesus: vyraujančias socialinių ryšių formas ir naujų imigrantų grupių formavimąsi, darbo sąlygas ir apsaugą nuo išnaudojimo formalaus ir neformalaus užimtumo sektoriuose, socialinių paslaugų infrastruktūrą ir imigrantų socialines teises, visuomenės nepakantumą ir socialinę atskirtį.

2009 m. Darbo ir socialinių tyrimų instituto (DSTI) atliktas imigrantų integracijos į darbo rinką tyrimas (DSTI 2009) analizavo imigrantų dalyvavimo darbo rinkoje problematiką. Tyrimas atskleidė Lietuvoje gyvenančių darbo imigrantų socialines ir demografines charakteristikas (išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją) ir ekonominės veiklos rodiklius, įvertino darbo imigrantų poreikį Lietuvos darbo rinkos atžvilgiu ir nustatė imigrantams kylančius poreikius. Tyrimo duomenimis, glaudžiausi socialiniai ryšiai užfiksuoti tarp darbo imigrantų ir darbdavių⁵⁶: atvykus dirbti į Lietuvą, imigrantai daugiausiai paramos susilaukė iš darbdavių (pvz., ieškant gyvenamosios vietos). Kontaktai su giminėmis ir draugais – kita svarbi socialinių ryšių forma, padedanti imigrantams susirasti darbą ar būstą. Kita vertus, kontaktai su valstybinėmis institucijomis yra silpni: tyrimo duomenimis, valstybinių institucijų pagalba siekiantiems įsidarbinti buvo nedidelė. Priešingai, darbdaviai išreiškė nuomonę, kad daugumoje institucijų vyrauja neigiamos nuostatos į Lietuvą dirbti atvykstančių imigrantų atžvilgiu.

Plėtojant imigrantų integracijos į darbo rinką tematiką, 2011 m. Lietuvos socialinių tyrimų centro Darbo ir socialinių tyrimų institutas atliko tyrimą (DSTI 2011), atskleidusį probleminius darbo imigrantų gyvenimo Lietuvoje aspektus: socialines ir demografines imigrantų charakteristikas, potencialias migracijos kryptis, įsidarbinimo galimybes, mobilumą darbo rinkoje, integracijos siekius ir, galiausiai, verslininkų (darbdavių) prioritetus (t.y. verslininkų poreikius darbo imigracijos srityje).

⁵⁶ Šią tendenciją pasitvirtino 2009 m. Socialinių tyrimų instituto atliktame kiekybiniame imigrantų nuostatų tyrime (Etniškumo studijos 2009/2). Pabrėžtina, kad dėl tokio pobūdžio socialinių ryšių, darbo imigrantai tampa priklausomi nuo darbdavių, todėl padidėja tikimybė jų pažeidžiamumui ir išnaudojimui.

Išskirtinio tyrėjų dėmesio susilaukė *aukštos kvalifikacijos darbuotojų* (mokslininkų, tyrėjų ir kt.) imigracija. 2009 m. Socialinių tyrimų instituto atliktas „Tyrėjų mobilumo ir jų socialinių aspektų tyrimas“ (Taljūnaitė et al. 2009) atskleidė kvalifikuotų darbuotojų migracijos ir integracijos ypatumus, Lietuvos, kaip aukštos kvalifikacijos imigrantų tikslo šalies, perspektyvas. Tyrimas apibūdino tyrėjų (doktorantų, mokslo darbuotojų ir kt.) iš užsienio šalių imigracijos į Lietuvą traukos veiksnius ir, kartu, Lietuvos vaidmenį tarptautinėje (aukštos kvalifikacijos) migracijoje. Tyrimo duomenimis, Lietuva (kaip imigracijos tikslo šalis) pasirenkama tiek dėl galimybių atlikti mokslines studijas, tiek dėl ekonominių motyvų (tyrėjų atvykimą nemaža dalimi lemia pragyvenimo lygių tarp kilmės ir tikslo šalių skirtumai). Tyrimas parodė, kad Lietuva pasirenkama kaip tranzitinė (pvz., kai leidimas gyventi reikalingas siekiant pasinaudoti Šengeno erdvės privalumais) arba tikslo šalis siekiant įgyti išsilavinimą (tais atvejais, kai atvykstama iš šalių, kuriose išsilavinimas yra sąlyginai brangus su ketinimais grįžti į kilmės šalį). Akcentuojama, kad tyrėjai iš ne ES šalių dažniausiai užima „nesaugias“ darbo vietas.

2010 m. vykdytas *aukštos kvalifikacijos imigrantų integracijos* Lietuvos universitetuose tyrimas (Matonytė ir Klementjevienė 2010) atskleidė mokslininkų ir tyrėjų iš ne ES šalių integracijos patirtis, užsienio studentus priimančių universitetų ir imigracijos politiką įgyvendinančių institucijų veiklos ypatumus. Integracijos patirtys buvo analizuojamos atsižvelgiant į integracijai įtaką darančius *makro* (valstybinis lygmuo), *mezo* (migrantus priimančiųjų institucijų lygmuo) ir *mikro* (individualus lygmuo) veiksnius. Tyrime analizuojami vidiniai ir išoriniai imigracijos traukos veiksniai, respondentų profesinis profilis, integracijos į Lietuvos universitetus ir kultūrinį bei socialinį gyvenimą patirtys, kontaktai su įvairiomis institucijomis, ateities planai ir lūkesčiai. Tyrimo duomenimis, lietuvių kalba – pagrindinis kvalifikuotų imigrantų integracijos veiksnys. Šalia kalbos, integraciją apsunkina neefektyvi valstybinių institucijų veikla ir nepalankus požiūris į užsieniečius. Aukštos kvalifikacijos imigrantų karjeros ir ateities planai

yra susiję ne su tikslo šalimi (šiuo atveju – Lietuva), bet su karjeros galimybėmis ir šeiminiėmis aplinkybėmis.⁵⁷

Pereinant nuo skirtingų imigrantų kategorijų⁵⁸ prie konkrečių *imigrantų grupių*⁵⁹ *integracijos analizės*, paminėtinas 2011–2012 m. Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų instituto įgyventas projektas (LSTC 2012) „Socialiniai iššūkiai etninių mažumų ir naujųjų imigrantų grupėms Lietuvai tapus ES nare“, kuris atskleidė rusų, baltarusių ir ukrainiečių etninių mažumų Visagine ir į Lietuvą atvykstančių trijų skaitlingiausių imigrantų grupių (rusų, baltarusių ir ukrainiečių) socialinės integracijos ypatumus. Projekte pagrindinis dėmesys buvo skiriamas analitiniam dabartinės etninių mažumų ir naujųjų imigrantų grupių socialinės padėties įvertinimui, lyginimui bei etninių procesų konceptualizavimui Lietuvai tapus ES nare.

3. Kita svarbi imigracijos tyrimų sritis apima *plataus pobūdžio imigracijos ir integracijos problematikos apžvalgą*, kuriose analizuojama imigracijos situaciją Lietuvoje (konkrečiais atvejais analizė atliekama bendresniame tarptautinės migracijos kontekste).

1999 m. atlikta studija apie darbo imigraciją ir (ne)legalių užsieniečių darbą Lietuvoje (Sipavičienė ir Kanopienė 1999) analizavo nelegalią (tranzitinę) migraciją⁶⁰, Lietuvos darbo imigracijos politikos įgyvendinimą, statistinių duomenų rinkimo problematiką, socialines ir demografines darbo imigrantų charakteristikas, nelegalų darbą ir kt. Tyrimas atskleidė Lietuvos vaidmenį tarptautinėje migracijoje (įskaitant imigracijos ir migrantų tranzito potencialą, silpnąsias sienų kontrolės puses ir probleminius nelegalios migracijos aspektus), ekonominį darbo imigrantų portretą (įskaitant ekonominės veiklos sritis ir

⁵⁷ Aukštos kvalifikacijos imigrantų imigracijos problematiką taip pat buvo analizuojama Liutauro Labanausko disertacijoje (Labanauskas 2011).

⁵⁸ Tyrimo objektas apibrėžiamas pagal atvykimo pagrindą (pabėgėliai, darbo imigrantai, aukštos kvalifikacijos darbuotojai ir kt.).

⁵⁹ Tyrimo objektas apibrėžiamas pagal kilmės šalį.

⁶⁰ Nelegalios migracijos iššūkių perspektyvoje, atskirai paminėtini nelegalios migracijos (pvz., Sipavičienė ir Tureikytė 2000, 2000a) ir prekybos žmonėmis (pvz., Sipavičienė ir Tureikytė 2004) tyrimai.

nelegalaus darbo potencialą) ir identifikavo galimas imigracijos tyrimų kryptis ateityje (pvz., naujų nelegalios imigracijos formų, imigracijos ir prostitucijos problematikos analizės poreikį).

2006 atliktoje studijoje „Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė“ (Sipavičienė 2006) buvo analizuojami tarptautinės migracijos keliama iššūkiai Lietuvai (pvz., ekonominiai ir kriminaliniai imigracijos aspektai, nelegali imigracija, tranzitas ir prekyba žmonėmis), apžvelgtos pagrindinės migraciją aiškinančios teorijos. Ši studija apibendrina anksčiau atliktus tyrimus (pvz., Sipavičienė 1997; Sipavičienė ir Tureikytė 2000, kt.), o į migraciją pažvelgė kompleksiskai (t.y. analizuojant migracijos iššūkius buvo atsižvelgta į skirtingas migracijos formas ir jų sąveiką).

2010 m. atlikta studija (Sipavičienė ir Jeršovas 2010) analizavo darbo jėgos imigraciją Lietuvoje, todėl akcentavo praktinius ekonominės imigracijos aspektus: darbo imigracijos politikos įgyvendinimo ypatumus, darbo jėgos poreikį, užsieniečių įdarbinimo procedūras ir kt. Studija identifikavo keletą svarbių probleminių aspektų: pirma, ekonominės imigracijos tyrimų stoka; antra, adekvataus politikos atsako darbo imigracijai nebuvimą; trečia, komplikotas aukštos kvalifikacijos darbuotojų įdarbinimo procedūras ir kt.⁶¹

Kiti tyrimai imigraciją ir imigrantų gyvenimo Lietuvoje probleminius aspektus analizavo *bendrame tarptautinės migracijos kontekste*. 2008 Tarptautinės migracijos organizacijos palyginamoji studija (IOM 2008) nagrinėjo imigraciją reguliuojančią ES valstybių narių teisinę bazę ir įvertino naujai atvykstantiems imigrantams suteikiamas sąlygas.

2009 m. atliktoje studijoje (Leončikas ir Žibas 2009) buvo analizuojami migracijos ir imigracijos politikos įgyvendinimo ypatumai Soderkopingo (Söderköping) procese dalyvaujančiose šalyse (Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Lenkijoje, Slovakijoje, Vengrijoje, Rumunijoje, Baltarusijoje, Ukrainoje ir

⁶¹ Analizuojant bendro pobūdžio tyrimus, Tikslinga išskirti Tarptautinės migracijos organizacijos ir Europos migracijos tinklo atliekamas migracijos studijas (pvz., EMN 2011, 2012).

Moldovoje). Studija apžvelgė migracijos politikos įgyvendinimo ypatumus, išanalizavo minėtų šalių specifinę situaciją tarptautinės migracijos kontekste ir atskleidė bendrai vyraujančias migracijos tendencijas, susijusias su ES, Šengeno plėtra ir kitais migracijai įtaką darančiais procesais. Tyrimo rezultatai buvo orientuoti ne į atskirų šalių atvejo studijas, bet į bendrą migraciją apibūdinančių vardiklių paieškas.

Kita 2009 m. atlikta studija buvo orientuota į baltarusių, ukrainiečių ir moldavų situaciją Latvijos, Lietuvos, Vengrijos, Lenkijos ir Slovakijos darbo rinkose (EK 2009). Studija atskleidė tiek darbo migracijos politikos įgyvendinimo aspektus, tiek specifinę imigrantų situaciją darbo rinkoje (užsieniečių įdarbinimo procedūras, darbo ir gyvenimo sąlygas, imigrantų teisių apsaugą, visuomenės nuostatas imigrantų atžvilgiu, imigrantų dalyvavimą organizacijose ir kt.). Iš vienos pusės, išvadose akcentuojamas darbo imigrantų poreikis, susijęs su ES integracijos procesais; iš kitos pusės, pabrėžtinai darbo imigrantų pažeidžiamumas darbo rinkoje. Neigiamos visuomenės nuostatos imigrantų atžvilgiu traktuojamos kaip bendra visų šalių (kurias apėmė tyrimas) problema.

2010 m. atlikta studija (Kovalenko et al. 2010) buvo orientuota į Baltijos šalyse (Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje) gyvenančių imigrantų problemas ir migracijos bei integracijos politikos įgyvendinimo ypatumus. Lietuvos atvejo studija (Leončikas ir Žibas 2010) pateikė Lietuvoje įgyvendinamos imigracijos politikos analizę ir atskleidė pagrindinius imigrantų gyvenimo Lietuvoje probleminius aspektus. Paminėtinas ribotas integracijos politikos priemonių įgyvendinimas, neigiamos visuomenės nuostatos, duomenų apie imigrantų gyvenimo ir darbo sąlygas trūkumas, itin ribotas imigrantų dalyvavimas profesinių sąjungų veikloje, labiau neigiamas negu teigiamas imigracijos atspindys žiniasklaidoje, iššūkis vyriausybinėms institucijoms ir nevyriausybinėms organizacijoms užmegzti kontaktus su atvykstančiais imigrantais ir kt.

4. Dar viena, bet ne mažiau svarbi imigracijos tyrimų kryptis – *visuomenės nuostatų tyrimai*. Nors nuostatų tyrimų dėl įvairių etninių grupių yra atlikta

nemažai, visuomenės nuomonė imigrantų atžvilgiu pradėta analizuoti palyginti neseniai. Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų instituto atliekamos apklausos (2005–2010)⁶² atskleidžia nuostatas (ir nuostatų kaitą) dėl Lietuvoje gyvenančių imigrantų (įskaitant kinus ir turkus) grupių. Tyrimuose analizuojami tokie visuomenės nuostatų aspektai kaip socialinė distancija ir informacijos apie imigrantus (imigraciją) poreikis, imigrantų problemos ir vyraujančios kontaktų formos, visuomenės nuomonė apie įgyvendinamą imigracijos ir integracijos politiką, skirtingų socialinių ir demografinių charakteristikų, socialinio ir teisinio statuso bei įvairių kilmės šalių imigrantų vertinimai. (žr. 2.1.3 *Imigracijos suvokimai Lietuvos visuomenėje*).

* * *

Apibendrinant imigracijos tyrimų plėtros Lietuvoje ypatumus, išskirtinos kelios vyraujančios tendencijos. Pirma, imigracijos tyrimai atskleidė skirtingas Lietuvoje gyvenančių imigrantų integracijos patirtis: pabėgėlių gyvenimo Lietuvoje ypatumai yra aiškiai apibrėžiami, tačiau (dėl pabėgėlių pažeidžiamumo, ribotų socialinių išteklių ir socialinių ryšių su priimančia visuomene trūkumo) itin problemiški. Dėl (palyginti su Lietuvoje gyvenančiais pabėgėliais) didesnių imigracijos mastų, kitais pagrindais atvykstančių užsieniečių probleminiai gyvenimo Lietuvoje aspektai pasižymi įvairove: skirtingi atvykimo pagrindai lemia skirtingą teisinį statusą priimančioje visuomenė, o tai savo ruožtu, daro įtaką skirtingoms individualioms ir/ar kolektyvinėms imigracijos ir gyvenimo Lietuvoje patirtims.

Antra, tyrimai atskleidė kompleksinę analizuojamos problematikos lauką, teorinių prieigų įvairovę ir skirtingus tyrimų objektus. Pastebėtina, kad tyrimuose dažniausiai akcentuojamas atvykimo pagrindas (pabėgėliai, aukštos kvalifikacijos imigrantai, darbo imigrantai), bet ne kilmės šalis. Dalis tyrimų akcentuoja siaurą

⁶² Plačiau apie apklausas, žr.: Beresnevičiūtė ir Leončikas 2009; Etniškumo studijos 2009/2; Žibas 2010; Vildaitė ir Žibas 2010; Pilinkaitė Sotirovič ir Žibas 2011.

integracijos dimensiją (pvz., dalyvavimą darbo rinkoje), kita dalis migrantų integraciją analizuoja atsižvelgiant į skirtingus veiksnius (socialinius ryšius, imigracijos politiką, socialinio mobilumo galimybes ir kt.). Be to, aptarti tyrimai liudija apie struktūrinių veiksnių (imigracijos ir migrantų integracijos politikos, visuomenės nuostatų) poveikį imigracijai Lietuvoje.

Trečia, įgyvendinami tyrimai dažniausiai analizuoja bendro pobūdžio imigracijos tendencijas (pavyzdžiui, tokius struktūrinius imigracijos aspektus kaip darbo jėgos poreikis, visuomenės nuostatos, imigracijos ir migrantų integracijos politika). Tačiau kartu su bendro pobūdžio imigracijos tyrimais atsiranda poreikis analizuoti kaip konkrečios imigrantų grupės prisitaiko prie minėto konteksto, ir kaip vyksta šių grupių integracija bendroje imigracijos struktūroje.

Atsižvelgiant į atliktų tyrimų analizuojamą problematiką, rezultatus ir faktą, kad Lietuvoje turkų ir kinų imigracija iki šiol analizuota nebuvo, disertacijoje siekiama analitiškai pažvelgti į imigracijos struktūros ir kinų bei turkų imigracijos ypatumus, atskleisti *makro* (imigracijos politikos ir visuomenės nuostatų), *mezo* (socialinių ryšių) ir *mikro* (migracijos motyvų) veiksnių įtaką individualioms ir/ar kolektyvinėms kinų ir turkų imigracijos patirtims bei migracijos tinklo formavimui(si).

1.2 Empirinio tyrimo modelio paieškos socialinėse ir ekonominėse migracijos teorijose

Migracijos procesus (tikslo šalyje) analizuojančioje literatūroje akcentuojamos tris pagrindinės probleminės migracijos tyrimų kryptys: kas (kaip) daro įtaką imigrantų populiacijos dydžiui ir jų socialinėms bei demografinėms charakteristikoms, kaip imigrantai prisitaiko priimančios šalies visuomenėje ir kokia yra imigracijos įtaka priimančios šalies ekonomikai ir visuomenės etninei bei socialinei struktūrai (Borjas 1989).

Vyrauja skirtingos *migracijos teorijos*⁶³, siekiančios paaiškinti vieną iš minėtų migracijos tyrimų krypčių. *Migracijos teorijos* siekia ne tik suprasti ir paaiškinti fundamentalius, tarptautinį žmonių mobilumą skatinančius veiksniai, bet pažvelgti kur kas giliau ir atskleisti, kaip socialiniai tinklai, bendruomeniniai lūkesčiai ir namų ūkio strategijos modifikuoja ir, kai kuriais atvejais, paneigia struktūrinių veiksnių įtaką migracijai (Portes 1997:801).

Šiame disertacijos poskyryje siekiama aptarti *migracijos teorijų* taikymo ypatumus ir sukonstruoti teorinį modelį, taikytiną kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo analizei atlikti⁶⁴. Kadangi disertacijos teoriniu pagrindu laikytinos *migracijos teorijos*, tikslinga aptarti skirtingas teorijų plėtojimo kryptis, kurias galima išskirti į (1) *migracijos kilmės ir tęstinumo priežasčių aiškinimą* ir (2) *imigrantų inkorporacijos* konceptualizacija. Pirmuoju atveju, plėtojamoms labiau fundamentalios, migracijos procesus siekiančios paaiškinti *akumuliacinio priežastingumo, migracijos tinklo ir migracijos sistemų teorijos* (pvz., Massey 1990, Massey et al. 1993), kurios gali būti traktuojamos kaip *neoklasikinės ekonomikos* (Lewis 1954; Harris ir Todaro 1970; Sjaastad 1962; Borjas 1990), *naujos ekonominės migracijos* (Stark 1991), *dvių darbo rinkų* (Piore 1979) ir *pasaulio sistemų* (Massey et al. 1993) *teorijų* alternatyva ir/ar rezultatas. Antroje kryptyje plėtojamoms *migrantų inkorporacijos teorijos*. Pavyzdžiui, Čikagos sociologijos mokyklos asimiliacijos teorija, lydymosi katilo (angl. *melting pot*) teorija kaip asimiliacijos teorijos plėtojimo rezultatas, Glazer ir Moynihan (1963)

⁶³ Migracijos procesus aiškinančių teorijų yra daug, akademinė literatūra analizuojanti tarptautinę migraciją yra plati, aprėpanti įvairių tipų migrantus ir skirtingas socialinių mokslų disciplinas, kurioms įtakos turi skirtingos teorinės tradicijos, todėl vienos bendros ir visapusiškos migracijos teorijos nėra (Doomernik ir Pennix 1997:61). Kaip teigia Portes ir DeWind (2004: 829–830), siekis sukurti unifikotą teoriją nebūtų tikslingas, nes apjungus tokį heterogeninį reiškinį kaip migracija į vieną teorinę koncepciją, visapusiška teorija papultų į tokį abstrakcijos lygį, kad nebebūtų įmanoma paaiškinti konkrečius migracijos proceso aspektus.

⁶⁴ Skirtingas imigracijos kontekstas (imigracijos strategijos, mobilumo veiksniai, migracijos tipas ir kilmės šalys) reikalauja naudoti skirtingus analizės indikatorius. Pavyzdžiui, analizuojant rusų, baltarusių ir ukrainiečių imigracijos į Lietuvą procesus, būtina atsižvelgti į istorinį kontekstą: socialinius (įskaitant šeiminius), politinius ir ekonominius ryšius su imigracijos tikslo šalimi ir visuomene (kurie egzistavo dar iki Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo) bei geografinį aspektą. Analizuojant turkų ir kinų imigraciją, svarbu atsižvelgti į šiuolaikinės migracijos procesus skatinančius veiksniai: transnacionalinius migracijos tinklus, imigrantų grupių vidinius ir išorinius socialinius ryšius, neformalią integracijos infrastruktūrą.

pasiūlyta trilypio lydymosi katilo (angl. *triple melting pot*) teorija. Galiausiai, Light (1979, 1984) imigrantų etninio verslumo (angl. *ethnic entrepreneurship*) ir Portes bei jo kolegų (1994, 1998) išplėtotas etninės ekonomikos (angl. *ethnic enclave economies*) modelis⁶⁵.

Disertacijoje remiamasi migracijos kilmės ir tęstinumo priežastis aiškinančiomis *migracijos tinklo, institucine migracijos, migracijos sistemų, neoklasikinės ekonomikos, naujos ekonominės migracijos ir dviejų darbo rinkų* teorijomis (disertacijos pozicija *migracijos ir migrantų inkorporacijos teorijų* perspektyvoje pateikta 5 priede).

1.2.1 Migracijos samprata ekonominėse migracijos teorijose

Migracijos tyrimai skirstomi į *makro, mezo* ir *mikro* analizę. Pasak Faist (2000:31), politinės, ekonominės, kultūrinės, demografinės ir ekologinės aplinkybės – tai *makro* analizės aspektai; individualios vertybės ir siekis pagerinti (ar išsaugoti) ekonominę gerovę ir socialinį statusą – *mikro* analizės aspektai, o kolektyviniai socialinių ryšių tinklai, sudaromi migrantų, jų draugų, šeimos ir giminių; taip pat tarpininkų ir potencialių migrantų, esančių kilmės šalyje – *mezo* analizės aspektai. Šiuo atveju socialinių tinklų rezultatas – pats save generuojantis migracijos procesas.

Atsižvelgiant į *makro, mezo* ir *mikro* sąveiką, išskirtinos tarptautinę migraciją aiškinančios teorijos, kurias apibendrintai būtų galima skirstyti į *ekonomines* (migracijos kilmės aiškinimas) ir *socialines* (migracijos tęstinumo aiškinimas) (Brettell ir Hollifield 2000:51-56). Ekonominės teorijos akcentuoja makroekonominių (stūmimo ir traukos) veiksnių, o socialinės pabrėžia

⁶⁵ Kadangi imigrantų inkorporacijos teorijų apibūdinimas nėra vienas iš disertacijos uždavinių, pateikiamos pagrindinės teorijų vystymosi iliustracijos, kurias galima papildyti R. Parko pasiūlytu rasinių santykių ciklu (angl. *race relation cycle*), M. Gordono išplėtotu daugiamatės asimiliacijos (angl. *multidimensional assimilation*) ir A. Portes – išskaidytos asimiliacijos (angl. *segmented assimilation*) modeliais ir kt.

transnacionalizmo ir socialinių tinklų svarbą⁶⁶. Pastebėtina, kad šios teorijos yra viena su kita persipynusios, todėl atsižvelgiant į aukščiau aptartas tyrimų kryptis, tikslingas kompleksinis šių teorijų taikymas.

Viena iš plačiausiai naudojamų teorinių koncepcijų migracijos tyrimuose yra „traukos“ ir „stūmimo“ perspektyva, kuri, „stūmimo“ veiksnių kilmės šalyje (sprendimas palikti kilmės šalį) ir „traukos“ veiksnių tikslo šalyje (sprendimas pasirinkti tikslo šalį) perspektyvoje, siekia paaiškinti migracijos priežastis, motyvus ir modelius (EC 2000).

Pagal *neoklasikinę ekonomikos teoriją*, stūmimo veiksniai (demografinė kaita, žemas pragyvenimo lygis, atlyginimų skirtumai, nedarbo lygio augimas) skatina žmones palikti savo kilmės šalį; traukos veiksniai (darbo pasiūla ir didesnės pajamos, geresnė gyvenimo kokybė ir ekonominės galimybės, politinės laisvės) pritraukia migrantus į priimančias šalis (Castles ir Miller 2003:22). *Makro* lygmenyje tiriami tokie struktūriniai veiksniai kaip darbo jėgos paklausos ir pasiūlos skirtumai tarptautinėse rinkose (kartu ir skirtingas valstybių ar regionų ekonominis išsivystymas); *mikro* lygmenyje vertinami migracijos naudos ir sąnaudų apskaičiavimais pagrįsti individualaus mobilumo veiksniai (Brettell ir Hollifield 2000:51-56). Atsižvelgiant į *makro* ir *mikro* analizės lygmenis, *neoklasikinė ekonomikos teorija* skirstoma į *makroekonominių* ir *mikroekonominių modelių*. *Makroekonominis modelis* akcentuoja atlyginimų skirtumus, kurie stimuliuoja migraciją iš šalių su žemesniais į šalis su aukštesniais darbo užmokesčiais siekiant padidinti (ar maksimizuoti) asmens pajamas. Tokiu būdu migracija skatina darbo užmokesčio skirtumų mažėjimą. Galiausiai, anot Massey

⁶⁶ Nuo 1970 m. migracijos tyrėjai pradėjo akcentuoti ne tik ekonominius migracijos veiksnius (aiškinančius migracijos kilmę), bet ir giminystės bei migrantų (pvz., draugų, šeimos, tarpininkų) socialinius ryšius (aiškinančius migracijos tęstinumą), kurie palaiko migracijos procesus ir keičia tarptautinės migracijos modelius. Tokio pobūdžio tarpasmeniniai ir tarpinstituciniai ryšiai sujungia migrantus, ne migrantus, potencialius migrantus ir tarpininkus tikslo, tranzito bei kilmės šalyse, sumažina migracijos rizikos galimybę ir integracijos kaštus (Massey 1990). Tokiu būdu susikuria tarptautinis migracijos tinklas su nepriklausoma (dažnai neformalia) migracijos „skatinimo“ ir integracijos (tranzito ir tikslo šalyse) įgyvendinimo infrastruktūra. Palaipsniui (dėka šių tinklų) migracija tampa pats save generuojančiu procesu, kuris, nepaisant makroekonominių veiksnių, tęsiasi iš inertiškumo.

et al. (1993), išivyroja pusiausvyra, kurioje atlyginimų skirtumai atspindi tik materialias ir nematerialias mobilumo sąnaudas. *Makroekonominiame modelyje* atlyginimų skirtumai yra matuojami atsižvelgiant į kilmės ir tikslo šalių ekonominę situaciją. Tai yra pagrindinis analizės aspektas (EC 2000). *Mikroekonomikos modelis* taip pat pabrėžia darbo rinkos vaidmenį migracijoje, tačiau tuo pačiu pripažįsta, kad individai savarankiškai gali apskaičiuoti migracijos naudos ir sąnaudų santykį ne tik priimant sprendimą migruoti, bet taip pat apsvarstant kitas alternatyvias galimybes. Individas atsižvelgia ne tik į atlyginimų skirtumus ir užimtumo lygį, bet taip pat į tokias mobilumo sąnaudas, kaip kelionės išlaidos, darbo užmokesčio „praradimas“ beieškant darbo, pastangos pritampant priimančioje šalyje (kalbos mokymasis, kultūra, socialiniai ryšiai ir kt.) ir psichologiniai ištekliai paliekant šeimą ir draugus kilmės šalyje. Galiausiai, individualios charakteristikos (įskaitant individualius mobilumo veiksnius) paaiškina, kodėl asmeninis naudos ir sąnaudų apskaičiavimas daro skirtingą įtaką apsisprendimui migruoti.

Neoklasikinės ekonomikos teorijos perspektyvoje kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) ypatumai gali būti analizuojami atsižvelgiant į abu – (1) *makroekonominį* ir (2) *mikroekonominį* – modelius. *Pirmuoju atveju*, analizuojamas *apsisprendimas migruoti šeiminiame lygmenyje* (pvz., renkantis nuolatinio gyvenimo šalį tarp Lietuvos ir Turkijos mišrių santuokų kontekste, atsižvelgiama į ekonominius aspektus kilmės ir tikslo šalyse: įsidarbinimo galimybes, atlyginimų skirtumus, šeimos pajamas, socialines garantijas ir kt.); *antruoju atveju*, atskleidžiami migracijos naudos ir sąnaudų apskaičiavimo⁶⁷ sąlygojami kinų bei turkų *individualaus mobilumo veiksniai*. Kadangi *neoklasikinė ekonomikos teorija* akcentuoja migracijos kilmę, analizuojant kinų ir turkų imigraciją tikslinga atsižvelgti tiek į analizuojamų imigrantų grupių

⁶⁷ Migracijos naudos ir sąnaudų apskaičiavimas apima tiek ekonominius (pvz., įsidarbinimo galimybes), tiek socialinius (pvz., socialiniai ryšiai) veiksnius. Pastebėtina, kad migracijos tinklo perspektyvoje šie veiksniai yra tarpusavyje susiję.

imigracijos prielaidas (migracijos motyvus), tiek į ekonomines ir socialines kinų bei turkų pozicijas (užimtumą, išsilavinimą, šeiminę padėtį ir kt.) kilmės šalyse. Migracijos prielaidų, ekonominių ir socialinių pozicijų (kilmės ir tikslo šalyse) palyginimas leidžia atskleisti kinų ir turkų imigracijos į Lietuvą kilmę (t.y. aplinką, kurioje buvo priimtas sprendimas migruoti).

Lygiagrečiai aukščiau aptartiems veiksniams, kinų ir turkų imigracijos potencialas taip pat tampa svarbiu analizės aspektu. Jei makroekonominius rodiklius (o kartu ir vyraujančias migracijos tendencijas) nustatyti ir palyginti nėra sudėtinga naudojant dokumentų ir/ar statistikos analizės metodus, individualių mobilumo veiksnių ir migracinės elgsenos šeiminiame lygmenyje, imigrantų ekonominių ir socialinių pozicijų kilmės bei tikslo šalyse apibūdinimas liudija apie tyrimų poreikį. Kadangi disertacijoje analizuojami kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) ypatumai, mobilumo veiksnių (individualiame ir šeiminiame lygmenyse) aspektas įtraukiamas į empirinio tyrimo modelį.

Kitaip negu *neoklasikinė ekonomikos teorija*, *nauja ekonominė migracijos teorija* pabrėžia darbo rinkos ir namų ūkio santykį kaip pagrindinį migracijos veiksnį. Migracija – tai namų ūkio strategija, siekianti ne tik maksimizuoti šeimos pajamas (ką teigia *neoklasikinė migracijos teorija*), bet taip pat minimizuoti šeimos pajamų riziką dalį darbo jėgos perkeltiant į užsienio šalių darbo rinkas (Stark 1991). Ši teorija analizuoja platesnį vyraujančių rinkų spektrą (ne tik darbo, bet ir kreditų ar socialinio draudimo rinkas) ir teigia, kad ekonominis išsivystymas nebūtinai sumažina tarptautinės migracijos potencialą, kadangi didelės finansinės perlaidos ir migrantų kilmės šalies ekonomikos kilimas gali tapti papildomu migracijos „stūmimo“ veiksniumi dėl sėkmingų (pvz., finansinių perlaidų) investicijų (Massey et al. 1993).

Analizuojant kinų ir turkų imigraciją *naujos ekonominės migracijos teorijos* perspektyvoje, kokybinių tyrimų atlikimas tampa būtina priemone (ypač siekiant atskleisti migraciją sąlygojančius veiksnius). Europos Komisijos ataskaitoje (EC 2000) teigiama, kad pagrindiniai atskirų šeimos narių mobilumą skatinantys

veiksniai yra individualių ir kolektyvinių namų ūkių strategijų persipynimas, įskaitant individo ir namų ūkio charakteristikas, produkcijos (pelno) struktūrą ir finansinių perlaidų investavimo būdus.

Kinų ir turkų imigracijos analizė *naujos ekonominės migracijos teorijos* perspektyvoje leidžia į tyrimo modelį įtraukti šeiminių (arba namų ūkio) migracijos strategijos aspektą, įgalinantį giliau pažvelgti į esamus ir potencialius kinų bei turkų imigracijos modelių kitimus. Taigi, individualių ir kolektyvinių (šeiminių) kinų bei turkų mobilumo veiksnių sąveikos identifikavimas leidžia apibūdinti individo ir/ar šeimos migracijos elgsenos modelius ir atskleisti analizuojamų imigrantų grupių imigracijos potencialą⁶⁸. Šiuo atveju būtina atsižvelgti į (1) vyraujančius kinų ir turkų atvykimo pagrindus Lietuvoje ir (2) migracijos tendencijas ES. *Pirmuoju atveju*, statistinių duomenų analizė rodo kinų teisėtos veiklos ir šeimos migracijos sąveikas iš vienos pusės, ir šeiminių (mišrių santuokų) turkų imigracijos aspektą iš kitos pusės. Šios tendencijos liudija apie šeiminiame lygmenyje įsitvirtinusias kinų ir turkų migracijos strategijas. *Antruoju atveju*, ES vyraujančios kinų ir turkų migracijos tendencijos rodo, kad po darbo imigracijos dažniausiai seka šeimos imigracija, liudijanti apie ekonominės ir šeiminės migracijos persipynimą. Taigi, šeiminių migracijos aspektas (migracinė elgsena šeiminiame lygmenyje) tampa svarbiu kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo analizės rodikliu.

Priešingai *naujai ekonominės migracijos teorijai, dviejų darbo rinkų teorija* akcentuoja imigracijos tikslo šalių vaidmenį; t.y. tarptautinę migraciją aiškina darbo rinkos faktoriumi ne migrantų kilmės, o priimančiose šalyse (Massey et al. 1993 pagal Piore 1979). Ši teorija akcentuoja migracijos ir darbo rinkos sąsajas ir siekia paaiškinti šiuo metu labiausiai paplitusią migracijos rūšį – darbo migraciją. Darbo jėgos poreikis moderniose industrinėse visuomenėse sukuria darbuotojų

⁶⁸ Tokio pobūdžio analizę (šeimos migracijos problematikoje) atliko Tarptautinė migracijos organizacija ir Lietuvos socialinių tyrimų centras („Šeima abipus sienų Lietuvos transnacionalinės šeimos genėzė, funkcijos, raidos perspektyvos“) (Maslauskaitė ir Stankūnienė 2007).

poreikį pačiame žemiausiame visuomenės socialinės hierarchijos lygmenyje, kuriame imigrantai „susitaiko“ su žemu darbo užmokesčiu ir socialinio mobilumo apribojimais (Massey et al. 1993). Šios teorijos šalininkai migraciją traktuoja kaip struktūrinės darbo paklausos išsivysčiusiose šalyse rezultatą, kai postindustriniai pokyčiai išsivysčiusiose šalyse padalina darbo rinką į du sektorius, todėl egzistuoja dvi darbo rinkos: viena skirta aukštąjį išsilavinimą turintiems „vietiniams“ gyventojams, kita – mažai apmokamu ir neprestižinių darbų rinka, kurioje dažniausiai pozicijas užima imigrantai (Brettell ir Hollifield 2000:51-56). Dviejų darbo rinkų ekonomikoje darbo užmokestis atspindi tiek santykį tarp darbo jėgos paklausos ir pasiūlos, tiek darbo statusą ir prestižą, todėl, anot Hagen-Zanker (2008:7), atsiranda darbo jėgos trūkumas mažai apmokamų ir neprestižinių darbų rinkoje, o darbo užmokesčio didinimas neišsprendžia problemos dėl vyraujančio neigiamo darbo įvaizdžio visuomenėje.

Kinų ir turkų darbo imigracija Lietuvoje *dviejų darbo rinkų teorijos* perspektyvoje yra itin svarbi dėl kelių priežasčių. Pirma, Lietuvoje įgyvendinamos darbo imigracijos politikos kontekstas leidžia kinų ir turkų darbo imigraciją analizuoti struktūrinių (*makro*) veiksnių kontekste. Darbo imigracija Lietuvoje yra sąlygojama darbdavių poreikių, todėl imigrantai dažniausiai dirba sektoriuose, kuriuose jaučiamas darbo jėgos poreikis (t.y. darbo imigrantai į Lietuvą atvyksta atsižvelgiant į paklausiausių profesijų sąrašą, kuris sudaro prielaidas *dvigubai darbo rinkai formuotis*). Antra, 2004–2008 m. padidėjęs darbo imigrantų skaičius iš Kinijos ir Turkijos (*žr. 21 priedą*) iškelia aktualius klausimus apie šių imigrantų grupių nuolatinio gyvenimo Lietuvoje potencialą ir, kartu, darbo imigracijos Lietuvoje konfigūracijas. Nors dėl griežtos imigracijos politikos darbo imigracija laikoma trumpalaikiu procesu, ES patirtis rodo, kad dalis darbo imigrantų lieka tikslo šalyse įgydami skirtingus teisinius statusus, todėl kinų ir turkų teisinio statuso Lietuvoje kaitą tikslinga atskleisti darbo imigracijos kontekste (t.y. *struktūrinių imigracijos veiksnių perspektyvoje*). Trečia, kadangi disertacijoje analizuojamas kinų ir turkų *migracijos tinklo* formavimas(si), darbo imigracija yra

analizuojama kinų ir turkų socialinių ryšių bei verslumo kontekste. Taigi, analizuojant kinų ir turkų ekonominės veiklos Lietuvoje ypatumus, pagrindiniais analizės aspektais tampa skirtingo pobūdžio ryšiai (verslo ryšiai, etninė giminystė ir darbo santykiai).

Pasak Massey et al. (1993), tiek *neoklasikinės*, tiek *naujos ekonominės migracijos teorijos* atžvilgiu galima daryti skirtingas išvadas apie tarptautinės migracijos kilmės aiškinimą. Nors abi teorijos sprendimą migruoti analizuoja *mikro* lygmenyje⁶⁹, pagrindiniai skirtumai matomi apsibrėžiant objektą (individas ar namų ūkis), pajamas (minimizacija ar maksimizacija), sprendimo priėmimo prielaidas (individualūs ir/ar kolektyviniai mobilumo veiksniai) ir ekonominį (gerai funkcionuojanti ir/ar blogai funkcionuojanti darbo rinka) bei socialinį kontekstą, kuriame sprendimas migruoti yra priimamas. Šalia šių racionalaus pasirinkimo modelių, *dvių darbo rinkų teorija* atsižvelgia ne į individualių sprendimų svarbą, bet į modernių industrinių visuomenių darbo rinkos poreikius, kurie skatina tarptautinę migraciją.

Nors analizuojant migraciją „traukos“ ir „stūmimo“ teorijos yra svarbios, norint suprasti ir paaiškinti imigracijos priežastingumą ir tęstinumą, jų nepakanka, kadangi, kaip teigia Castles ir Miller (Castles ir Miller 1998 pagal Zolberg 1989), migracija gali būti traktuojama ne tik kaip racionalus individo pasirinkimas siekiant pagerinti savo ekonominį ir/ar socialinį statusą, bet ir kaip tarptautinės kapitalistinės sistemos dinamikos nulemtas žmonių judėjimas.

Visiškai kitokia migracijos interpretacija buvo pateikta *istorinės struktūralistinės paradigmos*, kuri turėjo galias *marksistinės politinės ekonomikos* ir *pasaulio sistemų teorijos šaknis*. Šiuolaikinė *istorinė struktūralistinė teorija* atsirado kaip priešprieša funkcionalistiniam (arba neoklasikiniam ekonominiam) požiūriui į migraciją (Hein de Haas 2007 pagal Castles ir Miller 2003). Ši paradigma neišplėtojo konkrečios migracijos teorijos, tačiau migraciją tapatino su

⁶⁹ Pastebėtina, kad nors migracijos motyvai yra analizuojami *mikro* lygmenyje, pats migracijos pobūdis yra nulemtas makroekonominių rodiklių.

natūraliais kapitalistinės santvarkos bei didėjančių nelygių prekybos sąlygų tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių padariniais (Hein de Haas 2007 pagal Massey et al 1998).

Priklausomumo (angl. *dependancy*) teorija praplečia ir papildo *istorinės struktūralistinės paradigmos* argumentus apie ryšį tarp kapitalistinės santvarkos ir migracijos, tačiau šalių vystymo(si) perspektyvoje migracijai suteikia neigiamą vaidmenį: teorija akcentuoja globalinį kapitalizmą (ir migraciją kaip viena iš kapitalizmo apraiškų), kuris prisidėjo prie valstybių neišsivystymo, o tiksliau – prie „neišsivystymo vystymosi“. *Priklausomumo* teorijoje migracija traktuojama ne tik kaip žalingas neišsivysčiusių šalių procesas, bet ir kaip viena iš neišsivystymo priežasčių, kai migracija griauna stabilias visuomenes, kenkia ekonomikai ir ardo populiacijas (Hein de Haas 2007)⁷⁰.

Pasaulio sistemų teorija klasifikuoja šalis pagal aukščiau aptartą „priklausomumo laipsnį“. Šalys skirstomos į kapitalistines, pusiau periferines, periferines ir izoliuotas, kurios dar nėra įtrauktos į kapitalistinę sistemą. Periferijų inkorporacija į kapitalistinę ekonomiką yra siejama su emigracijos nuostoliais. Priešingai nei *neoklasikinei migracijos teorijai* (darbo jėga juda į priešingą pusę negu kapitalas), *pasaulio sistemų teorijos* perspektyvoje darbo jėga „seka“ kapitalui iš paskos (Hein de Haas 2007 pagal Emmanuel Wallerstein 1974, 1980). Taigi, *pasaulio sistemų teorija* migraciją (tiek vidinį, tiek tarptautinį) aiškina darbo jėgos judėjimu iš periferijos į centrą. Periferija – tai besivystantys regionai, centras – kapitalistinės, postindustrinės valstybės (Brettell ir Hollifield 2000). Ši teorija tarptautinę migraciją sieja ne su konkrečios valstybės ekonomika, darbo rinka ar jos segmentacija (kaip tai daro *neoklasikinė ekonomikos, nauja ekonominė migracijos ir dviejų darbo rinkų teorijos*), bet su pasaulinės darbo rinkos struktūra, kurioje kapitalistinės ekonomikos skverbimasis į periferijas ar

⁷⁰ Analizuojant kinų ir turkų imigracijos į Lietuvą procesus, šios teorinės perspektyvos teorinius argumentus pritaikyti nėra tikslinga, kadangi kinų ir turkų imigraciją į Lietuvą nėra sąlygojama makroekonominių veiksnių, kuriuos akcentuoja *struktūralistinė paradigma* ir *priklausomumo teorija*.

nekapitalistines visuomenes sukuria mobilią populiaciją, o verslo sektoriaus siekis padidinti pelnus skatina verslininkus ieškoti pigios darbo jėgos, žaliavos ir vartojimo rinkos besivystančiose šalyse (Massey et al. 1993)⁷¹.

Aptariant *priklausomumo ir pasaulio sistemų teorijos* argumentus kinų ir turkų imigracijos analizės perspektyvoje, išskirtini šie aspektai. Pirma, pasirinktų imigrantų grupių imigracijos analizė yra susijusi tiek su kinų ir turkų nuostatomis dėl kilmės (Kinijos ar Turkijos) ir tikslo (Lietuvos) šalių ekonominės situacijos (įskaitant individualius mobilumo veiksnius sąlygojantį migracijos naudos ir sąnaudų apskaičiavimą), tiek su tarptautine darbo rinkos struktūra, kurioje viena konkreti valstybė (kilmės, tranzito ar tikslo) migracijoje lemiamo vaidmens nevaizduoja. Šis faktas liudija apie transnacionalinių migracijos tinklų ir globalios ekonomikos svarbą, todėl iškelia papildomus tyrimo klausimus, susijusius su Lietuvos vaidmeniu kinų ir turkų migracijos ES procesuose). Antra, kinų ir turkų imigracija į ES buvo sąlygojama globalių ekonominių pokyčių: 1973 m. naftos krizės (turkų atvejis) ir didelio masto investicijų į užsienio (Europos ir JAV) rinkas (kinų atvejis). Globalių ekonominių pokyčių perspektyvoje susiformavusi kinų ir turkų migracija įgavo naujas formas, kurias sąlygoja ne tik ekonominiai, bet ir socialiniai veiksniai (t.y. migracijos tinklai), padarę įtaką vidinėms kinų ir turkų mobilumo tendencijoms ES. Šiuo atveju Lietuva, kaip Šengeno sutartį ratifikavusi šalis, patenka į laivo judėjimo ES erdvę, kurioje kinų ir turkų migracija vyksta itin intensyviai. Trečia, atsižvelgiant į Lietuvoje vyravusias darbo imigracijos tendencijas (2004 – 2008 m.) ir šių tendencijų perspektyvoje vykusią darbo imigracijos politikos kaitą galima teigti, kad darbdavių poreikiai sąlygojo imigracijos politikos Lietuvoje liberalizavimą ir, kartu, darbo imigracijos (ypač iš Kinijos ir Turkijos) srautų didėjimą⁷². Taigi, verslo sektoriaus siekis ieškoti pigios darbo jėgos už ES ribų (šiuo atveju, Kinijoje ir Turkijoje)

⁷¹ Ši teorija gali būti iliustruojama trečiųjų šalių piliečių (angl. *third country nationals*) imigracija į ES.

⁷² Verslininkų poreikiai sąlygojo tam tikrą (liberalesnių) ekonominės migracijos politikos prioritetų Lietuvoje atsiradimą (Leončikas ir Žibas 2010).

pasiteisino. Šie trys aspektai rodo, kad nacionaliniu lygmeniu įgyvendinama imigracijos politika ir darbo rinkos kaita, tarptautiniu lygmeniu funkcionuojanti ekonomika ir ES integracijos procesai sukuria erdvę kinų bei turkų migracijai (*makro lygmenyje*) vykti.

Ekonominių migracijos teorijų apžvalga leidžia daryti apibendrinimus apie konkrečių analizės rodiklių taikymo ypatumus kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) procesams atskleisti. Pirma, kadangi ekonominės migracijos teorijos akcentuoja darbo rinkos vaidmenį, integracija į darbo rinką tampa neišvengiamu kinų ir turkų imigracijos rezultatu, todėl atsižvelgiant į migracijos tinklą (kaip į centrinę analizės ašį) dalyvavimas darbo rinkoje analizuojamas kinų ir turkų verslumo, etninės giminystės ir darbo santykių perspektyvoje. Antra, nors aukščiau aptartos teorijos akcentuoja ekonominę migracijos prigimtį, kartu jos pateikia argumentus apie individualių ir/ar kolektyvinių kinų ir turkų mobilumo veiksnių svarbą, todėl atsiranda poreikis apibūdinti socialinių ir ekonominių kinų bei turkų migraciją skatinančių veiksnių sąveiką. Šiai sąveikai apibūdinti reikalinga ekonominius ir socialinius migracijos teorijų aspektus apimanti schema, o kartu – migracijos tinklo analizės rodiklių identifikavimas socialinių migracijos teorijų perspektyvoje.

1.2.2 Migracijos tinklo analizės aspektai socialinėse migracijos teorijose

Nors migracijos kilmę aiškinančios ekonominės migracijos teorijos pateikia platų procesą apibūdinančių veiksnių spektrą, jos pilnai neatskleidžia individualių ir/ar kolektyvinių mobilumo veiksnių (Hein de Haas 2007 pagal Massey et al 1993; Reniers 1999). Kitaip tariant, šios teorijos nepaaiškina, kodėl žmonės nusprendžia migruoti ir pasirinkti vieną, o ne kitą tikslo šalį, ir kodėl žmonės dažniausiai yra linkę migruoti neatsitiktiniu būdu, neatsižvelgiant į struktūrinės migracijos priežastis (pvz., ekonominę šalių ar regionų išsivystymą, imigracijos

politiką ir kt.). Atsakant į šį klausimą, tikslinga pažvelgti į teorijas, kurios siekia paaiškinti migracijos tęstinumą, įtraukiant erdvės ir laiko veiksnius.

Nors migracijos tęstinumą ir modelių kaitą aiškinantys veiksniai turi stiprų ekonominį aspektą (kaip ir ekonominiai – socialiniai), tuo pačiu metu socialinės migracijos teorijos gali paaiškinti *kodėl?* migracija tęsiasi ir didėja nepaisant struktūrinių aplinkybių: didelio nedarbo lygio priimančiose šalyse, griežtesnės imigracijos politikos ir didėjančių neigiamų nuostatų imigrantų (imigracijos) atžvilgiu (EC 2000). Šie argumentai pateikiami socialinėse – *akumuliacinio priešastingumo, institucinėje migracijos, migracijos tinklo ir migracijos sistemų* teorijose (Massey 1990)⁷³.

*Migracijos tinklo, institucinė migracijos ir migracijos sistemų teorijos*⁷⁴ akcentuoja skirtingo pobūdžio (socialinių, ekonominių ir institucinių) ryšių vaidmenį migracijoje ir migrantų integracijoje. Šios teorijos migracijos tęstinumą aiškina atsižvelgiant į pačių migrantų kuriamus institutus ir patirtis. Atsižvelgiant į kinų ir turkų imigracijos Lietuvoje pobūdį, *migracijos tinklo ir institucinė migracijos teorijos* tampa itin svarbios.

Migracijos tinklo teorija apima tarpasmeninius migrantų, jų šeimų, giminių, draugų ir kitų migracijoje dalyvaujančių veikėjų (pavyzdžiui, tarpininkų) socialinius ryšius, kurie sujungia individus tikslo, tranzito ir kilmės šalyse. Socialiniai ryšiai skatina migraciją, kadangi palengvina potencialaus migranto apsisprendimą migruoti dėl galimos pagalbos integracijoje (pvz., suteikiant informaciją ir/ar paslaugas įsidarbinimo, būsto, švietimo, socialinių paslaugų teikimo klausimais). Migrantų kuriami tinklai plečiasi tiek kilmės, tiek tikslo šalyse, todėl susidaro sąlygos naujiems tarptautinės migracijos (Massey et al. 1993) ir migrantų integracijos modeliams atsirasti.

⁷³ Pasak Fawcett ir Arnold (1987:6–7), socialinės migracijos teorijos yra pranašesnės už ekonomines. Jos akcentuoja kilmės ir tikslo šalių įtaką migracijai, siekia paaiškinti visuomenių mobilumą ir stabilumą, o migraciją traktuoja kaip iš eilės įvykių laiko ir erdvės sąveikoje susidedantį dinamišką procesą.

⁷⁴ *Akumuliacinio priešastingumo teorijos* argumentai kinų ir turkų migracijos analizei Lietuvoje atlikti nėra pritaikomi, todėl teorijos apibūdinimas pateikiamas 3 priede.

Migracijos tinklo kontekste besiformuojanti neformalaus pobūdžio migrantų integracijos infrastruktūra gali pritraukti naujus imigrantus, tačiau tuo pačiu gali paskatinti jau esamus imigrantus padėti naujai atvykstantiems integruotis: susirasti darbą, būstą, mokyklas vaikams ir kt. Be to, migracijos tinklai turi tendenciją plėtotis mažinant migracijos sąnaudas ir riziką bei skatinant migracijos tęstinumą, todėl, kaip teigia Massey (1993), migracija gali būti traktuojama kaip pats save generuojantis procesas. Kita vertus, silpnėjantys ryšiai tarp kilmės ir tikslo šalių ir, tuo pačiu, didėjanti migrantų bendruomenė tikslo šalyje bei didėjantis potencialių migrantų skaičius gali sumažinti migracijos tinklo (EC 2000), o kartu ir integracijos infrastruktūros efektyvumą, nes didėjantis spaudimas migracijos tinklui gali turėti neigiamos įtakos socialinių ryšių plėtrai ir, tuo pačiu, teikiamų integracijos paslaugų kokybei.

Analizuojant kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) Lietuvoje ypatumus, *migracijos tinklo teorijos* argumentai tampa itin svarbūs dėl kelių priežasčių. Pirma, socialinių ryšių analizė leidžia tyrinėti kinų ir turkų imigraciją *mezo* (t.y. šeimos, giminės, draugų socialinių ryšių ir etninės giminystės aspektas) ir *mikro* (individualaus mobilumo veiksnių aspektas) lygmenų sąveikoje. Antra, atlikti tyrimai (Vermeulen 2006; Benton ir Jenkins 2008; Benton ir Eric 2008; Moore ir Tubilewicz 2001; Yu-Sion 2003; Pieke 2004) leidžia diskutuoti apie stiprias migrantų organizacijas ir platų, imigraciją sąlygojančią tarptautinės migracijos tinklą. Lietuvos atvejis tampa išskirtinis, kadangi iš vienos pusės, siekiama analizuoti *migracijos tinklo* formavimą(si) (t.y. prielaidas migracijos tinklui formuotis ir imigrantų organizacijoms kurtis); iš kitos pusės, analizuojama imigracija (t.y. imigracijos pradžia ir aplinka, kurioje priimamas sprendimas migruoti). Disertacijoje siekiama *lygiagrečiai* atskleisti, kokią įtaką kinų ir turkų imigracija daro migracijos tinklo formavimui(si); ir atvirkščiai, kaip besiformuojantis migracijos tinklas sąlygoja kinų ir turkų imigraciją Lietuvoje. Trečia, *migracijos tinklo* (t.y. skirtingo pobūdžio ryšių su daugumos visuomene, migrantų organizacijomis ir valstybinėmis institucijomis) *formavimo(si)*

perspektyvoje analizuojami kinų ir turkų ekonominės veiklos Lietuvoje ypatumai. Tai leidžia kinų ir turkų verslo, integracijos į darbo rinką ir kasdienių problemų sprendimo ypatumus atskleisti šeiminiių ryšių ir etninės giminystės kontekste. Ketvirta, analizuojamos imigrantų grupės sudaro nedidelę migracijos struktūros Lietuvoje dalį, todėl atsižvelgiant į nedidelį imigrantų skaičių, pasiskirstymą didžiuosiuose Lietuvos miestuose ir migracijos motyvus galima daryti prielaidą, kad kinų ir turkų ryšiai su (1) daugumos visuomene, (2) skirtingo pobūdžio institucijomis ir organizacijomis bei (3) kitais imigrantais sukuria pagrindą migracijos tinklui formuotis (atsižvelgiant į šias aplinkybes, skirtingo pobūdžio ryšiai tampa svarbiu analizės rodikliu, kuris įtraukiamas į empirinio tyrimo modelį). Galiausiai, *migracijos tinklas* leidžia atskleisti ne tik kolektyvinius kinų ir turkų mobilumo veiksnius, bet ir neformalios integracijos infrastruktūros turinį, padedantį imigrantams įveikti konkrečius integracijos barjerus (pvz., susirasti darbą ir būstą, susitvarkyti imigrantų teisinį statusą reglamentuojančius dokumentus, kt.).

Analizuojant tarptautinės migracijos ir socialinių ryšių sąsajas svarbu paminėti institucinį aspektą, kurį aiškina *institucinė migracijos teorija*. Ši teorija aiškina migracijos tęstinumą atsižvelgiant į įvairių institucijų dalyvavimą, kai yra sukuriami glaudūs ryšiai tarp migrantų, darbdavių, tarpininkų ir kitų organizacijų. Prasidėjus migracijai, susikuria privačios įmonės ir nevyriausybinės organizacijos, siekiančios patenkinti poreikį⁷⁵, kuris dažniausiai susikuria dėl disbalanso tarp didelio kiekio žmonių, siekiančių atvykti į išsivysčiusias šalis ir griežtos migracijos politikos bei riboto vizų skaičiaus, kurį paprastai priimančioji šalis gali „pasiūlyti“. Šis disbalansas (kaip ir kiti (ne)formalūs veiksniai), neleidžiantys migrantams laisvai atvykti į šalį, sukuria pelningą ekonominę nišą, kuri skatina tarptautinį žmonių mobilumą. Galiausiai, individai, įmonės ir organizacijos tampa

⁷⁵ Iš vienos pusės, funkcionuoja valstybinė migracijos ir imigrantų integracijos politika, kurios kontekste veikia nevyriausybinės organizacijos; iš kitos pusės, veikia privačios įmonės, siekiančios iš migracijos procesų gauti pelną (įdarbinimas, teisinės paslaugos ir kt.).

migrantams (ar potencialiems migrantams) gerai žinomos. Kadangi tokio pobūdžio organizacijos yra instituciškai stabilios, jos turi instrumentus, galinčius migrantams palengvinti dalyvavimą darbo rinkoje (Massey et al. 1993). Tokiu būdu kuriasi nuo valstybės vykdomos politikos nepriklausoma neformali migrantų integracijos infrastruktūra, kuri susideda iš įvairių institucijų ir individų socialinių ryšių tinklų⁷⁶.

Jei *migracijos tinklo teorijos* perspektyvoje kinų ir turkų ryšiai su Lietuvoje veikiančiomis nevyriausybinėmis ir imigrantų organizacijomis bei valstybinėmis institucijomis tampa svarbiu analizės rodikliu, *institucinės migracijos teorijos* kontekste kinų ir turkų imigracija gali būti sąlygojama *makro* lygmenyje veikiančių tarpinstitucinių ryšių, todėl tam tikrus imigracijos tipus (studentų ir darbo imigraciją) tikslinga analizuoti atsižvelgiant į platesnį tarpinstitucinių ryšių kontekstą⁷⁷ (pavyzdžiui, studentų imigraciją analizuoti tarpuniversitetinių ryšių, o darbo – komandiruoju darbuotojų perspektyvoje). Lygiagrečiai šiems ryšiams, institucinis kinų ir turkų imigracijos aspektas gali būti iliustruojamas (1) nevyriausybiniame lygmenyje veikiančia migrantų integracijos infrastruktūra (projektinė veikla migrantų integracijos srityje) ir (2) pelno siekiančių įmonių veiklos ypatumais („migracijos verslu“)⁷⁸.

⁷⁶ Žvelgiant giliau į migracijos ir socialinių ryšių sąveikos teorines prielaidas paminėtinos *transnacionalizmo* ir *transmigracijos* teorijos (Glick-Schiller et al. 1992, Portes et al. 1999, Pries 1999, Vertovec 1999), kurios laikytinos alternatyviomis analizės priegomis aukščiau išvardytų teorijų atžvilgiu. Šios teorijos teigia, kad migracija reikalauja reguliarių ir pastovių socialinių kontaktų laiko ir erdvės atžvilgiu įtraukiant individus, jų socialinių ryšių tinklus, bendruomenes ir platesnes institucionalizuotas struktūras (pvz., vietinę valdžią). Transnacionalizmo požiūris yra paremtas valstybės, o transmigracijos – transnacionalinių bendruomenių vaidmeniu migracijos procesuose. Svarbiausi transnacionalizmo perspektyvos taikymo pavyzdžiai migracijos tyrimuose Lietuvoje: Maslauskaitės ir Stankūnienės (2007) studija „Šeima abipus sienų. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos“ ir Vytauto Didžiojo universiteto Socialinės antropologijos centro bei Lietuvos socialinių tyrimų centro mokslininkų šiuolaikinės lietuvių emigracijos ir identiteto tyrimai (Taljūnaitė ir Labanauskas 2009; Kuznecovienė 2010; Čiubrinskas 2011).

⁷⁷ Atsižvelgiant į heterogenišką kinų ir turkų imigracijos į Lietuvą prigimtį (žr. 2.2 *Kinų ir turkų imigracijos Lietuvoje situacija*), disertacijoje socialinių ir tarpinstitucinių ryšių aspektas yra analizuojamas bendroje migracijos tinklo perspektyvoje. Tai leidžia sujungti atskirus *migracijos tinklo* ir *institucinės migracijos teorijų* veiksnius, o institucinius kinų ir turkų imigrantų ryšius analizuoti bendrame migracijos tinklo kontekste.

⁷⁸ Pirmuoju atveju dažniausiai palengvinamas integracijos procesas, sutvarkomi teisinį imigrantų statusą reglamentuojantys dokumentai, teikiamos *nemokamos* teisinės, socialinės ir psichologinės konsultacijos.

Apibendrinant *migracijos tinklo ir institucinę migracijos*, tikslinga akcentuoti *migracijos sistemų teorija*, apimančią daugelį aukščiau aptartų migraciją sąlygojančių veiksnių. *Migracijos sistemų teorija* gali būti laikytina migracijos teorijų sintezės⁷⁹ pavyzdžiu (Bijak 2006:15). Ši teorija pateikia plačiausią migracijos sampratą aiškinančių veiksnių spektrą. Migracijos sistema atsiranda tuomet, kai migracijos srautai įgyja stabilumą ir struktūrą laiko ir erdvės atžvilgiu, o tai leidžia identifikuoti stabilias tarptautinės migracijos sistemas. Migracijos sistema gali būti traktuojama kaip grupė geografinių erdvių, sujungta žmonių, prekių, paslaugų ir informacijos srautų (EC 2000 pagal Boyd 1989, Fawcett 1989, Zlotnik 1992). Traktuojant migraciją kaip dinamišką, o ne statišką procesą (kuriame šalys ir regionai yra sujungti skirtingų tipų ryšiais), migracijos analizė leidžia integruoti *makro* ir *mikro* lygmenis (EC 2000), todėl *migracijos sistemų teorija* migraciją aiškina dviejų teritorijų (tikslu ir kilmės šalių) *makro* ir *mikro* struktūrų sąveika. *Makro* struktūros – tai instituciniai veiksniai (migracijos reguliavimo mechanizmai ir integracijos politika), *mikro* – pačių migrantų individualūs mobilumo veiksniai, patirtys ir kuriami socialiniai ryšiai (Brettell ir Hollifield 2000:51-56).

Apjungdama aukščiau aptartas teorijas, *migracijos sistemų teorija* akcentuoja migracijos sistemas tose šalyse, kuriose vyrauja tie patys (ar panašūs) migracijos modeliai. Dinamiškoje sistemoje migracija yra įsitvirtinusi besitęsiančioje istorinių, ekonominių, kultūrinių ir politinių ryšių sąveikoje *makro* ir *mikro* lygmenyse, todėl populiacijos mobilumas tampa tolimesnių ryšių sąveikos priežastimi ir, tuo pačiu, rezultatu (Bijak 2006:15 pagal Zlotnik 1998). Tačiau, kaip teigia Bijak (Bijak 2006:15 pagal Zlotnik 1998), nepaisant plataus

Antruoju atveju (lygiagrečiai *mokamoms* teisinėms konsultacijoms) skatinamas imigracijos procesas, padedant apeiti tam tikrus (griežtus) imigracijos politikos reikalavimus. Be to, „migracijos verslas“ taip pat skatina neformalų imigrantų darbą ir išnaudojimą darbo rinkoje.

⁷⁹ Bandydamas apjungti migracijos teorijas, Massey (2002) pateikė savitą migracijos teorijos koncepciją, kurioje sujungė ekonominius, politinius, sociologinius ir psichologinius veiksnius, migracijos procesą traktuodamas kaip socioekonominio išsivystymo ir integracijos proceso rezultatą. Tačiau, kaip teigia Bijak (2006:15), dabartinėje išsivystymo stadijoje, tokios teorijos taikymas yra sunkiai įmanomas.

analizuojamos problematikos lauko ir aiškių *migracijos sistemų teorijos* privalumu, jos taikymas migracijos tyrimuose yra sudėtingas, ypač atsižvelgiant į migracijos statistikos rinkimo problematiką ir galimybę duomenis palyginti tarptautiniu mastu.

Nors kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) analizei atlikti *migracijos sistemų teorijos* taikymas yra ribotas, tačiau, tuo pačiu, aktualus. Iš vienos pusės, diskutuoti apie kinų ir turkų imigracijos į Lietuvą sistemas yra anksti; iš kitos pusės, prielaidų migracijos sistemoms atsirasti atskleidimas leistu prognozuoti kinų ir turkų imigracijos Lietuvoje potencialą. Prielaidų migracijos sistemoms atsirasti analizė (*makro* lygmenyje) gali būti atliekama įtraukiant tokius analizės rodiklius kaip imigrantų organizacijų veiklos specifika, kilmės ir tikslo šalyse bei skirtinguose migracijos lygmenyse (pvz., imigracijos ir migrantų integracijos) veikiančių institucijų ir organizacijų tarpusavio ryšiai, dvišalės sutartys, užsienio investicijos (iš kilmės į tikslo šalis) ir kt. Taigi, nors *migracijos sistemų teorija* negali paaiškinti kinų ir turkų imigracijos į Lietuvą užuomazgų, tačiau gali atskleisti kinų ir turkų imigracijos potencialą ir nusistovėjusios migracijos elgsenos ypatumus.

Apibendrinant migracijos tęstinumo ypatumus galima teigti, kad socialinės migracijos teorijos migraciją traktuoja kaip besitęsiančią šiuolaikinių visuomenių integraciją gyvenimo dalį, kai migracija (migracijos elgsena) yra įsitvirtinusi migracijos tinkle: socialinėse visuomenės taisyklėse ir normose kilmės, tranzito ir tikslo šalyse. Šios teorijos siekia migraciją paaiškinti akcentuojant proceso *tęstinumą*, todėl analizuojant kinų ir turkų imigraciją svarbu atsižvelgti į faktą, kad tarptautinė migracija vienu metu gali būti traktuojami tiek kaip makroekonominių rodiklių rezultatas, tiek kaip sudėtingas kilmės, tranzito ir tikslo šalis bei visuomenės apimantis socialinis procesas

1.2.3 Empirinio tyrimo modelio konstravimas

Kinų ir turkų imigracijos analizei tinkamų (adaptuotinių) veiksnių gausa iliustruoja imigracijos kompleksiskumą, todėl analizuojant kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) ypatumus, svarbu atsižvelgti į šių veiksnių (imigracijos ir migracijos tinklo) sąveiką, o sudarant empirinio tyrimo modelį – rasti bendrus ekonomines ir socialines migracijos teorijas apimančius analizės rodiklius⁸⁰.

Apibendrinant migracijos kilmę iliustruojančius veiksnius ekonominėse migracijos teorijose iš vienos pusės, ir migracijos tinklo analizės aspektus socialinėse migracijos teorijose iš kitos pusės pabrėžtina, kad aukščiau aptarti (t.y. Lietuvos atvejui tinkami) kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) analizės aspektai yra pritaikomi empiriniame tyrimo modelyje, apimančiame skirtingus *makro*, *mezo* ir *mikro* analizės lygmenis. Ekonominių migracijos teorijų perspektyvoje akcentuotinas individualiu mobilumo veiksnių aspektas ir struktūriniai migracijos veiksniai; socialinių migracijos teorijų perspektyvoje – migracijos tinklo sąvokos indėlis į migracijos konceptualizaciją. Atsižvelgiant į kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) veiksnius, sudaromas empirinio tyrimo modelis (žr. 1 lentelę: *empirinio tyrimo modelis*), kuriame *migracijos tinklas* tampa pagrindine analizės ašimi, leidžiančia apibūdinti kinų ir turkų imigracijos ypatumus skirtingo pobūdžio socialinių ryšių⁸¹, individualių ir/ar kolektyvinių mobilumo veiksnių ir Lietuvoje įgyvendinamos imigracijos bei migrantų integracijos politikos perspektyvoje.

⁸⁰ Nepaisant kinų ir turkų imigracijos procesus aiškinančių veiksnių gausos, migracijos teorijos išryškina vyraujančius bendrus vardiklius, o tai leidžia kalbėti apie bendrus analizės aspektus. Migracijos teorijos buvo plėtojamos atsižvelgiant į pasaulyje vyraujančias migracijos tendencijas, susijusias su regioniniais integracijos procesais, sparčiu technologijų vystymusi, (ne)kariniais konfliktais, klimato kaita ir kitais procesais. Tačiau XXI a. vyraujančių migracijos tendencijų ir besikeičiančios migracijos sampratos kontekste, detaliam šiuolaikinės migracijos (šiuo atveju – kinų ir turkų) ypatumų apibūdinimui vienos konkrečios teorijos nepakanka.

⁸¹ Socialinių ryšių tipologija pateikta 4 priede.

Kinų ir turkų *migracijos tinklo formavimo(si)* procesai leidžia diskutuoti tiek apie socialinius, ekonominius ir institucinius ryšius, tiek apie šių ryšių perspektyvoje įsitvirtinusios neformalios migrantų integracijos infrastruktūros (apimančios pagrindinius imigrantų dalyvavimo priimančioje visuomenėje aspektus: darbo rinką, būstą, švietimą ir socialines paslaugas) egzistavimą. Taigi, kinų ir turkų dalyvavimas darbo rinkoje ir socialinių ryšių su daugumos visuomene bei kitais Lietuvoje gyvenančiais (kinų ir turkų) imigrantais plėtojimas tampa neišvengiamu imigracijos rezultatu – *migrantų integracija*. Atsižvelgiant į šį argumentą, bendra kinų ir turkų imigracijos kilmę ir tęstinumą aiškinančių veiksnių schema tampa aktuali, nes kinų ir turkų imigraciją skatinantys veiksniai vienu metu gali būti laikytini ir analizuojamų imigrantų grupių migracijos tinklo formavimą(si) bei integraciją sąlygojančiais veiksniais. Kadangi socialiniai ir ekonominiai imigracijos veiksniai vienu metu gali būti įvardijami kaip integracijos rodikliai, kinų ir turkų integracija, įsitvirtinusi socialinius ryšius jungiančiame *migracijos tinkle*, analizuojami imigracijos perspektyvoje. Kitaip tariant, neformalios migrantų integracijos infrastruktūros turinys analizuojamas kinų ir turkų migracijos patirčių (motyvų) kontekste (žr. *1 lentelę: empirinio tyrimo modelis*).

I lentelė: Kinų ir turkų imigracijos analizė migracijos teorijų sintezėje: empirinio tyrimo modelis

Empirinio tyrimo modelyje kiekvienas iš analizės lygmenų yra vienodai svarbus: *struktūriniai migracijos veiksniai* (Lietuvoje įgyvendinama imigracijos ir migrantų integracijos politika), *migracijos motyvai* (individualūs ir/ar kolektyviniai kinų ir turkų mobilumo veiksniai) ir *migracijos tinklas* (įvairios kinų ir turkų socialinių ryšių formos tarp migrantų, potencialių migrantų, šeimos narių, draugų ir tarpininkų) sąlygoja kinų ir turkų imigraciją, daro įtaką naujoms imigracijos tendencijoms atsirasti ir, galiausiai, prielaidas neformaliai integracijos

infrastruktūrai formuotis. Abiem (imigracijos ir migracijos tinklo) atvejais dalyvauja kilmės, tranzito ir tikslo šalyse veikiančys aktoriai, todėl tikslo šalyje vykstantys migracijos tinklo formavimo(si) procesai gali daryti poveikį potencialių kinų ir turkų imigrantų individualiems ir/ar kolektyviniams mobilumo veiksniams⁸² kilmės šalyje (ir atvirkščiai – kinų ir/ar turkų mobilumo veiksniai gali daryti poveikį migracijos tinklo formavimuisi⁸³).

Socialinių migracijos teorijų kontekste aptarta *migracijos tinklo* sąvoka apima platų kinų ir turkų imigracijos konteksto spektrą: pradedant imigracijos motyvais ir tikslo šalies pasirinkimo aplinkybėmis, baigiant įvairaus pobūdžio socialiniais ryšiais, kinų ir turkų imigrantų ekonomine ir socialine veikla ir, galiausiai, konkrečios migracijos elgsenos ir neformalios integracijos infrastruktūros formavimu(si). Nors *migracijos tinklo* sąvoka apima socialines (ką pabrėžia pati *tinklo* sąvoka) ir ekonomines (apsisprendimas migruoti dėl įvairių priežasčių, įskaitant ir struktūrines aplinkybes) migracijos teorijas⁸⁴, tyrimo modelyje analizės aspektai yra išskiriami į tris lygius, liudijančius apie platų socialinių ir ekonominių migracijos teorijų sąveikos kontekstą.

Struktūrinių migracijos veiksnių, migracijos tinklo ir motyvų sąveiką apimantis empirinio tyrimo modelis leidžia analizuoti kinų ir turkų imigraciją bei migracijos tinklo formavimą(si) migracijos teorijų kontekste, o kartu pagrindžia migracijos teorijų sintezės poreikį. Empirinio tyrimo modelyje vyraujanti migracijos kilmę ir tęstinumą aiškinančių veiksnių sintezė tyrimui suteikia teorinį vientisumą. Viena vertus, tyrimo modelis leidžia apibūdinti platų analizuojamos problematikos lauką, kita vertus, įgalina paaiškinti sąveiką tarp skirtingų analizės lygmenų: t.y. kaip kinų ir/ar turkų migrantų grupės viduje ir/ar išorėje veikiančias migracijos tinklas daro įtaką tikslo šalies pasirinkimui, vėliau – bendrai migracijos elgsenai

⁸² Kai lemiamą įtaką apsisprendimui migruoti daro imigrantų organizacijų veikla tikslo šalyje (t.y. išvystyta (ne)formali) integracijos infrastruktūra).

⁸³ Kai dėl susiformavusių nuolatinių migracijos srautų kuriasi migracijos tinklas, kuriame migrantų organizacijos, kitos (ne)formalios institucijos ir atskiri individai formuoja integracijos infrastruktūrą.

⁸⁴ Dėl šios priežasties *mezo* lygmuo tampa centriniu analizės objektu.

ir, galiausiai, neformalios integracijos infrastruktūros kūrimui(si) tikslo šalyje. Pabrėžtina, kad įtakos formavimas(is) gali būti atvirkštinis, kai neformali integracijos infrastruktūra gali daryti įtaką kinų ir turkų migracijos elgsenai ir/ar migracijos tinklo formavimui(si), todėl vienas iš empirinio tyrimo modelio uždavinių yra apibūdinti konkrečias kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) sąveikos formas.

Nors plėtodami migracijos teorijas tyrėjai teigia, kad *visus* migracijos veiksnius apimančios teorijos taikymas yra sunkiai įmanomas, vis dėlto, kalbant apie kokybinių tyrimų taikymą migracijos tyrimuose (ypač, kai analizuojamos konkrečios imigrantų grupės ar atskiri migracijos modeliai), migracijos teorijų sintezės privalumai išryškėja, kadangi tokiu atveju apeliuojama ne į bendrą migracijos aiškinimą, o į pasirinktų imigrantų grupių (šiuo atveju – kinų ir turkų) imigracijos ir migracijos tinklo formavimo(si) apibūdinimą.

Lygiagrečiai migraciją skatinantiems makroekonominiais veiksniais, procesui įtaką daro tikslo šalyje įgyvendinama imigracijos ir integracijos politika, todėl kartu su vyraujančiais makroekonominiais veiksniais, tyrimo modelyje (*struktūroje*) akcentuojama politikos analizė praplečia tyrimo lauką – parodo, kuris iš individualių ar kolektyvinių kinų ir turkų mobilumo veiksnių buvo (yra) lemiamas ar padarė didesnę įtaką migracijos motyvams ir/ar migracijos tinklo formavimui(si).

Migracijos politikos kūrimas ir įgyvendinimas (kaip ir šio proceso analizė) susideda iš dviejų, vienas su kitu susijusių ir vienas kitą papildančių etapų: (1) migracijos reguliavimo ir (2) migrantų integracijos mechanizmų (Meyers 2000). Atsižvelgiant į tyrimo tikslus ir uždavinius, pirmuoju atveju migracijos politikos analizė gali būti atliekama *makro*, antruoju – *makro*, *mezo* ir *mikro* lygmenyse⁸⁵. Kadangi tyrimo modelyje akcentuojamas migracijos tinklo aspektas, imigracijos ir

⁸⁵ Analizuojant integracijos procesus politikos įgyvendinimo lygmenyje, analizė gali būti atliekama *makro* lygmenyje; analizuojant šiuos procesus visuomenės socialinių santykių kontekste – *mikro* ir/ar *mezo* lygmenyse.

integracijos politikos analizė atliekama atsižvelgiant į pačių kinų ir turkų imigrantų nuostatas: siekiama įvertinti ar Lietuvoje vykdoma imigracijos ir migrantų integracijos politika daro poveikį kinų ir turkų imigracijos motyvams ir migracijos tinklo formavimui(si) (jei taip, tuomet *kaip?*). Vienodas dėmesys skiriamas tiek kinų ir turkų imigrantų nuostatų, tiek įgyvendinamų politikos priemonių analizei atlikti.

2. IMIGRACIJOS PROCESAI LIETUVOJE: KINŲ IR TURKŲ ATVEJAI

Šioje dalyje pristatoma kontekstinė kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) analizė, kuri (Lietuvos atveju) galėtų būti taikoma analizuojant ir kitas imigrantų grupes tiek pagal teisinį statusą, tiek pagal kilmės šalį ar kitus rodiklius. Imigracijos kontekstas susideda iš skirtingų analizės aspektų: vyraujančių imigracijos tendencijų perspektyvoje susiformavusių socialinių ir demografinių imigrantų charakteristikų, imigrantų teisinio statuso ir kilmės šalių, imigracijos ir migrantų integracijos politikos, visuomenės nuostatų, kt. Atsižvelgiant į kontekstinius kinų ir turkų imigracijos aspektus, šiame skyriuje pateikiama (1) sąvokų adaptavimo problematikos⁸⁶, (2) imigracijos ir migrantų integracijos politikos, (3) visuomenės nuostatų imigrantų (imigracijos) atžvilgiu⁸⁷ ir (4) statistinių duomenų analizė.

2.1 Migracijos problematika ir sąvokos

2.1.1 Migracijos tyrimuose vartojamų sąvokų adaptavimas

Imigrantus priimančiose šalyse (visuomenėse) egzistuoja skirtingos imigrantų grupės (kategorijos), turinčios skirtingus tikslus, poreikius ir lūkesčius, o tai

⁸⁶ Disertacijoje naudojamų sąvokų apibrėžimas yra būtinas dėl sąvokų įvairovės ir skirtingų interpretacijų renkant statistinius duomenis bei vykdant mokslinius tyrimus, todėl šiai problematikai atskleisti skirtas atskiras disertacijos poskyris. *Imigranto, pabėgėlio, užsieniečio, užsieniečio ne ES piliečio, trečiųjų šalių piliečio, darbo imigranto* sąvokos yra viena su kita persipynusios, todėl sąvokų aptarimas yra itin svarbus (ypač siekiant apibrėžti tyrimo objektą ir atlikti respondentų atranką).

⁸⁷ Kontekstiniai kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) veiksniai yra svarbūs dėl kelių priežasčių: iš vienos pusės, šie veiksniai yra apibrėžti empirinio tyrimo modelyje – *struktūrinių imigracijos veiksnių* perspektyvoje (žr. 1.2.3); iš kitos pusės, atliekant tyrimą buvo tiriamos kinų ir turkų imigrantų patirtys, susijusios su Lietuvoje įgyvendinama imigracijos politika ir visuomenės nuostatomis. *Struktūriniai imigracijos veiksniai*, kaip vienas iš trijų duomenų analizės modelyje esančių analizės lygmenų, yra analizuojamas tiek iš imigrantų, tiek iš valstybės įgyvendinamos politikos ir visuomenės nuostatų perspektyvų.

sąlygoja skirtingus integracijos scenarijus (Beutin et al. 2006:7), todėl nenuostabu, kad tiek teorijoje, tiek valstybių politiniuose dokumentuose nėra vieningos *imigracijos* ir *imigranto* sąvokos apibūdinimo. Skirtinguose dokumentuose galima rasti skirtingus sąvokų apibrėžimus.

Nors pirmoje disertacijos dalyje aptarta *migracijos* samprata rodo, kad vienos (skirtingus migracijos tipus apimančios) *migracijos sąvokos* nėra, skirtingi *migracijos tipai* leidžia giliau pažvelgti į sąvokas, kurių pagalba migracijos tyrimuose dažniausiai apsibrėžiamas tyrimo objektas (arba tyrimo dalykas). Tokios sąvokos kaip *imigrantas*, *pabėgėlis*, *užsienietis*, *darbo imigrantas*, *užsienietis ne ES pilietis* ar *trečiųjų šalių pilietis* iš prigimties yra probleminės dėl kelių priežasčių. Pirmą, tarptautiniai *migrantų* srautai ne tik iliustruoja šiuolaikinių visuomenių mobilumą, bet taip pat apima tikslo ir kilmės visuomenių raidą, valstybių socialinę transformaciją ir vykdomą politiką nacionaliniame bei tarptautiniame lygmenyse; migrantų kuriamus socialinių ryšių tinklus ir imigrantų bendruomenių kūrimosi tendencijas⁸⁸. Antra, *migracijos tipų* ir *imigrantų kategorijų* įvairovė neleidžia į imigraciją pažvelgti kaip į makroekonominių veiksnių sąlygojamą procesą: iš vienos pusės, imigracija neišvengiamai yra „lydima“ imigrantų (grupių ar bendruomenių) integracijos ir migracijos tinklų formavimo(si) tikslo šalyse (visuomenėse) procesų, kurių sąveikos apibūdinimas reikalauja nuodugnios analizės; iš kitos pusės, vyraujantys skirtingi *migracijos tipai* sukuria skirtingas (teisines) *imigrantų kategorijas*, kurios atsispindi konkrečiuose atvejuose – imigranto užimamose socialinėse pozicijose priimančioje visuomenėje. Trečia, skirtingos aplinkybės, suformavusios (ar formuojančios) *migracijos tipus* ar *imigrantų kategorijas*, sukuria sudėtingus tarptautinės migracijos tinklus. Vienas iš pavyzdžių – ne tik „tikslo“ ir „kilmės“, bet ir *tranzitinės valstybės* bei *migracijos grandinės* sąvokų naudojimas.

⁸⁸ Migracijos procese dalyvauja visuomenė („siunčiančioji“ ir „priimančioji“), žiniasklaida, verslo sektorius, politinės partijos, nacionalinės ir tarptautinės organizacijos, migrantai ar jų bendruomenės, todėl kiekvienas iš šių migracijos proceso sudedamųjų dalių gali būti pasirinkti kaip atskiri analizės vienetai arba tyrinėjami kompleksiskai.

Įvairių šalių ir Europos Bendrijų statistikos tarnybos *Eurostat*⁸⁹ patirtis rodo, kad duomenų apie į šalį atvykstančius imigrantus rinkimas išlieka sudėtingu uždaviniu dėl įvairių priežasčių: didelių imigracijos srautų, migracijos tipų įvairovės (įskaitant nereguliarią migraciją), vidinės migracijos ES ir skirtingo *migranto* sąvokos interpretavimo. Iš vienos pusės, šios priežastys neleidžia nuosekliai atskleisti vyraujančios migracijos dinamikos ir palyginti skirtingų šalių situacijas; iš kitos pusės, probleminiai statistinių duomenų rinkimo ir interpretavimo aspektai sąlygoja statistinių duomenų analizės procesus, tikslinės grupės, kaip analizės objekto, apibrėžimą ir respondentų atrankos metodiką.

Sąvokų, reglamentuojančių migracijos procesus žodynas yra platus, todėl analizuojant imigracijos problematiką, reikia atsižvelgti į daugialypį *imigranto* sąvokos taikymo lauką. Visų pirma, *imigrantas* (kaip tyrimo objektas) gali būti išskiriamas iš bendro imigracijos konteksto akcentuojant pilietybę (kilmės šalį). Tokiu atveju (imigracijos į ES kontekste) *imigranto* sąvoka susiejama su *trečiųjų šalių piliečio* sąvoka, kuri apibūdinama ES dokumentuose, reglamentuojančiuose imigracijos procesus į ES iš taip vadinamųjų trečiųjų šalių (įskaitant Kiniją ir Turkiją) (*žr. 2 priedą*). Taigi, kinai ir turkai pagal kilmės šalis gali būti apibrėžiami tiek kaip *imigrantai*, tiek kaip *trečiųjų šalių piliečiai*⁹⁰.

Lygiagrečiai pilietybei, atvykimo pagrindas (arba teisinis statusas) taip pat tampa svarbiu analizės aspektu, kuris parodo asmens užimamas (teisines) pozicijas priimančioje visuomenėje, imigracijos strategijas ir (bent iš dalies, atsižvelgiant į Lietuvoje įgyvendinamą imigracijos ir migrantų integracijos

⁸⁹ Tarptautinės migracijos sąvokos, naudojamos *Eurostat*, remiasi Jungtinių Tautų (JT) rekomendacijomis dėl Tarptautinės migracijos statistikos (Recommendations on Statistics of International Migration. Department of Economic and Social Affairs. Statistics Division. Statistical Papers Series M, No. 58, Rev. 1. United Nations, New York, 1998

http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/SeriesM_58rev1E.pdf žiūrėta: 2009 10 16)

⁹⁰ *Imigranto* sąvoka gali būti vartojama analizuojant vidine ES piliečių migraciją, o *trečiųjų šalių piliečio* sąvoka – išorinę migraciją į ES iš taip vadinamųjų *trečiųjų šalių*. Tačiau *trečiųjų šalių piliečio* sąvokos taikymas tampa probleminiu, kadangi bet kuris asmuo iš trečiosios šalies, gavęs leidimą gyventi bet kurioje iš ES valstybių narių, gali naudotis laisvu judėjimo principu, todėl, tuo pačiu, gali būti analizuojamas vidinės ES migracijos kontekste (kaip ir ES piliečiai). Šis (vidinio ES mobilumo) aspektas galioja ir turkų imigracijos į Lietuvą atvejui, kadangi (kaip parodė tyrimas) dalis turkų į Lietuvą atvyksta ne iš Turkijos, o iš kitų ES valstybių narių: Vokietijos, Švedijos ir kt. (*žr. 3.2 poskyrį*).

politiką) leidžia daryti prielaidas apie galimus kinų ir turkų integracijos scenarijus. Kitaip tariant, tiek *imigrantas*, tiek *trečiųjų šalių pilietis* (šios disertacijos kontekste – kinas ir turkas) gali būti *prieglobsčio prašytoju*, *darbo imigrantu*, *pabėgėliu*, *užsieniečiu*, *atvykusių šeimos susijungimo pagrindu*, *studijuoti*, *kurti verslą* ir kt. Taigi, skirtingos *kilmės šalys* (vidinės ir išorinės ES migracijos kontekste) ir *migracijos tipai* leidžia kinus ir turkus apsibrėžti skirtingai: nuo *imigrantu* ar *užsieniečiu* (plačiąja prasme) iki *darbo ar šeimos imigrantų* (siaurąja prasme).

Apibendrinant *imigranto sąvokoje* įsitvirtinusių *pilietybės* ir *teisinio statuso* aspektus, tikslinga atsižvelgti į analitinį sąvokos ribotumą. Jei apsibrėžiant *imigranto sąvoką* naudojamas *pilietybės aspektas*, tuomet ši sąvoka apima skirtingą teisinį statusą turinčius, iš konkrečių kilmės šalių atvykusius imigrantus (pabėgėlius, užsieniečius, turinčius leidimus *nuolat* ir *laikinais* gyventi šalyje, kt.), kurių problematika imigracijos ir migrantų integracijos (politikos) perspektyvoje skiriasi. Kita vertus, jei apsibrėžiant *imigranto sąvoką* bus naudojamas *teisinis statusas* (kaip pagrindinis rodiklis), tokiu atveju ši sąvoka apims konkrečią imigrantų kategoriją (išskliaudžiant kilmės šalių aspektą).

Kinai ir turkai į Lietuvą atvyksta skirtingais pagrindais, kurie migracijos tinklo formavimo(si) perspektyvoje, yra vienodai svarbūs, todėl siauras sąvokos (pvz., *darbo*, *šeimos imigranto* ar *studento*) apsibrėžimas neleistų pilnai atskleisti analizuojamos problematikos lauko dėl teisinio statuso kaitos (pvz., studentas → šeimos ar darbo imigrantas; šeimos imigrantas → verslininkas ir kt.) ir neformalios integracijos infrastruktūros (sudarytos iš skirtingą teisinį statusą turinčių imigrantų socialinių ryšių) kūrimo(si). Taigi, analizuojant kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) ypatumus, skirtingos imigrantų kategorijos tampa vienodai svarbios⁹¹.

⁹¹ Pavyzdžiui, analizuojant darbo imigranto (kino ar turko) patirtis Lietuvoje, atsižvelgiama į teisinio statuso kaitą, struktūrines imigracijos aplinkybes (darbo imigracijos politiką) ir socialinius ryšius (darbo santykius tarp turko/kino verslininko/darbdavio ir turko/kino (potencialaus) darbuotojo). Be to, analizuojant darbo imigracijos procesus, svarbu akcentuoti kinų ir turkų imigracijos į Lietuvą specifiką.

Atsižvelgiant į migracijos tipų įvairovę, skirtingas sąvokų interpretacijas ir analizuojamų grupių imigracijos į Lietuvą tendencijas, disertacijoje naudojama *kinų ir turkų imigrantų* sąvoka. Visų pirma, ši sąvoka yra svarbi dėl to, jog ji apibrėžia laikotarpį⁹², kuris nurodo, kada į šalį atvykęs užsienietis gali būti traktuojamas kaip *imigrantas* (žr. 2 priedą). Šiuo atveju reikia pabrėžti skirtingas imigrantų kilmės šalis. Pavyzdžiui, tyrinėjant kinų ir turkų situaciją būtina atsižvelgti į tai, kad priešingai skaitlingiausioms imigrantų grupėms (rusams, ukrainiečiams ir baltarusiams), kinų ir turkų imigracija prasidėjo po Sovietų Sąjungos žlugimo, todėl analizuojant skirtingas imigrantų grupes, tikslinga atsižvelgti į skirtingus imigraciją sąlygojančius veiksnius (t.y., lygiagrečiai kilmės šaliai ir atvykimo pagrindui tikslinga atsižvelgti į istorinį kontekstą, socialinius, ekonominius, istorinius ir kultūrinius imigrantų ryšius su valstybe ir visuomene). *Taigi, dėl sąlyginai trumpos (lyginant su imigrantais iš posovietinių šalių) kinų ir turkų imigracijos į Lietuvą istorijos, disertacijoje imigrantu laikomas asmuo (kinas ar turkas), turintis leidimą nuolat ar laikinai gyventi šalyje*⁹³ (neatsižvelgiant į tokius rodiklius kaip šalyje pragyventas laikotarpis ir skirtingų tipų vizos).

Aptartų sąvokų gausa liudija apie *imigranto* sąvokos analitinį ribotumą, todėl siekiant atskleisti kinų ir turkų situacijos specifiką, į analizę svarbu įtraukti struktūrinius imigracijos veiksnius (kurie gali padėti rasti ryšį tarp imigracijos politikos, imigranto teisinio statuso ir užimamų socialinių pozicijų priimančioje

Nors disertacijoje analizuojamos skirtingos kinų ir turkų imigrantų kategorijos (studentai, darbo imigrantai, verslininkai ir šeimos nariai), darbo imigracijos procesas išskirtinas dėl to, kad jis atskleidžiamas kinų ir turkų verslumo (angl. entrepreneurship), socialinių ryšių, darbo santykių ir etninės giminystės kontekste.

⁹² Analizuojant „naujosios migracijos“ procesus, būtina atsižvelgti į faktą, kad Lietuvos teisinėje bazėje ir moksliniuose tyrimuose nėra atskiriamos imigranto ir tautinės mažumos sąvokos. Kitaip tariant, nėra aiškiai apibrėžtas Lietuvoje pragyventas laikotarpis ar kiti rodikliai, leidžiantis nustatyti ribą tarp Lietuvoje gyvenančių imigrantų ir tautinių mažumų atstovų (yra nustatyta riba, apibrėžianti nuo kada į Lietuvą atvykęs užsienietis laikomas imigrantu) (žr. 2 priedą).

⁹³ Šis apibrėžimas leidžia imigrantų grupes analizuoti tiek pagal kilmės šalis, tiek pagal atvykimo pagrindus.

visuomenėje), o kinų ir turkų imigracijos dinamiką analizuoti bendroje imigracijos struktūroje⁹⁴.

* * *

Lygiagrečiai imigranto sąvokai, tikslinga aptarti ir kitas disertacijoje naudojamas sąvokas: *imigracija*, *migracijos tinklas*, *migrantų integracija* ir *neformali integracijos infrastruktūra*. Pabrėžtina, kad disertacijoje kinų ir turkų *imigracija* (aptarta skirtingų *migracijos teorijų* perspektyvoje) suprantama kaip save generuojantis (t.y. dėl tarptautinių *migracijos tinklų* vykstantis) procesas, todėl kinų ir turkų imigracijos ir migracijos tinklo formavimo(si) ypatumai analizuojami imigracijos (t.y. migracijos teorijų) kontekste. Šiuo atveju būtina akcentuoti, kad kinų ir turkų imigracija analizuojama taip vadinamosios „naujosios“ arba *tarptautinės migracijos* (vykusios po Sovietų Sąjungos žlugimo) perspektyvoje (žr. 2 priedą).

Nors *migracijos tinklo* sąvoka aptarta *migracijos tinklo teorijos* perspektyvoje, tikslinga pateikti disertacijoje naudojamos *kinų ir turkų migracijos tinklo* sąvokos apibūdinimą. Taigi, kinų ir turkų imigracija analizuojama atsižvelgiant į kilmės, tranzito ir tikslo šalių dalyvavimą *migracijos tinkle*, o migracijos motyvai (migracijos procesui dar neprasidėjus) traktuojami kaip svarbūs imigrantų grupių *migracijos tinklo* analizės aspektai. Dėl šios priežasties, vietoje skirtingų *inkorporacijos modelių* (integracija, adaptacija, kt.), disertacijoje naudojama *migracijos tinklo* sąvoka. Kadangi disertacijoje siekiama atskleisti kinų ir turkų *migracijos tinklo* kūrimo(si) ypatumus, *migracijos tinklas* tampa pagrindine

⁹⁴ Norint apjungti pilietybės ir teisinio statuso aspektus, tikslinga atlikti teisinio kinų ir turkų imigrantų statuso kaitos analizę (ekonominės veiklos ir socialinių ryšių perspektyvoje). Kitaip tariant, reikia identifikuoti kinų ir turkų imigracijos strategijas, „pirminę“ aplinką, į kurią atvyksta imigrantas ir palyginti su dabartiniu statusu, kuris dažniausiai skiriasi nuo „pirminės“ aplinkos, į kurią atvyksta imigrantas. Tokiu būdu galima nustatyti, kaip keičiasi teisinis kinų ir turkų statusas Lietuvoje ir kas šiai kaitai daro didžiausią įtaką: imigracijos strategija ir atvykimo pagrindas, socialiniai ryšiai tikslo šalyje, individualios imigracijos strategijos. Taigi, kinų ir turkų statuso kaitos analizė leidžia konceptualizuoti imigranto sąvoką (1) tikslo šalyje pragyvento laikotarpiu, (2) teisinio statuso (de jure) ir (3) migracijos motyvų (de facto) perspektyvoje.

analizės ašimi. Visų pirma, siekiama identifikuoti *migracijos tinklo* egzistavimą, o tik paskui atskleisti imigracijos ir *migracijos tinklo* sąveikos formas: kinų ir turkų migracijos tinklo įtaką imigracijos procesams iš vienos pusės, ir imigracijos procesų įtaką migracijos tinklo formavimui(si) iš kitos pusės. Nors *migracijos tinklo* sąvoka yra plati, migracijos tyrimuose taikoma tikslingai. *Analizuojant imigrantų grupes (šiuo atveju – kinus ir turkus), migracijos tinklas gali būti suprantamas kaip laiko ir erdvės sąveikoje besikeičiančios migracijos elgsenos ir socialinių ryšių formos, kurios daro įtaką socialiniams procesams (pvz., neformaliai migrantų integracijos infrastruktūros plėtrai) tikslo šalyje.* Šioje disertacijoje kinų ir turkų *migracijos tinklas* apima platų imigracijos kontekstą (nuo migracijos motyvų kilmės šalyje iki dalyvavimo darbo rinkoje tikslo šalyje).

Apibendrinant galima teigti, kad kinų ir turkų *migracijos tinklo sąvoka* apjungia migracijos kilmę ir tęstinumą aiškinančius veiksnius. Kitaip tariant, *migracijos tinklas* peržengia geografines, kultūrines ir politines priimančios bei siunčiančios valstybių ribas, apjungia kinų ir turkų *imigracijos* bei *integracijos* procesus, todėl tampa pagrindine disertacijos sąvoka. Taigi, *migracijos teorijos* tampa teoriniu disertacijos pagrindu, o kinų ir turkų migrantų grupių imigracija ir migracijos tinklo formavimas(is) yra analizuojami atsižvelgiant tiek į imigrantų nuostatas ir socialinius ryšius, tiek į bendrą kontekstą – imigracijos ir migrantų integracijos politiką.

Kadangi kinų ir turkų *migracijos tinklas* apjungia skirtingo pobūdžio (socialinius, ekonominius ir institucinius) ryšius, sukuriančius prielaidas imigrantų dalyvavimui daugumos visuomenės gyvenime (darbo rinkoje, apgyvendinimo, švietimo, sveikatos apsaugos ir socialinių paslaugų teikimo srityse), tikslinga aptarti *migrantų integracijos* ir *neformalios integracijos infrastruktūros sąvokas*. *Migrantų integracija* suprantama kaip neišvengiamas kinų ir turkų imigracijos rezultatas, susijęs su jam įtaką darančiais *makro* (pvz., imigracijos ir migrantų integracijos politika), *mezo* (pvz., socialiniais ryšiais) ir *mikro* (pvz., migracijos motyvais ir patirtimis) veiksniais. Jei *migrantų integracija mezo lygmenyje* yra

susijusi su neformalios integracijos infrastruktūros vystymusi (padedančiais prieti prie darbo rinkos, apgyvendinimo, švietimo, sveikatos apsaugos ir socialinių paslaugų teikimo sektorių), *migrantų integracija makro lygmenyje* yra susijusi su integracijos barjerų įveikimu nevyriausybiname lygmenyje kuriamos formalios integracijos infrastruktūros pagalba. *Migrantų integracija mikro lygmenyje* pasireiškia individualiomis patirtimis.

Neformali integracijos infrastruktūra, įsitvirtinusi skirtingo pobūdžio kinų ir turkų ryšius apimančiame *migracijos tinkle*, yra susijusi su *migrantų integracijos* sąvoka. *Neformali integracijos infrastruktūra* sukuria pagrindą informacijos keitimuisi ir tarpusavio pagalbai, sąlygojančiai imigrantų užimtumą (dalyvavimą darbo rinkoje), būsto problematiką, socialinius ryšius su daugumos visuomene ir kitais (kinų ar turkų) imigrantais. Plečiantis kinų ir turkų migracijos tinklui, plečiasi neformalios integracijos infrastruktūros ribos, leidžiančios užtikrinti efektyvesnę integraciją. Jei *neformalios integracijos infrastruktūros* pagrindą sudaro kinų ir turkų imigrantų tarpusavio ryšiai ir pagalba, *formalios integracijos infrastruktūros* pagrindą sudaro arba valstybiniame, arba/ir vyriausybiname lygmenyse įgyvendinama migrantų integracijos politika⁹⁵ (žr. 2 priedą).

2.1.2 Imigracijos ir migrantų integracijos politika Lietuvoje

Tam tikri iššūkiai, susiję su imigracijos politikos įgyvendinimu Lietuvoje, jau išspręsti ar bent yra adekvačiai sprendžiami. Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę pilietybės klausimas buvo sėkmingai išspręstas taikant taip vadinamą „nulinį pilietybės variantą“ (nors, dvigubos pilietybės klausimai lieka neišspręsti); prieglobsčio sistema Lietuvoje veikia nuo 1997 m. taikant bendrus ES prieglobsčio principus, įtvirtintus Ženevos (1949 m.) ir Dublino (1990 m.) konvencijose bei kituose ES dokumentuose; ekonominės migracijos politika yra

⁹⁵ Lietuvoje *formali integracijos infrastruktūra* kuriama nevyriausybinių organizacijų lygmenyje (pvz., tęstinumo potencialo dažniausiai neturinti projektinė veikla).

reglamentuota įstatyme „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, „Ekonominės migracijos reguliavimo strategijoje“ (*EMRS*) ir su šia strategija susijusiuose dokumentuose (Žibas ir Platačiūtė 2009). Vis dėlto, imigracijos politika vis dar formuojama, todėl į imigracijos reguliavimo mechanizmų kūrimą ir įgyvendinimą tikslinga pažvelgti nuosekliai.

Atkūrus Nepriklausomybę imigracijos srautai Lietuvoje buvo pradėti reguliuoti nuo 1991 m., kai įsigaliojo „Imigracijos įstatymas“⁹⁶. Pagal šį įstatymą, netekusį galios 1999 m., buvo reglamentuota kasmetinė imigrantų kvota⁹⁷. 1999 m. įsigaliojęs įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“⁹⁸ pakeitė ankščiau minėtą įstatymą ir tapo pagrindiniu dokumentu, reglamentuojančiu užsieniečių teisinę padėtį Lietuvoje ir pagrindines imigracijos politikos valdymo sritis (šis įstatymas laikytinas atskaitos tašku analizuojant Lietuvos imigracijos politiką).

Vis dėlto, iki 2007 m.⁹⁹ imigracijos procesų teisinis reglamentavimas Lietuvoje buvo fragmentiškas ir neturėjo ilgalaikės vizijos. Nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo Lietuva nebuvo imigracijos tikslo šalimi, o imigracijos ir migrantų integracijos procesai – prioritetine politikos dalimi. Tačiau ekonominio pakilimo metu (2004–2008 m.) intensyvus emigracijos mastai ir didėjanti darbo jėgos paklausa sąlygojo darbo imigracijos į Lietuvą augimą (ypač iš Kinijos ir Turkijos, *žr. 21 priedą*) ir, kartu, pareikalavo adekvataus politinio atsako, kuriuo tapo 2007 m. priimta *EMRS* iš šią strategiją „lydintys“ politiniai dokumentai.

⁹⁶ LR, *Imigracijos įstatymas*, Nr. I-1755, 1992 09 04, Žin., 1991, Nr. 27 – 730.

⁹⁷ LR Aukščiausioji Taryba pagal LR Vyriausybės pateiktus pasiūlymus kasmet tvirtindavo imigrantų kvotą.

⁹⁸ LR įstatymas, *Dėl užsieniečių teisinės padėties*, Nr. VIII-978, 1998 12 17, Žin., 1998, Nr. 115-3236.

⁹⁹ Imigracijos procesų reglamentavimas įtvirtintas Lietuvos teisinėje bazėje. Pagrindiniai įstatymai: LR Įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties ir LR Pilietybės įstatymas (taip pat konkrečių ES direktyvų perkėlimas į nacionalinę teisę). Šalia pagrindinių imigracijos procesus reglamentuojančių įstatymų, pirmoji ilgalaikė migracijos politikos strategija (*EMRS*) buvo priimta 2007 m. kaip atsakas į emigracijos sukeltus demografinius pokyčius ir didėjančią darbo imigraciją. Ši strategija, kartu su ją „lydinčiais“ politiniais dokumentais (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Dėl 2008–2012 metų ekonominės migracijos tyrimų plano patvirtinimo, Nr. A1-323, 2007 11 20. Žin. Nr. 121-4968; LR Vyriausybės nutarimas Dėl Lietuvos imigracijos politikos gairių patvirtinimo. Nr. 1317, 2008 12 03) apibrėžė ilgalaikius Lietuvos migracijos politikos prioritetus. Nepaisant dabartinių pasaulinių ekonominių pokyčių (strategijos koncepcija buvo formuluojama spartaus ekonomikos augimo sąlygomis), daugelis šios strategijos tikslų išlieka aktualūs, tačiau nėra teisiškai įgyvendinami programų, priemonių ir kitų politinių instrumentų pagalba.

Kaip teigia Márмора (1999:8), migracijos samprata ir politinių tikslų bei prioritetų nustatymas yra pagrindinis elementas, turintis įtakos imigracijos strategijų formavimui. Migracijos samprata, kaip ir socialinės, ekonominės, politinės ir kultūrinės naudos apskaičiavimas, yra vienas iš pagrindinių veiksnių, nulemiančių vienokią ar kitokią imigracijos politikos strategiją. Nors istoriškai migracijos politika niekada neišnykdavo iš valstybių politinės darbotvarkės, tačiau ji nebuvo visur vienodai svarbi. Strategijos kito pagal istorinius laikmečius. Tikslai buvo *skatinti, sulaikyti, reguliuoti* ir *nukreipti* migracijos srautus *inkorporuojant* imigrantus į priimančią visuomenę. Atsižvelgiant į Mármosos teiginį ir faktą, kad Lietuvoje ilgalaikė imigracijos ir migrantų integracijos politika vis dar formuojama, disertacijoje imigracijos¹⁰⁰ politikos analizės pagalba siekiama atskleisti, kokią vietą Lietuvos politinėje darbotvarkėje užima imigracijos ir migrantų integracijos klausimai.

Lietuvoje kuriamą ir įgyvendinamą imigracijos politiką galima analizuoti skirtingais aspektais. Dažniausiai analizuojami įstatymai, darbo imigrantų poreikis, imigrantų ekonominės, socialinės ir politinės teisės, teikiamos rekomendacijos politikai įgyvendinti¹⁰¹. Siekiant įgyvendinti minėtą tikslą (nustatyti imigracijos politikos tikslus ir prioritetus), buvo atlikta išsami ilgalaikių valstybės strategijų ir programų analizė, kadangi įstatymai pagrindžia esamą politikos turinį (Lietuvos atveju, imigracijos politikos administracinį mechanizmą), o strategijos ir programos parodo imigracijos politikos srities svarbą bendrame politinės darbotvarkės kontekste. Atliekant *imigracijos* ir

¹⁰⁰ Migracijos politikos kūrimo ir įgyvendinimo procesą sudaro du pagrindiniai aspektai: *imigracijos reguliavimas* (imigrantų atranka, jų priėmimo taisyklės, kt.) ir *politika, reglamentuojanti imigrantams suteikiamas sąlygas* (užimtumo ir būsto prieinamumas, galimybė siekti išsilavinimo, kt.) (Meyers 2000). Pirmuoju atveju yra reguliuojamas pats *imigracijos procesas*, antruoju – *imigrantų integracija*. Imigracijos ir integracijos politika nėra dvi atskiros politikos sritys. Priešingai, jos viena kitą papildo, todėl integracijos politikos kūrimą ir įgyvendinimą tikslinga analizuoti imigracijos politikos kontekste (kaip ir migrantų integraciją – imigracijos procesų kontekste).

¹⁰¹ Tokio pobūdžio analizė Lietuvoje atlikta ne kartą. Kaip pavyzdį galima pateikti šias studijas: Sipavičienė ir Kanopienė 1999; Sipavičienė 2006; VPVI 2009; Sipavičienė et al. 2010; Sipavičienė ir Jeršovas 2010; Kovalenko et al. 2010.

migrantų integracijos politikos prioritetų analizę, buvo analizuojamos skirtingos strategijos ir kiti politiniai dokumentai¹⁰² (žr. 6 priedą).

Analizuojant Lietuvos imigracijos politiką, galima pastebėti keletą probleminių aspektų: pirma, nustatyti aiškias Lietuvos migracijos politiką formuojančios infrastruktūros ribas yra sudėtinga (nėra atsakingos institucijos, o politikos įgyvendinimas remiasi ES direktyvomis). Antra, formuojant imigracijos politiką konstruktyvus dialogas tarp migracijos politikai įtaką darančių interesų grupių (valstybinių institucijų, nevyriausybinių organizacijų, darbdavių, profesinių sąjungų, akademinės visuomenės) nevyksta, todėl nenuostabu, kad didžiausią įtaką darbo imigracijos politikos liberalizacijai padarė darbdaviai, suinteresuoti pigesnės darbo jėgos „importu“. Trečia, imigracijos politikos formavimo procesai (bent iki 2007 m.) nebuvo paremti ilgalaikėmis strategijomis ir politiniais prioritetais, kuriuos būtų galima analizuoti skirtingais aspektais (Žibas ir Platačiūtė 2009).

Apibendrinant imigracijos politiką reglamentuojančius dokumentus galima teigti, kad Lietuvoje imigracijos politika kito pagal gyventojų migracinę elgseną¹⁰³; kitaip tariant, buvo „įgyvendinama“ taip vadinamuoju *ad hoc* principu¹⁰⁴. Vis dėlto, tam tikri imigracijos politikos prioritetai (kurie keitėsi palaipsniui) buvo. Jei po Nepriklausomybės atkūrimo imigracijos ribojimas buvo prioritetinė imigracijos politikos sritis, iki ir po 2004 m. ES plėtros labiau

¹⁰² Valstybės ilgalaikė raidos strategija, Nacionalinė demografinė (gyventojų) politikos strategija, Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 m. ilgalaikė strategija, Ekonominės migracijos reguliavimo strategija. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ataskaita įgyvendinant EMRS, „Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai“ programa, Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos parengti Lietuvos imigracijos politikos principai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos imigracijos politikos gairių patvirtinimo“, Lietuvos 2004–2006 m. bendrasis programavimo dokumentas 2007–2013 m. Žmoniškųjų išteklių plėtros veiksmų programa Nacionalinė antidiskriminacinė 2009–2011 m. programa.

¹⁰³ Lietuvoje migracijos procesai buvo paveikti ne tik Sovietų Sąjungos žlugimo, bet taip pat demokratizacijos metu vykstančių socioekonominių procesų bei ES plėtros. Iš vienos pusės, demokratizacijos laikotarpiui būdingos problemos (ekonominis nestabilumas ir maži atlyginimai) paveikė žmonių (e)migracinę elgseną; iš kitos pusės – ši elgsena suformavo populiacijos ir darbo rinkos struktūros kaitą.

¹⁰⁴ Migracijos politika gali būti skirstoma į *programuotą* ir *ad hoc*. Pirmuoju atveju, politiniai sprendimai priimami atsižvelgiant į politinį, ekonominį ir socialinį kontekstą; antruoju – orientuojamasi į trumpalaikius, konkrečiam laikotarpiui reikalingus sprendimus (Mármora 1999).

akcentuojamas emigracijos mažinimas, grįžtamosios migracijos skatinimas, bet ne imigracijos programų ar migrantų integracijos priemonių kūrimas ir įgyvendinimas. Po Sovietų Sąjungos žlugimo, Lietuvoje imigracijos politikos strategija buvo susijusi su imigracijos ribojimu iš Rusijos (ir kitų posovietinių šalių). Situacija pradėjo keistis palaipsniui, kuomet dideli ekonominės emigracijos mąstai pradėjo keisti Lietuvos populiacijos ir darbo rinkos struktūrą, o valstybei įsijungus į ES integracinius procesus buvo pradėta viešai kalbėti ne tik apie emigracijos pasekmes, bet ir apie imigracijos poreikį ir galimybes. Ekonominiai migracijos veiksniai tapo svarbūs pastaraisiais metais (ypač po ES plėtros 2004 m.), kai emigracijos srautai suformavo diskusijas apie emigracijos iššūkius valstybei, o verslo sektorius pradėjo atvirai kalbėti apie darbo jėgos importą iš taip vadinamųjų trečiųjų šalių. Palaipsniui didėjant emigracijos srautams valstybė ėmėsi ne tik emigrantų sulaikymo ir susigražinimo programų, bet taip pat pradėjo diskutuoti apie imigracijos politikos gaires. Nors buvo priimta EMRS ir šią strategiją lydintys politiniai dokumentai, imigracijos ir migrantų integracijos procesų reglamentavimas liko įgyvendinamo „Įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties“ ir ES direktyvų ribose (netaikant jokių konkrečių imigracijos politikos programų). Šiuo atveju svarbu pabrėžti, kad analizuojant ilgalaikius imigracijos politikos prioritetus, būtina atsižvelgti į istorinį (*tarprespublikinį*) imigracijos kontekstą. Atsižvelgiant į Sovietų Sąjungos laikotarpiu vykusią *tarprespublikinę* migraciją, migrantų integracijos politikos nebuvimas (kaip ir griežtai selektyvios imigracijos politikos taikymas) gali būti laikytinas politine strategija, susijusia su imigracijos ribojimu.

Jei imigracijos politikos atžvilgiu matomi aiškūs tikslai taikyti selektyvią imigracijos politiką (net apsibrėžiant geografinius prioritetus: Baltarusiją, Moldovą, Ukrainą ir Pietų Kaukazą¹⁰⁵) ir, tuo pačiu, skirti didesnę dėmesį imigracijos reguliavimui, migrantų integracijos politikos atžvilgiu galima

¹⁰⁵ Pastebėtina, kad šių šalių piliečių imigracija vyravo prieš nustatant minėtus prioritetus.

konstatuoti, kad integracijos politikos įgyvendinimas remiasi ES integracijos fondų¹⁰⁶ projektine veikla. Išskyrus Lietuvoje prieglobstį gavusius užsieniečius¹⁰⁷, jokia kita imigrantų kategorija Lietuvos teisinėje bazėje nėra išskirta kaip integracijos politikos tikslinė grupė. Panašu, kad žvelgiant giliau į projektinę veiklą (remiamą minėtų fondų) matyti, kad nevyriausybinų organizacijų įgyvendinami projektai jau spėjo „pakeisti“ valstybiniu lygmeniu įgyvendinamą migrantų integracijos politiką. Tačiau reikia pabrėžti, kad nevyriausybinų organizacijų veikla gali papildyti, bet ne pakeisti integracijos įgyvendinimo infrastruktūrą (plačiau apie imigracijos ir migrantų integracijos politikos, strategijų ir programų analizės turinį, žr. Leončikas ir Žibas 2009; Žibas ir Platačiūtė 2009; Beresnevičiūtė ir Žibas 2012).

Iš vienos pusės, nepaisant šiuo metu „neveikiančios“ *EMRS*, ši strategija gali būti laikoma ilgalaikės imigracijos politikos pagrindu, kadangi iki šiol *ad hoc* principu formuota imigracijos politika įgavo ilgalaikiais tikslais paremtos politikos bruožų. Iš kitos pusės, *EMRS* buvo kuriama ekonominio pakilimo metu, todėl galima daryti prielaidą, kad ne visos strategijoje numatytos priemonės gali būti tinkamos (taikomos) dabartinėje situacijoje (pvz., darbo rinka ir darbo jėgos poreikis).

* * *

Apibendrinant Lietuvoje įgyvendinamos imigracijos politikos ypatumus pastebėtina, kad šioje disertacijos dalyje nesiekama atskleisti Lietuvoje gyvenančių ir į šalį atvykstančių kinų ir turkų imigrantų socialines ir politines teises, detaliai analizuoti imigraciją reglamentuojančių įstatymų turinį, politikos kūrimo ir įgyvendinimo infrastruktūrą. Priešingai, siekiama atskleisti ilgalaikius politinius tikslus bei prioritetus. Siekiant iliustruoti kinų ir turkų imigracijos bei

¹⁰⁶ Europos pabėgėlių fondas ir Europos fondas trečiųjų šalių piliečių integracijai.

¹⁰⁷ Nors įstatyme „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ deklaruojama integracija į valstybės politinį, socialinį, ekonominį ir kultūrinį gyvenimą, tačiau prioritetas teikiamas tik Lietuvoje prieglobstį gavusiems užsieniečiams (Žibas ir Platačiūtė 2009).

migracijos tinklo formavimo(si) problematiką, imigracijos politikos turinys (empirinio tyrimo duomenų analizės modelyje – *struktūra*) atskleidžiamas trečioje disertacijos dalyje. Be to, politinių prioritetų ir politikos turinio analizė nėra susijusi su konkrečia imigrantų grupe, kadangi tiek Lietuvoje, tiek kitose ES šalyse imigracijos politika kuriama atsižvelgiant į atvykimo pagrindus, o ne į imigrantų kilmės šalį. Kadangi kinai ir turkai į Lietuvą atvyksta skirtingais pagrindais, jų teisinis statusas reglamentuojamas skirtingai (skirtingo teisinio statuso iliustravimas pateikiamas disertacijos trečioje dalyje).

Kadangi integracijos politika daro įtaką imigrantų socialinių ryšių plėtrai (pavyzdžiui, dėl integracijos programų gali stiprėti imigrantų ryšiai su institucijomis ir nevyriausybinėmis organizacijomis iš vienos pusės, tačiau silpnėti su daugumos visuomene iš kitos pusės), svarbu akcentuoti neformalią integracijos infrastruktūrą. Kinai ir turkai į Lietuvą atvyksta įvairiais pagrindais, išskyrus prašyti prieglobsčio. Tai reiškia, kad visus sunkumus ar problemas analizuojamos imigrantų grupės sprendžia savarankiškai (be valstybės teikiamos paramos ar pagalbos), naudodami savo turimus socialinius (šeimos, draugų, ambasadų, kitų imigrantų, organizacijų ir kt.) ryšius ir išteklius. Tokiu būdu formuojasi (plečiasi) neformali integracijos infrastruktūra, ir, tuo pačiu, stiprėja socialiniai ryšiai kinų ir turkų imigrantų grupių viduje. Taigi, struktūriniai imigracijos veiksniai sąlygoja tiek kinų ir turkų imigracijos, tiek migracijos tinklo formavimo(si) procesus, todėl imigracijos politika analizuojama dvejopai: valstybės įgyvendinamos politikos ir kinų bei turkų nuostatų perspektyvoje.

2.1.3 Imigracijos suvokimai Lietuvos visuomenėje

Imigrantus priimančių visuomenių imigracijos suvokimas – svarbus indikatorius, rodantis visuomenės toleranciją ir sukuriama aplinką imigrantų integracijai. Nepaisant formalių įstatymų ir palankios migrantų integraciją reglamentuojančios teisinės bazės, efektyvi migrantų integracija sunkiai įmanoma

be visuomenės tolerantiško požiūrio. Dažnai neigiami socialiniai reiškiniai kyla iš imigrantus priimančios visuomenės pusės, kadangi ne visada visuomenė yra pasiruošusi prisitaikyti prie įvairovės, o tai dar labiau apsunkina migrantų integraciją. Taigi, visuomenės nuostatų tyrimai tampa neatsiejamu migracijos stebėsenos instrumentu¹⁰⁸.

Analizuojant visuomenės nuostatas dėl Lietuvoje vykstančių imigracijos procesų, išskirtini tam tikri analizės aspektai, leidžiantys atskleisti (1) vyraujančias visuomenės nuostatas dėl Lietuvoje įgyvendinamos imigracijos ir migrantų integracijos politikos (2) imigrantams kylančių sunkumų, (3) prioritetinių imigracijos kilmės šalių ir (4) imigrantų vaidmens šalies kultūriniame, socialiniame ir ekonominiame gyvenime. Nors dažniausiai tyrimuose naudojamos *imigranto* ar *užsieniečio* sąvokos, kai kuriais atvejais akcentuojama imigrantų kilmės šalis, leidžianti atskleisti visuomenės preferencijas skirtingų imigracijos kilmės šalių (šiuo atveju – Kinijos ir Turkijos) atžvilgiu¹⁰⁹.

Visų pirma, analizuojant bendro pobūdžio vyraujančias visuomenės nuostatas, pastebėtinas kultūrinio pobūdžio uždarumas, pasireiškiantis „kitaip atrodančių“ imigrantų atžvilgiu. Pavyzdžiui, didesnė dalis visuomenės (49 proc. 2010 m., 56 proc. 2011 m. ir 45 proc. 2012 m.) nėra linkusi pritarti teiginiui, kad imigrantai praturtina šalies kultūrinį gyvenimą (*žr. 7 priedą*).

¹⁰⁸ Disertacijoje visuomenės nuostatos analizuojamos pasitelkiant LSTC Etninių tyrimų instituto tyrimų duomenis:

2009: 2009 m. balandžio 3–10 d. UAB „RAIT“ atlikta reprezentatyvi anketinė Lietuvos gyventojų apklausa. Tiesioginio interviu būdu buvo apklausti 1025 15–74 metų amžiaus nuolatiniai Lietuvos gyventojai. Apklausa atlikta įgyvendinant projektą „Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos vertinimo principai ir rodikliai“ pagal Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai 2007 m. metinės programos tikslus.

2010: 2010 m. liepos 15 d. – rugpjūčio 2 d. apklausa, kurią ETI užsakymu atliko UAB „RAIT“. Tyrimo metu apklausti 1008 15–74 metų amžiaus nuolatiniai Lietuvos gyventojai.

2011: 2011 m. spalio 20–30 d. reprezentatyvi apklausa, ETI užsakymu atlikta UAB „Baltijos tyrimai“. Apklausti 1009 15–74 metų amžiaus nuolatiniai Lietuvos gyventojai.

2012: 2012 m. kovo 26 – balandžio 3 d. reprezentatyvią apklausą vykdė UAB „Baltijos tyrimai“ (apklausta 1000 15–74 metų respondentų). Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. MIP-029/2011).

¹⁰⁹ Visuomenės nuostatos taip pat analizuojamos atsižvelgiant į specifines (labiau pažeidžiamas) imigrantų grupes: Lietuvoje prieglobstį gavusius užsieniečius ir darbo imigrantus (*žr. 42 priedą*).

Kultūrinio pobūdžio uždaramą patvirtina visuomenės požiūris į imigrantus iš skirtingų kilmės šalių¹¹⁰. 2010 m. atlikto tyrimo duomenys leidžia teigti, kad palankiausiai (78 proc.) vertinami iš Vakarų Europos šalių atvykstantys imigrantai. Palankiai Lietuvos gyventojai taip pat vertina iš „naujųjų“ ES šalių (į ES įstojusių 2004 ir 2007 m.) ir JAV atvykstančius imigrantus (atitinkamai 71 proc. ir 68 proc.) (žr. 8 priedą).

Priešingai ES šalių ir JAV piliečių atveju, imigrantai iš ne ES šalių vertinami ne taip palankiai. Į Lietuvą atvykstančius *kinus ir turkus* teigiamai vertina tik 46 ir 47 proc., kazachus – 48 proc. respondentų. Šiuo atveju vyrauja neigiami vertinimai: *kinus neigiamai vertina 47 proc., turkus – 46 proc., kazachus – 45 proc.* apklaustųjų. Labiausiai neigiami vertinimai vyrauja iš Pakistano ir Libano atvykstančių imigrantų atžvilgiu (atitinkamai 58 ir 57 proc.).

Aukščiau aptarti duomenys rodo, kad didžiausi vertinimų skirtumai vyrauja tarp ES ir ne ES šalių piliečių. Galima teigti, kad Lietuvos visuomenėje vyrauja iš skirtingų šalių atvykstančių piliečių kategorizacija. Pirmai grupei galima priskirti ES valstybes ir JAV, antrai grupei – Afrikos valstybes, *Kiniją, Turkiją*, Armėniją, Kazachstaną ir Gruziją, o trečiai – Pakistaną ir Libaną¹¹¹.

Lyginant skirtingais metais atliktų tyrimų duomenis pastebėtina, kad 2009 m. visų išvardytų migracijos kilmės šalių atžvilgiu neigiamos nuostatos buvo mažesnės negu 2010 m. (žr. 8 ir 9 priedus). Svarbu pabrėžti, kad nors 2009 ir 2010 m. buvo pateikiamas tas pats klausimas, tikslines grupes apibūdinanti sąvoka skyrėsi: 2009 m. buvo vartojama *užsieniečio*, o 2010 m. – *imigranto* sąvoka. Pavyzdžiui, 2009 m. tyrimo duomenimis, atitinkamai 31 proc. ir 29 proc. respondentų neigiamai vertino *užsieniečius* iš Kinijos ir Turkijos. 2010 m.

¹¹⁰ Norint sužinoti Lietuvos gyventojų nuomonę apie šalyje gyvenančius imigrantus, visuomenės nuostatų apklausose dalyvavusių respondentų buvo prašoma įvertinti iš įvairių šalių į Lietuvą atvykstančius imigrantus.

¹¹¹ Analizuodami visuomenės nuostatų tyrimus, Beresnevičiūtė ir Leončikas (2009) išskyrė šias nepageidaujamas asmenų grupes: tapatybės, kalbos, socialinės padėties ir tikėjimo. Didžiausios gyventojų dalies nuomonę paaiškina nemėgstamų dėl savo tapatybės žmonių grupė, kuriai priskirtini etninių mažumų grupių ir kitos rasės (odos spalvos) asmenys: *kinai, turkai, juodaodžiai, pakistaniečiai*, kt.

(naudojant *imigranto* sąvoką) procentinė išraiška padidėjo atitinkamai iki 47 proc. ir 46 proc. Galima daryti prielaidą, kad užsieniečio sąvoka yra neutralesnė, todėl ir nuostatos jų atžvilgiu buvo palankesnės¹¹².

Kultūrinį nuostatų aspektą taip pat patvirtina visuomenės teikiami prioritetai iš skirtingų šalių atvykstantiems imigrantams: 2009 m. tyrimo duomenimis, 53 proc. Lietuvos gyventojų buvo linkę pritarti atvykstantiems imigrantams iš Baltarusijos ir Ukrainos, kiek mažesnė dalis – iš Moldovos (46 proc.). Dauguma apklausoje dalyvavusių respondentų nepalankiai vertina potencialius imigrantus iš Afrikos šalių (59 proc.), *Kinijos ir Turkijos* (po 58 proc.), Kazachstano (53 proc.) bei Pietų Kaukazo šalių (52 proc.). 2012 m. atlikto tyrimo duomenys patvirtino vyraujančias tendencijas, kadangi nuostatos imigrantų iš *Kinijos ir Turkijos* atžvilgiu nepakito (*žr. 10 ir 11 priedus*).

Lygiagrečiai kultūriniam aspektui, 2010–2012 m. tyrimų duomenys atskleidė ekonominį visuomenės nuostatų aspektą. Pavyzdžiui, nors dauguma respondentų (62 proc. 2010 m., 55 proc. 2011 m. ir 57 proc. 2012 m.) sutinka, kad į Lietuvą imigrantai dažniausiai atvažiuoja dirbti (*žr. 12 priedą*), lygiagrečiai pritaria teiginiui, kad imigrantus išlaiko mokesčių mokėtojai (58 proc. 2010 m., 54 proc. 2011 m. ir 61 proc. 2012 m.) (*žr. 13 priedą*), todėl nenuostabu, kad didžioji dalis respondentų (49 proc. 2010 m., 45 proc. 2011 m. ir 50 proc. 2012 m.) nesutiko su imigrantų atnešama nauda šalies ekonomikai (*žr. 14 priedą*).

Analizuojant kultūrinį ir ekonominį nuostatų aspektus, būtina atsižvelgti į vyraujančias nuostatas dėl imigrantams kylančių sunkumų ir imigracijos bei migrantų integracijos politikos. Nepaisant labiau neigiamo negu teigiamo imigracijos įvaizdžio, visuomenė suvokia Lietuvoje gyvenantiems imigrantams iškylančius sunkumus. 2012 m. atlikto tyrimo duomenimis, dauguma apklaustųjų sutiko su tuo, jog imigrantai susiduria su tokiais sunkumais kaip lietuvių kalbos

¹¹² Imigranto sąvoka visuomenėje gali būti labiau sietina su simbolinėmis (kultūrinėmis) ir realiomis (konkurencija dėl ekonominių bei socialinių išteklių ir kt.) grėsmėmis (neabejotinai tikslesnius atsakymus galima gauti atlikus kartotinius tyrimus vėlesniais metais).

nemokėjimas (84 proc.), įsidarbinimas (79 proc.), vaikų švietimas (64 proc.), sveikatos priežiūra (60 proc.), būsto nuoma (58 proc.), neigiamos visuomenės nuostatos (53 proc.) ir patiriamas smurtas (35 proc.) (*žr. 15 priedą*).

Dauguma apklaustųjų suvokia imigrantams išskylančias problemas, tačiau kai kurių problemų sprendimams nepritaria. Pavyzdžiui, dauguma (57 proc.) gyventojų nepritaria socialinio būsto suteikimui ir nesutinka, kad valstybė turėtų užtikrinti vienodas teisas imigrantams ir Lietuvos piliečiams gaunant socialinę paramą. Kitų integracijos priemonių įgyvendinimui (vaikų švietimo, kalbos kursų, teisinės pagalbos organizavimui, kt.) visuomenė yra linkusi pritarti (*žr. 16 priedą*). Galima daryti prielaidą, jog nepritartimas didėja tų integracijos priemonių atžvilgiu, dėl kurių priimančiai visuomenei gali tekti konkuruoti ar „stoti į vieną eilę“ su imigrantais. Tai ne kultūrinių, bet labiau ekonominių veiksmų formuojama nuostata, kuri taip pat pasireiškia visuomenei vertinant valstybės poziciją migracijos politikos atžvilgiu: didžioji dauguma respondentų (71 proc.) sutinka, kad užsieniečiams galima leisti atvažiuoti tik tuo atveju, jei jiems Lietuvoje yra darbo, 61 proc. respondentų nepritaria nuomonei, kad vyriausybė turėtų leisti atvažiuoti visiems žmonėms, kurie nori dirbti Lietuvoje ir ketvirtadalis mano, kad reikėtų uždrausti užsieniečiams atvykti dirbti į Lietuvą. 60 proc. apklaustųjų yra linkę sutikti, jog vyriausybė turėtų griežtai riboti atvažiuojančių dirbti užsieniečių skaičių (*žr. 17 priedą*).

Galiausiai, vyraujanti gyventojų nuomonė atskleidžia tam tikrą nerimą dėl galimų socialinių neramumų ar potencialių grėsmių, kurias lemia imigrantų buvimas Lietuvoje. 2010–2012 m. tyrimų duomenimis, dauguma apklaustųjų sutinka su teiginiu, kad į Lietuvą atvykstantys imigrantai gali sukelti socialinius neramumus. 2010 ir 2011 m. šiam teiginiui pritarė 51 proc., o 2012 m. – 53 proc. apklaustųjų (*žr. 18 priedą*).

Apibendrinant aukščiau aptartų tyrimų duomenis galima teigti, kad Lietuvoje vyrauja labiau neigiamas nei teigiamas migracijos (o kartu ir imigrantų) įvaizdis (nepaisant nedidelio užsieniečių skaičiaus, kuris šiuo metu neviršija 1 proc. nuo

bendros populiacijos). Iš vienos pusės, visuomenėje vyrauja nekintanti (neigiamų) nuostatų hierarchija traktuojant skirtingas imigrantų grupes; iš kitos pusės visuomenė nėra gerai informuota apie imigracijos procesus Lietuvoje. Visuomenės informavimo priemonės – bene svarbiausia ir labiausiai paplitusi visuomenės kontaktų su imigrantais forma (*žr. 19 priedą*), todėl galima teigti, kad požiūriui imigrantų atžvilgiu didesnės reikšmės iki šiol turėjo ne socialiniai ryšiai (tiesioginiai kontaktai ir patirtys), bet žiniasklaidos teikiama informacija ir viešajame diskurse vyraujančios nuostatos.

Visuomenės nuostatų analizė kinų ir turkų imigracijos perspektyvoje atskleidė šias tendencijas. Pirma, kinai ir turkai papuola tarp tų imigrantų grupių, kurių atžvilgiu (lyginant su imigrantais iš kitų ne ES šalių) vyrauja itin neigiamos nuostatos. Antra, turkai (kaip imigrantai iš musulmoniškų šalių) papuola tarp etninių grupių, kurių atžvilgiu pasireiškia didžiausia socialinė distancija¹¹³ (Žibas 2010; Pilinkaitė-Sotirovič ir Žibas 2011;). Trečia, iš vienos pusės, ekonominis visuomenės nuostatų aspektas liudija apie imigrantų, kaip naštos visuomenei, įvaizdį; iš kitos pusės, sąlygoja respondentų nuomonę dėl griežtos imigracijos politikos ir ribotų migrantų integracijos priemonių įgyvendinimo. Ekonominį nuostatų aspektą iliustruoja statistinių duomenų analizė (*žr. 2.2 Kinų ir turkų imigracijos Lietuvoje situacija*); t.y. kinų ir turkų atvykimo pagrindai, kurie leidžia kalbėti ne apie konkurenciją darbo rinkoje ar ekonominę našą visuomenei, bet apie papildomų darbo vietų kūrimą ir (dėl griežtos imigracijos politikos) darbo jėgos papildomumą (o ne pakeičiamumą). Atsižvelgiant į šias tendencijas, trečioje disertacijos dalyje visuomenės nuostatos analizuojamos kinų ir turkų imigrantų patirčių perspektyvoje (*žr. 3.2.7 Struktūriniai kinų ir turkų imigracijos veiksniai: imigracijos politika ir visuomenės nuostatos*).

¹¹³ Socialinė distancija buvo matuota trimis kintamaisiais parametrais – gyvenimo kaimynystėje, darbo vienoje darbovietėje ir nuosavo būsto nuomos (Pilinkaitė-Sotirovič ir Žibas 2011).

2.2 Kinų ir turkų imigracijos Lietuvoje situacija

Siekiant kompleksiskai ištirti imigracijos reiškinių, statistiniai tarptautinės migracijos duomenys tampa reikšminga analizės sudedamąja dalimi. Šiuolaikinė migracija yra daugialypė, todėl analizė reikalauja nuoseklaus analizuojamos problematikos lauko atskleidimo. Statistinių duomenų apie imigraciją analizė svarbi dėl kelių priežasčių: (1) respondentų atrankos metodikos, (2) vyraujančios imigracijos struktūros suvokimo, (3) ryšio tarp teisinio imigrantų statuso ir vykdomos integracijos politikos (skirtingas teisinis statusas nulemia ne tik integraciją, bet ir konkrečias socialines, politines ir ekonomines teises tikslo šalyje). Galiausiai, įgyvendinant politiką statistinių duomenų analizė leidžia (4) apsibrėžti (integracijos politikos) tikslinės grupės socialines ir demografines charakteristikas.

2.2.1 Pagrindinės imigracijos tendencijos Lietuvoje

Nors po Nepriklausomybės atkūrimo Lietuva netapo imigracijos tikslo šalimi, nuo 2000 m. imigracijos srautai pradėjo nežymiai augti, o Lietuvai įstojus į ES (2004 m.) šio proceso, ypač darbo imigracijos tendencijos, dar labiau sustiprėjo. Nors nežymus imigracijos augimas tęsėsi iki 2008 m. prasidėjusių ekonominių pokyčių, naujausios imigracijos tendencijos¹¹⁴ liudija apie galinčią pasikartoti 2004–2008 m. vyravusią situaciją, kai kasmetiniai darbo imigracijos srautai didėjo dvigubai (žr. 20 ir 21 priedus).

Žvelgiant giliau į imigracijos srautus pastebėtina, kad kartu su didėjančiais (nors ir nežymiai) imigracijos srautais, imigracijos struktūra tapo įvairesnė: šalia skaitlingiausių imigrantų grupių (rusų, ukrainiečių ir baltarusių), padidėjo darbo imigrantų skaičius iš Turkijos ir Kinijos. Pavyzdžiui, 2008 m. kinams buvo išduoti

¹¹⁴ Per devynis 2011 m. mėnesius buvo išduota daugiau darbo leidimų užsieniečiams negu per visus 2010 m.

546, turkams – 1804 leidimai dirbti Lietuvoje (*žr. 21 priedą*). Taigi, kinai ir turkai buvo (atitinkamai) ketvirta ir trečia didžiausia darbo imigrantų grupė Lietuvoje¹¹⁵. Vis dėlto, tiek kasmetinės imigracijos srautai, tiek bendras Lietuvoje gyvenančių užsieniečių skaičius išlieka nedidelis: 2010 m. (metų pradžioje), Lietuvoje gyveno 32,500 užsieniečių (0.98 proc. nuo bendros populiacijos; 400 mažiau negu 2009 m.). 2011 m. šis skaičius sumažėjo iki 29,600 (0.91 proc. nuo bendros populiacijos), o 2012 – padidėjo iki 31,300 (0,98 proc. nuo bendros populiacijos) (Statistikos departamentas 2009, 2010, 2011, 2012).

Apibendrinant imigracijos į Lietuvą srautus galima išskirti kelias tendencijas. Pirma, nors absoliuti dauguma Lietuvoje gyvenančių ir kasmet į šalį įvairiais tikslais atvykstančių imigrantų turi Rusijos, Ukrainos ir Baltarusijos pilietybę (*žr. 22 priedą*), pastebimos naujų imigrantų grupių – kinų ir turkų – formavimosi prielaidos (*žr. 21 ir 22 priedus*), kurioms įtakos turi tiek ekonominės sąlygos, tiek kiti tarptautinę migraciją skatinantys veiksniai (Šengeno erdvės plėtra, išorinių ES sienų kaita, kt.). Antra, imigrantų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes leidžia teigti, jog daugiausiai į Lietuvą atvyksta (ir Lietuvoje gyvena) darbingo amžiaus žmonės, neturintys ES šalių pilietybės (*žr. 22 ir 22-a priedus*). Trečia, imigrantų pasiskirstymas pagal lytį liudija apie vyraujančias vyrų imigracijos tendencijas (*žr. 23 ir 24 priedus*). Ketvirta, analizuojant imigrantų atvykimo pagrindus lyties aspektu matoma, kad šeimos susijungimo aplinkybės susijusios su moterų, o ekonominės (darbo) aplinkybės – su vyrų imigracija (*plačiau apie imigracijos statistikos analizę, žr. Žibas 2009*).

Vis dėlto, analizuojant 20 priede pateiktus kasmetinius imigracijos srautus svarbu atsižvelgti į faktą, kad didžioji dalis imigrantų turi Lietuvos Respublikos

¹¹⁵ Kadangi kinų ir turkų imigracijos procesai (priešingai nei kitų imigrantų grupių) buvo aiškiai pastebimi žiniasklaidoje, tai sukėlė diskusijas apie imigracijos tariamai keliamus iššūkius (pvz., Kinų svajonė – savas kvartalas Vilniuje, Balsas.lt, 2007 11 21; Belaukiant kinų kvartalo, VZ.lt, 2008 11 26; Vilniaus sodus okupuoja kinai, Alfa.lt, 2008 0510; Vilniaus policija vidurnaktį sprendė pusšimčio kinų problemas, VE.lt, 2008 08 14; Kinų darbininkai pradeda kelti nerimą, VE.lt, 2009 04 06; Lietuviai nuomoja kinus, Vilnausdiena.lt, 2008 05 31; Vilniuje – vergų turgus, Vilniausdiena.lt, 2008 06 14; Klaipėdos banditai persekioja kinų darbininkus, Lrytas.lt, 2008 07 31; Migracijos tarnybos akiratyje – darbininkai iš Kinijos, 15min.lt, 2008 08 18, ir kt.).

pilietybę¹¹⁶ (žr. 25 priedą), todėl užsienio piliečių imigracijos srautai (iš ES ir ne ES šalių) yra nedideli (žr. 26 priedą). Jei *bendrame imigracijos kontekste* ne ES šalių piliečiai sudaro ketvirtadalį viso imigracijos srauto, *užsieniečių imigracijos kontekste* procentinė išraiška padidėja iki 80 ir daugiau procentų (žr. 25 ir 26 priedus). Nors bendros imigracijos tendencijos Lietuvoje sparčiai nesikeičia, kinų ir turkų imigracija (lyginant su bendromis imigracijos tendencijomis) pasižymi specifiniais bruožais.

2.2.2 Kinų ir turkų imigracijos specifika

Disertacijoje analizuojamos kinų ir turkų imigrantų grupės, todėl vienas iš tikslų – giliau pažvelgti į tyrimo objektą tiek vietiniame savivaldybių, tiek nacionaliniame lygmenyse (t.y. atskleisti imigrantų pasiskirstymą didžiuosiuose Lietuvos miestuose ir palyginti su bendra Lietuvoje vyraujančia imigracijos struktūra). Analizuojant statistinius duomenis, didelis dėmesys skiriamas specifiniams kinų ir turkų imigracijos aspektams: teisiniam statusui (atvykimo pagrindams ir leidimo gyventi tipams) ir socialinėms bei demografinėms charakteristikoms (amžiui ir lyčiai)¹¹⁷. Kinų ir turkų kasmetinė imigracija, pasiskirstymas didžiuosiuose Lietuvos miestuose ir socialinės bei demografinės charakteristikos yra analizuojamos bendrame imigracijos struktūros kontekste. Tai leidžia atskleisti tiek bendrus kinų ir turkų imigracijos vardiklius, tiek specifines analizuojamų imigrantų grupių imigracijos detales.

Lietuvoje egzistuoja keturi šaltiniai, kuriuos galima naudoti imigracijos statistikos analizei atlikti: Lietuvos darbo birža (užsieniečiams išduodami darbo leidimai)¹¹⁸, Statistikos departamentas (kasmetiniai imigracijos srautai) ir

¹¹⁶ Tai liudija apie grįžtamosios migracijos tendencijas.

¹¹⁷ Kaip parodė statistikos analizė, tiek teisinis statusas, tiek socialinės ir demografinės charakteristikos yra vienas su kitu susiję analizės aspektai

¹¹⁸ Kaip jau buvo minėta, darbo imigracijos procesas disertacijoje analizuojamas kinų ir turkų verslumo Lietuvoje kontekste.

Migracijos departamentas (leidimų gyventi išdavimas). Statistiniai duomenys iš papildomo šaltinio – Gyventojų registro tarnybos – gali būti laikytini tiksliausiai¹¹⁹, kadangi jie rodo imigrantų pasiskirstymą Lietuvos savivaldybėse pagal gyvenamosios vietos deklaraciją (priešingai kasmetinei imigracijai ar išduotų leidimų gyventi skaičiui, kuris rodo bendras tendencijas ir imigracijos potencialą, tačiau neatspindi Lietuvoje vyraujančios imigracijos struktūros).

Statistikos departamento duomenimis¹²⁰, 2009 m. į Lietuvą atvyko 59 turkai ir 26 kinai, lyginant su 22 turkais ir 15 kinų 2010 m. (dauguma kinų ir turkų buvo 20–40 metų amžiaus). Kinų ir turkų imigracija atitinka bendras užsieniečių imigracijos tendencijas, kurios sumažėjo nuo 1,666 2009 m. iki 1,060 2010 m.¹²¹ Nors nuo 2009 m. imigracijos srautai į Lietuvą pradėjo mažėti, leidimų gyventi išdavimo ir pratęsimo skaičiai rodo priešingas tendencijas: tiek bendros, tiek kinų ir turkų imigracijos atvejais išduotų ir pratęstų leidimų gyventi skaičius išaugo. Pavyzdžiui, kinų atveju – nuo 8 2004 m. iki 114 2011 m. (teisėtos veiklos pagrindas); turkų atveju – nuo 1 2004 m. iki 98 2010 m. (šeimos susijungimas) (žr. 27 ir 28 priedus)¹²².

Priešingai bendram imigracijos srautui, imigracijos tendencijos lyties aspektu pastebimai skiriasi: 2009 m. 95 proc. turkų (nuo bendro turkų imigrantų skaičiaus Lietuvoje) buvo vyrai, lyginant su 82 proc. 2010 m. Analizuojant kinų imigraciją pastebėtina, kad lyties aspektas (lyginant su turkais) nėra toks ryškus: 69 proc.

¹¹⁹ Analizuojami tik pastarųjų metų (2009–2011 m.) duomenis dėl kelių priežasčių: pirma, imigracijos dinamika (ypač kinų ir turkų atvejais) kinta itin greitai, todėl ilgesnis laikotarpis gali parodyti tik bendras tendencijas, bet ne egzistuojančius imigracijos mastus; antra, iki 2009 m. tiek kinų ir turkų, tiek bendros imigracijos struktūros atžvilgiu vyravo darbo imigracijos tendencijos, todėl (iki 2009 m.) pagrindinė vyravusios imigracijos struktūros dalis – darbo imigrantai – iš Lietuvos išvyko prieš du metus. Norint atlikti bent pirminę respondentų atranką ir įvertinti kinų bei turkų imigracijos situaciją, svarbu pažvelgti į duomenis, kurie tiksliausiai iliustruoja kinų ir turkų imigracijos specifiką bendroje imigracijos struktūroje. Trečia, analizuojami duomenys yra mokami ir viešai neprieinami.

¹²⁰ Statistiniai duomenys viešai neprieinami, todėl buvo gauti pagal oficialią LSTC užklausą.

¹²¹ Statistinių duomenų pagal pilietybę 2011 m. nėra. Tačiau imigracijos tendencijos rodo, kad absoliuti dauguma atvykstančių imigrantų yra Lietuvos piliečiai (grįžtamoji migracija).

¹²² Tikslinga atsižvelgti į skirtingus duomenis, kuriuos pateikė Statistikos departamentas (kasmetiniai imigracijos srautai) ir Migracijos departamentas (išduotų ir pratęstų leidimų skaičius).

kinų 2009 m. buvo vyrai, lyginant su 80 proc. 2010 m.¹²³ Lyties aspektas bendroje imigracijos struktūroje nėra toks pastebimas kaip analizuojamų imigrantų grupių atvejų. Kaip įprasta, vyrauja nežymi imigracijos maskulinizacija: 2009 m. 62 proc. bendro imigracijos srauto sudarė vyrai, lyginant su 57 proc. 2010 m. (*žr. 23, 24 ir 29 priedus*).

Kaip ir *kasmetinės imigracijos* srautų, taip ir vyraujančios *imigracijos struktūros* atžvilgiu, pastebėtinas lyties vaidmuo imigracijoje. Analizuojant akumuliacinę imigraciją (t.y. kaupiamuosius duomenis, o ne kasmetinius imigracijos srautus), lyties aspektas yra itin svarbus siekiant paaiškinti tiek kinų ir turkų imigracijos strategijas ir specifiką, tiek atskleisti migracijos tinklo formavimo(si) Lietuvoje ypatumus. Kaip rodo naujausi Gyventojų registro tarnybos duomenys, 2011 m. 92 proc. Lietuvoje gyvenančių turkų buvo vyrai, lyginant su 74 proc. vyriškos lyties kinų imigrantais (*žr. 30 ir 31 priedus*). Analizuojant lyties aspektą kinų ir turkų imigracijoje, svarbu akcentuoti teisinį statusą (arba atvykimo pagrindą), kuris sąlygoja analizuojamų imigrantų grupių migracijos tinklo formavimą(si). Pavyzdžiui, tyrimo duomenys atskleidė, kad turkai atvyksta į aplinką (šeimos susijungimas), kurioje integracijos veiksniai (kalba, socialinių ryšių nebuvimas, kt.) neturi didelės įtakos; tuo tarpu kinai susiduria su didesne integracijos veiksmų įvairove (*žr. 3.2 Kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo analizė: kokybinio tyrimo rezultatai*).

Lyties aspektas kinų ir turkų imigracijoje į Lietuvą galėtų būti paaiškinamas tiek atvykimo pagrindais (arba “pirminiu” teisiniu statusu), tiek kokybinio tyrimo duomenimis. Migracijos departamento pateikti duomenys¹²⁴ rodo, kad dauguma kinų į Lietuvą atvyksta teisėtos veiklos pagrindu; kaip tyrimas parodė – kurti smulkų arba vidutinį verslą (dažniausiai – viešo maitinimo sektoriuje).

¹²³ Lyties aspektas kinų ir turkų imigracijos procesuose 2010 m. turėtų būti analizuojamas ir suprantamas su išlygomis dėl itin mažo imigrantų skaičiaus.

¹²⁴ Statistiniai duomenys viešai neprieinami, todėl buvo gauti pagal oficialią LSTC užklausą.

Analizuojant leidimų gyventi išdavimą teisėtos veiklos pagrindu, kinai yra trečia pagal dydį imigrantų grupė (po rusų ir baltarusių).

Turkų atveju (kaip parodė tyrimas – dažniausiai vyrų), leidimai gyventi dažniausiai išduodami šeimos susijungimo pagrindu (t.y. turkai atvyksta kaip Lietuvos piliečių šeimos nariai). Analizuojant leidimų gyventi išdavimą šeimos susijungimo pagrindu pastebėtina, kad turkai yra penkta didžiausia imigrantų grupė (po rusų, baltarusių, ukrainiečių, amerikiečių ir žydų). Nors kasmetiniai imigracijos srautai (tiek bendri, tiek kinų ir turkų) nuo 2009 iki 2010 m. sumažėjo, leidimų gyventi išdavimų ir pratėsimų skaičius išaugo. Tai liudija apie imigrantų intencijas Lietuvą pasirinkti kaip nuolatinio gyvenimo šalį¹²⁵. Lygiagrečiai teisėtos veiklos ir šeimos, pastebėtina studentų imigracija (žr. 27 ir 28 priedus).

Apibendrinant statistinius duomenis apie kasmetinę turkų ir kinų imigraciją bendrų imigracijos tendencijų Lietuvoje kontekste galima pastebėti, kad nepaisant skirtingų atvykimo pagrindų, dažniausiai kinai ir turkai Lietuvoje siekia įkurti verslą (arba bent sieja savo gyvenimą Lietuvoje su verslu). Tai rodo, kad teisinis turkų ir kinų imigrantų statusas neatspindi jų užimamų socialinių ir ekonominių pozicijų Lietuvoje, kadangi pagrindiniu analizuojamų imigrantų grupių tikslu tampa integracija į darbo rinką per savęs įdarbinimo (angl. *self-employment*) procesą. Nors imigracijos (studentų, teisėtos veiklos ir šeimos imigracija) patirtys skiriasi, ekonominės veiklos pobūdis išlieka toks pats.

2.2.3 Kinai ir turkai didžiuosiuose Lietuvos miestuose

Statistikos ir Migracijos departamentų pateikti duomenys rodo kasmetinės imigracijos srautus, dinamiką ir, bent iš dalies, atspindi imigracijos potencialą, tačiau neilustruoja bendro Lietuvoje gyvenančių imigrantų¹²⁶ skaičiaus

¹²⁵ Laikotarpį galima nustatyti tik atlikus tyrimą.

¹²⁶ Analizuojant Gyventojų registro duomenis, tikslinga atsižvelgti į sąvokų problematiką. Atlikus statistikos analizę paaiškėjo, kad dalis imigrantų Lietuvoje gyvena ilgiau negu 10, 15 ar daugiau metų, todėl galima teigti, kad dalį šių asmenų (rusus, ukrainiečius, baltarusius, moldavus ir kt.) galima laikyti

savivaldybėse. Priešingai Statistikos ir Migracijos departamentų pateiktiems duomenims, Gyventojų registro tarnybos¹²⁷ duomenys rodo bendrą Lietuvoje gyvenančių imigrantų skaičių (t.y. akumuliacinę arba kaupiamąją imigraciją), kuris (lyginant 2009 ir 2011 m.) sumažėjo. Pateikti duomenys rodo, kad 2009 m. Lietuvoje gyveno 28,556 užsieniečiai, lyginant su 26,574 2011 m.¹²⁸ Analizuojant Lietuvoje gyvenančių kinų ir turkų skaičių (kaip ir bendro užsieniečių skaičiaus atveju), pastebėtinai analizuojamų imigrantų skaičiaus mažėjimas: naujausi Gyventojų registro tarnybos duomenys (2011 09 05) rodo, kad Lietuvoje gyvena 286 kinai ir 179 turkai, lyginant su 319 kinų ir 334 turkais 2009 m. Turkų imigrantų skaičiaus sumažėjimas gali būti paaiškinamas bendru darbo imigracijos srauto sumažėjimu. Kaip parodė tyrimo rezultatai, 2009 m. dauguma turkų darbininkų dirbo Vilniuje, o gyveno Vilniaus rajone. Išvykus darbo imigrantams iš Turkijos, bendras Lietuvoje gyvenančių turkų skaičius pastebimai sumažėjo.

Analizuojant kinų, turkų ir bendrą imigrantų pasiskirstymą didžiuosiuose Lietuvos miestuose, pastebėtinai kelios tendencijos. Tiek analizuojamų imigrantų grupių, tiek bendros imigracijos struktūros atvejais didieji Lietuvos miestai (Vilnius, Kaunas ir Klaipėda) yra imigracijos traukos centrai. Trijuose didžiuosiuose Lietuvos miestuose gyvenantys užsieniečiai iš ne ES ir ELPA šalių (įskaitant turkus ir kinus) sudaro 56 proc. bendro užsieniečių skaičiaus. Tačiau kinų ir turkų pasiskirstymas didžiuosiuose Lietuvos miestuose pastebimai didesnė: Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje gyvenantys kinai sudaro 83 proc., o turkai – 79 proc. bendro Lietuvoje gyvenančių kinų ir turkų imigrantų skaičiaus (*žr. 32 ir 33 priedus*).

nebe imigrantais, o Lietuvoje ilgą laiką (nuo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo) gyvenančiais etninių mažumų atstovais, kurie Lietuvoje gyvendami 15 ar daugiau metų nėra įgiję Lietuvos Respublikos pilietybės. Taigi, šiuo atveju *imigranto* ir *etninių mažumų* atstovų sąvokos susipina.

¹²⁷ Statistiniai duomenys viešai neprieinami, todėl buvo gauti pagal oficialią LSTC užklausą (duomenų registracija: 2009 09 29).

¹²⁸ Statistiniai duomenys viešai neprieinami, todėl buvo gauti pagal oficialią LSTC užklausą (duomenų registracija: 2011 09 05).

Analizuojant kinų ir turkų imigrantų pasiskirstymą (kuris, lyginant su bendra imigracijos struktūra, nėra toks platus) didžiuosiuose Lietuvos miestuose, galimos įvairios šių duomenų interpretacijos. Kinų imigracijos atveju, trys didieji Lietuvos miestai galėtų būti laikomi imigracijos centrais, tačiau Vilnių tikslinga akcentuojant kaip svarbiausią miestą, kuriame gyvena 58 proc. visų Lietuvoje gyvenančių kinų. Turkų imigracijos atveju, Vilnius laikytinas pagrindinių traukos centru, kadangi jame gyvena 73 proc. visų Lietuvoje gyvenančių turkų (*žr. 32 ir 33 priedus*). Kartu su ES patirtis iliustruojančiu argumentu (didieji miestai dažniausiai tampa imigracijos traukos centrais) tyrimas atskleidė, kad kinų ir turkų imigrantų pasiskirstymas Lietuvos didmiesčiuose gali būti paaiškinamas skirtingo pobūdžio ryšiais: nuo šeiminių ir institucinių turkų ryšių iki ekonominių (dažniausiai – verslo) ir darbo santykiais paremtų kinų ryšių (*plačiau, žr. 3.2 Kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo analizė: kokybinio tyrimo rezultatai*). Vis dėlto, kinų ir turkų pasiskirstymas didžiuosiuose Lietuvos miestuose negali parodyti nusistovėjusių imigracijos tendencijų tiek dėl sparčiai besikeičiančių imigracijos srautų (pvz., 1804 *leidimai dirbti turkams* 2008 m. iš vienos pusės, ir 179 *visoje Lietuvoje gyvenantys turkai* 2011 m. iš kitos pusės), tiek dėl nedidelio šiuo metu Lietuvoje gyvenančių kinų ir turkų skaičiaus.

Šiuo atveju svarbu pabrėžti duomenų interpretavimo ribas. Jei *absoliučiai* didžiausias užsieniečių skaičius gyvena Vilniuje, tai *santykinais* (imigrantų skaičius 1000 gyventojų) – Klaipėdoje. Priešingai bendrai imigracijos struktūrai, kinų ir turkų pasiskirstymas (*santykine* ir *absoliučia* prasme) nesiskiria, kadangi Vilniuje gyvena didžiausias kinų ir turkų imigrantų skaičius analizuojant tiek procentinę išraišką (nuo bendro Lietuvoje gyvenančių turkų ir kinų skaičiaus), tiek absoliučius skaičius. Jei kinų imigracijos proporcijos pasidalina tarp Vilnius ir Klaipėdos, turku imigracijos atžvilgiu svarbiausiu miestu išlieka Vilnius¹²⁹.

¹²⁹ Iš vienos pusės, kinų ir turkų imigracijos dinamika neišsiskiria iš bendro imigracijos konteksto; iš kitos pusės, analizuojamų imigrantų grupių pasiskirstymas didžiuosiuose Lietuvos miestuose rodo skirtingas mobilumo trajektorijas. Kinų atveju – trys didžiausi Lietuvos miestai; turku atveju – Vilnius daro didžiausią įtaką analizuojamų imigrantų grupių imigracijos tendencijoms (kurios išsiskiria iš bendro

Bendra statistikos analizė (tiek kasmetinių imigracijos srautų, tiek kinų ir turkų pasiskirstymo didžiuosiuose Lietuvos miestuose) liudija apie imigracijos kompleksiskumą iš vienos pusės, ir didėjančius iššūkius, susijusius su statistinių duomenų rinkimu, analize ir interpretavimu iš kitos pusės. Šiuo atveju svarbu pabrėžti, kad skirtingos institucijos pateikia skirtingus statistinius duomenis, o kokybiniai tyrimai leidžia suvokti platesnį šių duomenų kontekstą. Šis argumentas gali būti iliustruojamas tyrimo rezultatais. Pagal Gyventojų registro tarnybos duomenis, 2011 m. Lietuvoje gyveno 179 turkai. Tuo pat metu (t.y. tą patį mėnesį, kai šie duomenys buvo registruoti duomenų bazėje) tyrime dalyvavęs respondentas (turkų verslininkas¹³⁰) teigė turintis daugiau negu 250 Vilniuje gyvenančių turkų kontaktų (*interview nr. R-10, 2011.08.09*). Skirtingi duomenys (179 Lietuvoje gyvenantys turkai *oficialioje statistikoje* iš vienos pusės, ir 250 Vilniuje gyvenančių turkų *neoficialiais vertinimais* iš kitos pusės) gali būti paaiškinami vidine migracija ES, kai turkai atvyksta ne iš Turkijos (taip vadinamosios „trečiosios šalies“), bet iš kitų ES valstybių narių. Tokiu būdu turkai (ar kiti imigrantai) nebūtinai turi būti įtraukti į gyventojų registrą. Panaši situacija vyravo 2009 m. kinų imigracijos atveju. Pasak eksperto (*interview nr. E-1, 2011 08 28*), didelė dalis 2009 m. Lietuvoje gyvenusių kinų verslininkų leidimus gyventi buvo gavę Vengrijoje. Taigi, šiuo atveju vidinė ES migracija apima visus (ES, ne ES ir ELPA) piliečius, todėl analizuojant imigracijos tendencijas ir atliekant respondentų atranką¹³¹ į šį argumentą atsižvelgti būtina.

imigracijos konteksto). Tačiau svarbu akcentuoti, kad nors Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje gyvena didžiausias imigrantų skaičius, Visaginas taip pat galėtų būti išskirtas kaip imigracijos traukos centras. Atlikus papildomą analizę paaiškėjo, kad Visagine didžioji dauguma užsieniečių gyvena su leidimais nuolat gyventi šalyje (kurie yra pakeisti tuo pagrindu, kad senojo nuolatinio leidimo galiojimas yra pasibaigęs), todėl galima daryti prielaidą, kad šiame mieste gyvenantys užsieniečiai galėtų būti laikytini ne imigrantais, o etninių mažumų atstovais.

¹³⁰ Turkų verslininkas, turintis šešias *kebabines* Vilniuje ir platų ekonominių ryšių ratą su kitais, Vilniuje ir kituose miestuose gyvenančiais turkų verslininkais.

¹³¹ Esant santykinai nedideliame imigrantų skaičiui, respondentų atranka yra svarbus analizės aspektas. Turkų atveju, oficialiai Lietuvoje gyvena 179; neoficialiai vien tik Vilniuje gyvena mažiausiai 250 turkų. Tai rodo, kad respondentų atranka gali būti koreguojama tyrimo metu, o statistiniai duomenys naudojami tik bendroms imigracijos tendencijoms atskleisti.

Apibendrinant iš skirtingų institucijų gautus statistinius duomenis galima išskirti kelias tendencijas. Pirma, trys didieji Lietuvos miestai (Vilnius ir Klaipėda) sąlygoja bendros imigracijos struktūros charakteristikas (kilmės šalis, lytis ir teisinis statusas). Kinų ir turkų atvejais ši tendencija labiau pastebima, kadangi didieji miestai vaidina lemiamą vaidmenį kinų ir turkų imigracijoje. Antra, statistiniai duomenys neatskleidžia užimamų socialinių ir ekonominių imigrantų pozicijų visuomenėje dėl greitos teisinio statuso kaitos (*žr. 43 priedą*) ir vidinės migracijos ES. Trečia, aukščiau aptarti probleminiai statistikos rinkimo, analizės ir interpretavimo aspektai rodo, kad statistiniai duomenis leidžia apytiksliai atskleisti vyraujančias imigracijos tendencijas. Neabejotinai, tyrimo atrankos metodika turi būti konstruojama atsižvelgiant tiek į oficialius duomenis, tiek į neoficialius vertinimus.

3. KINŲ IR TURKŲ IMIGRACIJOS BEI MIGRACIJOS TINKLO FORMAVIMOSI ANALIZĖ

3.1 Kokybinio tyrimo parametrai

Teorinė migracijos samprata aptarta pirmoje, o probleminiai *imigranto* sąvokos taikymo aspektai – antroje disertacijos dalyje. Siekiant iliustruoti teorinius migracijos kilmės ir tęstinumo aspektus, apibūdinti kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo turinį ir patikrinti disertacijoje iškeltas hipotezes, atliktas kokybinis tyrimas, kurio tikslas – atskleisti ir apibūdinti kinų bei turkų imigracijos proceso pradžia, migracijos tinklo formavimo(si) prielaidas ir tinklo įtaką analizuojamų imigrantų grupių migracijos motyvams. Nors migracijos teorijos akcentuoja skirtingus migracijos procesą skatinančius veiksniai, konstruojant empirinio tyrimo modelį buvo siekiama atsižvelgti į keletą svarbių aspektų: pirma, analizuoti kinų ir turkų imigracijos Lietuvoje užuomazgas (arba pradžia), kurias (priešingai nei daugelyje imigracijos tikslo šalių) vis dar galima „užčiuopti“. Antra, įvertinti specifinės ekonominės veiklos sritis (smulkus ir/ar vidutinis verslas, darbas). Trečia, apibūdinti darbo ir šeimos imigracijos procesų ypatumus turkų ir kinų verslumo bei darbo santykių kontekste. Ketvirta, atskleisti kinų ir turkų migracijos tinklo kūrimosi procesą (t.y. imigracijos ir migracijos tinklo tarpusavio sąveiką). Šie faktai (ir, kartu, galimybės) leidžia sudaryti skirtingas migracijos teorijas aiškinančius veiksniai apimančių tyrimo modelį, leidžiantį kinų ir turkų migracijos tinklo formavimą(si) analizuoti migracijos (teorijų) perspektyvoje.

3.1.1 Tyrimo metodai

Atliekant kokybinį kinų ir turkų imigrantų grupių tyrimą buvo taikomas pusiau struktūruoto (giluminio) interviu metodas. Tokio pobūdžio interviu yra vienas plačiausiai kokybiniuose tyrimuose taikomų metodų informacijai rinkti, kurio metu respondentas perduoda informaciją tyrėjui. Nors pusiau struktūruotų interviu atlikimo eiga (interviu struktūra ir klausimų seka) kinta dėl įvairių priežasčių (interviu metu besiklostančios situacijos, pokalbio aplinkos, respondento socialinių ir demografinių charakteristikų), interviu metu yra gilinamasi į iš anksto identifikuotus probleminius klausimus, kuriuos, atsižvelgiant į interviu eigą, siekiama atskleisti įvairiais metodais (gyvenimo istorijomis, papildančiais klausimais ar papildomu interviu¹³²).

Socialiniuose tyrimuose kokybiniais metodais surinkta informacija negali pateikti tikslių skaičių ir korelacijų, tačiau leidžia atskleisti tendencijas: vyraujančias nuostatas, patirtis, vertybes ir suvokimą. Kinų ir turkų imigrantų grupių kokybinio tyrimo instrumentų pagalba atskleidžiamas platus analizuojamos problematikos laukas dėl kelių priežasčių. Pirma, Lietuvoje gyvenančių kinų ir turkų skaičius yra mažas, todėl atliktas kokybinis tyrimas (atranka ir respondentų skaičius) leido nustatyti analizuojamų imigrantų grupių dydį ir geografines ribas. Antra, tyrimo pabaigoje, atliekant paskutiniuosius interviu su turkais, buvo identifikuotas etnine giminyste, verslo partneryste ir darbo santykiais grįstas socialinių ir ekonominių ryšių tinklas: dauguma respondentų (taikant sniego gniūžtės metodą) siūlydavo pakalbėti su jau apklaustais turkais arba suteikdavo informaciją (dažniausiai kontaktus) tų asmenų, su kuriais interviu jau buvo atliktas. Trečia, nors apklaustų kinų skaičius (lyginant su turkais) yra mažesnis,

¹³² Tyrimo metu buvo atliekami papildomi interviu (t.y. interviu su vienu respondentu buvo atliekamas du kartus, skirtingomis dienomis).

informacija (atsakymai į pagrindinius klausimus) pradėjo kartotis jau po trečio interviu. Ketvirta, specifinė kinų ir turkų ekonominės veiklos sritis Lietuvoje (kinų restoranai ir *kebabinės*) sąlygoja glaudų imigrantų bendradarbiavimą (verslumo ir darbo santykių kontekste), todėl dažniausiai respondentai galėdavo papasakoti ne tik apie savo, bet ir apie savo kolegų (pavyzdžiui, verslo partnerių ar darbuotojų) imigracijos patirtis ir gyvenimo Lietuvoje ypatumus. Penkta, dalis kinų ir turkų respondentų tyrime dalyvavo kaip ekspertai, kurie apie bendras analizuojamų imigrantų grupių imigracijos strategijas ir migracijos tinklo formavimą(si) galėjo papasakoti daugiau negu nevyriausybinių organizacijų atstovai, religiniai lyderiai ar valstybinių institucijų darbuotojai.

Nepaisant kokybinio tyrimo duomenų interpretacijos ribotumo, kinų ir turkų imigracijos struktūros charakteristikos, žvalgomasis tyrimas¹³³, giluminiai interviu, tyrėjo dienoraštis, stebėjimas, komunikacija su nevyriausybėmis, imigrantų organizacijomis ir religinėmis bendruomenėmis leido giliau pažvelgti į kinų ir turkų imigraciją bei migracijos tinklo formavimą(si), atskleisti skirtingų imigracijos etapų (migracijos motyvų kilmės šalyje ir migracijos tinklo formavimo(si) tikslo šalyje) sąveiką ir, galiausiai, apibūdinti kinų ir turkų imigracijos procesą nuo imigracijos *kilmės (pradžios)* iki tęstinumo¹³⁴.

3.1.2 Tikslinė grupė, respondentų atranka, imtis ir tyrimo organizavimas

Atsižvelgiant į statistikos analizę (žr. 2.2 *Kinų ir turkų imigracijos Lietuvoje situacija*) ir žvalgomojo tyrimo rezultatus (žr. 34 priedą), buvo atliekama respondentų (įskaitant ekspertus) atranka. Ruošiant tyrimo respondentų atranką, instrumentus ir organizuojant kokybinio tyrimo eigą, buvo suplanuoti 30 interviu

¹³³ Žvalgomojo tyrimo charakteristikos ir pagrindiniai rezultatai pateikiami 34 priede.

¹³⁴ Kokybinis tyrimas finansuotas ERSTE fondo: Stipendija socialiniams tyrimams atlikti: Generations in Dialogue: Migration and its effects on demographic and economic development in CEE. Projektas: „Immigration Processes in Lithuania: Social Developments of Chinese and Turkish Immigrant Groups“ (Imigracijos procesai Lietuvoje: kinų ir turkų imigrantų socialinė raida). Projekto trukmė: 2010–2011 m.

(kinai: N=15; turkai ir jų šeimos nariai¹³⁵: N=15) su tikslinės grupės atstovais ir 10 interviu (kinų tematika: N=5; turkų tematika: N=5) su ekspertais. Pagrindiniai respondentų atrankos kriterijai – *kilmės šalis, atvykimo pagrindas*¹³⁶ (arba teisinis statusas Lietuvoje) ir *lytis*. Šiuo metu vyraujantys kinų ir turkų atvykimo pagrindai yra šeimos susijungimas ir teisėta veikla, todėl buvo siekiama apklausti (1) kinų ir turkų verslininkus, (2) pas šiuos verslininkus dirbančius kinus ir turkus (darbo imigrantus¹³⁷) ir (3) verslininkų bei darbo imigrantų šeimos narius (tiek Lietuvos, tiek Turkijos piliečius). Atsižvelgiant į turkų ir kinų imigracijos struktūrą (vyraujančią imigracijos maskulinizaciją), absoliuti dauguma apklaustų respondentų buvo Turkijos arba Kinijos pilietybę turintys vyrai (išskyrus kelis atvejus, kai buvo apklaustas natūralizuotas turkas (Lietuvos pilietis) arba turkų imigrantų šeimos nariai (Lietuvos piliečiai)¹³⁸. Iš viso tyrime buvo apklausti 45 respondentai (respondentų sąrašas pateiktas 36 priede).

Atsižvelgiant į tyrimu stoką (ar greičiau – jų nebuvimą) kinų ir turkų imigracijos į Lietuvą tematika ir faktą, kad turkų ir kinų imigrantai tik pradeda „atrasti“ Lietuvą kaip imigracijos tikslo šalį, tyrime ekspertais laikomi ne tik analitinį darbą atliekantys, nevyriausybiniuose organizacijose ir valstybinėse institucijose dirbantys asmenys, bet ir imigrantų organizacijų lyderiai, Lietuvoje ilgą laiką gyvenantys kinai ir turkai, dėl savo veiklos arba ryšių su analizuojamomis imigrantų grupėmis artimai pažįstantys atskirus tiriamos grupės individus ir/ar organizacijas. Lygiagrečiai informacijos teikimui, ekspertai atliko kontaktinio asmens vaidmenį, nes su ekspertais buvo konsultuojamasi ieškant potencialių respondentų ar „tolimesnių“ kontaktinių asmenų, padėsiančių užmegzti ryšius su atskirais tikslinėms grupėms priklausančiais asmenimis (ar organizacijomis). Buvo daroma

¹³⁵ Kai kuriais atvejais (atsižvelgiant į interviu aplinkybes ir galimybes) interviu su turkų imigrantų šeimos nariais buvo atliekami atskirai; kitais atvejais buvo kalbama su sutuoktiniais.

¹³⁶ Lietuvoje pragyventas laikotarpis svarbus nebuvo, kadangi kinų ir turkų imigracijos atskaitos tašku laikytinas Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimas.

¹³⁷ Kinų ir turkų darbo imigracija į Lietuvą analizuojama pasirinktų imigrantų grupių verslumo Lietuvoje kontekste.

¹³⁸ Dėl respondentų pageidavimo, respondentų lytis tyrime nėra atskleidžiama.

prielaida, kad dalis nevyriausybinėse organizacijose ir valstybinėse institucijose dirbančių ekspertų galės papasakoti apie kinų ir turkų gyvenimo Lietuvoje ypatumus. Tačiau pradėjus tyrimą paaiškėjo, kad turkų atveju, ekspertais gali būti laikomi Lietuvoje ilgą laiką (pavyzdžiui, 10 metų ir daugiau) gyvenantys turkai: organizacijų atstovai, turkų kalbos dėstytojai ir, kai kuriais atvejais, verslininkai. Kinų atveju, ekspertų ratas (lyginant su turkais) buvo siauresnis, todėl siekiant pagilinti tyrimo rezultatus, buvo pasitelkti verslo ryšių turintys ir draugiškus santykius su kinais palaikantys asmenys (daugiausiai – Lietuvos piliečiai). Pastebėtina, kad tyrėjų, nevyriausybinių organizacijų ir valstybinių institucijų atstovų tarpe rasti kinų ir turkų imigracijos Lietuvoje problematiką išmanančius ekspertus buvo sudėtinga.

Atsižvelgiant į „pirminės“ informacijos trūkumą, atliekant kokybinį tyrimą buvo naudojamas platus kontaktinių asmenų ir organizacijų spektras. Pirmasis žingsnis atliekant kokybinį tyrimą – dalies ekspertų apklausa. Kadangi apie kinų ir turkų imigraciją buvo žinoma nedaug (tik iš žvalgomojo tyrimo rezultatų), ekspertų pagalba buvo siekiama apibrėžti geografines tyrimo ribas, nustatyti pirminius probleminius klausimus, kurių pagrindu tapo tiek žvalgybinis tyrimas (*žr. 34 priedą*), tiek ekspertų atskleisti probleminiai kinų ir turkų imigracijos ir gyvenimo Lietuvoje aspektai¹³⁹). Vykdam tyrimą buvo naudojamosi Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos Konsultacinio centro migrantams, Tarptautinės migracijos organizacijos, Vilniaus universiteto Orientalistikos centro, Filologijos fakulteto Turkų kalbos centro, Užsienio reikalų ministerijos, Vilniaus pedagoginio universiteto, Asociacijos *Baltic Turkish Culture Academy* (kartu ir *Yesevi* centro), Lietuvos turkų verslininkų asociacijos, Socialinės ir ekonominės plėtros centro, Vilniaus apskrities totorių bendruomenės, Kauno musulmonų bendruomenės, Lietuvos – Kinijos prekybos asociacijos ir kt. organizacijų informacija, turimais ryšiais, kontaktais ir tarpininkavimu. Lygiagrečiai minėtų institucijų ir

¹³⁹ Pabrėžtina, kad ekspertų apklausa buvo vykdoma viso tyrimo metu.

organizacijų atstovams, buvo naudojamos atskirų asmenų, turinčių įvairaus pobūdžio ryšių su kinų ir turkų imigrantais (verslo partneriai, mokytojai ir kt.) kontaktine informacija ir ryšiais. Galiausiai, buvo naudojamas sniego gniūžtės metodas, kuris leido rasti tinkamus respondentus ir (turkų atveju) atskleisti etnine giminyse, verslo partnerystė, darbo ir šeiminiiais santykiais grįstą migracijos tinklą. Siekiant užmegzti pasitikėjimu grįstus ryšius tarp tyrėjo ir respondento, esamų pašnekovų buvo prašoma susisiekti su potencialiais respondentais, ir tik gavus sutikimą tyrėjas toliau kontaktuodavo ir derindavo interviu laiką¹⁴⁰.

Žvalgybinio tyrimo metu (2009 m.) buvo susidurta su kalbos barjeru, nes ne visi kinai ir turkai mokėjo anglų ar rusų kalbas. Atsižvelgiant į šią aplinkybę, atliekant kokybinį tyrimą (2011–2012 m.) buvo pasitelkti kinų ir turkų kalbų ekspertai, kurie padėjo užmegzti kontaktus su respondentais ir, tuo pačiu, išėiti į platesnį kontaktų ratą. Kinų atveju buvo pasitelktas kinų kalbos specialistas, turintis ryšių su Vilniuje gyvenančiais kinų verslininkais (Klaipėdoje – verslo ryšius ir draugiškus santykius palaikantis asmuo). Turku atveju buvo pasitelktas Turkijos pilietis (Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos Konsultacinio centro migrantams socialinio darbuotojo asistentas), kuris atliko vertėjo ir kontaktinio asmens vaidmenį. Tokiu būdu buvo siekiama ne tik atlikti interviu, bet taip pat stebėti egzistuojančius įvairaus pobūdžio vidinius socialinius ryšius kinų ir turkų imigrantų grupėse. Nepaisant „atsargaus priėjimo“ prie respondentų, didžioji dalis kinų (priešingai turkų atvejui) atsisakė pasirašyti sutikimo dalyvauti tyrime protokolą ir, tuo pačiu, nesutiko, kad pokalbis būtų įrašomas.

Absoliuti dauguma interviu buvo atlikti kinų restoranuose ir *kebabinėse*¹⁴¹ (interviu su ekspertais – atitinkamose organizacijose ir institucijose). Turkų atveju, dėl interviu buvo tariamasi ne tik telefonu, bet ir apsilankant *kebabinese*, todėl interviu laiko derinimas leido neformaliai bendrauti su *kebabinių*

¹⁴⁰ Dėl didelio kinų ir turkų užimtumo, interviu laikas dažnai buvo derinamas kelias savaites ar net mėnesį.

¹⁴¹ Dalis interviu su turkais ir jų šeimos nariais buvo atlikti Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos Konsultacinio centro migrantams patalpose.

darbuotojais. Kita vertus (susiklosčius tam tikroms aplinkybėms), dėl turkų užimtumo ir darbo pobūdžio interviu buvo atliekamas ilgiau negu įprasta – 1,5 ar 2 valandas. Interviu užsitęsavo tuomet, kai turkai *kebabinėse* dirbdavo vieni (gamindavo kebabus, prižiūrėdavo tvarką, užsakinėdavo prekes ir kt.), todėl atėjus klientams pokalbis būdavo nutraukiamas (buvo laukiama, kada klientai išeis ir vėl bus galima pratęsti pokalbį). Tokio pobūdžio interviu leido stebėti aplinką ir pildyti tyrėjo dienoraštį.

Kinų atveju, interviu buvo planuojami iš anksto (pasitelkiant kontaktinius asmenis), minučių tikslumu. Kinų respondentų nenoras dalytis informacija, susijusia su gyvenimo Lietuvoje patirtimis ir ekonomine veikla, sąlygojo (lyginant su turkais) trumpesnius ir labiau struktūruotus¹⁴² interviu. Nepaisant skirtingos interviu atlikimo eigos, pagrindiniai probleminiai klausimai atskleisti tolygiai. Tai leido išanalizuoti du atskirus kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) atvejus ir juos palyginti (dėl uždaresnio pobūdžio pokalbių su kinų respondentais, individualios ir/ar kolektyvinės kinų imigracijos patirtis tyrimo duomenų analizėje (lyginant su turkais) nėra taip vaizdžiai iliustruojamos citatomis)¹⁴³.

Apibendrinant tyrimo organizacinius aspektus ir atlikimo eigą pastebėtina, kad respondentų ir ekspertų atranka bei jų paieška tapo svarbia kokybinio tyrimo dalimi. Ieškant tinkamų respondentų, bendraujant su įvairiomis organizacijomis ir asmenimis, neformalių pokalbiu ir tyrėjo dienoraščio pagalba buvo surinkta nemaža dalis informacijos, padėjusios atskleisti kinų ir turkų imigracijos tinklo ribas, socialinių ryšių tinkle dalyvaujančių veikėjų charakteristikas ir veiklos

¹⁴² Atliekant kokybinį tyrimą išryškėjo skirtumai tarp skirtingų respondentų grupių pagal kilmės šalį. Jei turkų atveju interviu dažniausiai vykdavo sklandžiai, respondentai būdavo kalbūs ir norintys bendrauti (todėl interviu trukdavo ilgiau), kinų atveju, interviu dažniausiai būdavo itin struktūruoti ir (lyginant su turkų respondentais) trumpi.

¹⁴³ Atsižvelgiant į aukščiau aptartas interviu atlikimo aplinkybes, nustatyti vidutinę interviu trukmę yra sudėtinga. Kai kurie interviu (pavyzdžiui, su kinais) truko 30 min., kai kurie – ilgiau negu valandą (šiuo atveju tikslinga atsižvelgti į tai, kad vertėjavimas prailgina interviu laiką). Su kai kuriais turkų respondentais buvo kalbama ilgiau negu 2 valandas (be vertėjavimo). Kita dalis interviu buvo atliekami kelias dienas, siekiant patikslinti gautą informaciją.

pobūdį. Ši informacija leido operatyviai reaguoti į tolimesnę respondentų atrankos eigą ir tyrimo instrumentų koregavimą¹⁴⁴.

3.1.3 Tyrimo instrumentai ir duomenų analizės turinys

Atliekant kokybinį kinų ir turkų imigrantų grupių tyrimą buvo naudojami iš anksto paruošti klausimynai: ekspertų interviu atlikti buvo taikomas vienokio, tikslinės grupės atstovams – kitokio pobūdžio klausimynas¹⁴⁵ (žr. 37 ir 38 priedus). Klausimynai buvo išversti į rusų ir anglų kalbas (tais atvejais, kai respondentai nemokėjo lietuvių, rusų ar anglų kalbų, buvo pasitelkiami kinų ir turkų kalbų vertėjai).

Tiek tikslinės grupės, tiek ekspertų klausimynai buvo sudaromi atsižvelgiant į disertacijos pirmoje dalyje apibūdintas kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) teorines prielaidas. Siekiant nuosekliai atskleisti analizuojamos problematikos lauką, klausimai buvo konstruojami taip, kad galėtų vienas kitą papildyti. Klausimynas ekspertams buvo sudarytas atsižvelgiant į platų kinų ir turkų imigracijos kontekstą: bendras imigracijos tendencijas, individualius ir kolektyvinius mobilumo veiksnius (migracijos motyvus) ir strategijas, skirtingo pobūdžio socialinius, ekonominius ir institucinius ryšius, ekonomines ir socialines veiklos sritis, imigrantų organizacijų ir ambasadų veiklos ypatumus, organizavimosi aspektus (susibūrimo vietas, bendras šventes) ir kt. Tikslinei grupei (kinų ir turkų imigrantams) skirtas klausimynas atkartojė pagrindinius ekspertams skirtus tematinis klausimų blokus, tačiau tuo pačiu siekė giliau pažvelgti į kiekvieno respondento gyvenimo istoriją, individualias (ir kolektyvines) imigracijos ir gyvenimo Lietuvoje patirtis (būstas, užimtumas, vaikų švietimas, paslaugos, laisvalaikis, kylančios problemos ir jų sprendimo būdai, kt.),

¹⁴⁴ Pavyzdžiui, turkų imigrantų šeimos nariai (kaip atskira respondentų grupė) į atranką buvo įtraukta tyrimo eigoje (t.y. identifikavus specifines turkų imigracijos strategijas ir motyvus).

¹⁴⁵ Atsižvelgiant į situaciją (šeiminius ryšius ir imigracijos aplinkybes), turkų šeimos nariams apklausti buvo naudojamas skirtingas klausimynas.

asmenines ir šeimos socialines bei demografines charakteristikas kilmės ir tikslo šalyse, socialinių ryšių ratą ir potencialias mobilumo trajektorijas.

Buvo sukaupta didelė duomenų bazė, todėl siekiant „neprarasti“ svarbių duomenų, kokybiniais informacijos rinkimo metodais sukaupiti duomenys buvo analizuojami taikant kokybinių duomenų analizės principus ir naudojant pirmoje disertacijos dalyje sukonstruotą *empirinio tyrimo modelį*. Atsižvelgiant į pagrindinius kinų ir turkų imigraciją bei migracijos tinklo formavimą(si) aiškinančius teorinius veiksnius, buvo išskirti pagrindiniai analitiniai blokai: (1) *makro lygmuo* arba imigracijos ir migrantų integracijos politika (tiek valstybės pozicijos, tiek imigrantų nuostatų atžvilgiu), (2) *mikro lygmuo* arba individualūs ar kolektyviniai kinų ir turkų mobilumo veiksniai arba aplinka, kurioje buvo priimtas sprendimas migruoti ir (3) *mezo lygmuo* arba migracijos tinklas, sudarytas iš socialinių ir ekonominių imigrantų ryšių. Analizuojant duomenis šių veiksnių perspektyvoje, buvo išskirtos pagrindinės probleminės temos, apibrėžtos analizės kategorijos, analizuojami duomenų tarpusavio ryšiai, sisteminamos prielaidos, formuluojamos ir pagrindžiamos išvados.

3.2 Kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo analizė: kokybinio tyrimo rezultatai

Kokybinio tyrimo duomenų analizė pateikiama atsižvelgiant į empirinio tyrimo modelį. *Struktūriniai kinų ir turkų migracijos veiksniai, kinų ir turkų migracijos tinklai bei migracijos motyvai* yra vienas su kitu susiję ir vienas kitą papildantys analizės aspektai, todėl analizuojant kinų ir turkų imigraciją bei migracijos tinklo formavimą(si), kiekvienas analizės lygmuo atskleidžiamas dvejopai: tiek kiekvieną imigracijos etapą analizuojant atskirai (kinų ir turkų imigracijos *kilmės* bei *tęstinumo*, individualių ir/ar kolektyvinių mobilumo veiksnių, migracijos tinklo formavimo(si) ypatumų analizė), tiek ieškant tarpusavio ryšių (atskleidžiant

migracijos motyvų ir patirčių įtaką kinų bei turkų migracijos tinklo formavimui(si) iš vienos pusės, ir migracijos tinklo įtaką migracijos motyvams iš kitos pusės).

3.2.1 Kinų ir turkų imigracijos prielaidos

Antroje disertacijos dalyje pateikta statistinių duomenų analizė parodė, kad kinų ir turkų atvykimo į Lietuvą pagrindai yra skirtingi: nuo teisėtos veiklos (kaip tyrimas atskleidė, smulkaus ar vidutinio verslo) ir šeiminių aplinkybių iki darbo imigracijos ir studijų Lietuvos aukštosiose mokyklose. Nepaisant šios įvairovės, kinų ir turkų imigracijos *pradžia* (prasidėjusi po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo), lyginant su dabartine analizuojamų imigrantų grupių imigracijos struktūra, buvo homogeniška. Tyrimo duomenimis, pirmieji kinų ir turkų imigrantai į Lietuvą atvyko kaip studentai mokytis rusų kalbą Lietuvos universitetuose.

Nors kinų ir turkų imigracijos *pradžia* (pagal atvykimo pagrindus) nesiskyrė, analizuojant pirmųjų imigrantų iš Kinijos ir Turkijos imigracijos Lietuvoje ypatumus, pastebėtini skirtumai. Kinų imigracijos atveju, didelė dalis šiuo metu Klaipėdos mieste gyvenančių ir dirbančių (t.y. savo verslą turinčių) kinų į Lietuvą atvyko studijuoti rusų kalbą (filologiją) Vilniaus pedagoginiame universitete (VPU).

<...> Tie kinai, kurie čia gyvena ilgai ... jie ir gyvens. Kas gyvena jau dvidešimt metų, pavyzdžiui, L... (kinas) iš pradžių atvažiavo mokytis rusų kalbą į Vilniaus pedagoginį universitetą. Visi kinai, kurie turi verslą Klaipėdoje, baigė pedagoginį, tačiau skirtingus kursus <...> (2011 08 29, Nr. E-2¹⁴⁶).

Priešingai kinų atvejui, pirmieji turkų imigrantai (į Lietuvą taip pat atvykę mokytis rusų kalbą) buvo įsitraukę į platesnį socialinės ir ekonominės veiklos spektrą. Tyrimo duomenimis, buvę turkų studentai tapo verslininkais ir įkūrė *Lietuvos turkų verslininkų asociaciją*, kurią galima laikyti pirmąja turkų imigrantų

¹⁴⁶ Interviu numeryje raidė „E“ rodo interviu su ekspertu; raidė „R“ – interviu su respondentu (kinų ar turkų imigrantu).

organizacija Lietuvoje (asociaciją *Baltic Turkish Culture Academy*¹⁴⁷ buvo įkurta vėliau).

<...> *Aš galiu klysti, bet man atrodo, kad 1993 m. į Lietuvą atvažiavo pirmi studentai iš Turkijos. Turkijoje veikianti organizacija atsiuntė pirmuosius du studentus, kurie Lietuvoje pabaigė mokslus. Vienas iš jų šiuo metu gyvena Baltarusijoje, o kitas – nežinau, gal grįžo į Turkiją, o gal ir ne. Paskui atvažiavo keturi ar penki studentai, tarp kurių buvo G... (asmuo, su savo draugais įkūręs Turkų verslininkų asociaciją¹⁴⁸), paskui atvyko A... (turkas, priklausantis Turkų verslininkų asociacijai)¹⁴⁹. Jie atvažiavo į Lietuvą studijuoti rusų kalbą Vilniaus pedagoginiame universitete, paskui jie visi čia ir liko. Gal tik vienas išvažiavo. Vienas ar du tikrai susituokė ir jau turi vaikų <...> (2011 05 23, Nr. E-8)¹⁵⁰.*

Kinų ir turkų imigracijos į Lietuvą *pradžia* apibūdinama kaip imigracija studijų pagrindais. Tyrimas atskleidė, kad sąlyginai homogeniškas individualus (kai kuriais atvejais – kolektyvinis) kinų ir turkų mobilumas buvo sąlygojamas *makro* (pigėsių studijų) ir *mezo* (imigrantų organizacijų veiklos, migracijos tinklo ir tarpinstitucinių ryšių) veiksmų, todėl nenuostabu, kad „pirmųjų“ kinų ir turkų imigracijos trajektorijos pasižymėjo įvairove, plačiu socialinės ir ekonominės veiklos spektru ir imigracijos *tęstinumo* potencialu.

<...> *Net T... (kinas¹⁵¹) iš pedagoginio. Jis ten mokėsi rusų kalbą. Aš nežinau, kaip yra dabar. Gal ten yra programa skirta kinams. Kaip aš supratau, anksčiau buvo, nes iš universiteto buvo atvažiavę žmonės, agitavo važiuoti mokytis į Lietuvą ... labai pigiai <...> (2011 08 29, Nr. E-2).*

Analizuojant imigracijos prielaidas, struktūrinius kinų ir turkų imigracijos veiksmus ir individualias mobilumo strategijas, svarbu atskirti proceso *pradžią* nuo *kilmės*¹⁵². Jei imigracijos *pradžia* laikytina kinų ir turkų studentų imigracija, individualūs analizuojamų imigrantų grupių mobilumo veiksniai (aplinka, kurioje buvo priimtas sprendimas migruoti arba imigracijos *kilmė*) yra kompleksiniai,

¹⁴⁷ *Balturka* (<http://www.balturka.com/>) buvo įkurta siekiant skatinti kultūrinius mainus tarp Lietuvos ir Turkijos. Pagrindiniai asociacijos tikslai nėra susiję su turkų imigrantų Lietuvoje organizavimu ir jų atstovavimu. Tačiau, kaip atskleidė tyrimas, konkrečiais atvejais *Balturka* padeda spręsti kasdienes turkų imigrantų problemas, todėl ryšius su Lietuvoje gyvenančiais turkais palaiko.

¹⁴⁸ Skliaustuose pateikiami patikslinantys tyrimo autoriaus komentarai.

¹⁴⁹ Šie asmenys buvo įtraukti į tyrimo atranką ir buvo apklausti. Dėl anonimiškumo respondentų vardai neatskleidžiami.

¹⁵⁰ Visos citatos yra redaguotos. Dauguma citatų išverstos iš anglų, rusų, kinų ir turkų kalbų.

¹⁵¹ <...> *Mano pažįstamas T... (kinas) ... užsiima didmenine prekyba durimis ir santechnika. Toks labai kietas vyrukas. Pas jį iš ambasados visą laiką atvažiuoja svečių, ambasadorius, kiti. Jie čia užsiima visokia veikla. Neseniai, gegužės mėnesį iš Kinijos atvyko ansamblis su kiniškais senoviniais instrumentais, tai jis organizavo, parėmė, paskui nuėjo į svečius pas mano draugės močiutę. Ji kinė, seniai jau gyvena Lietuvoje... Neseniai buvo jo gimtadienis, bet jis toks ... bendrauja su kinais, bet daugiausia su lietuviais, nes jo toks verslas – jis tiekia duris ir santechniką Lietuvos verslininkams. Labai didelė įmonė ... <...> (2011 08 29, Nr. E-2).*

¹⁵² Pavyzdžiui, studentų mobilumas (*kaip migracijos proceso pradžia laiko atžvilgiu*) iš vienos pusės, ir studentų mobilumas siekiant išvengti karinės tarnybos, susirasti darbą ar įsteigti verslą (*kaip migracijos motyvas arba kilmė*) iš kitos pusės.

apjungiantys įvairias (potencialių) kinų ir turkų imigrantų (iš)gyvenimo strategijas ir ilgalaikius planus. Nors atrodo, kad kinų ir turkų studentų imigracijos į Lietuvą atveju individualus imigracijos sąnaudų/naudos apskaičiavimas ir migracijos tinklas didelės įtakos neturėjo, skirtingas kinų ir turkų migracijos motyvų pobūdis leidžia kalbėti apie analizuojamų imigrantų grupių migracijos *kilmę* iliustruojančių veiksnių įvairovę. Tyrimas atskleidė, kad lygiagrečiai stipriems tarpinstituciniams ryšiams, turkų studentų imigracijos procesuose (tiek pritraukiant studentus iš Turkijos, tiek palaikant ryšius su turkų studentais Lietuvoje) vyrauja individualios imigracijos strategijos ir socialinių ryšių sąlygojamas mobilumas. Pavyzdžiui, dalis į Lietuvą studijuoti atvykstančių turkų studentų tokiu būdu stengiasi išvengti karo tarnybos, kiti atvyksta pakviesti Lietuvoje studijuojančių draugų ar giminių. Šis kompleksinis imigracijos veiksnių pobūdis galėtų būti paaiškinamas dvejopai: turkų imigrantų organizacijų (*Balturka*) veiklos prioritetais (pavyzdžiui, siekis pritraukti studentus iš Turkijos) iš vienos pusės, ir individualiomis socialinėmis bei demografinėmis imigrantų charakteristikomis ir imigracijos strategijomis iš kitos pusės. Pastebėtina, kad tiek kinų, tiek turkų atveju, po Sovietų Sąjungos žlugimo atsiradusios ekonominės galimybės ir, kartu, poreikis mokytis rusų kalbą, laikytinas svarbiu imigracijos *kilmę* iliustruojančiu veiksmu.

<...> 1995–1996 m. buvo labai populiari važiuoti į užsienį išmolti kalbą. Mes buvome keturiose, norėjome važiuoti į Rusiją išmolti rusų kalbą. Po Sovietų Sąjungos žlugimo ... kas mokėdavo rusų kalbą, darė labai didelius pinigus. Mūsų tikslas toks ir buvo. Norėjom į Maskvą važiuot, bet ten labai brangu buvo, ir dar gąsdino, kad jeigu ten važiuosim, sumaišys su čečėnais, gausim į galvą. Tuo metu buvo atvykęs vienas studentas iš Lietuvos į Stambulą. Susipažinome su juo, o jis pakvietė į Lietuvą; sakė, kad čia normali šalis, policija stipri, apsaugos mus, ne taip kaip Rusijoje. Dėl to mes čia ir atvažiuom ... išmolti rusų kalbą. Studijavome pedagoginiame (VPU), mums patiko universitete, išmokom rusų kalbą, baigėme rusų filologiją ... tokia istorija <...> (2011 05 26, Nr. E-4).

<...> Aš iš Antalijos. Kai baigiau mokyklą, nusprendžiau išmolti rusų kalbą. Tuo metu į Antaliją atvykdavo daug turistų iš posovietinių šalių, pirkdavo butus, vilas, atostogaudavo, todėl rusų kalba buvo populiari. Bet mano šeima antikomunistai, todėl neleido man vykti į Rusiją. Dėl to nusprendžiau vykti į Baltijos šalį ... į Lietuvą būtent dėl to, kad studijos truko ne penkis, o keturis metus. Taigi, atvykau kaip studentas <...> (2011 05 26 / 2011 08 18, Nr. R-1).

Lygiagrečiai kinų ir turkų studentų imigracijai, tyrimas atskleidė kitus imigracijos į Lietuvą motyvus, kurie (lyginant su bendromis imigracijos tendencijomis) nebuvo pastebimi, tačiau (analizuojant imigracijos strategijas) turėjo savitą individualumo braižą. Tiek turkų, tiek kinų atveju, šie imigracijos

motyvai buvo sąlygojami verslo plėtojimu ir verslo ryšių Lietuvoje užmezgimu. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad (lygiagrečiai studentų imigracijai) demokratizacijos proceso pradžia Lietuvoje turkų ir kinų imigrantams atrodė patrauklus laikotarpis pradėti verslą, o tai buvo susiję su imigrantų planais mokytis rusų kalbą Lietuvoje (tyrimo duomenimis, 1991–1992 m. į Lietuvą atvyko pirmieji turkų ir kinų verslininkai, norėdami šalyje pradėti verslą).

Turkai: <...> *Tuo metu (po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo) į Lietuvą buvo atvykę mažai turkų ... Dar yra du turkai ... ten apskritai atskira istorija, kadangi jie atvažiavo 1991 ar 1992 m. verslo reikalais. Pagalvojo, kad dabar yra geras laikas. Lietuva tik atsiskyrė (po Sovietų Sąjungos žlugimo) ... Jie taip pat čia susituokė ir gavo Lietuvos pilietybę ... Visi jie čia pasiliko ... Bet jų finansavimo šaltinis – Fetulah organizacija. Balturka, mokykla (VIMS), kultūros centras (Yesevy centras VPU)... viskas yra iš vienos kišenės... Turkų verslininkų asociacija ... jūs paklauskite kas ten įeina? – visi jie pažįstami <...> (2011 05 23, Nr. E-8).*

Kinai: <...> *Kaip S... (kinas) sako, iz za strategičeskich soobraženij. Jis labai gerai rusiškai kalba. Į Kiniją negrįžo, nes jo tėvai buvo jau seni, o sovietmečiu galima buvo nemokamai studijuoti, todėl jis išvažiavo į Maskvą, pradėjo prekiauti. Po perestroikos buvo galima viską nupirkti, tad jis nupirko tą ir aną ... tuomet draugai pasiūlė čia kurti verslą. Jis turi daug skirtingų verslo šakų, labai turtingas žmogus, labai protingas. Turi du sūnus, jie irgi tame versle <...> (2011 08 29, Nr. E-2).*

Atsižvelgiant į studentų ir verslininkų imigracijos procesus po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo (t.y. 1991–1996 m.) galima daryti prielaidą, kad aukščiau aptarti kinų ir turkų imigracijos motyvai (studijos ir verslas) buvo vienas su kitu susiję, todėl išskirti pagrindinius kinų ir turkų imigracijos procesų pradžią apibūdinančius veiksnius būtų sudėtinga. Nors apibendrinant „pirmųjų“ imigrantų mobilumo veiksnius, mastą ir pobūdį galima teigti, kad 1991–1996 m. tiek studentų, tiek verslininkų imigracija buvo nedidelė, o kinų ir turkų individualus mobilumas buvo sąlygojamas skirtingų veiksnių, tyrimas atskleidė, kad studentų imigracija turėjo didesnę įtaką vėliau atvykstančių kinų ir turkų imigracijos strategijoms bei migracijos tinklo formavimui(si). Galima daryti prielaidą, kad studentų ir verslininkų imigracija galėjo prasidėti vienu metu, tačiau didžiausiais skirtumas tarp studijų ir verslo imigracijos buvo tas, kad kinų ir turkų studentai sugebėjo įsitvirtinti Lietuvoje ir sukurti pagrindą kinų bei turkų imigracijos *tęstinumui*. Tokiu būdu pradėjo kurtis *migracijos tinklas*, sąlygojantis kinų ir turkų imigracijos procesus.

3.2.2 Kinų ir turkų socioekonominio statuso Lietuvoje kaita

Analizuojant kinų ir turkų imigracijos prielaidas, pastebėtini svarbūs analizuojamų imigrantų grupių migracijos tinklo formavimo(si) aspektai. Pirmą, dalis į Lietuvą atvykusių „pirmųjų“ kinų ir turkų studentų (mažesnė dalis – verslininkų) liko Lietuvoje, sukūrė verslus, imigrantų organizacijas ir padėjo pagrindą tarpusavio socialinių ir ekonominių ryšių plėtojimui.

Antra, respondentų socialinės ir demografinės charakteristikos (žr. 39 priedą), „pirminės“ imigracijos aplinkos ir dabartinių imigrantų užimamų ekonominių ir socialinių pozicijų Lietuvoje palyginimas (ilgalaikio gyvenimo Lietuvoje perspektyvoje) leidžia giliau pažvelgti į kinų ir turkų socioekonominio statuso¹⁵³ kaitą, kuri pastebima tiek „pirmųjų“ (po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo – 1991–1996 m.), tiek vėliau (po 2000 m.) į Lietuvą atvykusių kinų ir turkų imigrantų atžvilgiu. Pavyzdžiui, dalis atvykusių ir Lietuvoje likusių turkų sukūrė šeimas, šiuo metu užima vadovaujančias pareigas imigrantų organizacijose¹⁵⁴ ir, kartu, plėtoja skirtingo pobūdžio verslus (viešojo maitinimo įstaigos, tekstilė, prekyba vaisiais ir daržovėmis, turizmas, kalbų kursai, kt.).

<...> Į Lietuvą atvykau 1996 m. studijuoti, kartu su draugu. Studijavome rusų kalbą, paskui anglų kalbą ir literatūrą. Aš viską planavau kitaip. Norėjau studijuoti, baigti mokslus ir grįžti atgal į Turkiją. Man rusų kalba būtų buvusi labai naudinga Antalijoje ... Bet vėliau Lietuvoje pasiūlė darbą ... dirbau iki 2003 m. parduotuvėje ... Tačiau dabar, jau aštuonerius metus užsiimu vaisių ir daržovių importu į Lietuvą, Latviją ir Estiją. Vežame iš Turkijos, Makedonijos, Jordanijos, Bulgarijos, Prancūzijos. Parduodu Baltijos šalyse, kartais eksportuoju į Rusiją ir Baltarusiją <...> (2011 05 26 / 2011 08 18, Nr. R-1).

<...> Baigiau mokslus užsienyje, bet čia atvykti paskatino kita priežastis. Atvykau 2003 m. dirbti mokytoju mokykloje. Buvo labai sunku atidaryti mokyklą, todėl pradėjau studijuoti rusų kalbą ir pedagogiką. Mokiausi ir dirbau mokytoju kultūros centre. Atvykimo tikslas buvo darbas, bet tapo įdomu studijuoti ir išmolti kitą kalbą. Baigiau rusų kalbos studijas ir 2008 m. nusprendėm įsteigti Balturką, organizuoti konferencijas, seminarus, mokyti kalbos ir kultūros kitose institucijose. Buvo šeši žmonės, du lietuviai ir keturi turkai. Pasirašėm sutartį su VGTU ir pradėjom dėstyti <...> (2011 05 26, Nr. E-4).

¹⁵³ Pavyzdžiui: nuo studento Vilniuje iki verslininko Klaipėdoje; nuo studento Vilniuje iki verslininko Vilniuje ir Klaipėdoje; nuo darbo imigranto iki verslininko Vilniuje; nuo studento iki darbo imigranto Vilniuje ir verslininko Klaipėdoje; nuo studento iki imigrantų organizacijos direktoriaus ir verslininko; nuo šeimos nario iki verslininko; nuo studento iki šeimos nario ir verslininko, kt.

¹⁵⁴ Pavyzdžiui, vadovauja privačiai VIMS (*Vilnius International Meridian School*) mokyklai, asociacijai *Balturka* ir *Yesevi* centrai. Be to, tarpusavyje palaiko itin glaudžius socialinius ir ekonominius ryšius ir, kartu, sukuria prielaidas neformaliai integracijos infrastruktūrai atsirasti.

Dauguma Lietuvoje likusių kinų (buvusių studentų) taip pat sukūrė šeimas¹⁵⁵ ir verslus, tačiau (priešingai turkų atvejui) koncentravosi keliose ekonominės veiklos srityse (viešasis maitinimas ir prekyba).

<...> Atvykau į Lietuvą prieš 17 metų. Šiuo metu turiu verslą, dirbu kinų restorane <...> (2011 07 17/18, Nr. R-7).

<...> Atvykau prieš 10 metų studijuoti rusų kalbą Vilniuje. Dabar turiu 3 restoranus Klaipėdoje <...> (2011 07 15, Nr. R-3).

<...> Atvykau po Sovietų Sąjungos žlugimo. Mano draugai iš Lietuvos pasiūlė kurti verslą. Iš pradžių atvažiavau apsižiūrėti, o paskui priėmiau draugų pasiūlymą ... Šiuo metu turiu savo nuosavą verslą, esu įmonės akcininkas <...> (2011 06 20, Nr. R-6)¹⁵⁶.

Trečia, nepaisant vienodų kinų ir turkų atvykimo pagrindų ir, tuo pačiu, skirtingų imigracijos motyvų, tyrimo rezultatai leidžia diskutuoti apie organišką socioekonominio statuso kaitą. Pastebėtina, kad sąlyginai vėliau, po ES plėtros (2004 m.) atvykusių imigrantų imigracijos motyvai (teisėta veikla, šeimos susijungimas) ir migracijos tinklo formavimas(is) (lyginant su „pirmųjų“ imigrantų) skiriasi. Tai gali būti paaiškinama tiek Lietuvoje pragyventu laikotarpiu, tiek migracijos motyvais: tyrimas atskleidė, kad pirmieji į Lietuvą atvykę imigrantai (kinų ir turkų studentai bei verslininkai) neturėjo plataus socialinių ryšių rato, todėl verslo kūrimas, organizacijų steigimas, darbuotojų įdarbinimas ir kiti procesai buvo sudėtingi ir problemiški¹⁵⁷. Vėliau atvykę imigrantai (pavyzdžiui, dirbti virėjais pas kinus ar turkus ir/ar kurti verslo) „naudojosi“ Lietuvoje gyvenančių kinų ir turkų „sukurta“ neformalia integracijos infrastruktūra, todėl galima teigti, kad migracijos motyvai ir migracijos tinklo formavimas(is) buvo sąlygojami socialinių (šeima ir etninė giminystė) bei ekonominių (verslas ir darbo santykiai) ryšių.

Kinai: <...> Atvykau į Lietuvą 2001 m., pradėjau dirbti virėju draugo restorane. Draugas Lietuvoje turėjo verslą, todėl jam reikėjo žmogaus, kuris padėtų. Jis man padarė darbo vizą. Vėliau draugas pakeitė verslo profilį. Tada pradėjau dirbti kitame kinų restorane. Vėliau sutaupiau pinigų ir atsidariau savo restoraną <...> Lietuvoje turiu žmoną ir du vaikus. Žmona dirba restorane, padeda virtuvėje, užsako prekes <...> (2011 08 29, Nr. R-9).

¹⁵⁵ Kinų šeimos kūrimas negali būti analizuojamas mišrių santuokų perspektyvoje, kadangi dažniausiai kinai sutuoktinius ir kitus šeimos narius pasikviečia iš Kinijos.

¹⁵⁶ Baigę universitetą kinai bandė kurti verslus Lietuvoje. Pradžioje kūrėsi Vilniuje, vėliau didelė dalis kinų išvyko į Klaipėdą, įsteigė kinų restoranus ir dėl sėkmingo verslo liko gyventi šiame mieste. Kaip parodė tyrimo duomenų analizė, dauguma VPU rusų kalbą baigusiu kinų studentų sėkmingai įsitvirtino Klaipėdoje (mažesnę dalis – Vilniuje) kaip verslininkai, sukūrė šeimas ir šiuo metu išvykti iš Lietuvos neplanuoja.

¹⁵⁷ Kinų ir turkų imigrantams kylantys sunkumai pateikti 40 priede.

Turkai: <...> Man 23 metai, baigiau Vilniaus pedagoginį universitetą, rusų filologiją. Atvykau į Lietuvą prieš ketverius metus. Po universiteto pradėjau dirbti. Vienas pažįstamas man pasiūlė dirbti, todėl likau. Jis turkas, atidarė kebabinę ir norėjo, kad aš vadovaučiau. Taip pradėjau dirbti <...> (2011 08 22, Nr. R-16).

Ketvirta, skirtingos migracijos tinklo formavimo(si) trajektorijos sietinos su imigracijos planavimu. Jei „pirmieji“ kinų ir turkų imigrantai (studentai) neturėjo konkrečių planų Lietuvoje steigti organizacijas ir kurti verslus (pirminis imigracijos motyvas buvo studijos ir kitokio pobūdžio (iš)gyvenimo strategijos), vėliau atvykę imigrantai (pakviesti Lietuvoje gyvenančių šeimos narių, draugų ar potencialių verslo partnerių) dažniausiai turėdavo konkretų planą (iš anksto numatytą darbo vietą, verslo partnerį, gyvenamąją vietą ir kt.). Taigi, „pirmųjų“ kinų ir turkų imigrantų Lietuvoje suformuota neformali integracijos infrastruktūra iš vienos pusės, ir suplanuota (santykinai vėliau į Lietuvą atvykusių) kinų ir turkų imigracija iš kitos pusės, sąlygojo skirtingas migracijos tinklo kūrimosi prielaidas didžiuosiuose Lietuvos miestuose.

Apibendrinant analizuojamų imigrantų grupių socioekonominio statuso kaitą galima teigti, kad vyrauja skirtingos kinų ir turkų imigrantų statuso kaitos konfigūracijos. Šios konfigūracijos atsiranda palyginus „pirminį“ imigrantų teisinį statusą (arba „pirminę“ socioekonominę aplinką, į kurią atvyksta imigrantas) su dabartinėmis socialinėmis ir ekonominėmis pozicijomis imigrantų priimančioje visuomenėje (geriausiai šį palyginimą iliustruoja respondentų gyvenimo Lietuvoje istorijos).

Kinai: <...> Atvykau prieš 10 metų. Mane pakvietė dirbti virėju kinų restorane. Prieš metus su žmona atidarėme savo restoraną <...> (2011 05 22/23, Nr. R-4).

Turkai: <...> Į Lietuvą atvykau 1996 m. kartu su G... (turkas), mokytis rusų kalbą universitete. Baigėme universitetą, patiko čia, todėl likome. Turiu šeimą, jau dešimt metų esu vedęs. Žmona iš Lietuvos, bet lenkė. Turim vaiką, jam du su puse metų ... gyvenam ir džiaugiamės. Kai baigiau universitetą, dirbau Ibrahim centre. Po metų įsteigėme savo įmonę ir dirbome. Užsiiminėjome tekstile, vėliau kebabais. Šiuo metu turiu šešias kavines Vilniuje <...> (2011 08 09, Nr. R-10).

Kaip rodo tyrimo rezultatai, socioekonominio statuso kaita vyksta dvejopai: keičiasi ekonominės veiklos pobūdis iš vienos pusės, ir šeiminis statusas bei gyvenamoji vieta (miestas) iš kitos pusės. Taigi, kinų ir turkų socialinis mobilumas bei vidinė migracija Lietuvoje vyksta lygiagrečiai.

3.2.3 Individualūs ir kolektyviniai kinų bei turkų mobilumo veiksniai

3.2.1 ir 3.2.2 poskyriuose aptarta kinų ir turkų imigracijos *pradžia*, *kilmė* ir *socioekonominio statuso kaita* rodo platų individualių ir kolektyvinių mobilumo veiksnių spektrą ir, tuo pačiu, migracijos tinklo ribas, tačiau neatskleidžia šiuo metu vyraujančių migracijos motyvų ir migracijos tinklo turinio. Priešingai analizuojamų imigrantų grupių imigracijos į Lietuvą *pradžiai*, *migracijos motyvų* analizė atskleidė kinų ir turkų imigracijos struktūros charakteristikas ir, tuo pačiu, leido pažvelgti į šių imigrantų grupių migracijos tinklo turinį¹⁵⁸.

Giliau pažvelgus į sprendimo migruoti aplinkybes paaiškėjo, kad imigrantų atvykimo pagrindai (teisinis kinų ir turkų statusas) neatspindi tikrųjų migracijos motyvų ir aplinkos, kurioje buvo priimtas sprendimas migruoti. Tyrimo analizė atskleidė, kad nors kinai ir turkai į Lietuvą atvyksta kaip verslininkai ar samdomi darbuotojai (darbo imigrantai), galutinis sprendimas migruoti dažniausiai remiasi (potencialių) imigrantų tarpusavio ryšiais kilmės ir tikslo šalyse. Taigi, nors vyrauja skirtingi individualaus mobilumo veiksniai¹⁵⁹, galutinis sprendimas migruoti yra sąlygojamas skirtingo pobūdžio ryšių (šeima, etninė giminystė, verslo partnerystė ir darbo santykiai), kurie sukuria prielaidas migracijos tinklui plėtoti(s).

Migracijos motyvų analizė leidžia daryti apibendrinimus apie konkrečius kinų ir turkų imigracijos tipus. Tyrimas atskleidė, kad kinų ir turkų darbo imigracija analizuojamų imigrantų grupių verslumo Lietuvoje kontekste (priešingai bendrai darbo imigracijai, kurią sąlygoja griežta darbo imigracijos politika ir, kartu,

¹⁵⁸ Šiuo atveju analizuojama ne kinų ir turkų imigracijos *pradžia* ar *kilmė*, bet šiuo metu vyraujanti kinų ir turkų imigracijos struktūra pagal atvykimo pagrindus ir teisinį statusą. Tai leidžia (imigracijos *pradžios* kontekste) atskleisti migracijos tinkle dalyvaujančių asmenų ir organizacijų veiklos pobūdį ir charakteristikas.

¹⁵⁹ Pavyzdžiui, siekis pagerinti savo (šeimos) ekonominę situaciją gali būti laikytinas makroekonominių (struktūriniu) migracijos veiksniu, tačiau galutinis sprendimas migruoti (ir pasirinkti vieną, o ne kitą imigracijos tikslo šalį) taip pat gali būti sąlygojamas socialinių veiksnių.

makroekonominiai veiksniai kilmės ir tikslo šalyse) pasižymi stipriais etninės giminystės ryšiais.

Turkai: <...> Anksčiau dirbau „Marmaryje“ prie Mindaugo „Maximos“. Achmedas mane čia pakvietė prieš 8 metus ... pakvietimą padarė <...> (2011 08 10, Nr. R-11).

<...> Kai atvažiuavau iš Turkijos, visai nieko nepažinojau, nei vieno žmogaus. Pažinojau tik tuos draugus, kurie mane čia pakvietė. (Jie jums padėjo?) Žinoma, labai stipriai padėjo iš pradžių. Netgi buvo toks laikas, kai pusę metų gyvenau pas vieną žmogų. Jie man artimi kaip giminės, kaip brolis, kaip mama. Aš juos taip myliu ... iki šiol mes bendraujame ... su šeimomis ... vaikštome nuolat vieni pas kitus į svečius <...> (2011 08 09, Nr. R-9).

Kinai: <...> Mano draugas turėjo verslą Lietuvoje. Jam reikėjo pagalbos, todėl jis suorganizavo man vizą. Šis darbas Lietuvoje geriau apmokamas ... lyginant su Kinija. Nors, po truputi tampa panašus <...> (2011 07 15, Nr. R-3).

<...> Atvykau į Lietuvą 1996 m. dirbti kinų restorane virėju ... Tuo metu tai buvo kinų restoranų Lietuvoje pradžia. Kinų restorano savininkas pakvietė ... jis sutvarkė visus dokumentus <...> (2011 07 18, Nr. R-1).

Nors atrodo, kad kinų ir turkų migracijos motyvai ir, kartu, sprendimas pasirinkti Lietuvą kaip nuolatinio gyvenimo vietą, gali būti apibūdinamas tais pačiais (bendrais) vardikliais, vis dėlto (lygiagrečiai skirtingo pobūdžio ryšiams) tyrimas atskleidė kompleksinę kinų ir turkų imigracijos prigimtį, kuri rodo, kad migracija dažnai tampa spontanišku ir neplanuotu procesu.

Turkai: <...> Prieš atvykstant į Lietuvą dirbau pardavėju parduotuvėje Stambule. Iš Lietuvos atvažiuodavo žmonės apsipirkti. Atvažiuodavo, išvažiuodavo ... taip mes ir susipažinome. Aš jiems labai patikau, nes labai daug padėjau, todėl tapau artimas. Jie labai norėjo, kad aš atvažiuočiau į Lietuvą pamatyti kaip jie gyvena ... pasisvečiuoti. Sakė, atvažiuok pas mus pailsėt, pamatysi mūsų šalį. Tada nusprendžiau ... galvojau, atvažiuosiu ir pažiūrėsiu. Atvažiuavau į Lietuvą, pamačiau situaciją ir man patiko. Vėliau taip atsitiko, kad mano vadovai Stambule pasiūlė atidaryti įmonės filialą. Mes atidarėme filialą ir aš pradėjau dirbti Lietuvoje. Po metų ar pusantų apsisukimai ėjo ne taip, kaip norėjosi, todėl įmonės savininkai užsimanė, kad grįžčiau į Turkiją. Tačiau aš čia jau kaip ir užgyvenau per pusantų metų, todėl nelabai norėjosi grįžti ... Patiko, todėl likau čia <...> (2011 08 09, Nr. R-9).

Kinai: <...> Iš Kinijos atvykau tam, kad pradėčiau verslą. Kinijoje taip pat turėjome savo verslą. Ten pakankamai įtemptas gyvenimo ritmas, įtemptai reikėjo dirbti, didelė konkurencija. Vyro mokytojas (kinas), kuris mokino gaminti, pirmiausia atvyko čia ir papasakojo, kad gyvenimas Lietuvoje ne toks įtemptas, todėl nereikia taip sunkiai dirbti ... ir aplinka neblogo, todėl pakvietė atvykti. Vyras kitiems (kinui priklausančiame restorane) dirbo pusantų metų Lietuvoje. Mes dažnai bendraudavom internetu. Verslo Kinijoje nebeturėjome ... aš dirbau kitų žmonių įmonėje, pardavinėjau baldus ... Dėl ko atvykom? Pirmą priežastis – verslo kūrimas Lietuvoje; kita priežastis – atstumas tarp vyro ir žmonos. Vyras kvietė atvykti, pasižiūrėti ar patiks. Jeigu patiks – galima gyventi čia, o jeigu nepatiks – būtų kaip kelionė... Po to, kai čia pabuvo pusę metų, pasitaikė proga atidaryti restoraną, nes šito restorano (kuriame vyko pokalbis) kaina tapo gana pigi, todėl galėjo įpirkti ir pradėti verslą. Čia buvo restoranas, pirko iš kito kino. Nusipirko tada, kai prasidėjo krizė. Vienas žmogus pardavė, nes jie krizės laiku dirbo <...> (2011 07 20, Nr. R-8).

Analizuojant aukščiau aptartus migracijos motyvus visų pirma pastebėtinas analizuojamų imigrantų grupių imigracijos proceso kompleksškumas. Jei kinų individualūs mobilumo veiksniai yra labiau susiję su teisėta veikla ir mažiau su šeiminiiais ryšiais, turkų atveju individualūs mobilumo veiksniai dažniausiai

sąlygojami šeiminių ryšių ir mažiau – ketinimų Lietuvoje kurti verslą¹⁶⁰. Darbo imigracija pastebima abiejų analizuojamų imigrantų grupių atvejais¹⁶¹. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad nepaisant skirtingų atvykimo pagrindų ir migracijos motyvų, kertinis kinų ir turkų ekonominės veiklos aspektas yra smulkaus ar vidutinio verslo (su)kūrimas. Atliekant tyrimą pastebėta, kad ši (verslininko) statusą kinai ir turkai pasiekia skirtingai; priklausomai nuo sprendimo migruoti priėmimo aplinkybių, „pirminės“ aplinkos, į kurią atvyksta imigrantas ir, galiausiai, socialinių (šeima ir etninė giminystė) bei ekonominių (verslas ir darbo santykiai) ryšių.

Turkų atveju, šeimos migracija yra pagrindinis imigracijos į Lietuvą tipas, kurį iliustruoja tiek statistiniai duomenys, tiek ekspertų interviu. Tyrimas parodė, kad vyrauja įvairios šeimos migracijos formos, kurios atsiskleidžia skirtingais būdais. Pavyzdžiui, migracijos „užuomazgos“ (aplinka, kurioje susipažįsta žmonės) apima (1) interaktyvias formas (t.y. internetą), (2) studijas Turkijos universitetuose ir (3) atostogas Turkijos kurortuose.

<...> Daugiausia jie (turkai ir lietuvės) susitinka Turkijoje, kai lietuvės atostogauja. Antra, internetu, tada irgi ... 30 procentų atvyksta čia kažką veikti ar tyrinėti rinką ...> <...> Dauguma žmonių susipažįsta su merginomis Turkijoje, atvažiuoja čia ... daug tokių yra <...> (2011 05 26, Nr. E-4).

<...> Kiek čia atvažiuoja turkų, visi yra arba susipažinę su merginomis Antalijoje, arba kitose turistinėse vietose <...> Tokių, kurie atvažiavo tiesiai čia turėdami tikslą ... tokių nėra <...> (2011 08 09, Nr. R-10).

Statistinių duomenų analizėje ir ekspertų vertinimuose šeiminių turkų imigracijos aplinkybės gali būti įvardytos kaip homogeniškos, tačiau imigrantų (į Lietuvą atvykusių šeimos susijungimo pagrindu) pasakojimai atskleidžia skirtingų aplinkybių sąlygojamas istorijas. Pavyzdžiui, aplinka, kurioje užmezgami kontaktai.

<...> Mes į Lietuvą atvykome prieš keturis mėnesius <...> Kaip susipažinome? Ji norėjo nusipirkti Sim kortelę. Ji atvyko kaip Erasmus studentė į Marmario universitetą, kuris labai arti mano parduotuvės. Tai

¹⁶⁰ Nors kinų ir turkų imigracijos į Lietuvą pradžia pasižymėjo studentų imigracija, šiuo metu studijos, kaip teisėtas atvykimo pagrindas, nėra vyraujantis kinų ir turkų imigracijos į Lietuvą tipas.

¹⁶¹ Pabrėžtina, kad socialinių ir ekonominių ryšių sąlygojamą kinų bei turkų darbo imigracijos procesą (priešingai bendroms darbo imigracijos tendencijoms, kurios gali būti iliustruojamos Lietuvos darbo rinkos struktūros kaita (darbo jėgos paklausa, darbo vietų pasiūla ir darbdavių poreikiais) ir kitais makro veiksniais (darbo imigracijos politika, skirtingų šalių ekonominis išsivystymas) tikslinga išskirti iš bendro darbo imigracijos srauto ir analizuoti kaip savitą imigracijos tipą.

buvo jos antra diena Turkijoje. Ji neturėjo turkiško telefono numerio, todėl jai buvo labai brangu skambinti šeimai. Jos buvo keturios merginos, Erasmus studentės. Jos atėjo į mano parduotuvę. Ir dėl savo charakterio, aš pradėjau su jomis kalbėtis ... paklausiau, ką jos čia veikia. Pamačiau, kad jos manęs bijo. Prisimenu kaip vakar. Paklausiau, ko joms reikia. Pasakė, kad ieško buto, nes buvo apsistojusios bendrabutyje ir mokėjo 50 eurų už dieną. Tai ganėtinai brangu. Padėjau joms, suradau butą, jos persikraustė į butą, kurį radau ... padėdavau joms visada. Taip ir susitikom <...> (2011 06 09, Nr. R-5).

<...> Atvykau į Lietuvą prieš 5 m. ... Su žmona susitikau dirbdamas turizmo sektoriuje, kai dirbau Fetyje (Turkijoje). Buvau šaudymo iš lanko mokytojas ... „Robin Hud“. Kažkaip tikom vienas kitam. Susituokėm ir atvykau gyventi čia. Jau penkeri metai gyvenu Lietuvoje ... žmona lietuvė. Mes turime sūnų, jam ketveri metai. Mano gyvenimas čia, aš šitoje grandinėje sukuosi penkerius metus <...> (2011 06 09, Nr. R-4).

<...> Mes susipažinome internetu, viename puslapyje apie keliones. Tuo metu mano žmona buvo žurnalistė ir darė tyrimą apie turkus. Mes pradėjome bendrauti, kalbėti apie turkų tradicijas, nes ji norėjo sužinoti daugiau <...> (2011 07 26, Nr. 7/8).

Analizuojant Lietuvoje gyvenančių turkų migracijos tinklo formavimo(si) problematiką pastebėtina, kad šeimos susijungimas sąlygoja skirtingą (lyginant su kitais pagrindais į Lietuvą atvykstančiais turkais) integracijos kontekstą. Tyrimo duomenys atskleidė, kad šeimos susijungimo pagrindu imigruojantys turkai atvyksta į aplinką, kurioje jau egzistuoja neformali integracijos infrastruktūra, sudaryta iš sutuoktinio šeimos (ir šeimos draugų) ryšių. Pastebėtina, kad šeiminiai ryšiai daro didelę įtaką turkų socialinių ryšių plėtrai, kalbos barjerui, leidimų gyventi išdavimo procesams, dalyvavimui darbo rinkoje, laisvalaikiui, kt.

<...> Mes klausiam vieni kitų. Aš klausiu savo žmonos, ji vietinė, todėl suranda išeitį. Arba kas nors kitas. Klausiamo vietinių. Mūsų sekretorė vietinė. Direktorius, jis jau išėjo, bet labai mums padėdavo, jis lietuvis, į pensiją išėjo (2011 06 09, Nr. R-4).

<...> (O ar teko kreiptis į valstybines institucijas Lietuvoje? Pavyzdžiui, Migracijos departamentą?) Mano žmona visada viską tvarkė. Man niekada neteko, niekada nebendravau su jokiais žmonėmis ten ...> <... (Kaip radote butą?) Žmona rado, prieš man atvykstant (2011 06 09, Nr. R-5).

Analizuojant šeiminiėmis aplinkybėmis į Lietuvą atvykusių turkų imigracijos patirtis, pabrėžtinas bendras (t.y. šeiminis) migracijos motyvas. Dauguma turkų imigrantų atvyksta kaip Lietuvos piliečių šeimos nariai (kaip tyrimas parodė – sutuoktiniai), todėl vyrauja skirtingos migracijos strategijos. Šiuo atveju aplinka, kurioje priimamas sprendimas migruoti, tampa itin svarbiu analizės aspektu. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad mišrių santuokų atveju, šeimos nariai (sutuoktiniai) priima bendrą sprendimą dėl nuolatinės gyvenamosios vietos. Dažniausiai sprendžiama, ar gyventi Lietuvoje, ar Turkijoje. Atlikus tyrimą galima teigti, kad didelė dalis mišrių šeimų lieka Turkijoje, tačiau kita dalis Lietuvą pasirenka kaip nuolatinio gyvenimo vietą. Dažniausiai šiam pasirinkimui

įtaką daro ekonominiai veiksniai: sutuoktinių įsidarbinimo galimybės, užimamos pareigos ir finansinė situacija (ar finansinės situacijos galimybės) Lietuvoje ir/ar Turkijoje. Pavyzdžiui, jei sutuoktinis (Lietuvos pilietis) Lietuvoje turi gerai apmokamą darbą, šeima nusprendžia apsigyventi Lietuvoje. Tokiu atveju, pasitelkdamas šeiminius ir kitokio pobūdžio ryšius su Lietuvoje gyvenančiais turkais, sutuoktinis (Turkijos pilietis) dažniausiai ieško galimybių įsteigti verslą¹⁶².

<...> Turkijoje turėjau parduotuvę, ten dirbau šešerius metus. Kai dirbau parduotuvėje Stambule, sutikau savo žmoną. Susidraugavome, po metų nusprendėme susituokti. Susituokėme 2008 m. Stambule ir ten gyvenome. Per metus žmona nerado jokio darbo Turkijoje, o tai buvo blogai mūsų santykiams, nes ji jautėsi labai blogai, todėl tai pradėjo veikti mūsų santuoką. Turėjome kažką nuspręsti. Ji nusprendė pradėti magistro studijas Roterdame, Erasmus universitete. Aš sutikau. Jai labai gerai sekasi mokytis. Taigi, ji išvyko mokytis ir po metų grįžo į Lietuvą ... viena. Kol buvo Lietuvoje – pasiūlė darbą. Ji man pasakė ir mes pradėjome spręsti. Jos darbas – ateičiai. Aš pardavėjas, verslininkas. Aš galiu daryti bet ką, užsiimti bet kokių verslu, mažu ar dideliu ... bet kurioje šalyje. Nusprendėme atvažiuoti į Lietuvą <...> (2011 06 09, Nr. R-5).

<...> (Tai yra dalis porų, kurios nusprendžia likti Turkijoje?) Didžioji dalis lieka Turkijoje. Pajamos visai kitos, gyvenimo lygis aukštesnis. Ir mūsų atveju būtų tas pats, bet priklauso nuo antros pusės. Jeigu moteris nori vystyti karjerą. Kadangi kitos moterys yra vyresnės, tai jos nori daugiau dėmesio skirti vaikams, šeimai, todėl joms kur kas lengviau ten. Jeigu šeimyninį gyvenimą iškeiči į pirmą vietą, tai nėra problemų ten gyventi. Pagrindinė problema yra darbas. Beveik visų lietuvių vyrų turi gerus darbus ar verslus <...> (2011 07 27, Nr. R-6).

<...> Mūsų santykiuose nebuvo tokių klausimų ... kur mes auginsime vaikus, kokia religija. Mes kalbėdavom ir buvo viskas aišku, kad galime bet kur būti kartu. Tačiau man buvo geriau Lietuvoje dėl darbo. A...(turkas) gali dirbti bet kur, jam ne taip svarbu (2011 07 26, Nr. R-7/8).

Analizuojant šeimos susijungimą (tiksliau, mišrias Lietuvos ir Turkijos piliečių santuokas tarptautinės migracijos kontekste), tikslinga atsižvelgti ne tik į santuokas, bet ir į ištuokas. Tyrimas atskleidė, kad didžioji dalis santuokoje gyvenančių lietuvių ir turkų pasirenka Turkiją kaip nuolatinio gyvenimo vietą, todėl šiuo atveju nustatyti ištuokų mastą yra sudėtinga. Tačiau, kaip atskleidė tyrimas, ištuokos tarp Lietuvoje gyvenančių Lietuvos ir Turkijos piliečių yra dažnai pasitaikantis reiškinys.

¹⁶² Tyrimas taip pat atskleidė kitokio pobūdžio socialinės raidos scenarijus, kai sutuoktiniai iš mišrios santuokos kuria šeimos verslą ar kiekvienas iš sutuoktinių dirba skirtingus darbus, nesusijusius su nuosavo verslo steigimu. Analizuojant mišrių šeimų (Lietuvos ir Turkijos piliečių) sprendimus dėl nuolatinės gyvenamosios vietos (tarp Lietuvos ir Turkijos) pasirinkimo, pastebėti skirtingi scenarijai, priklausantys nuo įvairių aplinkybių. Pavyzdžiui, aplinka, kurioje sutuoktiniai susipažino (atostogos Turkijoje, studijos Turkijos universitetuose, internetas) daro įtaką ne tik apsisprendimui pasirinkti nuolatinę gyvenamą vietą, bet ir sąlygoja socialinės raidos procesus Lietuvoje.

<...> (Imamas¹⁶³): *Svarbiausia – surasti bendrus dalykus skirtingose kultūrose ir žmonių gyvenimuose. Žinau vieną šeimą, kurie galvojo apie skyrybas, bet vaikščiojo konsultuotis pas mane ir sugebėjo surasti sprendimą bei likti kartu ... Vyras studentas čia susiranda žmonas ir pasiūlo tekėti, todėl lieka čia. Kai kurie čia dirba, po to veda <...> (M... islamą priėmusi Rusijos pilietė): manau, jis (imamas) turi omeny, kad iš pradžių dirba vienoje vietoje, o paskui pabando pradėti savo verslą. O apie kultūrinius skirtumus jis pasakė, kad žino gerų pavyzdžių, bet yra daug blogų pavyzdžių, kai šeima išsiskiria ir vyras grįžta atgal į Turkiją. G...(turkas): yra daug tokių pavyzdžių <...> (2011 06 01, Nr. E-6).*

Priešingai šeimos susijungimo pagrindu į Lietuvą atvykstantiems turkams, darbo imigrantai (pakviesti Lietuvoje gyvenančių turkų verslininkų) ir verslą Lietuvoje ketinantys kurti turkai atvyksta į kitokio pobūdžio aplinką, kurioje taip pat egzistuoja *migracijos tinkle* įsitvirtinę etninė giminytė, verslo partnerystę ir darbo santykiais grįsti ryšiai, sąlygojantys Lietuvos (kaip tikslo šalies) pasirinkimą iš vienos pusės, ir leidžiantys turkų imigrantams lengviau įveikti kasdienius sunkumus iš kitos pusės. Nors verslo ir darbo santykių sąlygojama turkų migracija atsiskleidžia daugelyje imigrantų pasakojimų (žr. *aukščiau pateiktas citatas apie individualius mobilumo veiksnius*), kai kurios turkų migracijos patirtys iliustruoja ES paplitusią tendenciją, kai šeimos migracija tampa neišvengiamu darbo migracijos rezultatu¹⁶⁴.

<...> *Iš pradžių atvyko mano pažįstami iš Turkijos, Lietuvoje sukūrė verslą – mėsos gaminių ir lavašų ... turėjo mažą fabriką, todėl pakvietė mane kaip virėją ... Su partneriu iš Vokietijos kūrė verslą, todėl mane pakvietė ... pasiūlė atvažiuoti dirbti. Aš jį seniai pažinojau, todėl atvažiauju. Pas jį dirbau beveik du metus ... kartu dirbom, vėliau kartu įmonę atidarėm, tačiau išsiskyrėm su šituo žmogum. Kažkas negerai išėjo ... aš jau mačiau, kad nesąmonę darom. Anksčiau lietuvių kalbos nemokėjau, kaip dabar, todėl bijodavau, kad kažkas man atsitiks. Taigi, išsiskyrėme, nes aš jam sakiau, kad daugiau kartu verslo nedarysim. Po metų atvyko mano žmona. Ji turi virėjos diplomą, todėl pasikviečiau žmoną. Žmona turkė ... atvažiavo, mes kartu dirbom, paskui žmona atidarė įmonę ... mes kartu atidarėm. Bet pagal migraciją ... kadangi negalėsi gauti leidimo laikinai gyventi už 10 000 kapitalą, pardaviau 50 proc. įmonės akcijų žmonai, todėl žmona turi visas akcijas ir yra direktorė, o aš virėjas. Dar buvome atidarę vieną kebabinę Kaune, bet mes negyvenome ten, todėl darbuotojai negerai dirbo ... bankrutavom. Uždarėm ir dabar kol kas dirbam čia. Mano žmonos verslas, o mano pareigos – virėjas <...> (2011 08 18, Nr. 13/14/15).*

Apibendrinant turkų individualius ir kolektyvinius mobilumo veiksnius galima teigti, kad turkų migracijos motyvai yra įsitvirtinę kolektyviniame lygmenyje. Kitaip tariant, aplinka, kurioje dažniausiai priimamas sprendimas migruoti, yra

¹⁶³ Analizuojant turkų migracijos Lietuvoje ypatumus, tikslinga pabrėžti imamo vaidmenį. (Ar turkai bendrauja su totoriais?) (G... turkas): *kadangi religija ta pati, jie nuolat bendrauja. Ir prieš dvidešimt metų totoriai norėjo imamo iš Turkijos. M... (islamą priėmusi Rusijos pilietė): religinė valdžia ta pati, dėl to prieš dvidešimt metų prasidėjo bendradarbiavimas, todėl imamas siunčiamas iš Turkijos. (Imamas): aš esu šeštas imamas, prieš mane buvo penki. Visi iš Turkijos, nes Lietuvos totoriai nori tik iš Turkijos, o ne iš kitų šalių (2011 06 01, Nr. E-6).*

¹⁶⁴ Ši tendencija ypač pastebima kinų migracijos į Lietuvą atveju, kai iš pradžių atvyksta vienas kinas, o po sėkmingo verslo plėtojimo (arba darbo pas kinų verslininkus, o paskui – verslo įsteigimo) pasikviečia savo šeimas.

sąlygojama *migracijos tinklo*, jungiančio (1) Lietuvoje gyvenančius turkų verslininkus ir potencialius darbo imigrantus Turkijoje; (2) potencialius verslo partnerius Turkijoje ir Lietuvoje; (3) skirtingose (kilmės ir tikslo) šalyse gyvenančius šeimos narius; (4) potencialius imigrantus Turkijoje ir Lietuvoje įsteigtų turkų imigrantų organizacijas¹⁶⁵.

Priešingai turkų imigracijos tendencijoms, kinų atveju pastebėtos kitokio pobūdžio imigracijos aplinkybės. Dauguma kinų į Lietuvą atvyksta arba teisėtos veiklos pagrindu (t.y. kurti verslo), arba kaip darbo imigrantai dirbti kinų verslininkų restoranuose¹⁶⁶. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, kinų migracijos motyvai ir migracijos tinklo formavimo(si) trajektorijos gali būti palyginami su turkų atveju (t.y. turkais, kurie į Lietuvą taip pat atvyksta verslo ir darbo santykiais grįstų ryšių pagalba). Kinų ir turkų verslininkai ar pas verslininkus atvykstantys darbuotojai (kinų ar turkų darbo imigrantai) dažniausiai atvyksta į aplinką, kurioje vyrauja ne šeiminiai (t.y. išoriniai ryšiai ar bent jų prielaidos su daugumos visuomene), bet vidiniai socialiniai ir ekonominiai ryšiai (imigrantų grupėje). Jei turkų šeimos susijungimo aplinkybės dažniausiai sąlygoja vienokio pobūdžio, tai verslo ir darbo tikslais atvykstančių turkų ir kinų – kitokio pobūdžio migracijos tinklo formavimąsi. Pirmuoju atveju, migracijos tinklas dažniausiai grindžiamas šeiminiiais (ir šeimos draugų) ryšiais; antruoju – etninės giminystės ir verslo ryšiais bei darbo santykiais.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad kinų atveju vyrauja keli imigracijos motyvų ir migracijos tinklo sąveikos scenarijai. Jei kinai atvyksta kaip darbo imigrantai (kinų verslumo Lietuvoje kontekste¹⁶⁷), darbdaviai (kinų verslininkai) pas juos dirbantiems kinams dažniausiai suteikia visas reikiamas paslaugas ir paramą (pavyzdžiui, sutvarko leidimų gyventi išdavimo klausimus, pasirūpina būstu,

¹⁶⁵ *Migracijos tinklas* jungia skirtingų tipų migrantus, potencialius migrantus ir ne migrantus, todėl šis skirstymas yra sąlyginis.

¹⁶⁶ Nors (lyginant turkus su kinais) vyrauja skirtingi migracijos motyvai, tiek kinai, tiek turkai susiduria su panašiais imigracijos barjeriais.

¹⁶⁷ Dažniausiai dirbti kinų virėjais kinų restoranuose.

sprendžia kitus kasdienius sunkumus). Po tam tikro laikotarpio (kuris priklauso nuo darbo santykių, verslo pobūdžio ir Lietuvoje įgyvendinamos imigracijos politikos) kinai arba išvyksta iš Lietuvos, arba bando įkurti savo verslą (kinų restoraną). Pastaruoju atveju, įkurti verslą dažniausiai padeda kinus į Lietuvą pasikvietę verslininkai – buvę ar vis dar esami darbdaviai). Tokiais atvejais tuščia darbo vieta kinų restoranuose yra užimama kito kino, kurį pakviečia arba tas pats darbdavys, arba buvęs darbuotojas. Tokiu būdu formuojasi (plečiasi) migracijos tinklas, ir, kartu, didėja kinų imigracijos bei verslumo Lietuvoje potencialas, kuris priklauso tiek nuo pastoviai kintančio (ir besiformuojančio) *migracijos tinklo*, tiek nuo verslui (ne)palankios aplinkos¹⁶⁸.

<...> Į Lietuvą atvykau, nes draugas (Lietuvoje verslą įkūręs kinas) pakvietė dirbti kinų restorane. Po metų tas pats draugas padėjo įsteigti savo verslą, todėl nebebuvo darbo imigrantas, turėjau leidimą teisėtos veiklos pagrindu. Įkūriau restoraną, o dabar turiu jau du restoranus <...> (2011 09 26, Nr. R-10).

Lygiagrečiai etninės giminystės ir verslo ryšių bei darbo santykių sąlygojamam *migracijos tinklui*, kinų darbo imigracijos atžvilgiu pastebimi struktūriniai imigracijos veiksniai. Tyrimas atskleidė tendenciją, kad kinų verslininkai virėjus kviečiasi iš Harbino miesto (Heilongdziango provincijos sostinės Kinijoje), kuriame yra įsteigta speciali, Europos rinkai skirta virėjų mokykla.

<...> Juos (kinus) pasikvietė iš Kinijos. Ten ... Harbine yra tokia mokykla. Ji specializuojasi kinų virtuve Europai. Ten galima siųsti užklausą, todėl geriausi mokiniai iš anksto užsitikrina darbą užsienyje <...> (2011 08 29, Nr. E-2).

3.2.3.1 Kinų ir turkų „migracijos kelias“

Analizuojant kinų ir turkų individualius ir/ar kolektyvinius mobilumo veiksnius, būtina akcentuoti migracijos patirčių („migracijos kelio“) aspektą. Tyrimo rezultatai atskleidė „tiesioginės migracijos“ tendencijas, nes dauguma kinų ir turkų į Lietuvą atvyksta tiesiai iš Kinijos ar Turkijos. Vis dėlto, analizuojamos imigrantų grupės atskleidė turtingas imigracijos patirtis. Pavyzdžiui, tyrime

¹⁶⁸ Tikslių duomenų, kiek kinų imigrantų lieka Lietuvoje ir sugeba pereiti iš darbo imigranto į verslininko statusą, nėra. Tačiau tyrimas atskleidė, kad tokia tendencija egzistuoja.

dalyvavę respondentai teigė prieš atvykstant į Lietuvą gyvenę Rusijoje¹⁶⁹; kiti – Vokietijoje¹⁷⁰. Atsižvelgiant į ekspertų vertinimus, netiesioginė turkų imigracija į Lietuvą gali būti laikytina tendencija. Tyrimas atskleidė, kad turkai į Lietuvą atvyksta iš skirtingų ES valstybių narių (pavyzdžiui, Švedijos, Vokietijos, Olandijos, kt.). Ši tendencija iliustruojama statistinių duomenų analizėje (žr., 2.2 *Kinų ir turkų imigracijos Lietuvoje situacija*), kur pateikiami oficialūs ir neoficialūs turkų imigracijos srautų vertinimai¹⁷¹.

Kinai: <...> (Tie, kurie atvažiuoja iš ES šalių su leidimais gyventi, į statistiką neįeina). *Buvo tokių, bet jau užsidarė. Turėjo didelę parduotuvę ... drabužiai ir papuošalai iš Lenkijos. Nebendravo jokia kalba, net nežinau, kaip jie čia įsikūrė. Bet jie užsidarė, reiškia – nepavyko. Bet daugiausia atvyksta tiesiai iš Kinijos. Išskyrus vieną, kuris iš Rusijos atvažiavo, mokėsi ten ekonomikos ... labai turtinga šeima. Jis labai gerai kalba rusiškai, turi žmoną modelį. Ji pasaulyje trečia konkursuose buvo ... Rusijos pilietė. Jai jau 50 metų. Jie pusiau Maskvoje, pusiau Klaipėdoje gyvena <...> (2011 08 29, Nr. E-2).*

Turkai: < ... Iš pradžių atvažiavau į Rusiją, ten gyvenau tris metus. Susipažinau su savo žmona ... dabar mes išsiskyrę, penkis-šešis metus negyvenam kartu ... atvažiavau į Lietuvą gyventi toliau <...> (2011 07 14, Nr. R-3).

<...> (Iš kurių šalių atvažiuoja turkai?) *Apie 70 proc. atvažiuoja iš pietų Turkijos ... Antalijos, kur merginos važiuoja atostogauti, susipažįsta, todėl jie (turkai) atvyksta gyventi čia. 30 proc. iš Europos ... Vokietijos ir panašių šalių. Aš apie tuos, kurie čia susituokia <...> (2011 06 01, Nr. E-6).*

<...> (Iš kur turkai atvyksta?) *70 proc. iš Turkijos, kiti 30 proc. – iš kitur, nebūtinai iš ES <...> (2011 06 09, Nr. E-5).*

Kinų imigracijos patirčių analizė atskleidė makro lygmenyje vykstančius „netiesioginius“ kinų imigracijos procesus. Pavyzdžiui, 2009 m. dalis Lietuvoje gyvenančių kinų buvo atvykę iš Vengrijos. Pasak ekspertų, kinų imigracijos iš Vengrijos į Lietuvą procesus sąlygojo pasauliniai ekonominiai pokyčiai iš vienos pusės, ir Vengrijoje įsteigtų kompanijų ekonominė veikla (pavyzdžiui, naujų rinkų paieška) iš kitos pusės.

<...> *2008 m. padaugėjo kinų iš Vengrijos, kurie čia atvažiavo ir ieškojo vietų kinų drabužių parduotuvėms. Nuo 2008 m. vasaros ar rudens ... nes ten galbūt jau buvo prasidėjusi krizė, o pas mus dar ne, tad jie ieškojo čia rinkų ... Atvažiavo tikrai nemažai, atidarė parduotuves ne tik Vilniuje, bet ir Utenoje, Panevėžyje, Šiauliuose ... praktiškai visuose miestuose. Visur ieškojo ... atvežė pigias prekes, labai pigius drabužius, labai daug visko <...> (2011 08 28, Nr. E-1).*

¹⁶⁹ Pasak tyrimo dalyvavusių ekspertų, 2010 m. dalis kinų restoranuose dirbusių kinų į Lietuvą atvyko iš Rusijos. Atsižvelgiant į šio tyrimo duomenis galima daryti prielaidą, kad šie restoranai priklausė ne Kinijos, bet Lietuvos piliečiams (tokiu atveju kinų darbo imigracijos procesai nevyko kinų verslumo Lietuvoje kontekste).

¹⁷⁰ Atsižvelgiant į kinų ir turkų migracijos tendencijas, neabejotinai galima teigti, kad tiek turkai, tiek kinai į Lietuvą gali atvykti ne iš savo kilmės šalių (kinai – iš Rusijos, turkai – iš ES valstybių narių).

¹⁷¹ Atsižvelgiant į šiuos faktus, statistiniai duomenys turėtų būti analizuojami su išlygomis, kadangi kokybiniai tyrimų metodai leidžia atskleisti platesnę imigracijos perspektyvą.

Be to, tyrimo rezultatai rodo, kad „netiesioginės imigracijos“ patirtys gali turėti įtakos integracijos procesams tikslo šalyje. Pavyzdžiui, kai kuriais atvejais ne iš savo kilmės šalies (Turkijos) atvykę turkai gali turėti „pranašumą“ kuriant verslą ar dalyvaujant visuomenės gyvenime. Tai rodo, kad gyvenimo patirtis kitose ES valstybėse narėse imigrantams suteikia papildomus socialinius išteklius (pavyzdžiui, verslumo įgūdžius, anglų kalbos žinias, įstatymų supratimą, kt.), kurie sėkmingai panaudojami imigracijos tikslo šalyje.

<...> Mustafa, Lietuvoje prekiaujantis lavašais, atvyko iš Vokietijos. Kiti atvyko iš Švedijos. Iš Turkijos atvykę žmonės turi adaptacijos problemų, nes čia mažai turkų, todėl jiems sunkiau ... dėl ekonominių ir socializacijos priežasčių. Todėl kartais čia pabūna metus ir grįžta. Žinau tokį atvejį, kai žmogus kelis metus Lietuvoje turėjo verslą, tačiau nusprendė grįžti. Tie, kurie atvyksta iš ES šalių, yra pripratę prie tokių sąlygų ir jiems ne taip sunku. Vokietijoje taip pat yra ekonominių problemų, todėl turkai grįžta į Turkiją. Ką daro Mustafa, ... jis tikriausiai daro geriau nei lietuviai ir labiau atitinka turkų poreikius, todėl turkai verslininkai perka iš jo <...> (2011 05 16, Nr. E-1).

3.2.3.2 Migracijos motyvai ir migracijos tinklo formavimas(is)

Aukščiau aptartos kinų ir turkų imigracijos patirtys ir ekonominės veiklos ypatumai liudija apie analizuojamų imigrantų grupių *imigracijos potencialą* iš vienos pusės, ir *migracijos tinklo formavimą(si)* iš kitos pusės. Jei šeiminės turkų aplinkybės nebūtinai sąlygoja migracijos tinklo plėtojimą, kinų ir turkų verslo bei giminytės ryšiais ir darbo santykiais grįstas migracijos tinklas turi potencialą plėstis savaime ir, tuo pačiu, migracijos procesui suteikti save generuojančio proceso savybių.

Priešingai kinų imigracijos pradžiai, šiuo metu vyraujančių kinų migracijos motyvų analizė atskleidė, kad nepaisant atvykimo pagrindo (teisinio statuso Lietuvoje), kuris galėtų būti laikomas „tikruoju“ imigracijos motyvu (kinų studentų imigracijos atveju) ar „startine pozicija“ siekiant pagerinti savo (šeimos) ekonominę situaciją ir vėliau sukurti verslą (kinų verslininkų ir darbo imigrantų imigracijos atveju), galutinis imigrantų tikslas yra verslo steigimas. Net ir šeimos

susijungimo atveju (kai kinai atsiveža savo šeimos narius) dažniausiai abu sutuoktiniai dirba restorane plėtodami šeimos verslą¹⁷².

Apibendrinant individualias ir kolektyvines imigracijos patirtis ir aplinką, kurioje buvo priimtas sprendimas migruoti, tikslinga atskirti teisinį kinų ir turkų atvykimo pagrindą ir migracijos motyvus. Jei po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo (1991–1996 m.) kinų ir turkų imigracijos *pradžia* buvo labiau sąlygota struktūrinių veiksnių, o *kilmė* – *mikro* ir *mezo* veiksnių sąveikos, vėliau (po 2000 m.) prasidėjusią teisėtos veiklos ir darbo imigraciją galima laikyti kinų ir turkų imigracijos *tęstinumu*, kurį sąlygojo „pirmųjų“ į Lietuvą atvykusių imigrantų sukurtas *migracijos tinklas*¹⁷³.

Priešingai studentų imigracijai, teisėtos veiklos, darbo ir šeimos susijungimo imigracija pasižymėjo įvairove, tačiau, kaip atskleidė tyrimo rezultatai, struktūriniai veiksniai didelės įtakos individualiems mobilumo veiksniams neturėjo. Jei daugumos kinų ir dalies turkų¹⁷⁴ migracijos motyvai yra sąlygojami etninės giminystės ryšių, šeimos susijungimo pagrindu atvykstančių turkų – šeiminių ryšių ir ekonomiais veiksniais paremto apsisprendimo dėl nuolatinės gyvenamosios vietos tarp Lietuvos ir Turkijos. Nors kinų ir turkų ekonominės veiklos sritys Lietuvoje liudija apie ekonominę imigracijos aspektą, tyrimas parodė, kad galutinis sprendimas migruoti yra sąlygojamas migracijos tinkle įsitvirtinusių ir naujai besiformuojančių skirtingo pobūdžio ryšių.

¹⁷² Šeimos susijungimo pagrindais atvykstančių turkų atveju verslo kūrimas tampa viena iš (šeimos) išgyvenimo strategijų. Kaip teigia respondentai, turkai yra verslus žmonės, todėl dažniausiai stengiasi kurti verslus, o ne dirbti „kitiems“.

¹⁷³ *Migracijos tinklas*, apimantis skirtingo pobūdžio socialinius ir ekonominius ryšius tarp Lietuvoje gyvenančių kinų/turkų, ambasadų, migrantų organizacijų, universitetų ir potencialių imigrantų kilmės šalyse (Kinijoje ir Turkijoje).

¹⁷⁴ Į Lietuvą atvykstančių ne šeimos susijungimo pagrindu.

3.2.4 Kinų ir turkų ekonominės veiklos trajektorijos socialinių bei ekonominių ryšių perspektyvoje

Tyrimas atskleidė skirtingus kinų ir turkų imigracijos motyvus, patirtis ir, tuo pačiu, organišką migracijos tinklo formavimo(si) procesą. Siekiant atskleisti migracijos tinklo *turinį*, akcentuojamos (1) *socialinės ir demografinės respondentų charakteristikos*¹⁷⁵ (amžius, šeiminė padėtis ir išsilavinimas), (2) *kinų ir turkų ekonominės veiklos ypatumai*¹⁷⁶ (šėimos ir individualus verslas, verslo ir darbo santykiai) ir (3) *socialinių, ekonominių bei institucinių ryšių formavimas(is)* (savitarpio pagalba ir neformali integracijos infrastruktūrą). Galiausiai, kinų ir turkų *migracijos tinklas* aptariamas bendrame migracijos motyvų, ekonominės veiklos, socialinių ir ekonominių ryšių kontekste. Papildomai analizuojami šie kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) aspektai: (4) *vaikų švietimas*; (5) *migrantų organizacijos*; (6) *struktūriniai kinų ir turkų imigracijos veiksniai* (kinų ir turkų nuostatos dėl Lietuvoje įgyvendinamos imigracijos politikos ir visuomenės požiūrio į imigrantus); (7) *imigracijos ir nuolatinio gyvenimo Lietuvoje potencialas*.

3.2.4.1 Kinų ir turkų ekonominės veiklos ypatumai: šėimos verslas

Iš vienos pusės, *respondentų socialinės ir demografinės charakteristikos* atskleidė šėiminį ir teisinį imigrantų statusą (žr. 39 priedą); iš kitos pusės, tyrimo

¹⁷⁵ Nors kokybiniuose tyrimuose (lyginant su kiekybiniais) respondentų charakteristikos nėra itin svarbios, jos leidžia palyginti skirtingų imigracijos kontekstų įtaką integracijos patirtims (žr. 39 priedą).

¹⁷⁶ Kinų ir turkų imigrantų ekonominės veiklos sferos atskleistos žvalgomajame tyrime. Išskyrus darbo imigraciją (kuri dėl pasaulinių ekonominių pokyčių sumažėjo), pagrindinės tendencijos išliko nepakitusios. Dauguma kinų dirba restoranų versle, mažesnė dalis prekiauja Gariūnų turguje. Maža dalis kinų turi parduotuves (pavyzdžiui, drabužių ir prieskonių). Vienas kinas yra atidaręs kalbų vertimo biurą. Turkų ekonominės veiklos spektras (lyginant su kinais) yra platesnis. Dauguma turkų dirba greito maisto kavinių (*kebabinių*) versle. Kiti turkai (itin maža dalis) prekiauja vaisiais, daržovėmis ir tekstile; kiti yra įsteigę turizmo agentūrą ar kalbų vertimo biurą (informacija surinkta ir apibendrinta bendraujant su respondentais (kinų ir turkų imigrantais) ir pagrindines analizuojamų imigrantų grupių ekonominės veiklos sritis išmanančiais ekspertais).

rezultatai parodė, kad kinų ir turkų migracijos motyvai (o kartu ir šeiminių statusas) sąlygoja skirtingus imigrantų *ekonominės veiklos* scenarijus, todėl siekiant atskleisti analizuojamų imigrantų grupių migracijos tinklo turinį, tikslinga giliau pažvelgti į kinų ir turkų verslumo Lietuvoje ypatumus, susijusius su darbo imigracija ir neformalia migrantų integracijos infrastruktūra.

Kinų ir turkų ekonominės veiklos ypatumų analizė atskleidė kelias tendencijas. Pirmoji tendencija – *šimos verslas*, kuris yra labiau paplitęs kinų (lyginant su turkais) imigrantų tarpe (ši tendencija yra sąlygojama skirtingų migracijos motyvų). Analizuojant turkų imigrantų šeimos verslo modelius galima teigti, kad tokio pobūdžio verslumas yra labiau išimtis nei tendencija. Tyrime atskleistas vienas šeimos verslo (kuriame dalyvauja abu sutuoktiniai – Turkijos ir Lietuvos piliečiai) atvejis¹⁷⁷.

<...> (Kaip leidžiate laisvalaikį?) *J: Dabar su laisvalaikiu labai sudėtinga, nes arba vienas turi būti darbe, arba kitas. Jeigu jam (sutuoktiniui, Turkijos piliečiui) išėginė, privalau darbe būti iki vakaro, nes vienos firmos palikti negalima.*

M: Nelabai gera vieta, daug problemų. Jeigu abiem išėginė, tai vakare atvažiuosim – kavinės nerasim.

J: Problematiška ... dėl muštynių ...

A: Naktį visą laiką ... savaitgaliais muštynės, policija, ramia galva negali miegoti. Mes gyvenam ne šalia J: Dabar mūsų problema – viza. Jeigu mano vyras gaus vizą – galvosim centre dar vieną kavinę atidaryti <...> (2011 08 18, Nr. R-14)¹⁷⁸.

Mažas (lyginant su kinų atveju) šeimos verslo kūrimo potencialas yra sąlygojamas Turkijos piliečių sutuoktinių įsidarbinimo galimybių. Tyrimas parodė, kad į Lietuvą atvykstančių turkų imigrantų sutuoktiniai dažniausiai turi darbą Lietuvoje (tai yra viena iš priežasčių, kodėl sutuoktiniai pasirenka Lietuvą kaip nuolatinio gyvenimo vietą), todėl turkai (į Lietuvą atvykstantys šeimos susijungimo pagrindu) dažniausiai kuria smulkius verslus, be didelių investicijų. Stambaus verslo įkūrimo pavyzdžių tyrime atskleista vos keletas. Pasak tyrime dalyvavusių ekspertų, Lietuvoje gyvenančių turkų verslumas turėtų būti

¹⁷⁷ Pastebėtina, kad šis atvejis turkų šeimos imigracijos į Lietuvą kontekste gali būti laikomas specifiniu dėl migracijos motyvų: nuolatinės gyvenamosios vietos pasirinkimas buvo sąlygojamas ne įsidarbinimo aplinkybių ir ekonominės šeimos situacijos, o šeiminių statuso (turko sutuoktinė Lietuvoje gyveno su dukra iš pirmosios santuokos, todėl tai buvo priežastis Lietuvą pasirinkti kaip imigracijos tikslo šalį).

¹⁷⁸ Sutuoktiniai (J. – Lietuvos pilietė, M. – Turkijos pilietis).

traktuojamas kaip bandymas išgyventi, o ne kaip ilgalaikė vizija paremto verslo kūrimas.

<...> (O jūs palaikot ryšius su turkais? Nes yra studentai, verslininkai ir organizacijų darbuotojai?) Galima ir taip vadinti. Mes irgi norim iš Turkijos pritraukti rimtų verslininkų, bet kiek išeina, tokių stipresnių, kaip Ibrahimas (Ibrahim pasažas Vilniuje) yra vienas ar du. Dar vienas su džinsais dirba, kitas – su daržovėmis ... čia kurie rimčiau užsiima. Kiti taip pat, bet kiekvienas turi savo vietą ... Dauguma žmonių susipažino su merginomis Turkijoje, atvažiavo čia ... daug tokių yra. Kalbos nemoka, pinigų neturi. Jeigu ta moteris turi, atidaro kioską ar dar kažką. Tokių daug yra, kuriuos jūs smulkiuoju verslu vadinat. Čia ne verslas ... čia, kad kaip nors išgyventi. Atvažiavo žmogus, kalbos nemoka – nepriims niekas į darbą ... ką daryti? Gyvent kažkaip reikia. Moteris negalės visą laiką savo vyro žiūrėti <...> (2011 05 26, Nr. E-4).

Priešingai turkų atvejui, Lietuvoje gyvenančių kinų imigrantų verslumo procesai turi stiprų šeimos verslo steigimo potencialą, kurį iliustruoja tiek tyrime dalyvavę kinų respondentai ir ekspertai, tiek statistikoje vyraujantys atvykimo pagrindai.

<...> Aš turiu restoraną. Mano žmona taip pat ten dirba. Ji padeda virtuvėje, užsako prekes. Vaikas eina į darželį <...> (2011 08 29, Nr. R-9);

<...> Kartu su žmona ... mes atidarėme kinų restoraną <...> (2011 05 22/2011 05 23, Nr. R-4);

<...> Mes su žmona turime šeimos verslą. Restoranų verslas. Dukra eina į mokyklą <...> (2011 05 25, Nr. R-5).

<...> Pas mus dirba kinai ir lietuviai ... Aš, mano žmona ir virėjas – kinai, o padavėjos ir buhalterė – lietuvės <...> (2011 08 29, Nr. R-9).

<...> L...(kinas) turi tris restoranus, todėl visą dieną su mašina važinėja. Ir su tuo vaiku buvo ... jinai labai ilgai su juo gulėjo ligoninėje, o tuo metu atvažiavo virėjai iš Kinijos. O jos vyras visiškai nekalba nei rusiškai, nei lietuviškai, jis pats virėju ten dirba <...> (2011 08 29, Nr. E-2).

<...> Nu pas mus buvo Akropolyje virėjas, kurio žmona lietuvė. Jis čia su ja susipažino, jam apie 50 metų. Jis buvo vyriausias virėjas Akropolyje. Jam žmona pasakė, kad reikia savo restoraną atidarinėti, todėl paėmė paskolą savo vardu, nes ji lietuvė, todėl jai lengviau. O jis padarė viską, ką sakė žmona ... jis pasitiki žmona. Jie atsidarė restoraną centre ir neblogai ... jis dirba virėju, bet jo padėjėjai yra lietuviai <...> (2011 08 29, Nr. E-2).

Apibendrinant kinų ir turkų šeimos verslo ypatumus pastebėtina, kad nors kinų (lyginant su turkais) šeimos verslo kūrimo tendencijos yra didesnės, kinams ir turkams išlaikyti savo verslus yra vienodai sunkų. Tyrime dalyvavusių respondentų teigimu, verslą sunku išlaikyti dėl šiuo metu vyraujančių ekonominių sąlygų, teisinių mechanizmų užsieniečiams (ne ES piliečiams) kurti verslus Lietuvoje ir neapibrėžto (trumpalaikio) teisinio statuso, kuris neleidžia imigrantams investuoti ir plėtoti verslą. Pastarasis argumentas yra itin svarbus šeimos susijungimo atveju, kai dėl leidimo laikinai gyventi šalyje (ar trumpalaikės vizos) kinų ir turkų imigrantai (ir jų šeimos nariai) nenori (ar negali) rizikuoti plėsti verslą.

<...> J: Jeigu pradės mokesčiai dar labiau spausti, tada teks išvažiuoti. Jeigu vyrui neduos vizos, vis tiek teks išvažiuoti. Jeigu neduos leidimo Lietuvoje gyventi, vis tiek bėgsiu vyrui iš paskos <...>

<...> J: Valstybei nerūpi, kad kuriamos darbo vietos ... nerūpi ne tik, kad mes liksim be pajamų, bet kad ir samdomi darbuotojai taip pat liks be darbo. Pas mus šeši darbuotojai ... visi Lietuviai ...> <... Jie nori deportuoti, nuteisti ... dar kažką. Keista, kad iš pradžių leidžia atsidaryti kavinę, o paskui jau nebe. Jeigu jūs nenorit leisti kažką daryti, tai kam leidžiat atsidaryti ... kodėl po to taip greitai nieko nebeleidžiate? ... turi išvažiuoti ... nelogiška <...> (18.08.2011, Nr. R-14).

Nepaisant aukščiau aptartų bendrų probleminių verslo steigimo ir išlaikymo aspektų, Lietuvoje gyvenančių kinų ir turkų verslininkų situacija skiriasi, nes verslo pobūdis (šeimos ar ne šeimos verslas) sąlygoja skirtingą analizuojamų imigrantų grupių ekonominę situaciją ir, kartu, nuolatinio gyvenimo Lietuvoje potencialą. Jei kinai (vystydami šeimos verslą) žmogiškuosius ir finansinius resursus koncentruoja į vieną restoraną (ar jų tinklą), turkų šeimos verslas gali būti iliustruojamais visą parą dirbančiais kioskais ar greito maisto kavinėmis. Svarbu pabrėžti tai, kad (priešingai kinams) dauguma turkų verslą kuria individualiai (sutuoktiniai versle, bent tiesiogiai, nedalyvauja), todėl šeimos pajamos skirtinguose ekonominės veiklos sektoriuose pasiskirsto sąlyginai tolygiai. Taigi, nesėkmės atveju (praradus darbą ar žlugus verslui) vienas iš sutuoktinių pajamų nepraranda. Kinų verslo nesėkmės atveju pajamas praranda visa šeima, todėl po nesėkmingo verslo steigimo kinai dažnai išvyksta iš Lietuvos.

<...> Dažniausiai bendrauju su kinais, bet taip pat pažįstu ir lietuvių ... ne restoranų savininkus, bet žmones, kurie gyvena čia ... netoliese. Kitų nepažįstu ... Lietuvoje 90 proc. kinų yra kinų restoranų savininkai. Mano vyro mokytojas šiuo metu Kaune dirba virėju pas kitus žmones. Jo žmona lietuvė. Jis ... nors ir atvyko anksčiau, restorano taip ir neatidarė ... Todėl, kad jis panašus į lietuvius tu, kad turėdamas pinigų juos iš karto leidžia, ne taip kaip kinai. Kinai uždirba pinigus, iš karto deda į banką, taupo. Restoranas reikalauja labai daug pastangų, darbo ... neapsaugotas esi ir nuo bankroto <...> (2011 07 15, Nr. R-3).

Analizuojant kinų šeimos verslo ypatumus svarbu pabrėžti, kad kinų verslininkai yra įsteigę kinų restoranus¹⁷⁹, kuriuose dažnai savininkai užima virėjo pareigas, o sutuoktiniai padeda užsakinėti prekes ir spręsti kitus smulkius klausimus. Tačiau šeimos versle teisinis imigrantų statusas ir užimamos pozicijos skiriasi. Tyrimas atskleidė, kad siekiant atitikti formalius imigracijos įstatymų reikalavimus (pavyzdžiui, leidimo gyventi išdavimas šeimos susijungimo

¹⁷⁹ Pasak respondentų, apie 90 proc. kinų turi restoranus.

pagrindu), kinų imigrantai naudoja skirtingas strategijas (pavyzdžiui, įmonės perrašymas sutuoktiniui¹⁸⁰).

3.2.4.2 Kinų ir turkų verslas Lietuvoje: etninė giminystė, verslo partnerystė ir darbo santykiai

Lygiagrečiai kinų ir turkų šeimos verslui, vyrauja kitokio pobūdžio verslumo modeliai, sąlygojami *darbo santykių, verslo partnerystės ir etninės giminystės ryšių*, kurie, kaip atskleidė tyrimas, yra susiję su migracijos motyvais (įskaitant „pirminę“ aplinką, į kurią atvyksta imigrantai) ir geografiniu aspektu (miestu, kuriame imigrantai gyvena).

Kinų atvejais

Analizuojant *kinų situaciją*, tikslinga pabrėžti skirtingo pobūdžio imigracijos motyvus, sąlygojančius *migracijos tinklo* kūrimo(si) procesus. Tyrimas atskleidė šias kinų imigracijos ir ekonominės veiklos sąsajas: (1) kinų imigrantai atvyksta į Lietuvą steigti verslą; (2) pas Lietuvoje gyvenančius kinų verslininkus atvyksta šeimos nariai (sutuoktiniai), kurie dažniausiai dirba tame pačiame versle; (3) pas Lietuvoje gyvenančius kinų verslininkus (ar į šeimos verslus) atvyksta darbo imigrantai, kurie, po kelių gyvenimo ir darbo Lietuvoje metų, bando steigti savo verslus (dažnai, su buvusių ar vis dar esamų darbdavių pagalba). Visais trim atvejais, kinai į Lietuvą dažniausiai atvyksta pakviesti čia gyvenančių tautiečių.

<...> Kinus čia pakviečia dirbti. Kai kurie po kurio laiko kuria verslą. Tie, kas atvažiavo prieš septynis metus, padirbo penkis metus ir atsidarė savo restoranus. Yra ir tokių, kurie padirba virėjais, išvažiuoja ... vėl grįžta. Yra A... (kinų retoranas). Ten dirba labai geras kinas, jis jau senas, 70 metų jam ... labai geras virėjas, jis dirba nuo 1991 gal. Tą restoraną, kuriame jis dirba, atidarė lietuvis, paskui pardavė lietuvei, piktai savininkei. Bet L... (kinas) sakė, kad jis pagal savo amžių per daug dirba, jį išnaudoja. Būna ir tokių atvejų. Kai bendravau su lietuviu, kuris atvežė iš viešbučio tą virėją ... tai jis sako, kad jūs su juo nesusikalbėsit, kalbėkit su manim. Sako, jūs norit patikrinti, kaip jis gyvena, kokiom sąlygom dirba? Nes būna, kad jeigu iš darbo inspekcijos ateina, tai nepasako, kad iš ten <...> (2011 08 29, Nr. E-2).

¹⁸⁰ Dėl etinių aspektų šios strategijos tyrime neatskleidžiamos.

<...> *Nesuprasi, nes atvažiuoja ir išvažiuoja (kinai). Tarkim, aš buvau prieš metus pas L... (kinas), ten dirbo keturi virėjai. Dabar jau apie dešimt žmonių dirba, viename restorane. Pamainom, vieni dirba ryte, kiti vakare. Restoranas atsidaro dešimtą, o užsidaro dvyliktą nakties. Pas L... visi virėjai yra taip pat kinai. Bet kituose restoranuose yra lietuviai. O pas ją dirba koks nors brolio dėdės sūnus, to sūnaus pusbrolis ... visa giminė. Pas ją – taip. Pas kitus kinus nėra prisirišimo prie giminystės ryšių. Pavyzdžiui, kitas kinų verslininkas pirmą virėją rado Lietuvoje. Virėjas kinas, bet iš kito restorano, Vilniuje ar Kaune. Paskui pamatė, kad didėja klientų skaičius, todėl užsakė ... nu ... užsakė irgi nepasakysi <...> (2011 08 29, Nr. E-2).*

Pastebėtina, kad šie scenarijai yra vienas su kitu susiję ne tik dėl šeiminių, darbo santykiais ir etnine giminyste grįstų ryšių, bet ir dėl to, kad kinų verslumo Lietuvoje spektras yra siauras, apimantis vieną ar kelis kinų restoranus, drabužių parduotuve ar prekybą turguje.

<...> *(Kokios pagrindinės kinų ekonominės veiklos sritys?) Restoranai, viena veikianti kiniškų prekių parduotuvė. Buvo prie Kalvarijų turgaus kinų maisto parduotuvė, bet jau nebėra, išvažiavo tie žmonės. Yra priešais Vilniaus centrinę universalinę parduotuvę, vienam labai turtingam kinui priklausantis restoranas ir prie jo kiniškų prekių parduotuvė ... buvo užieigėlė Gariūnuose. Tas pats kinas, pas kurį dirbau, tik atvažiavęs į Lietuvą turėjo didelį didmeninės prekybos centrą, bandė užkariauti Gariūnus, bet kadangi yra konkurencija ... savi žmonės kontroliuoja, tai nepavyko...> <... Yra samdomi darbuotojai, dirba kinų restoranuose. Parduotuvės, kiek aš susidūriau, šeimos verslas. Bet apskritai kinai linkę į šeimos verslą <...> (2011 08 28, Nr. E-1).*

Analizuojant kinų verslumo ypatumus, svarbu akcentuoti geografinį kinų imigracijos aspektą, nes dauguma Klaipėdoje gyvenančių kinų (lyginant su Vilniumi) yra sukūrę platesnio pobūdžio socialinių ryšių ratą (kinų imigrantų grupėje), apimančią tiek etninės giminystės ir verslo ryšius, tiek darbo santykius. Šis (vidinės ir tarptautinės) *migracijos tinklas* gali būti paaiškinamas kinų migracijos motyvais: dauguma Klaipėdoje gyvenančių kinų atvyko mokytis rusų kalbą į VPU, todėl galima teigti, kad *tarptautinės* migracijos motyvai, lėmę turkų studentų imigracijos į Lietuvą (Vilnių) procesus, sąlygojo *vidinės kinų migracijos* (iš Vilniaus į Klaipėdą) tendencijas, o tai, savo ruožtu, įtakojo kinų verslumo ypatumus didžiuosiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje ir Klaipėdoje).

<...> *Klaipėda – atskiras miestas. Palyginti su kitais miestais, čia labai skiriasi ir kinų gyvenimas <...> (2011 08 29, Nr. E-2).*

<...> *(Kuo kinai Klaipėdoje užsiima be kinų restoranų?) Ne tik restoranai. Tarkim mano pažystamas T ... (kinas). Jis turi įmonę. Didmeninė prekyba durimis, santechnika ... toksai labai kietas vyrukas ...> ...< toks verslas ... jis teikia duris ir santechniką Lietuvos verslininkams. Labai didelė įmonė <...> (2011 08 29, Nr. E-2).*

Tyrimas atskleidė, kad Vilniuje gyvenantys kinai (lyginant su Klaipėda) pasižymi didesne imigracijos patirčių įvairove: skirtingais migracijos motyvais, socialinėmis ir demografinėmis charakteristikomis bei Lietuvoje pragyventu

laikotarpiu. Tyrimo duomenimis, ši įvairovė sąlygoja silpnesnių socialinių ryšių egzistavimą. Be to, geografinis aspektas (t.y. didesnis miestas ir mažesnė kinų koncentracija) ir kitos aplinkybės (pavyzdžiui, užimtumas) nesukuria pagrindo stipriems socialiniams ryšiams (imigrantų grupėje) formuotis.

Tyrimo rezultatai taip pat parodė, kad lygiagrečiai geografiniam aspektui ir kinų imigrantų socialinių bei demografinių charakteristikų įvairovei, ilgos darbo valandos ir verslo pobūdis yra vienas iš pagrindinių veiksnių, neleidžiančių kinams užmegzti platesnio pobūdžio kontaktų su kitais Lietuvoje gyvenančiais kinais ir daugumos visuomene. Dauguma respondentų (įskaitant ekspertus) teigė, kad dėl per didelio užimtumo kinai neranda laiko laisvalaikiui ir dalyvavimui bendruose renginiuose, kuriuos organizuoja Kinijos ambasada Lietuvoje.

<...> Anksčiau laisvo laiko būdavo labai mažai. Kol vaikas nebuvo gimęs, turėjau labai mažai laisvų dienų. Dirbdavau nuo pirmadienio iki sekmadienio. Norint pailsėti, reikia atlyginimą žmogui mokėti, o tai kainuoja. Dabar, gimus vaikui, vis tiek nespėčiau dirbti ir, kartu, auginti vaiką, todėl ilsiuosi. Savaitgaliais tekdavo dirbti ir vyrui, ir man ... dvigubai, nes indų plovėjai ir padavėjai ilsisi. Kai nebuvo vaiko, reikėdavo vienam žmogui dirbti už du <...> (2011 07 15, Nr. R-3).

Diskutuojant apie Lietuvoje gyvenančių kinų verslumą, tikslinga akcentuoti kinų darbo imigracijos procesus. Šiuo metu darbo imigracijos (iš Kinijos) tendencijos yra vos pastebimos, tačiau susijusios su kinų verslo steigimu Lietuvoje. Kaip atskleidė tyrimo rezultatai, dalis kinų į Lietuvą atvyksta kaip darbo imigrantai pas Lietuvoje verslą įsteigusius kinus. Šiuo atveju galima kalbėti ne tik apie imigracijos tikslo šalies pasirinkimą sąlygojantį *migracijos tinklą*, bet taip pat apie *neformalią integracijos infrastruktūrą tikslo šalyje*¹⁸¹. Ši infrastruktūra padeda įveikti skirtingo pobūdžio sunkumus (susirasti darbą ar būstą, įsteigti verslą ir kt.)

<...> (Ar yra tekę Lietuvoje padėti kinams?) Taip, dažnai padedu. Pavyzdžiui, vienas kinų virėjas dirbo, vėliau neteko darbo. Aš jam padėjau surasti kitą restoraną, kur jis būtų reikalingas. Padėjau kitam kinui draugui atsivežti žmoną į Lietuvą, nes pats turiu tokios patirties ... pats per tai esu perėjęs. Bendrauju su kinais draugais ... keičiamės informacija tarpusavyje ... kas lietuviams įdomu, koks maistas, koks skonis, kokius patiekalus reikėtų gaminti. Bet čia tik tarp draugų <...> (15.07.2011, Nr. R-2).

<...> Vakarų laivų gamykloj, kur dirbo apie 50 kinų ... dabar jau nėra ... Ten net dirbo žmogus, specialiai pasamdytas, tvarkyti dokumentus. Jis buvo Lietuvis, viską darė, ieškojo gyventi patalpų, darė viską už juos, kad jie tiesiog dirbtų. O tie, kurie turi savo restoranus, patys viską daro. Savininkai viską

¹⁸¹ Ši tendencija taip pat egzistuoja turkų atveju, kai turkai į Lietuvą atvyksta dirbti pas kitus, Lietuvoje verslą įsteigusius turkus.

daru už savo virėjus, nes tie kur atvažiuoja iš Kinijos, nekalba jokia kalba. Juos už rankos veda, viską verčia, padaro dokumentus, eina į savivaldybę registruotis <...> (2011 08 29, Nr. E-2).

Tyrimas taip pat atskleidė institucinius migracijos ir integracijos procesus skatinančius veiksniai. Šalia formalios (konsultaciniai centrai migrantams, kuriuose teikiamos nemokamos paslaugos) ir neformalios migrantų integracijos infrastruktūros, pastebėtinai Vakarų Europos šalyse paplitęs verslo modelis, susijęs su mokamomis konsultacijomis dėl teisinių migracijos proceso aspektų (santuokų su užsieniečiais ir įmonių steigimo, vizų ir leidimų gyventi išdavimo, kt.). Tokio pobūdžio verslas laikytinas svarbia migracijos proceso sudedamąja dalimi, kurią iliustruoja *institucinė migracijos teorija*. Ši tendencija leidžia kalbėti apie naujai besiplečiančią (su imigracijos procesais susijusią) verslo nišą. Nors tokio pobūdžio verslas tyrime atskleistas kinų imigracijos kontekste, atsižvelgiant į Lietuvoje vyraujančius imigracijos procesus galima daryti prielaidą, kad ši verslo niša veikia plačiau, apimdama ir kitas imigrantų grupes.

< ... Būna, kad į jo (kino virėjo) vietą atvažiuoja kitas kinas, arba tas, kuris įkūrė čia verslą, pats dirba virėju ir direktoriumi. D... (kinas) atveju, ji savininkė, o vyras virėjas. Jie darė teisinio statuso keitimą. Jiems, aišku, padėjo lietuviai. Ne draugai, bet žmonės, kurie iš to pelnosi. Viena iš veiklos sričių – konsultavimas, kai ima pinigų už tai, kad padeda įkurti įmonę ir konsultuoja tokiems (migracijos) klausimais. Bet tikrai ne visiems taip pasiseka. Būna ir tokių situacijų, kai tiesiog apgauna, parduoda įmonę su skolom ar kažkas panašaus. Žodžiu, yra privatūs asmenys, kurie tuo užsiima, padeda. Kai reikėjo D... padėti, aš rekomendavau savo pažįstamą teisininkę, bet yra tokių niuansų, kad pats neperėjęs to, bijai patart. Tai gavosi, kad nelabai galėjo padėti, bet atrado žmogų, kuris žinojo kaip padėti (2011 08 28, Nr. E-1).

Turkų atvejis

Analizuojant *turkų ekonominės veiklos ypatumus*, tikslinga pabrėžti esminį skirtumą kinų atveju – imigrantų pasiskirstymą didžiuosiuose Lietuvos miestuose. Jei absoliuti dauguma kinų gyvena Vilniuje ir Klaipėdoje, turkai yra linkę gyvenamąją vietą rinktis išimtinai Vilniuje. Atsižvelgiant į šias tendencijas, turkų verslumo ypatumai galėtų būti palyginami su Vilniuje gyvenančiais kinais, nes, kaip parodė statistinių duomenų analizė, 73 proc. visų Lietuvoje gyvenančių turkų koncentruojasi Vilniuje (lyginant su 58 proc. kinų).

Pereinant prie turkų verslumo procesų analizės, pastebėtini panašumai kinų atvejui:

1. Iš vienos pusės, tyrimas atskleidė, kad Vilniuje gyvenantys turkai (lyginant su kinais) yra sukūrę platesnio pobūdžio socialinius ryšius, sąlygojamus etninės giminystės, verslo partnerystės, darbo santykių, šeiminių aplinkybių¹⁸² ir religinių įsitikinimų. Iš kitos pusės, kinų ir turkų verslumo Lietuvoje analizė atskleidė vyraujančius verslo ryšius tarp verslininkų, migrantų organizacijų (turkų atveju, *Balturka* ir Lietuvos turkų verslininkų asociacija) ir potencialių darbuotojų ar verslo partnerių. Nors daugumą produkcijos savo restoranams ir kavinėms turkai ir kinai perka iš didžiųjų prekybos tinklų (Sanitex, Maxima, urmo bazės, kt.), specifinius produktus (kinai – prieskonius, turkai – *lavašus* ar turkišką duoną) perka iš kitų (turkų ar kinų) verslininkų.

Turkai: <...> Tiekiam prekes (lavašus, turkiškas duonas, kt.), nes dauguma perka. Pas mus kiekis neribotas, du kartus per savaitę vežam. Šiuo metu vairuotojas važiuoja per kebabines. Dabar išvykęs ... Kėdainiai, Panevėžys ... Skirtingi maršrutai, ne tik Vilniuje ir Kaune, bet taip pat Panevėžyje, Kėdainiuose, Tauragėje ... daug kur yra Už Kauno taip pat yra kepykla, bet aš jo (savininko, Turkijos piliečio) nepažįstu. Aš neturiu jo telefono, nebendrauju ir nepažįstu, nes Kaune neturiu pažįstamų. Kaunas yra jaunasis kaip namuose, o į Kauną patenku kaip į kitą planetą <...> (2011 07 14, Nr. R-3).

<...> Pagrindinis verslas buvo tekstilė, bet pastaruoju metu pradeda vežti maistą iš Vokietijos ir Švedijos, o čia parduoda. Iš Turkijos mažai veža, nes brangu. Čia tiek daug turkų nėra, dėl to daugiau iš Vokietijos ir Švedijos veža. O tekstilę ... taip, iš Turkijos, kadangi savo fabriką turi <...> (2011 05 26/2011 08 18, Nr. R-1).

Kinai: <...> Produktus perkame iš kinų kompanijos, kuri Lietuvoje veikia. Pusiau kinų, pusiau lietuvių įmonė. Jos savininkai – kinas ir lietuvis. Jie turi „Kinų rožės“ restoranus. Prieš tai įmonė priklausė tokiai ... kuri išvyko į Kiniją, nes turėjo didelių finansinių problemų, o įmonę perdavė „Kinų rožės“ savininkams. Dabar produktus pardavinėja brangiau <...> (2011 07 15, Nr. R-2).

2. Kitas panašumas labiau susijęs su struktūriniais imigracijos veiksniais. Dauguma turkų ir kinų užsiima smulkiuoju verslu, tačiau tyrimas atskleidė platesnį turkų ir kinų verslumo kontekstą, kuris (priešingai Vakarų Europos valstybių pavyzdžiams) peržengia „etninės ekonomikos“ ar etninės giminystės ribas¹⁸³ dėl tos priežasties, kad Lietuvoje verslą įsteigusią turkų ir kinų¹⁸⁴ įmonėse (restoranuose, parduotuvėse, kioskuose) dažniausiai dirba Lietuvos piliečiai. Tai

¹⁸² Dažnai mišrios šeimos bendrauja dėl vienodų imigracijos patirčių gyvenimiškos patirties.

¹⁸³ Kai restoranuose ir parduotuvėse dažniausiai dirba kinai ar turkai.

¹⁸⁴ Kinų restoranuose virėjais dažniausiai įdarbinami kinai. Kitas pareigas užima Lietuvos piliečiai.

galima paaiškinti dvejopai: griežtos darbo imigracijos politikos¹⁸⁵ Lietuvoje įgyvendinimu iš vienos pusės, ir kalbos barjero bei teisinių žinių trūkumo (t.y. rizikos steigiant įmones) iš kitos pusės.

Turkai: <...> Šiuo metu dirba keturi darbuotojai ... pas mane visi darbuotojai lietuviai ... Linija automatiška, todėl žmonių mums nereikia, tik iš aparato paimti ir nunešti. Anksčiau pas mane būdavo daugiau darbuotojų, kai rankiniu būdu gamindavome ... buvo apie dešimt žmonių, o pagamindavom vieną šimtą. Dalyvaudavome Europos dienose, laikraščiai rašė apie mus: turkai vilioja savo kvapais, prieskoniais ir muzika. Ir dabar dalyvaujam. Kai eidavo delegacija, pastoviai pas mus sustodavo. Brazauskui labai patikdavo kebabai. Sakė, išmokykit mūsų žmones taip skaniai kepti <...> (2011 07 14, Nr. R-3).

Kinai: <...> Reikėjo savimi pasikliauti ir daug dirbti, bet ir lietuviai darbuotojai padėjo. Jie atidarė restoraną ... vis tiek reikia remtis lietuviais, nes jie geriau išmano visas taisykles. Kaip gaminti - mes žinome, o kaip tvarkyti reikalus administracinius – ne. Kai ateina higienos inspekcija, pasako, kokie reikalavimai, iš pradžių neaišku, paskui ilgainiui supranti, kad reikia tų reikalavimų laikytis ir išmoksti, kaip tą verslą vystyti <...> (2011 07 15, Nr. R-2).

3. Atskleidžiant vyraujančius kinų ir turkų ekonominės veiklos panašumus, taip pat pastebėtinas skirtingo pobūdžio ryšių sąlygojamas imigracijos procesas, aptartas analizuojant individualius ir kolektyvinius mobilumo veiksnius. Pastebėtina tai, kad turkų atveju etninės giminystės ryšiai daro įtaką ne tik migracijos motyvams (ir, kartu, tikslo šalies pasirinkimui) bet ir ekonominės veiklos ypatumams tikslo šalyje (pvz., sąlygoja sprendimą neišvykti iš šalies¹⁸⁶).

<...> Kai atvykau į Lietuvą pamačiau, kad yra niša maisto versle, todėl pabandžiau. Bet vėliau supratau, kad padariau daug klaidų, nes pirmiausia reikėjo išmolti vietos kalbą. Nepasisėkė, nes nesupratau vietinės kalbos, todėl po metų darbo savo kavinėje turėjau užsidaryti. Verslą perdaviau žmogui, kuris tai išmano geriau negu aš ... Pardaviau kitam turkui ... jis jau buvo šiame versle Lietuvoje. Jis tęsė, tačiau vėliau taip pat pardavė ... lietuviui. Vėliau ieškojau paprasto darbo. Sutikau Ibrahim¹⁸⁷, šio pastato savininką. Jis pakvietė mane dirbti užuolaidų sektoriuje. Pradėjau su juo dirbti ir jau dirbu keturis metus <...> (2011 06 09, Nr. R-4).

<...> Aš šiaip jau buvau susiruošęs grįžti į Turkiją, bet pažįstamas pasiūlė dirbti su juo, todėl likau. Ne pinigai buvo priežastis. Mes seni pažįstami, geri santykiai tarp mūsų. Tai lėmė, kodėl aš likau. Pažiūrėsim, kaip eisis verslas. Jeigu bus geriau, žinoma, kad liksiu. O jeigu ne, tada atgal į Turkiją ... ten bandysiu <...> (2011 08 22, Nr. R-16)

Lygiagrečiai aptartiems kinų ir turkų ekonominės veiklos panašumams, atskleisti esminiai skirtumai. Etnine giminyste, darbo santykiais ir verslo partneryste grįsti ryšiai leidžia kalbėti apie platesnio pobūdžio turkų (lyginant su kinais) *migracijos tinklą* ir, kartu, *neformalią integracijos infrastruktūrą*, padedančią imigrantams įveikti kasdienius sunkumus. Analizuojant skirtingo pobūdžio ryšius pastebėtina tendencija, kad turkai yra sukūrę ryšius, kurie galėtų

¹⁸⁵ Užsieniečių (ne ES šalių piliečių) įdarbinimo procesas yra ilgas ir sudėtingas.

¹⁸⁶ Galima daryti prielaidą, kad kinų atveju taip pat.

¹⁸⁷ Vienas didžiausių turkų verslininkų Lietuvoje: <http://www.ibrahim.lt/>

būti traktuojami skirtingai. Iš vienos pusės, vyrauja ekonominio pobūdžio ryšiai tarp turkų verslininkų Lietuvoje ir potencialių imigrantų ar verslo partnerių Turkijoje. Iš kitos pusės, tyrimas atskleidė platesnius (lyginant su kinais), etnine giminyste grįstus tarpusavio ryšius Lietuvoje gyvenančių turkų tarpe. Pastebėtina, kad šiuos ryšius tikslinga analizuoti verslumo ar darbo santykių perspektyvoje.

<...> *Labiausiai padėjo Ahmedo žmona. Tada ji buvo buto šeimininkė Antakalnyje. Aš šešis ar septynis mėnesius Antakalnyje gyvenau. Tuščias buvo butas, ji norėjo parduoti, bet nepardavė. Paskui svečių namuose gyvenau, kur studentai. Tada buvau nevedęs. Kai vedžiau, pradėjau gyventi su žmona <...> (2011 08 10, Nr. R-11).*

<...> *Ar į Turkiją dažnai vykstate? Kismet. Dėl to, kad ten mano mama, tėtis ... pas mus taip priimta. Nori savo anūkus pamatyti. Aišku, pagal galimybes. Dabar kismet, bet buvo momentas, kai keturis metus nevažiavau. Dėl to, kad mane Lietuvoje apvogė, todėl aš likau plikas. Paskui man draugai padėjo, aš po truputį, po truputį atsistojau ant kojų ... padėjo mūsų žmonės, turkai ... Davė prekių, sako, parduosi, užsidirbsi ir atiduosi. Paskui po truputį atsitiesiau. Nes kai mane apvogė, aš visiškai nieko nebeturėjau. Dar turėjau skolų, nes nebuvo apmokėta už prekes, kurias pasiėmiau iš žmogaus ... Paskui jau palaipsniui pradėjau verstis pats <...> (2011 08 09, Nr. R-9).*

Aukščiau aptarti skirtingo pobūdžio ryšiai liudija apie *neformalios turkų integracijos infrastruktūros* egzistavimą. Analizuojant neformalios integracijos infrastruktūros veikimo principus, svarbu akcentuoti ryšius tarp anksčiau (po 1991–1996 m.) ir vėliau (2000 ar 2004 m.) į Lietuvą atvykusių turkų imigrantų. Tyrimas atskleidė, kad ilgiau Lietuvoje gyvenantys turkų verslininkai yra linkę padėti „naujai“ atvykstantiems imigrantams įsikurti Lietuvoje. Kai kuriais atvejais ši pagalba turi aiškius ekonominius interesus; kitais atvejais vyrauja etninės giminystės ryšiai¹⁸⁸, sukuriantys prielaidas *migracijos tinklui* formuotis.

<...> *(Ar būna, kad pas jus kreipiasi pagalbos turkai ar lietuviai?) Dažnai. Verslą kokį atidaro, teiraujasi, kaip geriau daryt, įrangos surast ... įvairiais klausimais. Ir turkai, ir lietuviai. Dažnai kreipiasi, kad kažką surast, nes mes turim daugiau galimybių negu lietuviai. Aš žinau, kur kebabų aparatą pirkti pigiau, o žmogus nori atidaryt ir neturi. Čia pirkis už 1500, o aš galiu už 1000, tai jau skirtumas jaučiasi. Žmonės skambina ir klausia, ar galite padėti. Padedam, rodom kelią. Įvairiai būna. O turkai jeigu kreipiasi, tai arba paskolinti pinigų, arba su dokumentais problema migracijos departamente. Visi turi su tuo problemų <...> (2011 07 14, Nr. R-3).*

<...> *Mestanas (šešias kavines Vilniuje turintis turkas) mums padėjo, ir dar trys ar keturi žmonės, kurie Lietuvoje seniai gyvena ... todėl juos visi pažįsta. Jeigu kažko trūksta – paskambini ... padeda ... sako, gerai, aš padėsiu jums, jeigu reikia pirkti kažką, todėl važiuojam, perkam. Kas seniai čia gyvena – viską žino, ir juos visi žino <...> (2011 08 18, Nr. 13/14/15).*

¹⁸⁸ Ekspertų teigimu, yra vienas asmuo, kuris, analizuojant neformalią turkų integracijos infrastruktūrą, buvo laikomas (kol neišvyko iš Lietuvos) centrine figūra: <... Neturtingų žmonių, kurie turi problemų, yra daugiau nei tų, kurie čia turi verslą, todėl visi su problemom eina pas tą patį žmogų, į Ibrahimo centrą. Bet iš Ibrahimo pusės nelabai gražu, kad visi prašo jo pagalbos. Jis čia dabar negyvena, jo sūnus valdo verslą <...> (2011 05 16, Nr. E-1).

Nors matomas bendradarbiavimo ir savitarpio pagalbos potencialas (leidžiantis kalbėti apie migracijos tinklo egzistavimą), skirtingas ekonomines ir socialines pozicijas užimantys turkų imigrantai nėra linkę bendrauti. Ši tendencija iliustruoja migrantų organizacijų „silpnumą“ vienijant Lietuvoje gyvenančius turkus, o kartu ir egzistuojančio migracijos tinklo ribas.

<...> Negaliu pasakyti, kad labai daug turkų sutikau. Vieninteliai turkai, kuriuos matau – Erasmus studentai, kurie būna tik du semestrus, ambasados darbuotojai ir mano kolegos. Ir, kartais, Balturka. Isak yra direktorius. Prezidento, kiek žinau, nėra, bet ten daugiau žmonių yra svarbūs. Taigi, aš žinau, kur dirba turkai, bet aš jų nepažįstu asmeniškai ir nesutinku. Nedaug tarp mūsų bendro, nes jie kebabų pardavėjai, o aš – dėstytojas. Dėl to mūsų bendravimas ribotas <...> (2011 05 16, Nr. E-1).

Šalia etninės giminystės, verslo partnerystės ir darbo santykiams grįstų ryšių, pastebimas šeiminis ryšių aspektas, leidžiantis kalbėti apie *migracijos tinklo* kompleksiskumą. Šiuo atveju analizuojamos ne mišrios santuokos, bet „tolimesni“ giminystės ryšiai.

<...> Pas mane čia dėdė, jis prieš 20 metų atvažiavo. Jis vienas iš pačių pirmųjų ...> <... Dirbti neplanavau, o butą rasti nebuvo sunku, nes man padėjo dėdė ir tie turkai, kurie čia gyvena. Jie žinojo, kad atvažiuosim, todėl išnuomojo mums butą (Kodėl išsirinkote Lietuvą?) Negalvojau apie tai, nes dėdė kadangi čia, jis norėjo, kad aš čia mokytis, todėl pakvietė. Aš sutikau...> <... (Ar turkai Lietuvoje padeda vieni kitiems?) Padeda. Pavyzdžiui, neturi darbo, duoda darbo, kad uždirbtų. Jeigu kalbos problemos, kur nors reikia eiti – taip pat padeda. Rasti butą ar eiti į migraciją (Migracijos departamentą) – kartu eina, jeigu negali pasakyti apie savo problemas <...> (2011 08 22, Nr. R-16).

Priešingai kinų atvejui, Lietuvoje gyvenantys turkai yra užmezgę ryšius su imigrantais iš kitų kilmės šalių. Šie ryšiai sąlygojami arba darbo (pavyzdžiui, pas turkų verslininką dirbantys imigrantai iš kitų šalių), arba draugiškų santykių. Ši tendencija liudija apie platesnes turkų (lyginant su kinais) migracijos tinklo ribas.

<...> Draugiškai padėjo, bet ne turkai. Vienas pas mus yra žmogus, dirba šiuo metu. Jis iš Irano. Su lietuve susituokęs, gyvena Vilniuje. Žmonės iš Turkijos ir Irano bendrauja draugiškai, nes pas mus tokia kultūra. Bet ir turkų yra blogų. Lietuvoje su keturiais ar penkiais nebendraujam, nes matom, kad meluoja, apgaudinėja. Dėl to nenorim bendrauti, labas ir daugiau nieko. Bet jis yra žmogus, su kuriuo bendraujam. Jis labai daug padėjo, ypač su įstatymais ... kas galima ir kas negalima ... Žmogus padeda, pasako, kad čia yra įstatymas, kuris gali rytoj pasikeist <...> (2011 08 18, Nr. 13/14/15).

3.2.4.3 Tarpusavio konkurencija ir ekonominės veiklos specifika

Iš vienos pusės, tyrimas atskleidė tarpusavio pagalbos tendenciją; iš kitos pusės, atsižvelgiant į nedidelį kinų ir turkų imigrantų skaičių ir siaurą kinų ir turkų ekonominės veiklos profilį, disertacijoje keliamas klausimas dėl vidinės

analizuojamų imigrantų grupių konkurencijos (t.y. tarp kinų restoranus turinčių kinų ir tarp *kebabines* turinčių turkų). Tyrimas atskleidė, kad jei konkurencija egzistuoja, ji nėra didelė. Turkų atveju, greito maisto kavinės (*kebabinės*) yra itin populiarios ne tik tarp turkų, bet ir tarp lietuvių (dažniau *kebabinių* savininkai yra Lietuvos piliečiai negu turkai), todėl turkai turi konkuruoti tiek tarpusavyje, tie su Lietuvos piliečiais. Tačiau tyrimas parodė, kad jei Lietuvos piliečiai tarpusavyje konkuruoja, turkai (dėl skirtingo pobūdžio ryšių) – bendradarbiauja.

<...> Kai verslas atidarytas, konkurencija yra. Bet jeigu verslą reikia atsidaryti, turkai ... vis tiek vieni kitiems patarimus duoda ... padeda <...> (2011 08 18, Nr. 13/14/15).

Kitokio pobūdžio verslus turinčių turkų situacija skiriasi. Iš vienos pusės, specifinė verslo šaka (pavyzdžiui, lavašų, turkiškos duonos ir kitų produktų kepykla) yra susijusi su turkų ekonominės veiklos profiliu Lietuvoje, todėl leidžia turėti pastovius klientus ir užimti konkrečią rinkos dalį. Iš kitos pusės, labiau paplitęs Lietuvoje verslas (pavyzdžiui, kelionių agentūros) turkų imigrantams nėra sėkmingas.

<...> Yra ir kitų lavašų kepyklų ... ne tik Vievyje ... yra ir Kaune, Klaipėdoje, todėl konkurencija didelė <...> (2011 05 18/26, Nr. R-1).

<...> Dirbu su lietuviais. Turizme yra didelė problema. Didelės firmos – Tezturas, Novaturas, kurios nenori bendradarbiauti. Jos superka visus bilietus. Jeigu nori pirkti bilietą, turi pirkti iš jų. Jie pasiūlė sumokėti penkiasdešimt tūkstančių litų ir tapti jų nariu. Tai kaip mafija, monopolis. Aš siūlau pigius viešbučius. Jie nori, kad aš pardavinėčiau jų keliones, ne savo ... jie daro spaudimą <...> (2011 05 26, Nr. R-2).

Kinų atveju (pasak kinų respondentų), konkurencija taip pat nėra didelė, nes restoranai pasiskirsto tolygiai visame mieste. Be to (bent šiuo metu) restoranams dažniau vadovauja kinai (kurie, kaip ir turkai, yra linkę dalintis informacija ir bendrauti verslo reikalais), o ne lietuviai.

<...> Kinai tarpusavyje nekonkuruoja. Jei restoranas Antakalnyje, žmonės iš Antakalnio ateina valgyti ... žmonės iš Basanavičiaus gatvės eina į Basanavičiaus gatvėje esantį restoraną. Konkurencijos nėra, nors yra daugiau negu 50 restoranų (Vilniuje) <...> (2011 07 15, Nr. R-3).

Nors tyrimo rezultatai rodo, kad konkurencija nėra didelė, ekspertų žiniomis, yra pasitaikę atvejų, kai kinai apgauna vienas kitą. Pasitaiko, kad kinus apgauna jų pačių restoranuose dirbantys lietuviai. Tai įvyksta dėl kalbos nežinojimo ir teisinių žynių trūkumo.

<...> Nemanau, kad tarpusavyje bendrauja. Bendrauja tik verslo reikalais. Tačiau nekartą buvo atvejų, kad vienas kitą apgauna. Tas pats, kai lietuviai dirba pas kinus restoranuose administratoriais ar finansininkais. Kinai nežino lietuvių kalbos, todėl būna apgauti <...> (2012 01 18, Nr. E-3).

Lyginant Vilniuje ir Klaipėdoje gyvenančius kinus verslo konkurencijos perspektyvoje, pastebėtini skirtumai tiek dėl mažesnio Klaipėdoje gyvenančių kinų skaičiaus, tiek dėl ekonominės situacijos. Nors dalis Klaipėdoje gyvenančių kinų išvyko iš Vilniaus dėl konkurencijos (kitos dalies išvykimą į Klaipėdą sąlygojo socialiniai ryšiai), ekspertai akcentuoja kitus svarbius apsektus: ekonominę situaciją, kinų restoranų poreikį ir turizmą.

<...> Kai aš dirbau Vilniuje, kinų virtuvė buvo itin populiari. Kinų restoranų atsiradavo vis daugiau ir daugiau, kiekvienoje gatvėje buvo po tris ar keturis restoranus. Tuo metu visoje Klaipėdoje buvo tik trys restoranai, todėl aš nusprendžiau pabandyti ... pasiskolinau iš draugų pinigų ir su žmona persikraustėme į Klaipėdą <...> (2011 07 18, Nr. R-1).

<...> Jeigu žiūrint į restoranus ... kaip jie dirba ... čia mažai žmonių ir labai populiari kinų virtuvė, kad aš iš tikrųjų nematau, kad kažkas bankrutuotų. Reiškia, kad viskas einasi normaliai ...> <... Klaipėda yra labai mažas miestas. Štai čia ... šalia du restoranai. Ir ten eina žmonės, ir čia ...> <... Čia lengviau. Čia turistų labai daug. Aišku, kai buvo krizė gilesnė, daug kas sakė, kad blogai, mokesčiai, lengvatų jokių neturi. Bet vis tiek gyvena, veikia, neužsidaro. Tai reiškia, kad jeigu jie pasakė, kad yra blogai, tai nereiškia, kad taip ir yra. Va, T... (kinas) – sako: „oi, dabar blogesnė prekyba“, tačiau nusipirko bilietus švęsti Naujuosius metus už 4000 sau, žmonai ir vaikui. Savaitei pailsėti. Jeigu būtų blogai, jie nevažiuotų <...> (2011 08 29, Nr. E-2).

Analizuojant kinų ir turkų imigracijos procesus (konkurenciją versle), tikslinga pabrėžti specifinius analizuojamų imigrantų grupių verslumo aspektus. Kinų atveju tyrimas atskleidė, kad dėl konkurencijos kinai restoranus stengiasi įkurti ten, kur yra niša (t.y. toje vietoje, kurioje kinų restoranų dar nėra). Be to, tyrimas parodė, kad kinai dažniausiai gyvena šalia savo verslo. Šie faktai leidžia teigti, kad (priešingai Vakarų Europos šalių patirtims, kur kinai dažniausiai koncentruojasi vienoje miesto erdvėje) didžiuosiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje ir Klaipėdoje) kinai pasiskirsto viso miesto erdvėje, todėl kalbėti apie prielaidas kinų kvartalui ar etninei ekonomikai atsirasti yra per anksti¹⁸⁹ (nors, pastebėtina, kad ekonominio pakilimo metais (2007–2009) Vilnius naujamiestis buvo laikomas rajonu, kuriame kinų koncentracija buvo didžiausia).

Analizuojant specifinius turkų imigracijos aspektus, pabrėžtinai turkų verslumas, kuris, kaip teigia respondentai, vyrauja daugumoje turkų imigracijos tikslo šalių. Tyrimo rezultatai atskleidė turtingą turkų verslumo raidos Lietuvoje kontekstą. Gyvendami Lietuvoje turkai dažniausiai išbandė skirtingas verslo

¹⁸⁹ Be to, griežta darbo imigracijos politika Lietuvoje taip pat neleidžia kalbėti apie prielaidas etninei ekonomikai susikurti.

galimybes: tekstilę, avalinę, prekybą vaisiais ir daržovėmis, turizmą, vertimų biurus, kebabų gamybą ir kt.

<...> Užsiiminėjau tekstile, pardavinėjau drabužius. Pas mus parduotuvė buvo, kurioje aš dirbau. Labai seniai tuo užsiiminėjau ... vaikų drabužiais prekyvom. Atidarinėjau ir aš čia parduotuvę, bet nieko neišėjo todėl, kad tuo momentu buvo dar nesuprantami įstatymai, kasdien keisdavosi. Nu nepasakysi, kad kasdien, bet vis tiek dažnai keisdavosi ... Todėl išėjo taip, kad po pusantrų ar dviejų metų parduotuvę uždariau. Paskui pradėjau stovėti turguje, Gariūnuose. Tai, ką pardavinėjau parduotuvėje, pradėjau pardavinėti Gariūnuose. Bet po pusės metų, kažkur 1997 metų gale, pabaigiau. Pusę metų stovėjau, bet žiūriu, kad nieko neišeina. Tuo momentu Rusijos krizė buvo, kiek pamenu. Po to nusprendžiau užsiimti moterišku apatiniu trikotažu, naktiniai rūbai, chalatai. Paprasčiausiai pakeičiau profilį. Vėl pusė metų, tačiau nieko neišėjo. Tada pradėjau avalyne užsiiminėti ... odine. Tai truko ilgai. 1998 metais pradėjau ... galima sakyti ... iki 2004, gal net iki 2005 metų. O po to irgi kažkaip sumažėjo, todėl perėjau prie sportinių prekių. Pusantrų metų užsiiminėjau tuo, o dabar dirbu su kebabais <...> (2011 08 09, Nr. R-9).

Kai kurie turkų respondentai atskleidė išskirtines gyvenimo istorijas, susijusias su skirtingų verslų Lietuvoje steigimų. Šios istorijos liudija apie didelį turkų imigrantų verslumo potencialą iš vienos pusės, ir organišką socioekonominio statuso kaitą iš kitos pusės.

<...> Rusijoje turėjau įmonę. Iš Rumunijos, Ordea miesto, sultys veždavau. Per savaitę keturios fūros. Gerai buvo ... normaliai. Po to jau pradėjom su Turkija dirbti ... visokios priemonės, šampūnai. Kai atvažiavau čia, iš čia vežem tualetinį popierių į Maskvą ... žmona atvažiavo ... pamatė, kad kainos nedidelės buvo ... Paskambinau pažįstamiems, nuvežiau pavyzdį, sutiko, todėl pradėjome dirbti. Prie Žaliųjų ežerų, neatsimenu pavadinimo ... ne Grigiškės, nes Grigiškės nesutiko dėl kainų. Mažesnė įmonė buvo, bet rimtesnė ... Dabar keпам lavašus. Kai imigravau į Švediją, bankrutavau ... imigracija – sunkus procesas. (Iš Lietuvos išvykote į Švediją?) Taip, pusei metų. Grįžęs ieškojau būdų kaip atsigauti, todėl pradėjau dirbti su marmuru ... paminklai, kapinės ... nuo 1998 iki 2003 metų. Po to pirkau kavinę senamiestyje, Vilniuje, su pažįstamu kartu ... Aš nenorėjau partnerių, nes su partneriais sunku ... Beveik du metus įkalbinėjo. Tuo metu darydavome kebabus, pirmas Lietuvoj pradėjau šitą verslą, 2003 metais ... Po to lavašų cechą iš armėno pirkau. Išvažiavęs dabar jau, seniai čia buvo. Iš jo pirkau, tada pradėjom kepti lavašus Vilniuje, sau. Po to žmonės pradėjo domėtis, todėl pradėjome kebabus ir lavašus tiekti, kaip mažas tiekėjas. Žiūriu, kad eina. O kai buvo pasiūlymas iš Andriaus pusės, aš jau norėjau padidinti, nes mes rankiniu būdu darėm. Dirbk nedirbęs, vis tiek neužtenka, nes žmonės daugiau prašo, o tu neturi galimybės gaminti daugiau. Kažkaip sugalvojom ... pardavėm tą ir pirkom šitą. Gavom kreditą iš banko, kažkiek jis, kažkiek aš. Jis biški daugiau įdėjo, kadangi jis faktiškai nebūna čia, viskas ant manęs. Čia buvo kiaulidė, bet dabar yra leidimas konditerijai. Viskas įrengta, įdiegėm viską ko reikalavo. Įrenginių ieškojom po visą pasaulį: Italija, Izraelis, Iranas, Turkija ... radom, atvežėm, pastatėm. Keturis metus jau dirbam. Mūsų didžiausias pirkėjas Norfa. Dirbam nuo 2008 metų. Bandelių kepti nenorime, nes labai daug gamintojų. Pagaminau pats vieną aparatą pagal brėžinius iš interneto. Dabar perdarysiu į namą, kad ir ofisas būtų, nes vietos neužtenka. Normaliai ... bandymus dabar darom, veikia puikiausiai. Dabar suderinom viską su Norfa, tik klausimas dėl pavadinimo, nes Norfa nori, kad būtų kaip pagaminta Norfoje, tai po dviejų savaičių jau bus paruošta <...> (2011 07 14, Nr. R-3).

Nors kinų imigrantai taip pat pasižymi dideliu verslumo potencialu, jų ekonominės veiklos spektras (lyginant su turkais) yra siauresnis. Šis argumentas sietinas su plėtojamo verslo dydžiu: lyginant kinų ir turkų verslo pobūdį galima teigti, kad dauguma kinų yra įsteigę stambesnius verslus negu turkai (kinų restoranai reikalauja didesnių investicijų negu greito maisto kavinės). Ši

tendencija susijusi su migracijos motyvais: jei dauguma turkų į Lietuvą atvyksta kaip Lietuvos piliečių šeimos nariai (verslas tampa išgyvenimo strategija), kinai į Lietuvą atvyksta su išankstiniu tikslu kurti verslą.

<...> Atvažiuot į Lietuvą verta ... Lietuvoje žmonės nors ir skundžiasi, kad mažai uždirba, bet visi turi mašiną, yra pavalgę ... ir pragyvenimo lygis tikrai aukštesnis negu Kinijoje. Todėl čia atvažiuoti galima, bet labai svarbu turėti gebėjimus, kuriuos galima pritaikyti čia. Didžioji dalis atvažiuojančių kinų yra virėjai, todėl jie moka gaminti. Jeigu nemoki daugiau kažko daryti, negalėsi pritaikyti. Labai svarbu mokėti kažką daryti, pavyzdžiui, gaminti. Tada galėsi čia gerai gyventi. Tokiems žmonėms patarčiau atvykti. Pavyzdžiui, buvo labai daug atvykusių kinų, kurių žmonos ir vaikai liko Kinijoje. Jie, uždirbę pinigų, ėjo Lietuvoje į kazino lošti. Pralošė visus pinigus, todėl teko jiems grįžti atgal į Kiniją. Taip jie pakenkė ir sau, ir artimiesiems <...> (2011 07 15, Nr. R-3).

Analizuojant kinų ir turkų verslininkų ekonominius ryšius ir konkurenciją, pastebėtini kitokio pobūdžio bendradarbiavimo scenarijai. Tyrimas atskleidė, kad tiek kinai, tiek turkai yra linkę vieni kitiems parduoti įmones (verslus) dėl nesėkmingo verslo (ir sunkios ekonominės situacijos) iš vienos pusės, ir etninės giminytės ryšių bei verslo partnerystės iš kitos pusės. Ši tendencija rodo, kad vidiniai analizuojamų imigrantų grupių ekonominiai (verslo) ryšiai yra stiprūs.

<...> Kadangi mano žmona mirusi, galvojau, kad nenoriu grįžti atgal į Turkiją. Visi turkai turėjo kebabų verslus Lietuvoje. Tuomet sutikau G... (turkas, Lietuvoje įsteigęs Turkų verslininkų asociaciją), kartu trumpą laiką dirbome. Jis mokė mane angliškai. Jis buvo mano viršininkas ir norėjo parduoti savo verslą, tačiau dėl savo situacijos, dėl krizės ... iš pradžių kaina buvo per didelė. Po visų procedūrų nusipirkau tą kompaniją. Turėjau nedidelių problemų dėl kalbos, buvau vienas toje firmoje. Kalbėjau tik šiek tiek angliškai, rusiškai, arabiškai ir turkiškai. Pirmiausia G..., pardavęs verslą, man padėjo, bet paskui išėjo. Tada pradėjau ieškoti žmogaus ir suradau universiteto studentą, lietuvį. Jis dabar puse etato dirba. (Kokios jūsų agentūros pagrindinės veiklos?) Kelionės, draudimas – BTA, turkų kalbos kursai, galbūt kviesiu kitus žmones rusų kalbos kursams <...> (2011 05 26, Nr. R-2).

<...> Kai aš jums rašiau, kad „Bulvytės“ savininkai yra du, tai jie jau nebe savininkai, nes pardavė. Čia tokia migracija, kad reikia pastoviai bendrauti, kad žinotum ... Nežinau, gal turkams pardavė, nes aš pati užėjau į tą kebabinę ir paklausiau, ar savininkas tas. Man atsakė, kad kitas turkas ... Ahmetas... Jis jau ilgai, nors ne jis atidarė tą kebabinę. Kitas turkas atidarė „Marmarį“ ir pardavė kitam turkui <...> (2011 05 23, Nr. E-8).

* * *

Kinų ir turkų ekonominės veiklos ypatumų analizė atskleidė keletą tendencijų. Pirma, skirtingos kinų ir turkų ekonominės veiklos sritys (individualus ar šeimos verslas, samdomas darbas) ir socioekonominio statuso kaita yra susijusios su migracijos motyvais ir socialiniais bei ekonominiais imigrantų ryšiais. Nors „pirminis“ socioekonominis imigrantų statusas pasižymi įvairove (studentas,

verslininkas, samdomas darbuotojas, šeimos narys)¹⁹⁰, pagrindiniu kinų ir turkų tikslu tampa verslo kūrimas.

Antra, skirtingos ekonominės veiklos sritys kūrėsi lygiagrečiai neformaliai integracijos infrastruktūrai ir migracijos tinklui, todėl galima teigti, kad kinų verslumas Lietuvoje sąlygojo migracijos tinklo kūrimosi procesus iš vienos pusės, o palaipsniui besiformuojantis migracijos tinklas skatino kinų ir turkų verslininkų ir samdomų darbuotojų imigraciją iš kitos pusės.

Trečia, *migracijos tinkle* įsitvirtinusi kinų ir turkų neformali integracijos infrastruktūra iliustruoja *migracijos tinklo* ir *migracijos sistemų* teorijų argumentus apie socialinę kinų ir turkų migracijos proceso prigimtį, leidžiančią imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) procesus analizuoti migracijos teorijų perspektyvoje. Nors analizuojamų imigrantų grupių atveju vyraujančios neformalios integracijos infrastruktūros ribas nustatyti sudėtinga dėl teikimų neformalaus pobūdžio „paslaugų“ įvairovės, vis dėlto, neformalios integracijos infrastruktūros veikimo principą galima sugrupuoti į kelis scenarijus: (1) draugystė (etninė giminystė) ir darbo santykiai tarp verslininko ir darbuotojo; (2) šeiminiai ryšiai (apimantys šeimos draugus ir gimines); (3) verslo partnerystė (tarp verslininkų ir potencialių verslininkų), (4) „paslaugos už paslaugą“ principas. Kalbėti apie kiekvieną iš galimų scenarijų atskirai nėra tikslinga, nes mažas kinų ir turkų imigrantų Lietuvoje skaičius ir siauras ekonominės veiklos profilis sąlygoja glaudžias šių scenarijų tarpusavio sąsajas. Be to, Lietuvoje pragyventas laikotarpis „panaikina“ ribas tarp skirtingo pobūdžio ryšių. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, tiksliausias aukščiau aptartų scenarijų apibūdinimas įmanomas naudojant *migracijos tinklo* sąvoką.

¹⁹⁰ Nepaisant skirtingų atvykimo pagrindų ir socioekonominio statuso kaitos.

3.2.5 Migracijos tinklas ir ryšiai su daugumos visuomene

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad kinų ir turkų migracijos motyvai, patirtys ir ekonominės veiklos ypatumai yra susiję su mažiau ar daugiau išvystytais skirtingo pobūdžio ryšiais. Individualų ir kolektyvinį kinų bei turkų mobilumą sąlygojantys socialiniai ir ekonominiai ryšiai, Lietuvoje susikūrusi neformali integracijos infrastruktūra leidžia diskutuoti apie *migracijos tinklo* kūrimo(si) (plėtojimosi) prielaidas, kurias iliustruoja migracijos motyvų (kilmės šalyje) ir skirtingo pobūdžio ryšių (tikslų šalyje) sąsajos.

Turkų atveju, tyrimas atskleidė skirtingas imigracijos patirčių ir ryšių sąsajas. Pavyzdžiui, dalis turkų Lietuvoje įgijo aukštąjį išsilavinimą, susituokė, įkūrė migrantų organizacijas ir sėkmingus verslus; kita dalis turkų susituokė Turkijoje ir tik vėliau atvyko į Lietuvą (kur taip pat įkūrė verslus). Pabrėžtina, kas skirtingi migracijos motyvai sąlygoja skirtingo pobūdžio ryšių formavimąsi. Pavyzdžiui, šeiminis statusas (šeimos susijungimas kaip migracijos motyvas) sąlygoja stipresnius socialinius ryšius su daugumos visuomene.

<...> Taip, mes visada susitinkam. Ne tiek dėl to, kad mišrios šeimos, tiesiog čia kitokių nėra. Nemišrios šeimos čia neatvyksta. Aš žinau tik mišrias. Ir ambasada, kur turkiškos šeimos. O kitos visos santuokos mišrios. Susitinkame kavinėse, baruose, restoranuose, kartą ar du per du mėnesius <...> (2011 06 09, Nr. R-4).

<...> (Su kuo čia bendraujate?) Neturiu labai daug turkų draugų čia, daugiau susiduriu su lietuviais. Buto savininkė, su kuria gyvenu, lietuvė, mano draugė, todėl daugiausia laiko leidžiu su ja, galbūt ją vesiu. Keliauju laisvalaikiu, būnu Klaipėdoje, Palangoje, Tauragėje ... labai patinka Druskininkai, turkiška sauna, masažai, labai geras oras <...> (2011 05 26, Nr. R-2).

<...> Turiu draugų, turkų tarp jų nedaug. (Kaip leidžiate laisvalaikį, daugiau draugai turkai ar lietuviai?) Lietuviai. Pas mane dviejų su pusę metų vaikas. Su juo daug įdomiau nei su kitais. Ir taip pas mane laiko mažai. Tik sekmadieniais ilsiuosi su šeima. Arba prie ežero važiuojame <...> (2011 08 09, Nr. R-10).

<...> Ne per daugiausiai laiko leidžiam su draugais dėl mano žmonos. Ji nemėgsta per daug bendrauti su visais. Mes leidžiam laiką dviese, bet daugiausia, kas dvi savaites, važiuojame į Alytų, į jos tėvų namus. Ten leidžiame savaitgalius. Kartais jie atvyksta pas mus. Kartais susitinkame su mano turkais draugais ir su merginomis, su kuriomis jos atvyko į Turkiją studijuoti. (Dažniau susitinkate su turkais ar lietuviais?) Įvairiai. Negalėčiau pasakyti, kad su turkais visada. Tačiau dėl darbo aš daugiausia bendrauju su arabais ir turkais <...> (2011 06 09, Nr. R-5).

Priešingai šeiminiams ryšiams, verslo kūrimas (teisėta veikla kaip migracijos motyvas) ir darbo imigracija sąlygoja stipresnių ekonominių (verslo) ryšių kūrimą su kitais Lietuvoje gyvenančiais turkų imigrantais (šiuo atveju analizuojami ryšiai

ne tarp skirtingose (kilmės ir tikslo) šalyse, bet tikslo šalyje – Lietuvoje gyvenančių turkų).

<...> Kiek pažįstu per darbą savo draugus, daugiausia jie kebabais užsiima. Anksčiau, kai prekiaudavau avalyne, žinojau porą žmonių, kurie avalyne užsiima. Kai prekiauvau tekstile, pažinojau kelis užsiimančius tekstile. O dabar ... daugiausia kebabais. Dėl to, kad tai didelių pinigų ir didelių investicijų nereikalaujantis darbas. Didelių pinigų nereikia ... 5-10 tūkstančių ir gali jau atidaryti mažą kebabinę ... uždirbi sau, šeimą gali išlaikyti <...> (2011 08 09, Nr. R-9).

<...> Yra vienas turkas, kuris Vievyje kepa lavašus. Taip, žinau. Jis mano geras draugas, aštuonis metus su juo dirbom, bet dabar atskirai... kebabus su juo irgi galima būtų daryti, bet pas mane kitas supratimas, vienam dirbti daug lengviau <...> (2011 08 09, Nr. R-9).

Galiausiai, Lietuvoje pragyventas laikotarpis „panaikina“ minėtus skirtumus: šeimos susijungimo pagrindais atvykę turkai steigia verslus ir, tokiu būdu, stiprina ekonominius (verslo) ryšius su Lietuvoje gyvenančiais turkais iš vienos pusės, o teisėtos veiklos, studijų ar darbo pagrindais atvykę turkai (po tam tikro Lietuvoje pragyvento laikotarpio) sukuria stipresnius socialinius ryšius su daugumos visuomene.

<...> Pažįstami, su kuriais aš praleidžiu laiką, lietuviai. Žvejot su lietuviais mėgstu. Žvejoti mėgau prieš tai, jau Turkijoje. Ten, aišku, ne tokius gaudydavom. Aš mėgėjas egzotikos, povandeninės, aštuonkojai, rykliuką kokį mažiuką ... labai įdomu. Savaitgaliais daugiausiai su lietuviais, pastoviai ... prie Neries ar Elektrėnų ežero. Jeigu žiūrėti į mano telefoną ... vardai, kurie ten yra, iš jų 50 turkų, o visi kiti – lietuviai ...> <... Kaunas yra Kaunas, man nepatinka. Man ten nejauku. Viskas kažkaip sumaišyta, ne taip kaip Vilnius. Vilniuje aš jaučiuosi kaip namuose, o į Kauną patenku kaip į kitą planetą. Keletą kartų per mėnesį važiuoju, bet man nepatinka, norisi kuo greičiau grįžti. Aš Lietuvoj buvau visur, kiekvienam kaime ir miestelyje...> <... Gyvenu Lietuvoje ir gyvensiu. Neplanuoju kažkur važiuot. Įsivaizduokit, medis didelis, jau įsišaknijęs po žeme, ištraukt neįmanoma ... Jei man važiuoti į Turkiją – tai man ten Portugalija bus. Aš negalėsiu ... aš linksmas žmogus esu. Akropolyje pamatytumėte mane – kas antras sveikinasi su manim, labai daug pažįstamų turiu ... kai eini Akropolyje, visi laba diena. O Turkijoje, kai važiavome su žmona, tai jau kitaip ten. Kam man ten važiuoti, aš neišgyvensiu ten nei savaitės ... Aš jaunas išvažiavau, 22 metai buvo man. Savo gyvenimą pragyvenau čia ...> <... (Ar einat į turkų renginius?) Nelabai, geriau važiuosiu žvejoti. Man įdomu kiti dalykai ... ką ten vėl tą patį šnekėt. Aš dalyvauju visuose renginiuose, kuriuos organizuoja lietuviai: Jūros šventėje, Country festivalyje Ignalinoje, Panevėžyje festivalis, Europos dienos ... visur dalyvaudavau, nes visi jau pažįsta ... eini, išsirenki geras vietas, ateini ... žmogiškai viskas tau išskirta. Nes žmonės žino, kad jei aš kažką darau – darau iki galo, nebūna pusiau padaryto darbo. Gedimino prospekte dalyvavome keturis metus. Mus kviesdavo ... ateikite ir dalyvaukite. Ir kaina visiems būdavo 1800, o man – 1200. Pigiau, nes sako, tu duodi kažką žmonėms, ko jie nori. Pas mane būdavo eilė, o pas kitus – nieko ... Su visais politikais susitikau ten ... gerbia <...> (2011 07 14, Nr. R-3)¹⁹¹.

Nors respondentai pokalbių metu perteikia savo gyvenimo patirtis, susijusias su skirtingo pobūdžio vidiniais ar išoriniais ryšiais (leidžiančiais kalbėti apie migracijos tinklo kūrimo(si) prielaidas), ekspertai kalba apie konkrečius migracijos tinklo formavimo(si) aspektus.

<...> Formalios infrastruktūros nėra. Paprastai neformalus komunikavimas veikia geriau. Turkai labai komunikabilūs ir, paprastai, bendravimo tinklas veikia gerai. Naujai atvykstantys Turkai susiranda seniau

¹⁹¹ Vievyje kėpyklą turintys natūralizuotas turkas.

gyvenančius, kurie žino daugiau už naujokus, todėl daugiau padeda. Jeigu kam nors reikia pagalbos, jie nueina į ambasadą ir paprašo pagalbos. Bet tai priklauso nuo žmogaus pasirinkimo. Ambasada yra formali struktūra, o tinkle informacija mažiau formali ir daugiau praktiška bei efektyvi. Pavyzdžiui, jei čia atvyksta žmogus, jis kažką sutinka, todėl komunikacija vyksta per tinklą. Jeigu aš pažįstu tave, tu pažįsti kitą žmogų ... vyksta socializacija. Jeigu kažkam reikia nusipirkti mašiną, išsinuomoti butą, rasti darbą, tokie dalykai labiau sprendžiasi per bendravimo tinklą <...> (2011 05 16, Nr. E-1).

Kartu su skirtingomis imigracijos patirtimis ir migracijos tinklo formavimosi trajektorijomis, tyrimas atskleidė kultūrinius ir religinius aspektus, darančius įtaką turkų organizavimo(si) procesams.

<...> (Imamas): *Socialiniai ryšiai, kuriuos turkai čia kuria, padeda jiems spręsti problemas. Ryšiai ateina iš turkų kultūros ir islamo religijos, kurios pagrindinis tikslas – padėti vieni kitiems. Turkai dalinasi savo problemomis socialiniame tinkle. Paprastai kiti žmonės tada stengiasi padėti, surasti sprendimą. Pranašas Mohamedas sakė: jeigu tavo kaimynas gulasi miegoti alkanas, o tu guliesi miegoti sotas, reiškia, kad tu ne iš mūsų...> <... G... (turkas) nesvarbu, gali būti katalikas, gali būti musulmonas ...> <... M... (islama) priėmusi Rusijos pilietė): kai aš atėjau į turkų bendruomenę, jie man rado turkų kalbos kursus, lietuvių kalbos kursus, islamo kursus. Pas juos labai stipri bendruomenė. Jie padeda vieni kitiems ir padeda netgi žmonėms, kurie nieko bendra su jais neturi. Aš rusė, net ne lietuvė, bet dabar turiu viską, ko anksčiau visai neturėjau. Labai stipri bendruomenė. Bet kokią problemą gali išspręsti. Netgi ryšius su Turkija įjungs, jeigu tik reikės <...> (2011 06 01, Nr. E-6).*

<...> (Kokios būna šventės, susitikimai?) *Pavyzdžiui, Ramadanas – tai mėnesis, kai musulmonai laikosi pasninko. Mes irgi laikomės, vakarais priimta kviesti draugus vakarieniauti. Vakar vakare mes irgi kvietėme pažįstamus turkus čia, apie 20 turkų buvo. Tokie ir susirinkimai <...> (2011 08 22, Nr. R-16).*

Priešingai turkų atvejui, kinų skirtingo pobūdžio ryšiai yra įsitvirtinę pirminėje aplinkoje, į kurią atvyksta imigrantas. Pavyzdžiui, Vilniuje mokslus baigę, bet Klaipėdoje gyvenantys ir dirbantys kinai yra sukūrę tiek išorinius ryšius su daugumos visuomene, tiek vidinius ryšius su kitais Klaipėdoje gyvenančiais kinais.

<...> *Ar turite draugų lietuvių tarpe? Jei taip, kokiomis aplinkybėmis su jais susipažinote? Kokiomis progomis dažniausiai susitinkate? Ką veikiate? <...>*

<...> *Taip, turiu ... žmona supažindino. Susitinkame, keliaujame kartu <...> (2011 05 22/23, Nr. R-4).*

<...> *Be abejo, kad turiu. Aš labai komunikabilus žmogus <...> (2011 06 20, Nr. R-6).*

<...> *Taip, net daugiau negu kinų tarpe <...> (2011 07 17/18, Nr. R-7).*

Priešingai Klaipėdos atvejui, Vilniuje gyvenančių kinų ryšiai yra įsitvirtinę individualiose imigracijos patirtyse, kurios liudija apie ribotus ryšius tiek su kinais, tiek su daugumos visuomene¹⁹².

<...> (Su kuo dažniausiai leidžiate laisvalaikį?) *Jeigu būna šventės, išskyrus ambasados organizuojamas ... mažos, asmeninės ... tai arba draugai ateina į restoraną, arba mes pas draugus. Žmonės, su kuriais bendraujam ... 95 proc. yra kinai. (Ar bendraujate su kaimynais?) Kai kuriuos pažįstu, tad esame bendravę. Pavyzdžiui, kai gimė sūnus, kaimynai padovanojo dovanų, todėl mes pakvietėme*

¹⁹² Verslo ir darbo tikslais atvykstantys kinų ir turkų imigrantai atvyksta į aplinką, kurioje dažniausiai vyrauja vidiniai ryšiai (imigrantų grupėje); šeimos susijungimo pagrindais atvykstantys turkai atvyksta į aplinką, kurioje vyrauja tiek vidiniai, tiek išoriniai ryšiai su daugumos visuomene. Priešingai turkų atvejui, kinai į Lietuvą atvyksta arba kurti verslus, arba kaip verslininkų (Kinijos piliečių) šeimos nariai. Tai sąlygoja siauresnį socialinių ryšių ratą.

pavalgyti. Jie labai norėjo pamatyti, kaip atrodo kinas vaikas ... sakė ... greičiau gimdyk, norime pamatyti. Vakar atėjo iš kito pastato žmonės valgyti ... šešių asmenų šeima. Vaikas buvo kitame kambaryje, tad visi subėgo pažiūrėti. Paprastai negalima ten pašaliniams žmonėms eiti, bet jie labai norėjo <...> (2011 07 15, Nr. R-2).

<...> Ar turite draugų lietuvių tarpe? Jei taip, kokiomis aplinkybėmis su jais susipažinote? Kokiomis progomis dažniausiai susitinkate? Ką veikiate? <...>

<...> Ne, draugų lietuvių tarpe neturiu nei vieno <...> (2011 07 18, Nr. R-1; 2011 05 25, Nr. R-5; 2011 07 15, Nr. R-2).

Lygiagrečiai migracijos motyvams ir geografiniam aspektui, socialinių ryšių ratas su daugumos visuomene yra sąlygojamas individualių socialinių ir demografinių imigrantų charakteristikų bei ekonominės veiklos Lietuvoje specifikos. Turkai (dėl labiau išplėtotų socialinių ryšių) dažniausiai įsitraukia į Lietuvoje populiarias laisvalaikio praleidimo formas (pavyzdžiui, futbolą, žvejybą, vietinis turizmas) su daugumos visuomene ir kitais Lietuvoje gyvenančiais turkais.

<...> Žaidžiu futbolą „Sekmadienio lygoje“. Bet pas mane laisvalaikis iš esmės arba su šeima, arba futbolas. Aš su draugais ... nu kaip su draugais ... tik verslo reikalais, išskyrus porą žmonių, beveik nebendrauju ... Iš Turkijos jie. Dar yra pažįstami, kaip draugai, iš Baltūros ... turkų bendruomenė. O šiaip laisvalaikiu mėgstu žaisti futbolą. Turiu komandą, penkis-šešis žmones, kurie mane visada kviečia. Jiems patinka, kaip aš žaidžiu ir man patinka jie, todėl su jais bendrauju. Dabar mano toks prasiblaškytas. O anksčiau, kai nieko čia nepažinojau, aš gerai mokėjau žaisti biliardą. Lazdynuose buvo Erfurtas ... naktinis klubas, o viršuje – biliardas. Ten labai daug draugų sutikau. Todėl, kad gerai žaidžiau biliardą, žmonėms tai patiko, todėl jie ateidavo su manim susipažinti ... nuolat, merginos ir vaikinai. Taip pat jiems būdavo įdomu su manimi žaisti. Yra draugų iš to laiko, su kuriais iki šių dienų bendrauju. Visi jie iš Lietuvos. (Ar yra pas jus draugų iš Turkijos, ne kolegų?) Čia tokie draugai, kur šeimomis bendraujame. Kažkur 5-6 šeimos, su kuriomis susitikinėjame. Mes važiuojame ir jie į svečius atvažiuoja. Aišku, yra ir lietuvių, su kuriais, pavyzdžiui, važiuojame kur nors į gamtą ar į pirtį <...> (09.08.2011, Nr. R-9).

Lyginant su turkais, Lietuvoje gyvenantys kinų imigrantai į panašaus pobūdžio laisvalaikio praleidimo formas įsitraukia mažiau. Be to, dažniausiai, su kitais Lietuvoje gyvenančiais kinais.

<...> Ar turite draugų Lietuvoje gyvenančių kinų tarpe? Jei taip, kokiomis aplinkybėmis su jais susipažinote? Kokiomis progomis dažniausiai susitinkate? Ką veikiate? <...>

<...> Turiu kelis draugus, su kuriais susitikinėjame, tačiau labai retai. Žiūrime krepšinį, geriamė alų ... Aš juos pažystu nuo tų laikų, kai dirbau restorane Vilniuje <...> (2011 07 18, Nr. R-1).

<...> Be abejo, kad turiu. Kai kuriuos draugus pažystu nuo universiteto laikų. Taip pat mano virėjai restorane ... jie taip pat mano draugai. Susitinkame su jais po darbo, geriamė alų, kalbamės ... žvejojame <...> (2011 07 15, Nr. R-2).

<...> Taip, bet šiuo metu neturiu tam laiko <...> (2011 07 17/18, Nr. R-7).

Kaip ir turkų atveju, tyrimas atskleidė verslo partneryste ir darbo santykiais grįstus kinų ryšius, kurie (priešingai turkų atveju) yra siauresni, sąlygojami Lietuvoje vyraujančio kinų verslumo ypatumų.

<...> (Ar palaikote ryšius su kinų verslininkais?) *Turiu draugų, bet partnerių – ne, nes viską darau pats. Kai kurie kinai kartu bendradarbiauja, bet aš viską darau vienas. Didžioji dalis mano kinų draugų yra kitų restoranų savininkai <...> (2011 07 15, Nr. R-3).*

Šiuo atveju pastebėtiną sąsają tarp skirtingo pobūdžio ryšių. Tiek kinų laisvalaikio praleidimas, tiek tarpusavio bendravimas (ar bendradarbiavimas) darbo (verslo) reikalais yra sąlygojamas tų pačių verslo partneryste ir darbo santykiais grįstų ryšių. Kartu su šiais ryšiais, didžiosios dalies Klaipėdoje gyvenančių kinų ryšiai taip pat sąlygojami imigracijos motyvų, kurie, galiausiai, padarė įtaką vidiniam kinų mobilumui Lietuvoje iš vienos pusės, ir sukūrė prielaidas kinų verslumui Klaipėdoje plėtotis iš kitos pusės.

Kaip ir turkų (dažniausiai mišrių santuokų) atveju, kinų šeiminių statusas taip pat sąlygoja vidinius ir išorinius imigrantų ryšius. Jei turkų atveju šis faktas gali būti laikytinas tendencija, kinų atveju – labiau išimtimi.

<...> *Laisvalaikį leidžiu su šeima: vaikais ir žmona. Einame apsipirkinėti, pas draugus į svečius ... valgome, švenčiame gimtadienius, važinėjame maudytis (Dažniau su kinais ar lietuviais?) Su kinais. (Kaip susipažinote su draugais kinais ir lietuviais Lietuvoje?) Draugai supažindino. Draugų nėra daug, yra keturi tikri draugai. Keturios šeimos bendrauja tarpusavyje. Pažįstamų daug, bet draugai tik iš keturių šeimų. Pavyzdžiui, vienas draugas turi žmoną Lietuvę ir vaiką. Per juos galime sužinoti, kokie pokyčiai Lietuvoje <...> (2011 07 15, Nr. R-3).*

Pagrindinė kinų ir turkų imigrantų veikla (ar bent tikslas) Lietuvoje – verslo kūrimas. Atsižvelgiant į šį faktą, tikslinga akcentuoti analizuojamų imigrantų grupių užimtumo ir laisvalaikio santykį. Tyrimas atskleidė, kad ekonominės veiklos specifiškai skirtingai sąlygoja kinų ir turkų socialinių ryšių su daugumos visuomene ratą. Pavyzdžiui, ilgos darbo valandos: jei kinų restoranai dirba nuo ryto iki vėlaus vakaro, turkų greito maisto kavinės dirba arba trumpiau (lyginant su kinų restoranais), arba visą parą. Kinų restoranų savininkai (Kinijos piliečiai) savo restoranuose dažnai dirba virėjais ir (siekdami taupyti pinigus) užima kitas pareigas (pavyzdžiui, savaitgaliais plauna indus), todėl dažniausiai neturi laisvo laiko (atostogoms ar tokioms bendroms šventėms kaip kinų Naujieji metai).

<...> (O kinai tarpusavyje bendrauja, susiburia į šventes?) *Nelabai bendrauja. Nu ... bendrauja, susitinka kartais. Man L... (kinas) sakė: nu susitinkam, bendraujam, bet laiko nėra ... Jie neišeina iš savo restoranų, nes visą laiką būna tenai. Negali nei vienai dienai palikti ir išvažiuoti. Jie visą laiką kontroliuoja verslą <...> (2011 08 29, Nr. E-2).*

<...> *Dėl migrantų organizacijų, tai tikrai nėra. Kinai labai daug dirba, nuo ryto iki vakaro. Susitinka su draugais, bet tai ne visi Vilniuje gyvenantys kinai, o siauri draugų ratukai. Tam ratuke pabendrauja*

kažkiek, gal tam siauram rate kažkiek vienas kitam padeda, bet iš esmės tai bendruomenių nėra. Vieną kartą per metus susitinka ambasadoj, kas yra pakviečiami švęsti Naujųjų Metų <...> (2011 08 28, Nr. E-1).

Nors turkų ekonominės veiklos specifika yra panaši į kinų, vis dėlto, didžiosios dalies Lietuvoje gyvenančių turkų kuriami verslai (lyginant su kinais) nereikalauja didelių investicijų. Nors tai dar nereiškia, kad mažesnės investicijos reikalauja mažiau pastangų, turkai (lyginant su kinais) dažniausiai randa daugiau laisvo laiko, kurį praleidžia įvairiai (pamaldos, neformalūs susitikimai, futbolas, biliardas, poilsis su šeima, sporto klubas, krepšinio žiūrėjimas ir kt.).

<...> Penktadieniais taip pat einu į mečetę, bendrauju su musulmonais, mes visada drauge. Pavyzdžiui, penktadieniais po pamaldų praleidžiame pusę valandos ar valandą kalbėdami kas ką veikia, kaip gyvena <...> (2011 06 09, Nr. R-5).

<...> (Ką veikiate laisvalaikiu?) Vaikštau į sporto klubą, žaidžiu futbolą. Krepšinį mėgstu žiūrėti, tačiau žaisti nelabai išeina. Į kiną, į boulingą, prie ežero, kaip ir visi. Su turkais žaidžiu futbolą du kartus. Vieną kartą turkai, ispanai ... užsieniečiai; kitą kartą – aš turiu savo komandą, su vietiniais, lietuviais. Kiekvieną savaitę žaidžiam futbolą „Sėkmadienio lygoje“. (Ar bendraujat su kaimynais?) Mano kaimynai ... Justiniškės toks rajonas, kur dažniausiai gyvena valstybiniai darbuotojai, mokytojai arba pensininkai, gal dėl to yra ramiau. Bet su kaimynais... vieni yra labai geri, todėl bendraujam. Aš kiekvieną kartą kai pamatau – sakau laba diena arba draustvuite. Aš nežinau, neparašyta kas lietuvis, o kas rusas <...> (2011 05 26/2011 08 18, Nr. R-1).

Apibendrinant galima teigti, kad turkai (lyginant su kinais) sugebėjo sukurti platesnio pobūdžio migracijos tinklą dėl skirtingų priežasčių: individualių charakteristikų, migracijos motyvų, ekonominės veiklos specifikos, geografinio imigrantų pasiskirstymo ir, galiausiai, galimybės organizuotis religiniu pagrindu. Šiuo atveju religinis aspektas taip pat yra svarbus. Pavyzdžiui, kiekvieną penktadienį turkai (kaip ir musulmonai iš kitų šalių) renkasi mečetėje¹⁹³. Po pamaldų turkai dažnai organizuoja neformalius susitikimus, kuriuose aptaria turkų gyvenimo Lietuvoje problemas ir jų sprendimo būdus¹⁹⁴. Be to, Lietuvoje gyvenantys turkai aktyviau (lyginant su kinais) dalyvauja viešame gyvenime. Priešingai turkų atvejui, kinai religiniais pagrindais organizuojasi itin retai (pvz., Kinų Naujieji Metai).

¹⁹³ Visi iki šiol Lietuvoje gyvenę ir dirbę imamai buvo atvykę iš Turkijos.

¹⁹⁴ Tyrimas atskleidė ir kitas susitikimo vietas. Pavyzdžiui, Turkijos piliečiui priklausantis *Ibrahim* pasažas Vilniuje.

3.2.5.1 Interaktyvios migracijos tinklo formos

Analizuojant *migracijos tinklo* ypatumus, (priešingai kinų atvejui) pastebėtas neformalaus (interaktyvaus) turkų migracijos tinklo egzistavimas. Tyrimas atskleidė, kad turkų atveju, *migracijos tinklas* įgauna interaktyvias formas, pasireiškiančias internetinėje erdvėje. Šios interaktyvios migracijos tinklo formos jungia Turkiją ir Lietuvą kaip tikslo ir tranzito šalis ir, kartu, šiose šalyse gyvenančius lietuvių ir turkų imigrantus (ir jų šeimos narius). Internetinėje erdvėje vyrauja įvairūs diskusijų forumai¹⁹⁵, kuriuose diskutuojama skirtingomis temomis: nuo mišrių santuokų (tarp Lietuvos ir Turkijos piliečių) iki konkrečių klausimų, susijusių su migracijos (iš Turkijos į Lietuvą ir atvirkščiai) procesais (pavyzdžiui, kaip išspręsti klausimus, susijusius su leidimų gyventi ir vizų išdavimais). Ši tendencija rodo, kad migracija tarp Lietuvos ir Turkijos yra aktualus klausimas, kuris, šiuo atveju, yra labiau susijęs su šeimos susijungimu (t.y. mišriomis santuokomis).

<...> Mišrios šeimos ... be abejo, kad viskas prasidėjo nuo www.supermamos.lt. Iš pradžių buvo grupė, kur lietuvės ištekėję už užsieniečių. Tačiau yra grupė, kur lietuvės, ištekėjusios už turkų, kalbasi visais rūpimais klausimais ... Bet aktyviau bendrauja tos lietuvės, kurios yra Turkijoje dėl to, kad tu jautiesi vienas, tau reikia tautiečių, su kuriais galėtum pasikalbėt, pasidalint rūpesčiais. Bet kadangi ten lietuvių skaičius ribotas, negali pasirinkt, todėl bendrauji su tais žmonėm, kurie ten yra. (Tai lietuvių ten nedaug?) Dabartiniais mastais tikrai nemažai. 2007 metais atrodė, kad iš viso jokių lietuvių nėra. Bet po to, 2009 metais, atsirado ... Čia pagrinde mišrios santuokos ir įeina <...> (2011 07 27, Nr. R-6).

<...> Yra grupė, o ten skirtingos diskusijos. Visokios ... biurokratiniai reikalai, kaip Lietuvoje ir Turkijoje susitvarkyti dokumentus ... darbas, kas kur dirba, laisvalaikis ... kas kur eina, kas kur valgo, kur nusipirkti lietuviškų produktų... (Ar yra Lietuvoje gyvenančių lietuvių, ištekėjusių už turkų, forumas?) Ne. Supermamosė realiai ir tos (kurios gyvena Lietuvoje su turkais), ir tos (kurios gyvena Turkijoje) diskutuoja. Aš, kadangi gyvenau Turkijoje, esu ir ten, ir ten. FB (Facebook) daugiau aktyvesnės tos, kurios gyvena Turkijoje <...> (2011 07 27, Nr. R-6).

Be to, tyrimas atskleidė, kad į Lietuvą šeimos susijungimo pagrindais atvykstantys turkai ir jų sutuoktiniai ne tik turi bendrus diskusijų forumus internetinėse svetainėse, bet taip pat yra linkę organizuoti bendrus susitikimus, kurių pagrindu tampa vienodas atvykimo pagrindas (Turkijos piliečių atveju) ir

¹⁹⁵ Pavyzdžiui, specialus tinklalapio www.supermama.lt forumas „Lietuva-Turkija“, diskusijų forumas www.infoturkija.lt, blogas <http://stambulas.blogas.lt>, kt. Panašaus pobūdžio diskusijos vyksta ir kitose (bendresnio pobūdžio) internetinėse svetainėse.

bendri gyvenimiškos patirties aspektai (Lietuvos piliečių-turkų sutuoktinių atveju).

<...> Anksčiau, su turkų žmonomis, važiuodavome prie ežero. Penkios šeimos su penkiomis mašinomis ... ambasados darbuotojai. Tai buvo devyniasdešimt šeštais – septintais metais. (M... (turkas) minėjo, kad yra bendravimas, bet atskiromis grupės.) Na taip, aš su M... žmona nė karto net arbatos neesu išgėrus, nors jie jau keturis metus čia gyvena. Ji yra uždara, gal dėl to ... Nu, čia vyro ir moters santykiai ... Jeigu aš bendraučiau su žmona, tai žmona ir kvieštų, todėl mes eitume. Su juo aš bendrauju kaip kolegė, o su žmonomis mes bendraudavom kaip draugės ... Ir su vaikais ... viena šeima su trim vaikais buvo. Mama būdavo su dviem, o man būdavo nesunku nuvesti vaiką į teatrą arba į darželius. Kalbos problema buvo, todėl reikėjo padėti susikalbėti. Tai buvo šiltas ir geras bendravimas ... Tiesiog buvo bendravimas, ... susitinkam kokį antradienį trečią valandą, kai vyrai darbe. Buvo vakarai, kai dalyvaudavo vyrai. Gal ir dabar tai vyksta. M... žmona bendrauja su Baltūros veikėjų žmonomis, bet su mumis nebendrauja ... Nes vyrai taip artimai nebendrauja, kaip bendrauja žmonos... Ir internete bendrauja, nes tai yra bendras interesas: kaip nuvažiuot, kaip vizas gauti ... susipažįsta ir bendrauja, nors, gal ir nematė niekada viena kitos. Jei įsijungtumėte www.supermama.lt, ten yra tokia tema „Lietuva-Turkija“. Aš manau, kad ten labiau moterų bendravimas. Bet Turkijoje, kur mano draugė, tai ten bendrauja šeimomis. Pavyzdžiui, dešimt šeimų, kur vyras turkas, o žmona lietuvė. Iš pradžių susipažįsta moterys, o paskui daro kokį kalėdinį susitikimą su vyrais. Tada susipažįsta vyrai <...> (2011 05 23, Nr. E-8).

Iš vienos pusės, interaktyvios migracijos tinklo formos sąlygoja organizacinius turkų imigrantų procesus (pavyzdžiui, padeda išspręsti teisinius klausimus, leidžia keistis naudinga informacija apie įsidarbinimo galimybes, laisvalaikį ir kt.); iš kitos pusės, sukuria prielaidas naujoms turkų imigracijos formoms atsirasti, o kartu ir migracijos tinklui plėstis.

<...> (Kaip susipažinote ir pradėjote verslą kartu?) Aš dirbau turkų firmoje, kurioje dirbo turkai. Jų žmonos lietuvės ... Tada mane internetu supažindino su mano būsimu vyru ... Tie turkai irgi lietuvės žmonas turėjo ... va su tom turkų žmonom pradėjom bendrauti, po to supažindino su vyru internetu, pradėjom susirašinėti. Toliau palaipsniui viskas rutuliojosi ir taip išėjo, kad susituokėm prieš porą metų (Kaip nusprendėte, kur gyventi?). Čia jau labiau aš sakiau, kad Lietuvoj gyventi, kadangi pas mane iš pirmos santuokos yra dukra ir jai jau būtų sunku adaptuotis ... dar kažkas ... bendras tas sprendimas, kad gyvensime čia <...> (2011 08 18, Nr. 13/14/15)¹⁹⁶.

Vyraujančios interaktyvios migracijos tinklo formos turkų imigracijos procesuose liudija apie neformalios integracijos infrastruktūros svarbą: internetinė erdvė padeda iš anksto išspręsti konkrečius probleminius (pavyzdžiui, organizacinius) klausimus, o tai leidžia išvengti galimų sunkumų ir, tuo pačiu, palengvina apsisprendimą migruoti.

<...> Ar jums teko padėti kitiems turkams? Žinoma. Pavyzdžiui, šiemet atvažiavo Erasmus studentai iš Turkijos. Surado mane internetu, parašė, kad atvyksime ... kaip ten galima gyventi, kokios problemos. Aš į tuos klausimus atsakiau, kiek galėjau. (Kaip jie jus rado?) Yra tokia grupė internete „turkai Lietuvoje“. Nežinau, kas įkūrė, gal DJ Sezzy? Turkiškai ten viskas parašyta, vieni turkai ten <...> (2011 08 22, Nr. R-16).

¹⁹⁶ Interviu su turko sutuoktine.

Taigi, šiuolaikinės migracijos perspektyvoje vyraujantys migracijos tinklai įgauna naujas formas, kurios tampa pagrindu (tiesioginių) socialinių ir ekonominių ryšių kūrimo procesams imigracijos tikslo šalyse vykti.

3.2.5.2 Kinų ir turkų migracijos tinklas makro, mezo ir mikro lygmenyse

Empirinio tyrimo modelio centrinė ašis – *migracijos tinklas*, atsiskleidžia per skirtingus *makro*, *mezo* ir *mikro* lygmenis: imigracijos pradžią (kilmę ir tęstinumą), individualius ir kolektyvinius imigracijos veiksnius bei socialinių ir ekonominių ryšių plėtojimo(si) procesus.

Migracijos tinklas kinų ir turkų imigracijos procesuose vaidina svarbų vaidmenį. Turkų atveju, migracijos tinklas sąlygojamas šeiminių ir etninės giminytės ryšių. Pirmuoju atveju, kuriami išoriniai ryšiai su daugumos visuomene, antruoju – verslo ir darbo santykiais grįsti ryšiai su Lietuvoje gyvenančiais turkais. Itin retais atvejais sukuriama socialiniai ir ekonominiai ryšiai tiek su turkų imigrantais, tiek su daugumos visuomene (pavyzdžiui, natūralizuoto turko atvejis¹⁹⁷). Tai rodo, kad įvairaus pobūdžio ryšių kūrimą sąlygoja skirtingi veiksniai: migracijos motyvai, Lietuvoje pragyventas laikotarpis, individualios (socialinės ir demografinės) charakteristikos.

Lyginant su turkais, kinų *migracijos tinklas* yra siauresnis. Jei Vilniuje kinų migracijos tinklas labiau pastebimas imigracijos, o ne neformalios integracijos infrastruktūros kontekste (t.y. migracijos tinklas didesnę įtaką daro ne integracijai, bet imigracijos tikslo šalies pasirinkimui), Klaipėdoje migracijos tinklas apima tiek iki-imigracinį, tiek post-imigracinį procesus.

Apibendrinant analizuojamų imigrantų grupių *migracijos tinklo* kūrimo(si) ypatumus galima teigti, kad *migracijos tinklas* peržengia geografines Lietuvos (kaip imigracijos tikslo šalies) ribas. Iš vienos pusės, *migracijos tinklas* sąlygoja

¹⁹⁷ (2011 07 14, Nr. R-3).

kinų ir turkų individualius ir/ar kolektyvinius *mobilumo veiksnius* (migracijos motyvus), o kartu ir tikslo šalies pasirinkimą; iš kitos pusės, *migracijos tinklo* sąlygojami *mobilumo veiksniai* yra susiję su migrantų integracijos procesais Lietuvoje. Kitaip tariant, *migracijos tinklas* vyrauja trijuose migracijos proceso lygmenyse: *mikro* (*migracijos tinklas* sąlygoja *individualų ir/ar kolektyvinį mobilumą*), *makro* (*migracijos tinklas* padeda įveikti struktūrinius imigracijos procesą ribojančius barjerus – imigracijos politiką) ir *mezo* (*migracijos tinklas* kaip kinų ir turkų imigracijos į Lietuvą procesus generuojantis veiksnys; kitaip tariant – migracija kaip pats save generuojantis procesas).

Migracijos tinklo analizė leidžia diskutuoti apie skirtingo pobūdžio kinų ir turkų (vidinius ir išorinius) ryšius. Tyrimas atskleidė, kad Klaipėdoje gyvenančių kinų socialiniai (etninės giminystės) ryšiai yra persipynę su ekonominiais (verslo) ryšiais ir, tuo pačiu, įsitvirtinę neformalioje migrantų integracijos infrastruktūroje (pagalba įsidarbinant, ieškant būsto, tvarkant su migracija susijusius dokumentus: vizas ir leidimus gyventi). Šis argumentas leidžia teigti, kad neformali integracijos infrastruktūra yra susijusi su darbo santykiais (tarp Lietuvoje gyvenančių kinų verslininkų ir potencialių imigrantų iš Kinijos), arba verslo ryšiais (tarp Lietuvoje gyvenančių kinų verslininkų ir/ar darbo imigrantų iš Kinijos).

Analizuojant turkų atvejį, tyrimas atskleidė panašias socialinių ryšių formas. Tačiau lygiagrečiai etninės giminystės, ekonominiams (verslo) ryšiams ir darbo santykiams, vyrauja stiprus šeiminių ryšių aspektas, kuris šeimos pagrindu atvykusiems turkų imigrantams leidžia lengviau įveikti kasdieninius integracijos barjerus (kalba, darbo paieška, teisinės ir socialinės paslaugos, kt.) ne tik dėl šeiminių ryšių, bet ir dėl ryšių su šeimos draugais. Kita vertus, verslo ir darbo tikslais atvykstantys turkai dažniausiai atvyksta į aplinką, kurioje jau vyrauja vidiniai ryšiai (imigrantų grupėje). Šiuo atveju svarbu pabrėžti tai, kad naudojant vidinius ryšius, turkų imigrantai „išeina“ į išorinių ryšių su daugumos visuomene ratą. Kitaip tariant, šeimos susijungimo pagrindais į Lietuvą atvykę turkai, dalyvaudami turkų imigrantų socialinėje ir ekonominėje veikloje (dėl šeiminių

ryšių su Lietuvos piliečiais), kitiems imigrantams suteikia galimybę naudotis platesne neformalia migrantų integracijos infrastruktūra (pavyzdžiui, turko šeimos nariai ar šeimos draugai – Lietuvos piliečiai – padeda spręsti kitiems turkams kylančius sunkumus¹⁹⁸). Atsižvelgiant į šias vyraujančias tendencijas galima teigti, kad tiek kinų, tiek turkų *migracijos tinklas* apima pagrindinius imigracijos procesų etapus, tačiau dėl skirtingų migracijos motyvų ir individualių imigrantų charakteristikų, šiuos etapus sąlygoja skirtingai.

Pagrindiniai analizės indikatoriai¹⁹⁹, leidę atskleisti kinų ir turkų imigracijos ypatumus, liudija apie egzistuojančias sąsajas tarp iki-imigracinių (aplinka, kurioje buvo priimtas sprendimas migruoti) ir post-imigracinių (migracijos tinklo formavimosi) procesų. Argumentas, kad individualūs mobilumo veiksniai kilmės šalyje sąlygoja migracijos tinklo kūrimo(si) procesus tikslo šalyje (ir atvirkščiai: besikuriantis migracijos tinklas sąlygoja migracijos motyvus) reikalauja konkrečių iliustracijų, kurios šiame tyrime perteikiamos per šiuos skirtingus migracijos proceso etapus: (1) migracijos kilmę ir individualius bei kolektyvinius mobilumo veiksnius, (2) socioekonominio statuso tikslo šalyje kaitą, (3) socialinių, ekonominių, institucinių ryšių kūrimą ir, galiausiai, (4) migracijos tinklą, apjungiantį tiek minėtus migracijos proceso etapus, tiek tokius struktūrinius migracijos procesą sąlygojančius veiksnius kaip imigracijos politika.

Nepaisant egzistuojančio *migracijos tinklo*, šioje kinų ir turkų imigracijos į Lietuvą studijoje dar per anksti kalbėti apie stiprius vidinius (visą imigrantų grupę apimančius) ir išorinius ryšius dėl kelių priežasčių:

Pirma, nors analizuojamos imigrantų grupės yra nedidelės (lyginant su skaitlingiausiomis imigrantų grupėmis Lietuvoje ir Vakarų Europos šalių patirtimi), kinų ir turkų imigrantai į Lietuvą atvyksta dėl skirtingų priežasčių į

¹⁹⁸ Tyrimas atskleidė, kad tokio pobūdžio pagalba nėra išimtis.

¹⁹⁹ *Mikro*: aplinka, kurioje buvo priimtas sprendimas migruoti (individualūs mobilumo veiksniai ir migracijos motyvai); *mezo*: migracijos tinklas (socialiniai ir ekonominiai ryšiai su migrantais ir daugumos visuomene); *makro*: imigracijos politika.

skirtingas aplinkas. Skirtingi tikslai ir gyvenimo patirtys nesukuria pagrindo organizuotis į migrantų bendruomenę²⁰⁰.

Antra, nors migracijos motyvai yra sąlygojami skirtingo pobūdžio ryšių, galutinis kinų ir turkų imigrantų tikslas yra verslo kūrimas. Pastarasis argumentas leidžia diskutuoti apie labiau išplėtotus racionalinius (ekonominius) nei stiprius ir organizuotus vidinius socialinius ryšius kinų ir turkų imigrantų grupėse. Vis dėlto, (lyginant su kinais) turkų imigrantai sukūrė platesnio pobūdžio socialinių ryšių ratą tiek su Lietuvoje gyvenančiais turkais, tiek su daugumos visuomene. Priešingai turkų atvejui, Klaipėdoje gyvenantys kinai pasižymi stipriais vidiniais ryšiais su kitais Klaipėdoje gyvenančiais kinais iš vienos pusės, ir silpnais išoriniais ryšiais su daugumos visuomene iš kitos pusės. Vilniuje gyvenantys kinai nepasižymi nei stipriais vidiniais, nei išoriniais socialiniais ir ekonominiais ryšiais.

Trečia, silpnos migrantų organizacijos (turkų atveju) ar jų nebuvimas (kinų atveju) nesukuria pagrindo koordinuotam migracijos tinklo formavimo(si) procesui vykti.

3.2.5.3 Individualios kinų ir turkų imigracijos patirtys

Kartu su *migracijos tinklu*, tyrime atskleistos individualios imigrantų gyvenimo patirtys, kurios rodo, kad ne visada kolektyviniai veiksniai vaidina svarbiausią vaidmenį imigracijos procesuose.

<...> Aš čia gyvenu vienas. Jau keturi metai, kaip aš Lietuvoje. Prieš penkerius metus mirė mano žmona, todėl nusprendžiau išvažiuoti į kitą šalį. Man buvo sunku. Galvojau, kad išvykus į kitą šalį gyvenimas bus gražesnis. Man patinka čia gyventi <...> (2011 05 26, Nr. R-2).

Nors daugumoje atvejų vyrauja *migracijos tinklo* sąlygojami kolektyviniai migracijos veiksniai, tyrimas atskleidė individualias migracijos trajektorijas, rodančias, kad nepaisant didžiausią įtaką kinų ir turkų imigracijos procesams

²⁰⁰ Tyrimas atskleidė, kad socialiniai ir ekonominiai ryšiai formuojasi mažesnėse imigrantų grupėse, kurias „vienija“ vienodi migracijos motyvai ar šeiminiai ryšiai.

darančio *mezo* lygmens (arba *migracijos tinklo*), *mikro* lygmuo imigracijos procesuose taip pat yra svarbus. Pastebėtina, kad *mikro* lygmuo labiau sąlygoja integracijos procesus, o ne mobilumo veiksnius.

<...> Iki 2004 metų net nešnekejau lietuviškai, nes nenorėjau ... Jeigu žmonės manęs negerbia, kodėl aš turiu juos gerbti? Tegu sau laužo liežuvius angliškai, rusiškai, turkiškai, kurdiškai, bet kokia kalba, tik ne lietuviškai. Aš atvažiauju čia gyvent kaip ir visi. Nėra šalies pasaulyje, kurioje gyventu viena tauta. Ir Turkijoje yra lietuvių. Toks pasaulis, kai dievas duoda galimybę gyvent. Jeigu turi namą, nereiškia, kad kaimynas negali ateit į sodą ir paprašyti ... tu vis tiek nedirbi, todėl ar aš galiu šiemet čia pasodinti agurkus. Taip ir valstybėje. Aš atvažiauju čia ... dirbu, žmonėms duodu darbo, moku mokesčius, atlyginimus, išlaikau ne tik save, bet dar ir kitus. Jeigu taip darau, turite mane gerbti. Jau vieną savo cechą praradau Nemenčinėje. 1998 metais. Labai didelis cechą turėjo būti. Atvežiau įrangos iš Turkijos, vien už įrangą sumokėjau 55000 baksų, dar atvežimas, darbuotojai... Atvežiau specialistus, nes negalėjau jų surasti čia. Parodykit nors vieną lietuvi, kuris galės gaminti bachlavą. Aš irgi negaliu parodyt Turkijoje žmogaus, kuris gamina cepelinus. Tai pradėjau kurti cechą. Apie 150000 dolerių kainavo. 7 meistrai dirbo. Gaminome chalvą, ir tokią kaip karamelės skonio, ir karališka chalva, ir panašų į cukraus vatą ... tokių, kurių čia nėra. Turkijoje tortą galit užsakyti ir palyginti ... ten viskas kitaip, todėl aš norėjau, kad žmonės paragautų tą tortą. Aš žinojau, kad galiu užsidirbti. Tačiau gavosi, kad vos ne iki kalėjimo. Buvo su migracija problemų, nes negalėjau gauti leidimo gyventi devynis mėnesius. Kai atvažiavo iš migracijos patikrinti dokumentus ir pamatė, kad vizos baigėsi, bet dokumentai dėl leidimo buvo paduoti ... Mums sako, jūs nelegaliai čia randatės ... Čia per vertėją šnekėjo. Sako, jūs nelegalūs, norit į Europą. Tai tada taip pasakė, kad jau daugiau klausimų inspektorius nebeturėjo. Sako, matot mano pasą. Jau devynis mėnesius esu čia. Pėsčiom iki Vokietijos tūkstantis kilometrų ... jau dešimt kartų galėjau ten būt. O kodėl aš esu čia? ... Nu ir viskas ... kai negavau leidimų, deportavo mano meistrus, todėl uždariau cechą. Tai man kainavo 600000 litų. Ką aš galiu daryti toliau, jeigu viskas įrengta, atvežta. Yra tokia dviejų metrų ir dvidešimt centimetrų skarda, ant kurios rankiniu būdu gaminama karališka chalva ... nes tik karaliai tuo metu valgydavo rankiniu būdu pagamintą chalvą ... iki šiol Turkijoje gamina. Kur aš naudosis skardą ... į metalo laužą? O sumokėjau 10000 litų, nes pagal užsakymą pagaminta <...> (2011 07 14, Nr. R-3).

Apibendrinant galima teigti, kad individualios imigracijos patirtys išryškėja Lietuvoje ilgą laiką gyvenančių kinų ir turkų atvejais. Be to, individualus imigracijos aspektas labiau matomas verslo, o ne šeimos ar darbo imigracijos procesuose.

3.2.6 Kinų ir turkų imigrantų organizacijos

Imigrantus priimančiose šalyse vyraujantiems *migracijos tinklams* didelę įtaką daro migrantų organizacijos, kurios organizuoja imigrantų grupes į aktyvias bendruomenes ir, tuo pačiu, atstovauja imigrantus socialiniame, politiniame ir kultūriniame visuomenės gyvenime. Taip pat šios organizacijos užima tarpininko vaidmenį integracijos procesuose (apgyvendinimas, įdarbinimas, socialinės paslaugos ir kt.). Priešingai šioms (imigracijos tikslo šalyse vyraujančioms)

tendencijoms, Lietuvoje yra užregistruotos vos kelios migrantų organizacijos. Atsižvelgiant į veiklos specifiką, dauguma jų (dėl savo veiklos ypatumų) negalėtų būti laikomos „tikrosiomis“ migrantų organizacijomis. Jei kinų atveju nėra nei vienos tokio pobūdžio organizacijos, turkų atveju paminėtina *Balturka* ir Lietuvos turkų verslininkų asociacija.

Atskleidžiant kinų ir turkų migracijos tinklo ypatumus analizuojamų imigrantų grupių įsteigtų organizacijų (veiklos) kontekste, svarbu paminėti šiuos pagrindinius aspektus: *migrantų organizacijų veiklos pobūdį, imigrantų ryšius su ambasadamis, valstybinėmis institucijomis ir nevyriausybinėmis* (įskaitant migrantų) *organizacijomis* ir *kinų bei turkų dalyvavimą bendruose* (ambasadų ir kitų organizacijų) *organizuojamuose renginiuose*.

Analizuojant kinų ir turkų migrantų *organizacijų veiklos pobūdį* visų pirma pastebėtina, kad kinų migrantų organizacijų Lietuvoje nėra. Nors Lietuvoje veikia ekonominio pobūdžio organizacijos (pavyzdžiui, Kinų Verslininkų Asociacija ir Lietuvos - Kinijos Prekybos Asociacija), šių organizacijų veiklos prioritetai nėra susiję su Lietuvoje gyvenančių imigrantų organizavimu ir atstovavimu (labiau susiję su dvišaliais ekonominiais mainais)²⁰¹. Priešingai kinų situacijai, tyrimas atskleidė, kad Lietuvos turkų verslininkų asociacija palaiko (ribotus) kontaktus su kai kuriais Lietuvoje gyvenančiais smulkiaisiais turkų verslininkais (pavyzdžiui, organizuojant renginius ir šventes). Be to, turkų imigrantų Lietuvoje įkurta *Balturka* (priešingai kinų ir turkų verslininkų asociacijoms) skatina ne dvišalius ekonominius, bet kultūrinius mainus ir organizuoja kultūrinius renginius (pavyzdžiui, Tiurkų dienos Vilniuje). Nors *Balturka* tam tikrais atvejais sprendžia kasdienes turkų problemas, ji turi ribotus ryšius su Lietuvoje gyvenančiais turkais. Nepaisant to galima teigti, kad turkų imigrantai Lietuvoje įkūrė organizacijas,

²⁰¹ Yra ir kitokio pobūdžio organizacijų (institucijų), kurių veikla yra susijusi su Kinijos ir Turkijos kultūra (kalba, istorija, kultūros studijomis, kt.): Kinų kultūros centras, *Yesevi* turkų kalbos ir kultūros centras Vilniaus pedagoginiame universitete, Turkų kalbos centras ir Orientalistikos centras Vilniaus universitete, kt. Pastebėtina, kai kurie centrai (pavyzdžiui, *Yesevi*) stengiasi pritraukti į Lietuvą studentus iš Turkijos. Atsižvelgiant į turkų (taip pat ir kinų) studentų ilgalaikio gyvenimo Lietuvoje potencialą, tarptautinis studentų mobilumas laikytinas svarbiu imigracijos procesu Lietuvoje aspektu.

kurios (priešingai kinų atvejui) sukuria prielaidas „tikrosioms“ turkų migrantų organizacijoms ateityje susikurti²⁰².

<...> Organizacijos (Balturka) tikslas – rasti bendrą kalbą tarp abiejų kultūrų. Lietuviams pasakojame, kaip gyvena turkai, o Turkijoje pristatome lietuvių kultūrą. Taip pat padedame čia gyvenantiems turkams ... Pas mus buvo toks projektas su migracija (Migracijos departamentu): surinkom turkus, atvažiavo iš migracijos, pasakojo apie įstatymus, kur kreiptis. Paskui apie lietuviškas šventes pakalbėjom ... ką reiškia Velykos ir taip toliau. Iš esmės – kultūrinė organizacija ... Taigi, tikslai – kultūriniai, švietimo, ir, aišku, stengiamės padėti. Ne visus klausimus galime išspręsti, bet stengiamės padėti, jeigu kreipiasi į mus. Gaila, kad mūsų ambasada taip pat stengiasi padėti, bet jiems ne iki to, nežinau, kodėl ne į visus klausimus atsako...> <... Mes stengiamės sukurti tokią atmosferą, kad galėtų po darbo pabendrauti, ateiti su šeima, klausimus kažkokius užduoti... Aišku, šalis maža, todėl sunku, ypač tiems, kurie atvyko iš Stambulo <...> (2011 05 26, Nr. E-2).

<...> Yra trijų pobūdžių renginiai. Pirma, ambasada organizuoja, ypač per Turkijos nacionalines šventes. Antra, mes su ambasados žinia organizuojame seminarus, konferencijas ir koncertus. Trečia, Balturka organizuoja. Jie lankstesni, nes jie neturi ryšio su ambasada, todėl kartais daugiau padaro nei mes ...> <... Balturka yra labiau praktiška funkcijos aspektu. Jie gali daugiau žmonių pasiekti, nes yra lankstesni. Kai jie dirba, jie gali dirbti su šeimom ir visus įtraukti. Jie gali pasikviesti turkus, jeigu jiems reikia, kad padarytų maistą. O mes neturime pajamų, todėl kai kažko reikia, turime visada prašyti ambasados paramos ar institucijų Turkijoje <...> (2011 05 16, Nr. E-1).

<...> Mes (Lietuvos turkų verslininkų asociacija) kartu švenčiame šventes. Kai būna lietuvių šventės, mes surenkame kartu turkus ir lietuvius ir švenčiame. Taip pat organizuojame ekskursijas į Turkiją, ne tik studentams, bet visiems žmonėms. Taip pat kviečiame žmones į Lietuvą iš Turkijos <...> (2011 05 26, Nr. E-2, E-3, E-4).

Pastebėtina, kad turkų migrantų organizacijas įkūrę asmenys yra vieni pirmųjų į Lietuvą atvykusių turkų imigrantų. Be to, šie asmenys vienas kitą gerai pažysta, todėl dažnai bendrauja tarpusavyje. Tyrimas atskleidė, kad organizacijoms atstovaujantys asmenys tarpusavyje keičiasi pareigomis (eina dirbti iš vienos organizacijos į kitą ir atvirkščiai). Šis faktas liudija apie stiprius vidinius ryšius ir uždaro pobūdžio organizacijų prigimtį.

<...> (O žinote tokias organizacijas kaip Balturka?) Žinau, aš ir pats esu narys ... žmona ir aš. Mes keturi įsteigėme, žmona, aš, I... (turkas) ir dar vienas, dabar jie tęsia, kiek žinau <...> (2011 08 09, Nr. R-10).

<...> Taip, nes verslininkų organizacija tai ... A... (turkas), dar tie žmonės, kurie kažkada studijavo rusų kartu su G... (turkas) ... Bet jie visi tarpusavyje pažįstami ... ir finansavimo šaltiniai tie patys, atvažiavimo priežastis ta pati pradžioje <...> (2011 07 26, Nr. E-9).

Nors analizuojamos imigrantų grupės nepasižymi stipriomis migrantų organizacijomis, kai kurie kinei ir turkai yra užmezgę stiprius ryšius su

²⁰² Kaip teigia Avcı ir Kirişci (2006: 124–125), „Turkų imigrantų asociacijos ir jų sąsajos su Turkija yra svarbus politinis aspektas tiek Turkijai, tiek turkų imigrantus priimančioms šalims. Daugelis turkų imigrantų yra įsitraukę į politinę veiklą, kuri daro įtaką Turkijai ir šalims, kuriose jie gyvena“. Lietuvoje veikiančios turkų asociacijos (kurios, dėl savo vykdomos veiklos, negali būti laikomos „tikrosiomis“ migrantų organizacijomis) iš vienos pusės, ir turkų imigrantų socialiniai ryšiai iš kitos pusės rodo, kad Lietuvoje gyvenančių turkų imigrantų organizavimas ir atstovavimas nėra institucionalizuotas (nors, prielaidos šiems procesams vykti buvo identifikuotos). Kita vertus, tyrimas atskleidė, kad instituciniai ryšiai tarp turkų organizacijų yra stiprūs.

valstybinėmis institucijomis, ambasadomis ir nevyriausybinėmis organizacijomis. Kinų atveju, ryšiai su ambasadomis apsiriboja dalyvavimu bendruose renginiuose ir parama organizuojant šventes.

<...> Tarkim T... (kinas)... jis turi didmeninę prekybą durimis ir santechnika. Labai kietas vyrukas. Pas jį iš ambasados visą laiką atvažiuoja svečių, ambasadorius, dar kiti. Jie čia užsiima visokia veikla. Neseniai, gegužės mėnesį, buvo iš Kinijos ansamblis atvažiavęs ... su kiniškais senoviniais instrumentais, tai jis irgi organizavo, parėmė <...> (2011 08 29, Nr. E-2).

Turkų atveju šie ryšiai remiasi tiek ekonominiu bendradarbiavimu su ambasadomis ir turkų įsteigtomis organizacijomis (pavyzdžiui, paslaugų teikimu renginių metu), tiek imigracijos patirtimis ir individualiomis charakteristikomis (pavyzdžiui, kalbų žinojimu).

<...> 2002 metais pakvietė mane iš Migracijos departamento. Didelis susitikimas buvo. Iš Europos atvažiavo delegacija. Iš Vokietijos, Olandijos, Anglijos, įvairių šalių ... kaip sustabdyt migraciją ... buvo toks susirinkimas. Aš buvau vienintelis žmogus, kuris kalba lietuviškai arba rusiškai. Aš dažnai važiuoju, kai pasienyje ar Pabradėje sulaiko ne tik kurdus iš Turkijos, bet ir iš Irano, Sirijos ar Irako. Pas mane dabar dirba vienas žmogus iš Sirijos, jau penkis ar šešis metus. Mes ten susipažinom. Aš jam buvau kaip vertėjas ... taip ir liko pas mane dirbti. Pagalbos paprašė, kaip imigruoti, kaip integracija. Aš jam pagalbą suteikiau ir viskas. Iki šiol pas mane dirba. (Migracijos departamentas jūsų prašydavo vertėjo pagalbos?) Ir dabar prašo, nes nėra žmogaus, kuris išverstų iš kurdų kalbos taisyklingai, geriau negu aš <...> (2011 07 14, Nr. R-3).

Turkų imigrantų ryšiai su institucijomis leidžia pamatyti platesnį imigracijos kontekstą. Pavyzdžiui, kai kurie ekspertų (Turkijos piliečių) vertinimai liudija apie egzistuojančią nelegalios migracijos tendenciją. Nors ji nėra didelė, tačiau rodo Lietuvos, kaip tranzito šalies vaidmenį tarptautinės migracijos procesuose.

<...> Aš dalyvavau migracijos departamente vertime. Ten buvo svarstoma, ar duoti leidimą, ar ne. Lietuvė žmona, o vyras – turkas. Čia tos šeimos, kur turkai sutinka atvažiuot į Lietuvą gyvent. Ten labai populiari šeimos migracija. Yra žmonės, kurie galvoja, kad kažkodėl Europa yra rojus. Čia iš mano, kaip vertėjos patirties ... paskui atvažiavę sako, taigi Turkijoje geriau. Ir sumoka tokius pinigus tam, kad čia atvažiuotų ... paskui mato, kad ne rojus čia <...> tie, kuriems buvo reikalinga mano pagalba, kaip vertėjos, buvo pagauti policijos. Jų tikslas, aišku, nebuvo Lietuva <...> (2011 05 23, Nr. E-8).

Tiek aukščiau aptartos organizacijos, tiek Kinijos ir Turkijos ambasados organizuoja bendras šventes ir susitikimus (pavyzdžiui, Kinų Naujieji metai, Turkų kultūros dienos, kt.). Tyrimas atskleidė, kad dalyvavimas (ypač smulkiųjų verslininkų ir jų šeimos narių) bendruose renginiuose yra ribotas dėl įvairių priežasčių. Turkų atveju, (ne)dalyvavimas yra susijęs su imigrantų (ir jų šeimos narių) gyvenimo Lietuvoje būdu; t.y. daugiau (ar mažiau) išvystytais vidiniais ar išoriniais socialiniais ir/ar ekonominiais ryšiais, labiau (ar mažiau) konservatyviais (ar liberaliais) religiniais įsitikinimais, darbotvarke, susijusia su

samdomu darbu ar Lietuvoje įkurtu verslu. Vis dėlto, didžiausią įtaką dalyvavimui daro asmeniniai ryšiai su organizacijų įkūrėjais ir bendri (ekonominiai) interesai.

<...> (O kur Balturka organizuoja?) *Taip, žinoma. Einu. Turkų dienosė buvau. Ir išvis su jais palaikau ryšį. Jie anksčiau organizavo turkų filmus, aš irgi padėjau. Savo draugam ten rodė, buvo ir vertimas lietuviškai. Bet nelabai dažnai, nes Balturka tai nauja organizacija. G... (turką) gerai pažįstu. Lituva (Lietuvos turkų verslininkų asociacija). Tą asociaciją įsteigė mano dėdė ir jo draugai. G... čia vėliau atvažiavo. O tada jau davė jiems tiesiog vadovauti. Mano dėdė ir jo partneris, irgi turkas, padėjo jiems, nes jie turkai, nieko nežinojo. Tos organizacijos įkurtos tam, kad pristatyti turkų kultūrą. Nes ir mano draugai klausinėja, kas ta Turkija, atrodo kažkokia labai jau rytietiška šalis <...> (2011 08 22, Nr. R-16).*

<...> (Ar turite specifinių turkiškų švenčių ar kitų susibūrimo progų?) *Taip, turime. Turime mažą mečetę. Kai būna religinės šventės, jas ten švenčiame. Taip pat yra asociacija Balturka. Taip pat G... (Turkijos pilietis, LRKD Migrantų konsultacinio centro socialinio darbuotojo asistentas) pradėjo visus burti. Turkijos ambasada, kai jie ką nors daro, kviečia mus, mes einam ir susitinkam ... Aš negaliu nueiti į visus, nes dirbu, bet jie kviečia galbūt minimum dešimt kartų per metus. (Ar palaikote ryšius su ambasada?) Kadangi visi, kurie dirba ambasadoje, yra mano klientai parduotuvėje, aš turiu gerus kontaktus su jais. Taip pat ir Balturka. Nes visi jie tik čia gali rasti tai, ko jiems trūksta iš Turkijos. Tai vienintelė vieta (Ibrahim pasažas) Vilniuje ir daugiau Lietuvoj niekur nėra <...> (2011 06 09, Nr. R-4).*

Nors turkų organizacijos ir ambasada organizuoja skirtingo pobūdžio renginius, juose dalyvauja maža dalis Lietuvoje gyvenančių turkų dėl siauro kontaktų rato ir skirtingų (organizacijų bei daugumos imigrantų) prioritetų.

<...> (Ar turkai eina į turkų dienas?) *Čia nedaug žmonių, todėl, dažniausiai, jeigu kas vyksta, būna vis tie patys žmonės: iš ambasados, Balturkos nariai arba studentai. Verslininkai nėra įsitraukę į kultūrinės veiklas, nors mes jiems stengiamės siųsti pakvietimus. (Kaip juos pasiekiate?) Mūsų nedaug, todėl visi žino kur kas yra. Dažniausiai ambasada turi kontaktus, o mes gauname iš ten jų adresus ir siunčiame pakvietimus. Taip pat ir imamas, jis daug bendrauja, ne tik religines paslaugas teikia <...> (2011 05 16, Nr. E-1).*

<...> (Ar smulkūs verslininkai neturi ryšių su organizacijomis ir jų darbuotojais?) *Ne tokiam lygyje, bet turi. Yra pažįstamų. Mes nevyriausybinė organizacija, mes nežiūrime ir anketų nepildome. Pas mus ateina verslininkai, tad ryšių yra. Aišku, yra žmonių, kurie įsimylėjo, atvažiavo, susituokė ir bendrauja tik su šeima, kitų visai nemato. Musulmonai penktadieniais eina melstis ... pas imamą irgi renkasi. Vilniuje 150 turkų, o pas imamą ateina dvidešimt. Bet nors ir ne tokiam lygyje, vis tiek bendrauja. Stiprios organizacijos, kad viską kartu darytų, nėra <...> (2011 05 25, Nr. E-2).*

Siauro pobūdžio kontaktų ratas taip pat gali būti iliustruojamas migrantų organizacijų finansavimu ir stipriais tarpinstituciniais (arba organizacijų vadovų asmeniniais) ryšiais. Tyrimas atskleidė, kad Lietuvoje tie patys asmenys (Turkijos piliečiai) vienas su kitu keičiasi vadovaujančiais postais skirtingose organizacijose (turkų organizacijų atveju, stiprūs tarpinstituciniai ryšiai sąlygoja silpnesnius ryšius su Lietuvoje gyvenančiais turkais).

<...> *Tuo metu (po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo) į Lietuvą buvo atvykę mažai turkų ... Dar yra du turkai ... ten apskritai atskira istorija, kadangi jie atvažiavo 1991 ar 1992 m. verslo reikalais. Pagalvojo, kad dabar yra geras laikas. Lietuva tik atsiskyrė (po Sovietų Sąjungos žlugimo) ... Jie taip pat čia susituokė ir gavo Lietuvos pilietybę ... Visi jie čia pasiliko ... Bet jų finansavimo šaltinis – Fetulah organizacija. Balturka, mokykla (VIMS), kultūros centras (Yesevy centras VPU)... viskas yra iš vienos kišenės... Turkų verslininkų asociacija ... jūs paklauskite kas ten įeina? – visi jie pažįstami <...> (2011 05 23, Nr. E-8).*

Kinų atveju, (ne)dalyvavimas bendruose renginiuose yra susijęs su geografiniu aspektu (nemaža dalis Lietuvoje gyvenančių kinų koncentruojasi Klaipėdoje) ir pernelyg dideliu užimtumu. Kartu su aukščiau aptartomis priežastimis, taip pat pastebimas kontaktų (tarp kinų ir Kinijos ambasados) trūkumas.

<...> (Ar Kinijos ambasada dažnai organizuoja šventes?) *Nauji metai ... dar kažkas, su religija susiję ... kažkokio dievo šventė, Ambasada organizuoja, bet man sakė, kad jie nevažiuoja. Pora kartų jie buvę nuvykę, kas prieš du, o kas prieš penkis metus. Kartą pabuvo ir, sako, pabuvome ir užteks. Klaipėdoje nelabai švenčia tos šventės. Bet kai ateini į namus – ant durų yra užrašyti palaiminimai, hieroglifai, religinės statulėlės ... restoranuose yra pinigų dievo skulptūros <...> (2011 08 29, Nr. E-2).*

<...> (Ar būna, kad kažkas organizuoja renginius ir kviečia kinus? Ar einate į tuos renginius?) *Taip organizuoja, bet aš niekada nebuvau, nors mane ir kvietė. Man nelabai patinka žmonių susibūrimo vietas. (Kokie tai renginiai?) Naujieji metai arba žibintų šventė. Kitu laiku visi labai užsiėmę. (Kas organizuoja?) Ambasada, bet mes negalime palikti restorano <...> (15.07.2011, No. R-3).*

<...> *Švenčių jie nelabai švenčia, nors jiems visą laiką skambina iš ambasados ir kviečia. Bet jie nevažiuoja, nes neturi laiko. Taip pat brangu, nes ten (į Vilnių iš Klaipėdos) nuvažiuoti reikia, pabūti kelias dienas ... jie neišeina iš savo restoranų, nes visą laiką būna tenai. Negali nei vienai dienai palikti ir išvažiuoti. Jie visą laiką kontroliuoja verslą <...> (2011 08 29, Nr. E-2).*

<...> *Retai, nes neturiu laiko. Juk reikia į Vilnių važiuoti, o pas mane tokios galimybės nėra. Vyras taip pat kiekvieną dieną dirba. Porą kartų buvome nuvažiavę ir viskas <...> (2011 07 15, Nr. R-3).*

<...> *Nėra pas mane laiko važinėti į šventes. Kaip mano draugai, kurie važinėja į tas šventes, pasakoja, kad ten dainuoja dainininkai iš Kinijos, vaišina viskuo. O žmonės kviečia dėl to, kad nepamirštų tradicijų <...> (2011 05 25, Nr. R-5).*

Kartu su Kinų ambasados organizuojamomis šventėmis, pastebima tam tikrų paslaugų teikimo tendencija. Šios paslaugos yra svarbios, nes yra susijusios su kinų ekonominės veiklos ypatumais Lietuvoje (verslo steigimu, įstatymų žinojimų ir kt.).

<...> *Važiuoju pagal galimybes. Ten organizuojami ne tik šventės, bet ir susitikimai su tėvynainiais. Konsultuoja verslo kūrimo klausimais, išverčia Lietuvos įsakymus jeigu reikia. Paaiškina kaip geriausiai elgtis konkrečioje situacijoje. Šie susitikimai būna labai naudingi <...> (2011 07 17/18, Nr. R-7).*

Apibendrinant kinų ir turkų migrantų organizacijų veiklos ypatumus galima daryti išvadą, kad vien oficialių organizacijų buvimas nebūtinai yra susijęs su platesnio pobūdžio migracijos tinklu, kadangi, kaip parodė tyrimo rezultatai, dalyvavimas organizacijų veikloje yra susijęs ne tik su organizacijų prioritetinėmis veiklos sritimis, bet ir su imigrantų ekonominės veiklos ypatumais, socialiniais ryšiais su daugumos visuomene ir šeiminiėmis aplinkybėmis.

* * *

Analizuojant migrantų organizacijas, svarbu atsižvelgti į religiniu pagrindu besiformuojančias bendruomenes. Šiuo atveju išskirtina turkų situacija, kadangi „naujai“ atvykstančius turkų imigrantus galima analizuoti skirtingų musulmonų grupių (ar „bendruomenės“) Lietuvoje kontekste. Taigi, analizuojant turkų imigrantų situacija kitų Lietuvoje gyvenančių musulmonų grupių kontekste pastebėtina, kad stiprūs ryšiai tarp turkų ir kitų musulmonų grupių neegzistuoja. Ryšių nebuvimą sąlygoja tiek didelė imigrantų iš musulmoniškų šalių įvairovė, tiek musulmonų „bendruomenės“ struktūra, vienijanti istorines musulmonų grupes Lietuvoje (totorius) ir „naujai“ (po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo ar ES plėtros 2004 m.) atvykstančius imigrantus. Nors kitų ES valstybių narių patirtis rodo, kad „naujai“ atvykstantys imigrantai jungiasi prie senesnių imigrantų bendruomenių ar organizacijų, Lietuvoje apie tokio pobūdžio tendencijas kalbėti per anksti.

<...> Didelis skirtumas tarp vietinės musulmonų bendruomenės ir atvykėlių. Kontaktai vyksta, bet tam tikruose taškuose: kultūriniai renginiai, šventės ir pamaldos. Švenčių metu turkams reikia pagalbos gyvuli surasti paaukoti ir taip toliau, tai jie eina į vietinę bendruomenę, užsako. Vietiniai padeda, niekada nebuvo, kad atsisakytų. Taip pat švenčių metu mečetės yra atdaros ir kiekvienas žino, kad vyksta pamaldos, todėl gali atvykti ne tik turkai, bet ir kiti musulmonai, kurie atvyko per pastaruosius dvidešimt metų ... Bet tokio intensyvaus bendravimo nėra, nes labai skirtingos bendruomenės ... Per dvidešimtmetį buvo labai daug pasikeitimų <... Dabartiniai imamai ir muftijai mokėsi Turkijoje ar arabų šalyse, todėl jie įveda į maldas naują tvarką ... be vietinio kolorito ... tas pirminis nepasitenkinimas yra, todėl dvi pusės faktiškai išnyko. Laikas praėjo ir tai niveliavosi, pasikeitė <...> Bendravimo momentas, jeigu atvykėlis nemoka kitos kalbos ... tokios, kuri gali būti bendra šitoms grupėms ... dažnai būna sunku ... Turkų ir totorių jaunimas gali anglų kalba bendrauti, o vyresnioji karta – rusų, tai bendravimas vyksta rusų kalba. (Tai imamas mediatorius?) Taip. Po to, aišku, išeina į vietinius imamus, sužino struktūrą. Bet pirmas kontaktas per savo imamą. Imamas turkas, tad jis kalba turkiškai. Dabar situacija daug geresnė nei prieš dvidešimt metų, kai jie (turkai) pradėjo atvykti <...> (2011 07 26, Nr. E-8).

Analizuojant turkų organizacijų ir vietinės musulmonų bendruomenės ryšius pastebėtina, kad turkų organizacijos (kaip ir musulmonų bendruomenė Lietuvoje) veikia autonomiškai, todėl glaudesnis ryšys (nepaisant bendrų pamaldų) gali atsirasti tik besikeičiant turkų organizacijų veiklos prioritetams (nuo kultūrinių projektų ir mainų pereinant prie migrantų organizavimo ir atstovavimo).

3.2.7 Struktūriniai kinų ir turkų imigracijos veiksniai: imigracijos politika ir visuomenės nuostatos

Nors kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) procesus sąlygoja *mikro* ir *mezo* veiksniai, tyrimas atskleidė *makro* lygmenyje įsitvirtinusių veiksnius, susijusius su Lietuvoje įgyvendinama imigracijos politika ir visuomenės nuostatomis. *Makro* lygmens įtaka imigracijos procesams atskleidžiama analizuojant kinų ir turkų imigrantų nuostatas imigracijos politikos atžvilgiu iš vienos pusės, ir imigrantų patirtis daugumos visuomenės nuostatų atžvilgiu iš kitos pusės.

Tyrimas atskleidė, kad *makro* veiksnių įtaka disertacijoje analizuojamiems procesams yra daugialypė. Jei skirtingas šalių išsivystymo lygis (ir ekonominė Lietuvos, Kinijos ir Turkijos situacija) nėra svarbiausias kinų ir turkų imigracijos procesams įtaką darantys *makro* veiksnys (imigracijos procesai labiau sąlygojami *migracijos tinkle* įsitvirtinusių skirtingo pobūdžio ryšių), Lietuvoje įgyvendinama imigracijos politika laikytina kinų ir turkų imigracijos barjeru. Iš vienos pusės, imigracijos ir migrantų integracijos politikos analizė atskleidė ilgalaikių tikslų ir prioritetų nebuvimą ir, kartu, migrantų integracijos priemonių fragmentiškumą projektinės nevyriausybinų organizacijų veiklos kontekste. Iš kitos pusės, absoliuti dauguma kinų ir turkų respondentų (ir ekspertų) akcentavo griežtą imigracijos politiką ir kitus veiksnius, susijusius su imigracijos politikos įgyvendinimu: griežtas leidimų išdavimo taisyklės, migracijos tarnybose dirbančių valstybės tarnautojų nekompetenciją, griežtus reikalavimus užsieniečiams Lietuvoje įsteigti verslą, kt.

<...> Anksčiau turėjau problemų dėl integracijos. Buvo laikas, kai pradedi gyventi kitoje šalyje, todėl nežinai įstatymų ... nežinai, ką tau reikia daryt, žmonės kitaip žiūri. Vėliau su migracija (Migracijos departamentu) labai daug problemų buvo, nes dokumentų tvarkymas beveik pusę gyvenimo kainavo <...> (2011 07 14, Nr. R-3).

<...> O su migracija (Migracijos departamentu) visi turi problemų. Ir šios problemos nesibaigs, kadangi vyksta karas tarp Migracijos departamento ir kitų skyrių. Kai viduje yra problemų, į kitų problemas nežiūri. Vieni ant kitų siunčia, todėl uždaras ratas gaunasi. Ateini pas vieną, sako, eik į departamentą, čia ne mūsų problemos. Ateini tenai, sako, tu man atnešk iš migracijos šituos dokumentus, tada pažiūrėsiu. Ateini tenai, sako, neduosiu šitų dokumentų. Ir kam toks sunkumas, aš neįsivaizduoju ...> < ... Mums

užsieniečiams migracija (Migracijos departamentas) – kaip tėvas. Kadangi tu esi sūnus, o ten tėvas, visada sunku kažką įrodyti tėvui. Visada sunkumų ten turime ... ir turėsime, jei taip toliau eisis. Čia ne nauda valstybei, o labai didelis nuostolis <...> (2011 07 14, Nr. R-3).

<...> Manau, kad migracijos biuras turi dirbti funkcionaliau. Visi, kas čia atvyksta, turi turėti su šiuo biuru kontaktą. Biuras gali būti daugiau ar mažiau oficialus, bet turi būti centras, kuris padeda migrantams visose srityse, kad jie čia turėtų mažiau problemų...> <... Turėjau gauti leidimą, ir tai buvo blogiausia. Pirma, nesuprantama, kodėl tos moterys (Migracijos departamente) nekalba angliškai? Ten juk visi užsieniečiai, todėl jos privalo mokėti kalbas. Antra, visada pasakoja vis kitas istorijas. Vienai tinka vieni dokumentai, o kitai jau tie patys dokumentai nebetinka. Pernai draugas su tuo taip pat susidūrė <...> (2011 05 16, Nr. E-1)²⁰³.

Kinų respondentų (ir ekspertų) vertinimai nuo turkų nesiskiria. Kinai taip pat akcentuoja griežtos imigracijos politikos pobūdį, kurį iliustruoja tiek bendra dokumentų išdavimo tvarka, tiek konkretūs imigracijos politikos aspektai (pavyzdžiui, šeimos susijungimas).

<...> Daugiausiai problemų kyla dėl dokumentų. Visi kinai sako, kas čia per sistema. Jiems sąlygos tokios pat, kaip ir lietuviams, su mokesčiais, su verslu, o leidimai gyventi – atskiras dalykas <...> (2011 08 29 2011, Nr. E-2).

<...> Mūsų duktė gyvena Kinijoje. Keturis kartus bandėme atsivežti dukrą, buvome paruošę krūvą dokumentų, bet ambasadoje pasakė, kad negalima, tačiau priežasties nenurodė. Aš manau, kad Lietuvai dar vienas žmogus, kuris nemoka mokesčių, būtų našta. Dauguma atvažiuoja ir dirba čia, o ji tiesiog mokytusi. Sulaukus aštuoniolikos ji galėtų čia atvažiuoti ir studijuoti universitete mokėdama 8000 litų per metus <...> (2011 07 15, Nr. R-3)²⁰⁴.

Griežtas imigracijos procesų reglamentavimas taip pat atsispindi konkrečiuose turkų respondentų gyvenimo istorijose. Šiuo atveju pabrėžtinas šeimos susijungimas ir, kartu, šeimos imigracijos procesų teisinis reglamentavimas. Iš vienos pusės, dėl neapibrėžto teisinio statuso dalis turkų (ir mišrių šeimų) negali investuoti į verslo plėtrą (tai stabdo ekonominę imigrantų integraciją ir naujų darbo vietų kūrimo procesą). Iš kitos pusės, pabrėžtinas etinis imigracijos

²⁰³ Kai kurie turkų respondentai akcentavo bendro pobūdžio problemas, susijusias su valstybiniame lygmenyje įgyvendinama politika.

<...> Lietuvos valdžia dirba su užsieniečių integracija, bet negaliu pasakyti, kad sėkmingai. Labai svarbu privilioti aukštos kvalifikacijos užsieniečius. Tai labai svarbu valstybės ateičiai. Visos Europos šalys, kaip Anglija ar Prancūzija, iškilo dėl ir imigrantų, bet ir ten problemos atsiranda <...> (2011 05 26, Nr. E-2, E-3, E-4).

<...> Negalime visų problemų išspręsti patys <...> Ar turkams reikia formalių ar neformalių organizacijų? Absoliučiai taip. Bet valdžia ir žiniasklaida turi padėti, nes kitaip nebus sėkminga. Nes mes daug ką galim daryti, bet jeigu žmonės nesupras, ką mes darom, niekas nepadės <...> (2011 06 09, Nr. E-3).

²⁰⁴ Nepaisant neigiamų atsiliepimų apie Migracijos departamento veiklą, tyrime atskleistos teigiamos (kaitos) tendencijos.

<...> Iš pradžių tas Migracijos departamentas. Elgesys buvo blogas, vaizdas blogas... Jie nežiūrėjo į tave kaip į normalų žmogų. Bet dabar, paskutiniuosius du metus, situacija pasikeitė. Nauja vieta ... viskas gerai ... netgi žmonės tie patys, bet jie pasikeitė. Dabar viskas gerai, geriau elgiasi, nei anksčiau. Matyt, valdžia pasikeitė <...> (2011 06 09, Nr. R-4).

politikos įgyvendinimo aspektas, susijęs su fiktyviomis santuokomis ir mišrių šeimų „tikrinimu“.

<...> J: turi apie savo vyrą žinot daugiau negu apie savo vaiką. Kiek cukraus, ar du lygiai šaukšteliai, ar du su puse... Kiek kartų skutasi ir t.t. Apie vyrą jau daugiau žinau, negu apie savo vaiką. Kraštutiniu atveju ateina į namus ir prašo parodyti daiktus... Buvo, žiūrėjo. Jie prisistato, parodo tokią kortelę. O jeigu įsileidi, vis tiek prie kažko prisikabins, sudėtinga.

M: kaimynų klausia ... sako, ar ten turkas gyvena. O jie sako, ne, ten viena moteris gyvena, kurią matom per pusę metų vieną kartą. Vis tiek gyvename, šildymas sumokėtas, elektra sumokėta. Jeigu negyvensi, kas, džinas mokės? <...> (2011 08 18, Nr. R-13/R-14/R15)²⁰⁵.

Apibendrinant kinų ir turkų nuostatas dėl Lietuvoje įgyvendinamos imigracijos politikos galima išskirti kelis svarbius aspektus. Iš vienos pusės, nepasitenkinimas Migracijos departamento teikiamomis paslaugomis gali būti interpretuojamas tiesiogiai (pavyzdžiui, darbuotojų nekompetencija, kalbos barjeras ir kt.). Iš kitos pusės, nepasitenkinimas gali kilti dėl kitų priežasčių (pavyzdžiui, griežtos leidimų išdavimo tvarkos, reikalaujančios skirtingo pobūdžio resursų ir kompetencijos iš imigrantų), todėl šie duomenys gali būti interpretuojami netiesiogiai, atsižvelgiant į platesnę imigracijos politikos įgyvendinimo kontekstą.

Visuomenės nuostatos

Prie struktūrinių imigracijos ir migracijos tinklo formavimo(si) aspektų priskirtinos visuomenės nuostatos, kurias galima atskleisti dvejopai: arba analizuoti visuomenės nuostatas imigrantų (šiuo atveju – kinų ir turkų) atžvilgiu, arba imigrantų patirtis dėl Lietuvoje patiriamų neigiamų nuostatų.

Pirmuoju atveju, yra sukaupta didelė duomenų bazė. Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų instituto atliekamos kasmetinės gyventojų nuomonės apklausos liudija apie vyraujančias neigiamas nuostatas imigrantų (imigracijos) atžvilgiu (žr. 2.1.3 *Imigracijos suvokimai Lietuvos visuomenėje*). Antruoju atveju analizuojamos imigrantų patirtis²⁰⁶, kurios disertacijoje leido atskleisti tam tikrus, su neigiamomis visuomenės nuostatomis, susijusius aspektus. Pirma, kai kurie

²⁰⁵ J: Lietuvos pilietė; M: Turkijos pilietis (sutuoktiniai).

²⁰⁶ Pavyzdžiui, atliekant kokybinius ar kiekybinius tyrimus Lietuvoje, klausama, ar imigrantams teko susidurti su neigiama visuomenės reakcija (jei teko, tuomet prašoma nurodyti kokiose situacijose).

turkų respondentai akcentavo išankstines visuomenės nuostatas Lietuvoje gyvenančių turkų (greičiau – musulmonų) atžvilgiu²⁰⁷.

<...> (Kokios vyrauja problemos, su kuriomis susiduria turkai Lietuvoje?) *Dėl religijos. Visada susiduria su klausimu, ar turite keturias žmonas ... Bendravimas, elgesys, įstatymai, teisinės problemos. Negalime šių problemų išspręsti patys. Pirmiausia, valdžia turi padėti užsieniečiams ... Žiniasklaida turi pakeisti koncepciją, nes rodo tik bombas ir terorizmą. Galėtų pasakoti visuomenei apie užsieniečius, parodyti gerąsias puses. Jeigu aš galėčiau parodyti savo gerąsias puses ... kad žmonės žinotų ... nors jis turkas, bet jis geras. Dabar žmonės turi išankstines nuostatas, dažniausiai sprendžia pagal religiją. (Ar turkams reikia formalių ar neformalių organizacijų?) Absoliučiai taip. Bet valdžia ir žiniasklaida turi padėti, nes kitaip nebus sėkminga. Mes daug ką galim daryti, bet jeigu žmonės nesupras, ką mes darom, niekas nepadės. Valdžia, žiniasklaida ir visi turi susivienyti ir keisti visuomenės nuomonę. Jeigu gali pataisyti žmogų, gali pataisyti pasaulį. Taigi, žmonės turi auklėti vaikus, kad jie suprastu užsieniečius. <...> (2011 06 09, Nr. E-3).*

Kartu su išankstinėmis nuostatomis, didesnė dalis turkų atskleidė tiesiogines patirtis, liudijančias apie neigiamas visuomenės nuostatas, kurios pasireiškia kasdienėse situacijose ir atgarsio visuomenėje bei žiniasklaidoje sulaukusiuose masiniuose renginiuose.

<...> *Pamenu net tai, kai aš bendrauju su draugais ir kolegomis ... biliardą žaisdavome. Aš su jais bendrauju, o kažkas ateina ir pasako kažkokį žodį: juodas ar kažkoks čiornamazj, čiornažopyj. Aš žinau, kad už mane lietuviai ir rusai į snukį duos tiems žmonėms už tokius žodžius <...> (2011 08 09, Nr. R-9).*

<...> *Nu va, kai prasidėjo krizė Rusijoje, tada buvo problema. Narkomanai, kurie norėjo atimti pinigus, arba mušti ... tokios problemos buvo. Šiuo metu jau yra ramiau, bet vis tiek negaliu pasakyti, kad Lietuvoje nėra nacių. Yra pakankamai. Ir viena, ką galiu pasakyti – policija Lietuvoje kol kas ne taip rimtai reaguoja į šitą klausimą. Čia yra rimtas klausimas <...> (2011 05 26, Nr. E-2, E-3, E-4).*

<...> *Teko labai daug istorijų girdėti. Iš turkų ir lietuvių šeimų. Pasitaiko, ir nemažai. Kažkuriems čia neseniai buvo kavinėje ... visai neseniai, per krepšinio čempionatą. Vienas aprėkė arabais ir liepė nešdintis iš Lietuvos ... pagautas, matyt, patriotinių jausmų nuo krepšinio. Ir per kovo 11 ... kaip tik ėjom, dar tėvai buvo atvažiavę. Mes visi einame, šventiškai per Gedimino prospektą ir ten visa šita „sėkminga“ demonstracija su „Lietuva lietuviams“ ir panašiai <...> (2011 07 27, Nr. R-6).*

Kinai (kaip ir turkai) taip pat akcentavo neigiamas visuomenės nuostatas, kuriuos pasireiškia skirtingose situacijose ir sukelia skirtingas kinų reakcijas.

<...> *Bet iš tikrųjų kai kinai sako, kad ne, mes nesusidūrėme su neigiama reakcija, iš tikro jie žino daug atvejų, kai buvo blogai kitiems. Tarkim, prieš kelis metus lietuviai sumušė Klaipėdoje kiną. Buvo atvažiavęs iš ambasados sekretorius, su policija daug reikalų buvo, visi kinai žino tą atvejį. Arba tiesiog kinai nesupranta, o jeigu ir supranta rusiškai, nežino labai daug žodžių. Va, G... (Lietuvos pilietė) pasakojo, kai jie eina gatve ir kokie nors atvažiavę iš kaimo sako, o žiūrėk eina toks ir toks – ji lietuviė tai supranta, o jis nesupranta lietuvių kalbos, todėl nežino ką pasakė ... tiesiog eina ir šypsosi. Jeigu rusiškai pasakytų, gal suprastų. Va, tam S... (kinui) buvo. Jis į K... (restoraną) su žmona atėjo, o ten sako – žiūrėk, čiūrka atėjo. O jis supranta lietuviškai. Tai jis žiauriai sumušė tą lietuvių, o paskui pasirodė, kad čia viešbučio „Novalis“ savininkas. Paskui tas atsiprašė, nes suprato, ant ko pasakė. Dabar jie labai geri draugai <...> (2011 08 29, Nr. E-2).*

<...> *Pati asmeniškai (su neigiama reakcija) nesusidūriau, bet žinau, kad tokie dalykai yra (2011 07 15, Nr. R-2).*

²⁰⁷ Lyginti Lietuvoje atliktų visuomenės nuostatų apklausų rezultatus su kokybinių tyrimų nėra tikslinga, kadangi pirmuoju atveju nuostatos dažniausiai remiasi prielaidomis ir viešajame diskurse vyraujančiomis nuostatomis; antruoju atveju – asmenine kinų ir turkų imigrantų patirtimi.

<...> (Ar yra tekę susidurti su neigiama žmonių reakcija į kinus?) *Dažnai. (Kokiomis aplinkybėmis tai pasireiškia?) Aš jau pripratau, bet toks jausmas, kad lietuviai nelabai sveikina mus čia atvykusius, nelabai priima, žiūri kaip į atvykėlius ... nelabai teigiamai. Ypatingai, mėgstantys išgerti vyresnio amžiaus vyrai <...> (2011 07 15, Nr. R-3).*

Vis dėlto, Lietuvoje praleistas laikotarpis ir tiesioginiai kontaktai su visuomene sąlygoja kitokio pobūdžio (teigiamas) patirtis, kurios negali būti laikomos tendencija, tačiau gali būti pateikiamos kaip gerosios praktikos.

<...> *Žmonės net pirštais rodydavo, bet iš gerosios pusės ... ne tai, kad atstumdavo ... Visuomenė labai gerai žiūrėjo, niekada neturėjau problemų. Keletą kartų buvo susidūrimai, bet smulkūs. Aišku, aš negaliu pasakyti, kad čia niekur nėra. Visur tas pats ... būna visko ... bet, kad aš turėčiau problemų ... ne, to nebuvo. Ir gerbia ... pavyzdžiui, kai piluosi degalinėse kurą, jau įmonės kodo nebereikia sakyt, nes iš išvaizdos žino mano duomenis. Viskas, jau pažįsta ... žino, ko aš noriu, todėl nereikia sakyt. Jau kitaip žiūri ... į gerąją pusę ... elgiasi labai gerai <...> (2011 07 14, Nr. R-3).*

3.2.8 Kinų ir turkų imigracijos bei nuolatinio gyvenimo Lietuvoje potencialas

Išanalizavus kinų ir turkų imigracijos patirtis bei migracijos tinklo formavimo(si) trajektorijas, tikslinga pažvelgti į analizuojamų imigrantų grupių nuolatinio gyvenimo Lietuvoje ir imigracijos potencialą. Aukščiau aptartas *migracijos tinklas* rodo, kad kinų ir turkų imigracija yra sąlygojama *mezo* lygmenyje vykstančių socialinių ir ekonominių procesų. Tai leidžia kinų ir turkų imigraciją traktuoti kaip save generuojantį procesą, kuriam didžiausią įtaką daro ne makroekonominiai ir struktūriniai migracijos veiksniai, bet *migracijos tinkle* įsitvirtinę skirtingo pobūdžio imigrantų ryšiai. Atsižvelgiant į šį argumentą galima teigti, kad kinų ir turkų imigracijos potencialas labiau priklauso nuo tokių procesų kaip savaiminis migracijos tinklo formavimas(is) ir migrantų organizacijų steigimas nei imigracijos ar migrantų integracijos politikos kūrimas ir įgyvendinimas.

Taigi, egzistuojantis kinų ir turkų *migracijos tinklas* leidžia diskutuoti apie pastovias (pastebimai nekintančias) imigracijos tendencijas, kurias neabejotinai gali sustiprinti *makro* veiksniai: ekonomikos augimas ir darbo rinkos struktūros kaita, sąlygojanti darbo imigracijos augimą. Šiuo atveju (priešingai disertacijoje analizuojamam darbo imigracijos procesui), darbo imigracijos augimas nėra

susijęs su kinų ir turkų verslumu Lietuvoje. Priešingai, šis procesas yra susijęs su darbo rinka ir, kartu, darbdavių poreikiais, kurie gali daryti įtaką darbo imigracijos srauto didėjimui. Pastebėtina, kad tokio pobūdžio imigracijos procesai gali didinti nuolatinio kinų ir turkų gyvenimo Lietuvoje potencialą. Kaip rodo patirtis, dalis į Lietuvą atvykstančių darbo imigrantų iš Kinijos ar Turkijos šalyje lieka kaip Lietuvos piliečių šeimos nariai ar įmonių vadovai. Tokiu būdu imigrantai įsijungia į Lietuvoje egzistuojantį kinų ar turkų *migracijos tinklą*. Kita vertus, *migracijos tinklas* gali turėti įtakos darbo imigrantų iš Kinijos ar Turkijos planams Lietuvoje ir, kartu, nuolatinio gyvenimo potencialui (pavyzdžiui, dėl stiprių ryšių ir neformalios integracijos infrastruktūros dalis kinų ar turkų gali likti dirbti Lietuvoje pas kitus kinus ar turkus, o vėliau – įsteigti verslą. Tokiu būdu migracijos tinklas įgauna potencialą plėtotis).

Priešingai kinų ir turkų imigracijos potencialui, analizuojamų imigrantų grupių planai likti gyventi ir dirbti Lietuvoje priklauso nuo įvairių priežasčių. Pavyzdžiui, natūralizacijos aspektas vaidina lemiamą vaidmenį pasirenkant nuolatinio gyvenimo vietą.

<... Gyvenu Lietuvoje ir gyvensiu. Neplanuoju kažkur važiuot. Įsivaizduokit, medis didelis, jau įsišaknijęs po žeme, ištraukt neįmanoma ... Jei man važiuoti į Turkiją – tai man ten Portugalija bus <...> (2011 07 14, Nr. R-3)²⁰⁸.

Nors turkų ir kinų imigrantų natūralizacijos procesai Lietuvoje nėra intensyvūs, analizuojant šeiminių migracijos potencialą galima teigti, kad ateityje (bent turkų) natūralizacijos procesai gali tapti labiau pastebimi.

Pastebėtina, kad natūralizacija, o kartu ir dvigubos pilietybės galimybė, gali daryti didelę įtaką turkų integracijos procesams. Nors natūralizacija yra sudėtingas procesas, reikalaujantis pastovaus Lietuvoje pragyvento laikotarpio (priklausomai nuo teisinio imigrantų statuso) ir kitų žinių (kalbos ir konstitucijos egzaminų), kai kuriems kinų ir turkų imigrantams (ypač tiems, kurie Lietuvoje gyvena daugiau kaip 10 metų ir moka lietuvių kalbą) tai nėra didelis iššūkis²⁰⁹.

²⁰⁸ Natūralizuotas turkas.

²⁰⁹ Arba yra ir liks iššūkiu tol, kol nebus įteisinta dviguba pilietybė.

<...> Jeigu Lietuvoje kada nors pripažins antrą pilietybę, aš su malonumu. Jei ne, aš pasiliksiu Turkijos pilietybę. Aš irgi sakau, čia yra mano antra gimtoji šalis. Bet vis tiek norisi ... visose Europos šalyse yra dvi pilietybės. Kodėl Lietuvoje nėra? Lietuviai pačiai būtų gerai. Yra labai daug lietuvių, kurie išvyksta į Rusiją, Ameriką ar Airiją. Reikia duoti galimybę pasirinkti <...> (2011 05 26, Nr. E-2, E-3, E-4).

Lygiagrečiai pilietybės aspektui, tikslinga diskutuoti apie šeimines turkų imigracijos procesus, susijusius su imigrantų natūralizacija (dar kitaip vadinama „pirmine integracija“). Kadangi didelė dalis turkų į Lietuvą atvyksta kaip Lietuvos piliečių šeimos nariai, neišvengiamai šeimines aplinkybės turi įtakos turkų imigrantų (jų šeimų) ateities planams.

<...> Pirmiausia, prieš galvojant apie vaikus, turėčiau žinoti, ar noriu likti Lietuvoje, ar ne. Bet jeigu lygintume Turkiją ir Lietuvą, norėčiau, kad vaikai gyventų čia, dėl sąlygų. Čia geriau nei Turkijoje ... sąlygos, valstybės politika... Valstybė moka gerus pinigus motinai, kai laukiasi ir pagimdo. Turkijoje labai maži pinigai. Aišku, kad norėčiau turėti kūdikį Lietuvoje. (Taigi, nesate įsitikinęs dėl pasilikimo Lietuvoje?) Taip, bet ne dėl to, kad Lietuva patiktų ar nepatiktų, o dėl žmonos darbo. Gali nutikti, kad jai pasiūlys darbą kitoje šalyje, tada kraustysimės į kitą šalį tik dėl jos darbo. Taigi, nesu įsitikinęs <...> (2011 06 09, Nr. R-7).

Ekspertų teigimu, turkų nuolatinio gyvenimo Lietuvoje potencialas priklauso nuo migracijos motyvų. Nors, pasak ekspertų, dauguma turkų planuoja grįžti į Turkiją, grįžimo aplinkybės priklauso nuo finansinės situacijos ir šeiminių aplinkybių.

<...> Nekalbu apie tai, kiek metų turkai ketina pasilikti, bet bendrai visi galvoja apie grįžimą į Turkiją ... kažkada. Visi kalba taip pat, kad galiausiai grįš. Kai kuriems sekasi darbe, tai jie planuoja grįžti, kai išeis į pensiją. Bet jie tikri, kad grįš. Tai priklauso nuo darbo ar studijų. Jeigu studijuoja ir yra galimybė kažką padaryti čia po to, jie nori pasilikti, nes turi leidimą, o tai yra gera galimybė, nes iš čia gali pasiekti kitas ES šalis. Taigi studentai galvoja likti. Bet verslininkai ... jie susituokę su lietuvėmis, turi vaikų, todėl stengiasi kažką daryti ... kad ir mažus darbus, kad gautų pensiją. Tačiau tikisi išėję į pensiją grįžti. Bet kai kurie yra nesėkmingi. Jeigu žmonos šeima geroje padėtyje, tai jam yra galimybė likti, nes jam nereikia pinigų, kad čia liktų. Bet jeigu situacija bloga, jie galvoja apie kažką daugiau <...> (2011 06 09, Nr. E-5).

Priešingai turkų atvejui, didelė dalis kinų Lietuvoje planuoja likti visam laikui (ar bent neplanuoja grįžti į Kiniją)²¹⁰. Nors kinų nuolatinio gyvenimo Lietuvoje potencialas taip pat priklauso nuo šeiminių aplinkybių, priešingai turkų atvejui, vaikų švietimas ir šeiminiai santykiai daro didžiausią įtaką ateities planams.

<...> Norėčiau sulaukti, kol vaikai užaugs ir baigs universitetus. Tada jau galima važiuoti atgal į Kiniją ... Negali visą laiką sektis ... visko būna, bet kai vaikai užaugs, baigs universitetus, misija bus baigta, tada bus galima grįžti <...> (2011 07 15, Nr. R-3).

<...> (Ar turėtot lūkesčių prieš atvažiuojant?) Prieš atvykstant planavome pagyventi dvejus metus, užsidirbti pinigų ir grįžti. Nebuvo planų pasilikti tokiam ilgam laikui. (O kas lėmė, kad likote?) Pamatėme, kad žmonių mažai, aplinka gera, konkurencijos didelės nėra. Taip pat čia uždirbtus pinigus į juančius galima iškeisti geresniu kursu, todėl gaunasi daugiau juančių. Tačiau pinigai ne pats svarbiausias dalykas, nors ir turėjom tikslą uždirbti. Labai svarbu, kad atvykę į Lietuvą emėm geriau sutarti su vyru. Tai reiškia, kad mums šita vieta tinka. (Kaip jums atrodo, nuo ko priklausys, kiek laiko čia liksite?) Mano vyras norėtų

²¹⁰ Mažesnė dalis respondentų į klausimą neatsakė.

pasilikti čia gyventi, sulaukti penkiasdešimties metų, čia pasenti. Čia aplinka labai gera, oras tyras... O aš norėčiau grįžti į Kiniją, nes man patinka turėti daug draugų ... čia jų nėra tiek daug ... kartais jaučiuosi vieniša ... Ir dukra gyvena Kinijoje, tačiau negali atvykti <...> (2011 07 15, Nr. R-2).

Kita vertus, pasak ekspertų, ilgą laiką Lietuvoje gyvenantys kinai (kaip ir turkai) neplanuoja išvykti iš Lietuvos tiek dėl Lietuvoje pragyvento laikotarpio, tiek dėl sėkmingai įkurto verslo.

<...> Tie (kinai), kurie čia gyvena ilgai ... jie ir gyvens. Kas gyvena jau dvidešimt metų ... pavyzdžiui, L... (kinas). (Iš kur atvyksta kinai?) Pekinas, Šanchajus, apskritis šalia Pekino, Šen Džen provincija. Iš ten, dauguma ... Jeigu jiems gerai seksis, jie čia liks ... Jeigu yra darbas, tai viskas tvarkoje <...> (2011 08 29, Nr. E-2).

Apibendrinant imigracijos ir nuolatinio gyvenimo Lietuvoje potencialą galima daryti dvi išvadas. Iš vienos pusės, imigrantų planai likti Lietuvoje yra susiję su ekonomine situacija; iš kitos pusės, didelę įtaką šiems planams daro šeiminis statusas (pavyzdžiui, vaikų švietimas²¹¹), migracijos tinklas ir požiūris į natūralizaciją. Tyrimas atskleidė, kad jei migracijos tinklas sąlygoja sprendimą neišvykti iš šalies, šeiminės aplinkybės (bent turkų atveju) imigrantams suteikia papildomų galimybių kurti įvairaus pobūdžio verslus, o tai didina nuolatinio gyvenimo potencialą Lietuvoje. Be to, besiformuojantis migracijos tinklas palaiko nedidelį, bet stabilų kinų ir turkų imigrantų srautą, kuris, atsižvelgiant į struktūrines aplinkynes (pvz., darbo imigraciją) turi potencialą didėti.

²¹¹ Kinų ir turkų vaikų švietimo ypatumai pateikti 41 priede.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. *Apibendrinant teorinių migracijos kilmės ir tęstinumo prielaidų analizę* galima teigti, kad šiuolaikinės migracijos perspektyvoje socialines ir ekonomines migracijos teorijas tikslinga taikyti kompleksiskai. Jei *ekonominės migracijos teorijos* akcentuoja ekonominę migracijos prigimtį, o migracijos motyvus individualiame ir šeiminiame lygmenyje bei dalyvavimą darbo rinkoje traktuoja kaip svarbiausius migraciją sąlygojančius veiksnius, *socialinės migracijos teorijos* migracijos procesą traktuoja kaip besitęsiančią šiuolaikinių visuomenių integralią gyvenimo dalį, kai migracija yra įsitvirtinusi migracijos tinkle: socialinėse visuomenės taisyklėse ir normose kilmės, tranzito ir tikslo šalyse.

2. Migracijos tinklo sąvoka iliustruoja migracijos proceso kompleksiskumą. Ši sąvoka (1) apima ekonominius ir socialinius migracijos veiksnius, (2) peržengia geografines, kultūrinės ir politines priimančios bei siunčiančios valstybių (visuomenių) ribas, (3) apjungia iki-imigracinius bei post-imigracinius procesus ir, galiausiai, (4) padeda atskleisti socialinių, ekonominių ir institucinių ryšių perspektyvoje įsitvirtinusios neformalios migrantų integracijos infrastruktūros turinį, todėl tampa instrumentu, leidžiančiu analizuoti skirtingų migracijos etapų sąveikos formas.

3. *Apibendrinant statistinių duomenų analizę* galima teigti, kad kinai ir turkai Lietuvą (kaip imigracijos tikslo šalį) pradeda atrasti palaipsniui. Paskutiniai 10 kinų ir turkų imigracijos Lietuvoje metai liudija ne apie nusistovėjusias tendencijas, bet apie dinamišką ir greitai kintantį procesą, kurio perspektyvoje didieji Lietuvos miestai – Vilnius ir Klaipėda – gali būti traktuojami kaip kinų ir turkų imigracijos traukos centrai. Tiek kinų ir turkų pasiskirstymas didžiuosiuose Lietuvos miestuose, tiek lyties aspektas imigracijos procesuose laikytini specifiniais kinų ir turkų imigracijos Lietuvoje bruožais.

4. Nors statistinių duomenų rinkimo, analizės ir interpretavimo iššūkiai rodo, kad kokybiniuose tyrimuose statistiniai duomenis leidžia atskleisti vyraujančias kinų ir turkų imigracijos tendencijas ir suvokti analizuojamų imigrantų grupių imigracijos mastus, kokybinio tyrimo rezultatai parodo platesnį kinų ir turkų imigracijos kontekstą, susijusį su laisvo judėjimo principu ES ir pasauliniais ekonominiais pokyčiais.

5. Apibendrinant kokybinio tyrimo rezultatus apie kinų ir turkų imigracijos pradžių galima teigti, kad pirmasis disertacijoje ginamasis teiginys, susijęs su kinų ir turkų imigracijos pradžia bei tęstinumu, pasitvirtino. Tyrimas atskleidė, kad pirmasis studentų ir verslininkų iš Kinijos bei Turkijos imigracijos etapas, vykęs 1991 – 1996 m., iki šiol sąlygoja kinų ir turkų imigracijos procesus. 1991 – 1996 m. atvykę kinų ir turkų imigrantai sugebėjo ne tik įsitvirtinti Lietuvoje, bet ir sukurti pagrindą kinų bei turkų imigracijos tęstinumui (po 2000 m. ir vėliau) vykti. Tokiu būdu pradėjo kurtis kinų ir turkų imigracijos procesus sąlygojantis migracijos tinklas, padėjęs pagrindą neformaliai migrantų integracijos infrastruktūrai formuoti(s).

6. Imigracijos motyvų analizė patvirtino antrąjį disertacijos ginamąjį teiginį, susijusį su besiformuojančiu migracijos tinklu ir socialine kinų bei turkų imigracijos prigimtimi. Tyrimas atskleidė, kad kinų ir turkų migracijos motyvai yra įsitvirtinę kolektyviniame (*mezo*) lygmenyje. Jei turkų šeimos susijungimo aplinkybės dažniausiai sąlygoja vienokio pobūdžio, tai verslo ir darbo tikslais atvykstančių turkų ir kinų – kitokio pobūdžio migracijos tinklo formavimąsi. *Pirmuoju atveju*, migracijos tinklas dažniausiai grindžiamas šeiminiiais ir šeimos draugų ryšiais; *antruoju* – etnine giminyste, verslo ryšiais ir darbo santykiais. Galiausiai, kinų ir turkų ryšiai su daugumos visuomene ir nevyriausybinėmis bei

imigrantų organizacijomis sujungia šiuos skirtingus migracijos tinklo aspektus ir sukuria terpę migrantų integracijos procesams vykti.

7. Kinų ir turkų individualaus ir kolektyvinio mobilumo veiksnių analizė atskleidė plataus pobūdžio interpretacijos galimybes apie socialinius ir ekonominius migraciją skatinančius veiksnius. Iš vienos pusės, socialinė migracijos tinklo kilmė leidžia kalbėti apie socialinius migracijos veiksnius; iš kitos pusės, kinų ir turkų ekonominės veiklos ypatumai liudija apie vyraujančius ekonominius migracijos aspektus. Lygiagrečiai ekonominiam migracijos aspektui, socialinėse migracijos teorijose naudojama migracijos tinklo sąvoka ir neformalios kinų bei turkų integracijos infrastruktūros formavimas(is) liudija apie migracijos tęstinumo potencialą ir migracijos, kaip save generuojančio proceso, savybes.

8. Kinų ir turkų migracijos tinklo analizė taip pat patvirtina pirmąjį ir antrąjį ginamuosius teiginius. Tyrimas atskleidė, kad per dvidešimt šiuolaikinės migracijos metų kinų ir turkų migracijos procesai „sukūrė“ vyraujančias ekonominės veiklos sritis ir skirtingo pobūdžio ryšių sąlygojamą migracijos tinklą, kuris daro įtaką migracijos motyvams kilmės šalyje ir neformalios integracijos infrastruktūros plėtrai tikslo šalyje. Nors migracijos tinklo turinys keičiasi, jis išlaiko nedidelius, tačiau stabilius kinų ir turkų imigracijos srautus.

9. Skirtingos kinų ir turkų ekonominės veiklos sritys kūrėsi lygiagrečiai neformalios integracijos infrastruktūros ir migracijos tinklo formavimui(si), todėl galima teigti, kad iš vienos pusės, kinų verslumas Lietuvoje sąlygojo migracijos tinklo kūrimosi procesus; iš kitos pusės, palaiptams besiformuojantis migracijos tinklas skatino kinų ir turkų verslininkų ir samdomų darbuotojų imigraciją į Lietuvą.

10. Jei šeiminės turkų aplinkybės nebūtinai sąlygoja migracijos tinklo plėtojimą, kinų ir turkų etnine giminyste, verslo ryšiais ir darbo santykiais grįstas migracijos tinklas turi potencialą plėstis savaime ir, tuo pačiu, migracijos procesui suteikti save generuojančio proceso savybių. Kinų ir turkų verslininkų bei samdomų darbuotojų socialiniai ryšiai yra persipynę su ekonominiais (verslo) ryšiais ir, tuo pačiu, įsitvirtinę neformalioje migrantų integracijos infrastruktūroje, todėl galima teigti, kad imigraciją skatinantys veiksniai tuo pačiu metu sąlygoja migracijos tinklo formavimą(si). Kitaip tariant, kinų ir turkų migraciją sąlygojantys veiksniai gali būti įvardijami kaip migrantų integracijos analizės rodikliai. Vienas iš pagrindinių rodiklių – skirtingo pobūdžio kinų ir turkų ryšius apimanti *neformali migrantų integracijos infrastruktūra*.

11. ***Besiformuojančiame migracijos tinkle įsitvirtinusi kinų ir turkų neformali integracijos infrastruktūra ir socialiniai, ekonominiai bei instituciniai ryšiai patvirtina pirmąjį ir antrąjį disertacijoje ginamą teiginį ir, tuo pačiu, iliustruoja migracijos tinklo ir migracijos sistemų teorijų argumentus apie socialinę kinų ir turkų migracijos proceso prigimtį.*** Socialinė kinų ir turkų imigracijos prigimtis leidžia kalbėti apie perėjimą nuo neoklasikinio (makroekonominio) požiūrio į migracijos procesus prie šiuolaikinio – socialinio, kuris teigia, kad migracijos elgsena negali būti paaiškinta tik struktūriniais veiksniais. Lygiagrečiai makroekonominiam aspektui, šiuolaikinės migracijos sampratos perspektyvoje migracija turėtų būti traktuojama kaip integrali šiuolaikinių visuomenių gyvenimo dalis ir pats save generuojantis procesas.

12. ***Trečiasis ginamasis teiginys, susijęs su palyginamuoju kinų ir turkų imigracijos ir migracijos tinklo formavimo(si) apsektu, nepasitvirtino.*** Nors kinų ir turkų ekonominės veiklos Lietuvoje pobūdis yra panašus, o migracijos motyvai sąlygojami besiformuojančio migracijos tinklo, analizuojamų imigrantų grupių migracijos tinklo formavimo(si) procesai skiriasi. Absoliuti dauguma turkų

gyvena Vilniuje, todėl dėl šeimos susijungimo, koncentracijos viename mieste, religinės veiklos ir imigrantų organizacijų turkai sukuria tiek stiprius vidinius ryšius (imigrantų grupėje), tiek išorinius ryšius (su daugumos visuomene ir institucijomis). Priešingai turkų atvejui, kinų pasiskirstymas tarp Vilniaus ir Klaipėdos, imigrantų organizacijų nebuvimas, itin mažas mišrių santuokų skaičius ir didelis užimtumas sąlygoja stiprius vidinius, bet silpnus išorinius ryšius. Jei migracijos tinklo kontekste Klaipėdoje gyvenančius kinus galima palyginti su Vilniuje gyvenančiais turkais, Vilniuje įsikūrę kinai nepasižymi nei stipriais vidiniais, nei išoriniais ryšiais. Atsižvelgiant į šias tendencijas galima diskutuoti apie *besiformuojančius turkų integracijos procesus*, tuo tarpu kinų migracijos tinklo formavimosi procesai liudija apie prielaidas uždaresnei (lyginant su turkais) imigrantų grupei formuotis.

* * *

1. *Apibendrinant kokybinio tyrimo rezultatus, visuomenės nuostatų ir imigracijos politikos analizę, formuluojamos rekomendacijos imigracijos ir migrantų integracijos politikos įgyvendinimui.* Atsižvelgiant į kinų ir turkų migracijos motyvus ir ekonominės veiklos Lietuvoje ypatumus, tikslinga taikyti liberalesnes šeimos migracijos procesus reglamentuojančias taisykles, kurios ne tik užtikrintų universalias Žmogaus Teises susijungti su šeima (santuokiniu ar vaikais), bet taip pat didintų sėkmingo imigrantų verslumo Lietuvoje potencialą, skatintų darbo vietų kūrimą ir užsienio investicijas. Tokiu būdu galima pasiekti papildomų rezultatų: iš vienos pusės, gerinti imigrantų ekonominę situaciją mažinant socialinės atskirties riziką ir prevenciškai žvelgiant į kitus integracijos proceso keliamus iššūkius; iš kitos pusės, keisti neigiamas visuomenės nuostatas traktuojant imigrantus tiek kaip ekonominius, tiek kaip socialinius bei kultūrinius išteklius.

2. Atsižvelgiant į Lietuvoje vyraujančią imigracijos struktūrą, socialines ir demografines kinų ir turkų imigrantų charakteristikas, ekonominės veiklos ypatumus ir turimus socialinius išteklius, tikslinga taikyti vietines (angl. *local*) integracijos programas. Tiek geografinis imigracijos struktūros aspektas, tiek migracijos tyrimų rezultatai atskleidžia kinų ir turkų migracijos motyvus, poreikius ir kitus gyvenimo Lietuvoje ypatumus. Ši informacija įgalina taikyti tikslines politikos priemones skirtingoms imigrantų kategorijoms. Kinų ir turkų atveju (priešingai Lietuvoje prieglobstį gavusių užsieniečių ar darbo imigrantų atveju) tikslinga taikyti ne nemokamų paslaugų programas, bet įgalinimo instrumentus, galinčius padėti imigrantams atstovauti save (ar grupe) socialiniame, kultūriniame ir politiniame lygmenyse. Ilgalaikėje perspektyvoje tokio pobūdžio integracijos priemonės prevenciškai išsprendžia paslaugų teikimo problemas. Kinų ir turkų imigrantų įgalinimas sunkumus spręsti savarankiškai leidžia integracijos priemones pakreipti į labiau pažeidžiamas imigrantų grupes. Pabrėžtina, kad įgalinimo procesas gali vykti tiek per struktūrinius veiksnius (nevyriausybinių organizacijų veiklą), tiek per pačių imigrantų migracijos tinklą – institucionalizuojant neformalią migrantų integracijos infrastruktūrą.

3. *Apibendrinant kokybinio tyrimo rezultatus ir imigracijos tyrimų plėtrą Lietuvoje, imigracijos tyrimų kryptis tikslinga plėtoti skirtingomis perspektyvomis.* Pagrindiniu uždaviniu turėtų tapti empirinės duomenų bazės ir teorinio migracijos tyrimų pagrindo kūrimas. Diskutuojant apie tyrimų metodus, pabrėžtinai kiekybinių tyrimų poreikis tiek analizuojant imigracijos struktūrą, tiek atskiras (skaitlingiausias) imigrantų grupes.

4. Tikslinga įgyvendinti (planuoti) tiek atskirų imigrantų grupių, tiek imigracijos struktūros pakartotinius tyrimus, nes dėl sparčiai besikeičiančių imigracijos srautų keičiasi imigracijos struktūra, integracijos problematika ir imigrantų poreikiai. Neatsižvelgiant į imigracijos tyrimų rezultatus, įgyvendinama

politika tampa nelanksti, neatitinkanti nei imigrantų, nei tarptautinės migracijos procese dalyvaujančių valstybių poreikių.

5. Kinų ir turkų imigracijos procesų tyrimas atskleidė, kad migracijos tyrimai turėtų peržengti geografines imigrantus priimančios valstybės ribas, analizuoti imigracijos proceso užuomazgas, ieškoti ryšio tarp istorinių ir šiuolaikinių imigracijos procesų ir, galiausiai, atsižvelgti į XXI a. vyraujančias migracijos tendencijas, rodančias, kad migracijos procesai neapsiriboja integracijos į darbo rinką ir kitas visuomenės gyvenimo sritis procesais. Priešingai, migracija – tai kompleksinis procesas, sąlygojamas socialinių, ekonominių, politinių, kultūrinių, ekologinių aplinkybių ir, savo ruožtu, pats (kaip procesas) sąlygojantis migracijos procese dalyvaujančių valstybių socialines ir ekonomines politikos sritis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Anderson, K. J. 1987. The Idea of Chinatown: The Power of Place and Institutional Practice in the Making of a Racial. *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 77, No. 4 (Dec., 1987). Taylor & Francis, Ltd. on behalf of the Association of American Geographers. P. 580-598.
2. Atviros visuomenės fondo projektas *At Home in Europe*. Prieiga internete: <http://www.soros.org/initiatives/home>
3. Bagdanavičius J., Jodkonienė Z. 2008. Brain Drain from Lithuania: the Attitude of Civil Servants. *Engineering Economics. The Economic Conditions of Enterprise Functioning*. No 2 (57). Vilniaus pedagoginis universitetas, Vilnius. P. 55-60. ISSN 1392-2785.
4. Baycan-Levent T., Gülümser A. A., Kundak S., Nijkamp P., Sahin M. Sustainable Development in a Diverse World (SUS.DIV). *Diversity and ethnic entrepreneurship: Dialogue through exchanges in the economic arena. Diversity and ethnic entrepreneurship*.
5. Bayram N., Nyquist H., Thorburn D., Bilgel N. 2009. Turkish Immigrants in Sweden: Are They Integrated? *International Migration Review*. Vol. 43, No. 1 (Spring 2009). Center for Migration Studies of New York. P. 90-111.
6. Barcevičius E., Tauraitė-Kawai E., Martinaitis Ž., Kuzmickaitė D., Žvalionytė D. 2005. *Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę priemonės*. Mokslinis tyrimas. Viešosios politikos ir vadybos institutas, Vilnius.
7. Beaman L. A. 2008. *Social Networks and the Dynamics of Labour Market Outcomes: Evidence from Refugees*. Prieiga internete: <http://www.econ.yale.edu/seminars/develop/tdw06/beaman-061009.pdf>
8. Beresnevičiūtė V., Leončikas T. 2009. Diskriminacijos suvokimas Lietuvos visuomenėje. *Filosofija. Sociologija*. Nr. 4. Lietuvos Mokslų akademijos leidykla, Vilnius. P. 335–343. ISSN 0235–7186.

9. Beresnevičiūtė V., Žibas K. 2012. Monitoring systems on integration of ethnic minorities and immigrants in Lithuania. *Measuring and Monitoring Immigrant Integration in Europe. Integration Policies and Monitoring Efforts in 17 European Countries*. Bijl R., Verweij A. (eds.). The Netherlands Institute for Social Research/SCP, p. 221–238 ISBN 9789037705690.
10. Beresnevičiūtė V., Leončikas T., Žibas K. 2009. Migrančių integracija: Trečiųjų šalių piliečiai Lietuvoje. *Etniškumo studijos 2009/2*. Socialinių tyrimų institutas, Vilnius: Eugrimas. 128 p. ISSN 1822-1041.
11. Betnon D., Jenkins G. 2008. Migration from Turkey and the Uncertainty of the Accession of Turkey to the EU. *Queen's Economics Department Working Paper*. No. 1182. Queen's University, Kingston, Ontario, Canada.
12. Betnon D., Eric A.L. LI. 2008. Testing for Rationality in Turkish Migration. *Review of Social, Economic & Business Studies*, Vol.9/10. P. 57-72.
13. Beutin R., Canoy M., Horvath A., Hubert A., Lerais F., Smith P., Sochacki M. 2006. *Migration and public perception*. Bureau of European Policy Advisers (BEPA). The European Commission.
14. Bijak J. 2006. *Forecasting International Migration: Selected Theories, Models, and Methods*. Central European Forum for Migration Research. CEFMR Working Paper 4/2006.
15. Borjas J. G. 1989. Economic Theory and International Migration. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3. Special Silver Anniversary Issue: International Migration an Assessment for the 90's. P. 457-485.
16. Boyd M. 1989. Family and Personal Networks In International Migration: Recent Developments and New Agendas. *International Migration Review*, Vol. 23, No. 3. *Special Silver Anniversary Issue: International Migration an Assessment for the 90's*. The Center for Migration Studies of New York, Inc. P. 638-670.

17. Borjas, G. 1990. Friends or Strangers: The Impact of Immigrants on The US Economy. *Basic Books*, New York.
18. Boswell C. 2007. Theorizing Migration Policy: Is There a Third Way? *International Migration Review*, Vol. 41, No. 1. P. 75-100.
19. Brettell, C. B., Hollifield, J. F (eds.). 2000. Introduction. Migration Theory: Talking across Disciplines in *Migration Theory: Talking across Disciplines*. Routledge.
20. Castles S. 2002. Migration and Community Formation under Conditions of Globalization. *International Migration Review*, Vol. 36, No. 4. *Host Societies and the Reception of Immigrants: Institutions, Markets and Policies*. The Center for Migration Studies of New York. P. 1143-1168.
21. Castles, S., Miller. M. 2003. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Second Edition.
22. Castles, S. Miller M. 1998. *The Age of Migration. 2nd edition*. London: Macmillan.
23. Cicekli B. 1999. The Rights of Turkish Migrants in Europe under International Law and EU Law. *International Migration Review*, Vol. 33, No. 2. The Center for Migration Studies of New York, Inc. P. 300-353
24. *Comparative Study of the Laws in the 27 EU Member States for Legal Immigration. Including an Assessment of the Conditions and Formalities Imposed by each Member State for Newcomers*. Tarptautinė migracijos organizacija, Europos Parlamentas, 2008.
25. Crul M., Doornik J. 2003. The Turkish and Moroccan Second Generation in the Netherlands: Divergent Trends between and Polarization within the Two Groups. *International Migration Review*, Vol. 37, No. 4. *The Future of the Second Generation: The Integration of Migrant Youth in Six European Countries* (Winter, 2003). The Center for Migration Studies of New York, Inc. P. 1039-1064.

26. Čiubrinskas V. (Sud.). 2011. *Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose*. Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas. 204 p. ISBN 9955-12-750-5.
27. Bartušienė D. 2011. *Prieglobsčio etnografija: pabėgėlių sveikatos priežiūros patirtys Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Kaunas
28. Demirhan H., Bilgel N. Bayram N., Thorburn D. 2007. Quality of Life among Turkish Immigrants in Sweden. *Quality of Life Research*, Vol. 16, No. 8 (Oct., 2007). Springer. P. 1319-1333.
29. *Demografijos metraščiai 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012*. Statistikos departamentas. Vilnius. Prieiga internete: <http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/>
30. Doomernik J., Pennix R., Amersfoort van. H. 1997. *A Migration Policy for the Future Possibilities and Limitations*. Migration Policy group. Brussels: Universiteit van Amsterdam. Prieiga internete: <http://www.imes.uva.nl/publications/documents/Doomernik-mpg-future.pdf>
31. *Europos Komisijos terminų žodynelis*. Prieiga internete: http://ec.europa.eu/justice_home/glossary/wai/glossary_t_en.htm
32. Faist T. 2000. *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Spaces. A Review of Dominant Theories of International Migration*. New York: Oxford University Press.
33. Favell A. 2006. *After Enlargement: Europe's New Migration Systems*. Danish Institute for International Studies, Copenhagen.
34. Favell A. 2008. The New Face of East-West Migration in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 34, No. 5, July 2008. Routledge, Taylor & Francis Group. P. 701-716. ISSN 1369-183X.
35. Fawcett J. T., Arnold F. 1987. Explaining Diversity: Asian and Pacific Immigration Systems. In: J.T. Fawcett en B.V. Cariño (eds.), *Pacific Bridges. The new immigration from Asia and the Pacific Islands*. New York: Center for Migration Studies. P. 453-473.

36. Fladrich A. M. 2008. *Early Insights Into Chinese Entrepreneurship in Prato*, Italy. Monash Asia Institute, Monash University.
37. Gallis P., Archick K., Miko F., Woehrel S. 2005. *Muslims in Europe: Integration Policies in Selected Countries*. Foreign Affairs, Defense, and Trade Division. Congressional Research Service. The Library of Congress.
38. Glick-Schiller, N., Basch, L.G. & Szanton-Blanc, C. 1992. *Towards a Transnational Perspective on Migration: Race, Class, Ethnicity, and Nationalism Reconsidered*. The New York Academy of Science, New York, XV. 259 p.
39. Gold S. J. 2005. Migrant Networks: A Summary and Critique of Relational Approaches to International Migration. Chapter 12, p. 257-285 in Mary Romero and Eric Margolis (eds.) *The Blackwell Companion to Social Inequalities*, Malden MA, Blackwell.
40. Granovetter, M. S. 1985. Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. *The American Journal of Sociology*, No. 91(3). P. 481-510.
41. Guarnizo L. E., Portes A., Haller W. 2002. From Assimilation to Transnationalism: Determinants of Transnational Political Action among Contemporary Migrants. The Center for Migration and Development. Working Paper Series, Princeton University. *American Journal of Sociology*, No. 108 (6), ed., 2003. P. 1211-1248.
42. Gustafson P. 2005. International Migration and National Belonging in the Swedish Debate on Dual Citizenship. *Acta Sociologica*, Vol. 48(1). Uppsala University, Sweden. P. 5-19.
43. Hagen-Zanker J. 2008. Why do people migrate? A review of the theoretical literature. *Working Paper MGSOG/2008/WP002*. Maastricht University.
44. Harris J. R., Todaro M. P. 1970. Migration unemployment and development: a two sector analysis. *American Economic Review*, No. 60 (1). P. 126-142.

45. Hein de Haas. 2007. Migration and Development: A Theoretical Perspective. *COMCAD Arbeitspapiere - Working Papers*, No. 29.
46. Heisler B. S. 2000. From Assimilation to Segmented Integration, from the American Experience to the Global Arena in *Migration Theory: Talking across Disciplines* (eds. Brettell, C. B., Hollifield, J. F.). Routledge.
47. Herm A. 2008. Recent migration trends: citizens of EU-27 Member states become ever more mobile while EU remains attractive to non-EU citizens. *Eurostat, Population and social conditions*. European Communities. Prieiga internete:
http://epp.Eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-098/EN/KS-SF-08-098-EN.PDF
48. Huddleston T., Niessen J., Ni Chaoimh E., White E. 2011. *Migrant Integration Policy Index III*. British Council and Migration Policy Group: Brussels.
49. *Indicators of Immigrant Integration. A Pilot Study*. 2011. Eurostat. Europos Komisija. Prieiga internete:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-11-009/EN/KS-RA-11-009-EN.PDF
50. Yuan D. Y. 1960. Voluntary Segregation: A Study of New Chinatown. *Phylon* (1960-), Vol. 24, No. 3, (3rd Qtr., 1963), Clark Atlanta University. P. 255-265.
51. Yu-Sion L. Christiansen F. Chinatown. 2003. *Europe: An Exploration of Overseas Chinese Identity in the 1990s*. London, New York, Routledge. 240 p.
52. Jacobs D., Tillie J. 2004. Introduction: social capital and political integration of migrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 30, No. 3, May 2004. P. 419–427.
53. Jasso G., Massey D. S., Rosenzweig M. R., Smith J. P. 2000. Assortative Mating among Married New Legal Immigrants to the United States:

- Evidence from the New Immigrant Survey Pilot. *International Migration Review*, Vol. 34, No. 2, Summer 2000. The Center for Migration Studies of New York, Inc. P. 443-459.
54. Jasso G. 1996. Deriving Implications of Comparison Theory for Demographic Phenomena: A First Step in the Analysis of Migration. *The Sociological Quarterly*, Vol. 37, No. 1, Winter 1996. P. 19-57.
55. Jasso G. 2003. Migration, Human Development, and the Life Course in *Handbook of the Life Course*, edited by Jeylan T. Mortimer and Michael J. Shanahan. Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York.
56. Jasso G., Massey D. S., Rosenzweig M. R., Smith J. P. 2000. The New Immigrant Survey Pilot (NIS-P): Overview and New Findings about U.S. Legal Immigrants at Admission. *Demography*, Vol. 37, No. 1, Feb. 2000. Population Association of America. P. 127-138.
57. Kaya A. 2007. German-Turkish Transnational Space: A Separate Space of Their Own. *German Studies Review*, Vol. 30, No. 3, Oct. 2007. German Studies Association. P. 483-502.
58. Katila S., Wahlbeck O. 2012. The role of (transnational) social capital in the start-up processes of immigrant businesses: The case of Chinese and Turkish restaurant businesses in Finland. *International Small Business Journal*, Vol. 30, No. 3, May 2012, p. 294-309.
59. Kazlauskienė A., Rinkevičius L. 2006. Lithuanian “Brain Drain” Causes: Push and Pull Factors. The Economic Conditions of Enterprise Functioning. *Engineering Economics*. 2006. No. 1 (46). Kauno technologijos universitetas, Kaunas. ISSN 1392-2785.
60. Kazlauskienė A. 2006. *Protų nutekėjimo priežastys ir tendencijos: Lietuvos atvejis*. Daktaro disertacija. Kauno technologijos universitetas, Socialinių tyrimų institutas. Socialiniai mokslai, Sociologija (05S). Kaunas.
61. Kazlauskienė A., Rinkevičius L. 2006. The Role of Social Capital in the Highly-Skilled Migration from Lithuania. Work Humanism. *Engineering*

- Economics*. No. 4 (49). Kauno technologijos universitetas, Kaunas. ISSN 1392-2785.
62. Kovalenko J., Mensah P., Leončikas T., Žibas K. 2010. *New immigrants in Estonia, Latvia and Lithuania*. Legal Information Centre for Human Rights (Estija), AFROLAT (Latvija). Lietuvos socialinių tyrimų centras (Lietuva). Talinas. ISBN 978-9985-9967-1-3
63. Kuzmickaitė D. K. 2004. *Tarp dviejų pasaulių: naujieji imigrantai lietuviai Čikagoje (1988-2000)*. Monografija. Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas.
64. Kuznecovienė J. 2010. Outside of Imagined Community: Strategies of Incorporation of Lithuanian Immigrants. Identity Politics: Migration, Communities, and Multilingualism. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis XX, Studia Anthropologica*, No. 4. P. 9-23. ISSN 1392-4095.
65. Labanauskas L. 2006. Protų nutekėjimo problema Lietuvoje: medikų emigracija. *Filosofija. Sociologija*. Nr. 2. Lietuvos mokslų akademija, Lietuvos mokslų akademijos leidykla, Vilnius. P. 27-34. ISSN 0235-7186.
66. Labanauskas L. 2011. *Socialinės sanglaudos kūrimasis Lietuvoje: intelektualinio kapitalo vaidmuo*. Daktaro disertacija. Lietuvos socialinių tyrimų centras.
67. Lanzieri G. 2011. *Fewer, older and multicultural? Projections of the EU populations by foreign/national background*. Eurostat, Europos Komisija, 2011.
68. Lanzieri G. 2008. Population in Europe 2007: first results. Eurostat, Population and social conditions. *European Communities. Eurostat Statistics in focus*, Vol. 81. Prieiga internete: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-081/EN/KS-SF-08-081-EN.PDF
69. Leončikas T., Žibas K. 2009. *Migration trends 2006–2008. Söderköping process countries*. Tarptautinė migracijos organizacija, Jungtinių Tautų

- Vyriausiasis Pabėgėlių Komisaras, Švedijos migracijos tarnyba. Europos Komisija.
70. Leončikas T., Žibas K. 2010. *Situation of new immigrants in Lithuania in New immigrants in Estonia, Latvia and Lithuania*. Legal Information Centre for Human Rights, Tallinn, Estonia. Prieiga internete: <http://www.lichr.ee/main/assets/epim-lichr.pdf>
71. Lewis A. W. 1954. Economic Development with Unlimited Supplies of Labor. *The Manchester School*, 11, 139-91.
72. *Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai*. 2005. Pilietinės visuomenės institutas, LR Seimo informacijos analizės skyrius. Vilnius.
73. *Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2008 m. plano patvirtinimo*. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=296517&p_query=migrantas&p_tr2=2
74. *Lietuvos tarptautinės migracijos rinkimo metodika*. 2008. Lietuvos statistikos departamentas. 2008-02-29. Nr. DĮ-72.
75. Light, I. & Karageorgis, S. 1994. The Ethnic Economy. In: Smelser, N.J. & Swedberg, R. (Editors), *The Handbook of Economic Society*. Princeton University Press, Princeton, NJ. P. 647-671.
76. Lin, N. 1999. Building a Network Theory of Social Capital. *Connections*, No. 22 (1). P. 28-51. Prieiga internete: [http://www.insna.org/Connections-Web/Volume22-1/V22\(1\)-28-51.pdf](http://www.insna.org/Connections-Web/Volume22-1/V22(1)-28-51.pdf)
77. Marmora L. 1999. *International migration policies and programmes*. Genève: IOM.
78. Martiniello M., Rath J. 2010. Introduction: migration and ethnic studies in Europe in Selected Studies in *International Migration and Immigrant Incorporation*. Eds. Martiniello M., Rath J. IMISCOE Textbooks. Amsterdam University Press.

79. Maslauskaitė A., Stankūnienė V. 2007. *Šeima abipus sienų. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos.* Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas. Vilnius.
80. Massey D. S., Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A., Edward J., Taylor J. E. 1994. An Evaluation of International Migration Theory: The North American Case. *Population and Development Review*, Vol. 20, No. 4, Dec. 1994. P. 699-751.
81. Massey D. S., Espinosa K. E. 1997. What's Driving Mexico-U.S. Migration? A Theoretical, Empirical, and Policy Analysis. *The American Journal of Sociology*, Vol. 102, No. 4, Jan. 1997. The University of Chicago Press. P. 939-999.
82. Massey D. S. et al. 1987. Return to Aztlan. *The Social Process of International Migration from Western Mexico.* Berkeley, University of California Press.
83. Massey D. S. 1990. Social structure, household strategies, and the cumulative causation of migration. *Population Index*, No. 56(1). Spring 1990. Office of Population Research. P. 3-26.
84. Massey D., Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A., Taylor J.E. 1993. Theories of international migration: a review and appraisal. *Population and Development Review*, Vol. 19, No. 3. P. 431-466.
85. Matonytė I., Klementjevienė A. 2010. *Ne Europos Sąjungos šalių mokslininkų ir tyrėjų integracija Lietuvos universitetuose.* Tyrimas atliktas VŠĮ „Socialinės ir ekonominės plėtros centras“ (SEPC) vykdomo projekto „Trečiųjų šalių mokslininkų ir tyrėjų priėmimo ir integracijos proceso skatinimas“ pagrindu. Vilnius.
86. Meyers, E. 2000. Theories of International Immigration Policy-A Comparative Analysis. *International Migration Review*, Vol. 34, No. 4, Winter, 2000. P. 1245-1282.

87. *Metinė politikos ataskaita: migracija ir prieglobstis Lietuvoje 2011; 2012.*
Lietuvos Respublikos nacionalinis informacijos centras, Vilnius. Prieiga internete: http://www.emn.lt/uploads/documents/politika_2011_final_lt.pdf
88. *Migracijos metraščiai 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012.* Migracijos departamentas. Prieiga internete: www.migracija.lt
89. *Migration and migrant population statistics.* 2011. Eurostat. Prieiga internete:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics
90. *Migrants in Europe: Definition, Rules of Admission, Legal Status.* 2005. European Commission for Democracy through Law. Strasbourg. Prieiga internete: [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-UDT\(2005\)021-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-UDT(2005)021-e.pdf)
91. Moore M., Tubilewicz C. 2001. Chinese Migrants in the Czech Republic. *Asian Survey*, Vol. 41, No. 4, July/August 2001. University of California Press. P. 611-628.
92. Neves M. S., Rocha-Trindade M. B. 2008. Diasporas and globalisation – The Chinese business community in Portugal and the integration of China into the world economy in Reis O. C., Jan R. (eds.), *Migrações Journal - Special Issue on Immigrant Entrepreneurship*, No. 3, October 2008. Lisbon: ACIDI. P. 155-179.
93. Niessen J., Huddleston T., Citron L. et al. 2007. *Migrant Integration Policy Index.* British Council and Migration Policy Group: Brussels.
94. Pál N. 2011. *Chinese entrepreneurs in poor countries: a transnational “middleman minority” and its futures.* Vrije Universiteit, Amsterdam.
95. *Europos socialinio fondo agentūra.* Prieiga internete: <http://www.esf.lt/lt/ddd/epf>
96. Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria numatomos sankcijos nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbdaviams. *Europos Parlamentas.* Prieiga internete:

[http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-
//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0043+0+DOC+XML+V0//LT](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0043+0+DOC+XML+V0//LT)

97. Pieke F. 2004. Chinese Globalization and Migration to Europe. The Center for Comparative Immigration Studies (CCIS). University of California, San Diego. *University of Oxford Working Paper*. 94 p.
98. Pilinkaitė Sotirovič V., Žibas K. 2011. Etninės ir socialinės grupės Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir jų kaita. *Etniškumo studijos 2011/1-2*. Lietuvos socialinių tyrimų centras. Vilnius, Eugrimas. P. 136–155 ISSN 1822-1041.
99. Piore, M. J. 1979. *Birds of passage: migrant labour in industrial societies*. Cambridge University Press, Cambridge.
100. Portes A., DeWind J. 2004. *A Cross-Atlantic DiuLope: the Progress of Research und Theory in the Study of International Migration*. Center for Migration Studies of New York. IMR Vol., 38, No. 3. Princeton University. Social Science Research Council. P. 828–851
101. Portes A., Grosfoguel R. 1994. Caribbean Diasporas: Migration and Ethnic Communities. Trends in U.S.-Caribbean Relations. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 533, May 1994. Sage Publications. P. 48-69.
102. Portes A. 1997. Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities. *Special Issue: Immigrant Adaptation and Native-Born Responses in the Making of Americans*. *International Migration Review*, Vol. 31, No. 4, Winter 1997. The Center for Migration Studies of New York, Inc. P. 799-825.
103. Portes A. 2007. Migration, Development, and Segmented Assimilation: A Conceptual Review of the Evidence. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, No. 610(73). American Academy of Political & Social Science. P. 98-118.

104. Portes, A. 1998. Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, No. 24. P. 1-24.
105. Portes, A. 1994. The Informal Economy and Its Paradoxes. Smelser, N.J. & Swedberg, R.(Editors), *The Handbook of Economic Society*. Princeton University Press, Princeton, NJ. P. 426-449.
106. Portes, A., Guarinzo, L.E. & Landolt, P. 1999. The Study of Transnationalism: Pitfalls and Promise of an Emergent Research Field. *Ethnic and Racial Studies*, No. 22(2). P. 217-237.
107. *Prieglobsčio prašytojų socialinės ir profesinės integracijos galimybių studijos ataskaita*. 2005. Socialinės ekonomikos institutas. Kaunas.
108. Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinių ir profesinių poreikių sociologinės apklausos rezultatų analizė. 2003. *Prieglobstį Lietuvoje gavusių užsieniečių ir jų šeimų narių socialinių ir profesinių poreikių tyrimas*. Trečiojo tyrimų etapo ataskaita. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Vilnius.
109. Projekto „Aktyvi integracija šiandien – sėkmė rytoj“ tyrimas – *Prieglobstį gavusių užsieniečių įvaizdis Lietuvos visuomenės požiūriu*. 2008. Lietuvos suaugusiųjų švietimo ir informavimo centras. Socialinių tyrimų institutas, Vilnius. Prieiga internete: http://www.rppc.lt/news_read2,920,lt.html
110. Pries, L. 1999. New Migration and Transnational Spaces. Pries, L. (Editor), *Migration and Transnational Social Spaces*. Ashgate, Aldershot et al., P. 1-36.
111. *Push and pull factors of international migration*. 2000. A comparative report. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. European Commission.

112. Ravenstein, E. 1876. *The Birthplace of the People and the Laws of Migration*. The Geographical Magazine, No. 3. P. 173-177, 201-206, 229-233.
113. Ravenstein, E. 1885. The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society*, No. 46. P. 167-235.
114. Ravenstein, E. 1889. The Laws of Migration: Second Paper. *Journal of the Royal Statistical Society*, No. 52. P. 241-305.
115. Recommendations on Statistics of International Migration. 1998. Department of Economic and Social Affairs. Statistics Division. *Statistical Papers Series*, No. 58, Rev. 1. United Nations. New York. Prieiga internete:
http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/SeriesM_58rev1E.pdf
116. *Reprezentatyvus sociologinis visuomenės nuomonės tyrimas apie pabėgėlius*. 2009 m. balandžio 22-28 d. Tyrimo ataskaita. Lietuvos vartotojų institutas. Vilnius.
117. Schaefer S., Austin G., Parker K. 2005. *Turks in Europe: Why are we afraid?* The Foreign Policy Centre, London. ISBN-13: 978 1 903558 79 4.
118. Schrover M., Vermeulen F. 2005. Immigrant Organisations. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 31, No. 5, September 2005. P. 823-832.
119. Shadid W. A. 1991. The Integration of Muslim Minorities in the Netherlands. *International Migration Review*, Vol. 25, No. 2, Summer 1991. The Center for Migration Studies of New York, Inc. P. 355-374.
120. Sipavičienė A., Jeršovas M. 2010. *Darbo jėgos migracija: poreikis ir politika Lietuvoje*. Europos migracijos tinklas, Tarptautinė migracijos organizacija, Lietuvos socialinių tyrimų centras. Vilnius.
121. Sipavičienė A., Kanopiene V. 1999. Foreign labour in Lithuania: Immigration, Employment, Illegal work. *International migration Papers*,

International Labour Office, Geneva. ISBN 92-2-111763-4 ISSN 1020-266832.

122. Sipavičienė A., Gaidys V., Dobrynina V. 2009. *Grįžtamoji migracija: teorinės įžvalgos ir situacija Lietuvoje*. Europos Migracijos Tinklas, Tarptautinė Migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas. Mokslo studija, Vilnius. ISBN 978-9955-697-20-6
123. Sipavičienė A., Tureikytė D. 2000. *Illegal Migration in Lithuania: Trends, Current State and Problems. Managing Migration in the Baltic States in the Framework of the EU Enlargement Process*. Helsinki, International Organization for Migration. P. 203-261. ISBN-92-9068-092-C
124. Sipavičienė A. 1997. *International Migration in Lithuania: Causes, Consequences, Strategy*. United Nations, Economic Commission for Europe. Lithuanian Institute of Philosophy and Sociology, Department of Demography. Vilnius.
125. Sipavičienė A., Gaidys V., Jeršovas M. 2010. *Lietuvos gyventojų požiūris į imigraciją ir darbo imigrantus*. Tarptautinė migracijos organizacija. Tyrimo atskaita. Vilnius.
126. Sipavičienė A., Tureikytė D. 2000. *Nelegali migracija Lietuvoje: Retrospektyva ir šių dienų problemos*. Tarptautinė migracijos organizacija, Lietuvos Filosofijos ir sociologijos instituto Demografinių tyrimų centras, Vilniaus universitetas, Vilnius. 110p. ISBN-9986-523-81-8
127. Sipavičienė A., Tureikytė D. 2004. *Prekybos moterimis mechanizmai, verbavimo būdai. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus*. Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas, Vilnius. P. 47-59. ISBN 9966-9594-1-C.
128. Sipavičienė A. 2006. *Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė*. Tarptautinė migracijos organizacija. Vilnius.

129. Sjaastad, L. A. 1962. The costs and returns of human migration. *Journal of Political economy*, No. 70 (5). P. 80-93.
130. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prieiga internete:
<http://www.socmin.lt/index.php?-193245470>
131. Soysal L. 2001. Diversity of Experience, Experience of Diversity: Turkish Migrant Youth Culture in Berlin. *Cultural Dynamics*; Vol. 13, No 5. SAGE Publications. P. 5-28
132. Stankūnienė V., Maslauskaitė A. 2009. *Lietuvos šeima. Tarp tradicijos ir naujos realybės*. Socialinių tyrimų institutas. Vilnius. ISBN 978-9955-531-28-9.
133. Stankūnienė, V. 1996. *Mobility of Scientists in Lithuania: Internal and External Brain Drain*. Vilnius: Lithuanian Institute of Philosophy and Sociology. 151 p.
134. Stankūniene V., Jasilionis D. (Eds.) 2009. *The Baltic Countries: Population, Family and Family Policy*. Institute for Social Research, Vilnius. 286 p. ISBN 978-9955-531-29-6.
135. Stark, O. 1991. *The Migration of Labour*. Basil Blackwell, Cambridge.
136. Stulgienė A., Daunorienė A. 2009. Migracijos poveikis darbo jėgos rinkos pusiausvyrai. *Ekonomika ir vadyba 2009/14*. Kauno technologijos universitetas. Kaunas. ISSN 1822-6515.
137. *Šiuolaikinė lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai*. 2004. Seminaro medžiaga. Vytauto Didžiojo universitetas, Pilietinės Visuomenės institutas, Lietuvių išeivijos institutas, Kaunas.
138. Taljūnaitė M., Labanauskas M. 2009. *Lietuviai svetur: tautinio tapatumo išsaugojimas*. Socialinių tyrimų institutas. Vilnius. 162 p. ISBN 9789955531326.

139. Taljūnaitė M., Gumbrevičiūtė–Kuzminskienė D., Labanauskas L. 2009. *Tyrėjų mobilumas ir jo socialiniai aspektai*. Tyrimo ataskaita. Socialinių tyrimų institutas, Vilnius.
140. *The IMISCOE Research Network* <http://www.imiscoe.org/>
141. *The situation of migrants from Belarus, Moldova and Ukraine on the Labour Markets of Latvia, Lithuania, Hungary, Poland and the Slovak Republic*. 2009. Tarptautinė migracijos organizacija, Jungtinių Tautų Vyriausiasis Pabėgėlių Komisaras, Švedijos migracijos tarnyba, Europos Komisija. Tyrimo ataskaita.
142. Thomas W. I., Znaniecki F. 1996 (1958). *The Polish Peasant in Europe and America*. University of Illinois Press.
143. Tillie J. 2004. Social Capital of Organisations and Their Members: Explaining the Political Integration of Immigrants in Amsterdam. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 30, No. 3, May 2004. P. 529–541.
144. Trečiųjų šalių piliečių ir darbdavių (atskirų institucijų vadovaujančio personalo) tyrimų rezultatų analizė, išvadų rašymas. Tyrimo ataskaita. Projektas *Trečiųjų šalių integracijos į darbo rinką tyrimas, gerinant žinias ir informacijos kaupimą apie jų poreikių įvertinimą* (projekto Nr. EIF/2007/1/09/RM/3). Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Vilnius, 2009.
145. UNESCO, specialiųjų terminų žodynas: http://portal.unesco.org/shs/en/ev.phpURL_ID=3020&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
146. Valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai efektyvumo įvertinimas. 2007. *Pabėgėlių integracijos procesų tyrimas*. Tyrimo ataskaita. Socialinių tyrimų institutas. Lietuvos suaugusiųjų švietimo ir informavimo centras. Vilnius.
147. Vermeulen F. 2006. The Immigrant Organising Process. Turkish Organisations in Amsterdam and Berlin and Surinamese Organisations in

- Amsterdam, 1960-2000. *IMISCOE Dissertations*. Amsterdam University Press.
148. Vertovec, S. 1999. Conceiving and Researching Transnationalism. *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 22, No. 2. P. 447-462.
149. Vildaitė D., Karolis Ž. 2010. Etninių tyrimų instituto visuomenės nuomonės tyrimų apžvalga (2005–2010 m.). *Etniškumo studijos 2010/1-2*. Lietuvos Socialinių tyrimų centras. Vilnius, Eugrimas. P. 121–137 ISSN 1822-1041.
150. *Vizų politika ir migracijos srautai. 2011*. Europos migracijos tinklas, Tarptautinė migracijos organizacija. Vilnius. Prieiga internete: http://www.iom.lt/documents/Vizu%20politika_LT.pdf
151. Weiner M. 1995. *The Global Migration Crisis: Challenge to State and Human Rights*. Massachusetts Institute of Technology: HarperCollins College Publishers.
152. Westin C. 2003. Young People of Migrant Origin in Sweden. *International Migration Review*, Vol. 37, No. 4, Winter 2003. *The Future of the Second Generation: The Integration of Migrant Youth in Six European Countries*. The Center for Migration Studies of New York, Inc. P. 987-1010.
153. Wimmer A., Schiller G. N. 2003. Methodological Nationalism, the Social Sciences, and the Study of Migration: An Essay in Historical Epistemology. *International Migration Review*, Vol. 37, No. 3, *Transnational Migration: International Perspectives*. P. 576-610.
154. Wong L., Primecz H. Chinese migrant entrepreneurs in Budapest: changing entrepreneurial effects and forms. *Journal of Asia Business Studies*. Vol. 5 No. 1 2011, pp. 61-76. Emerald Group Publishing Limited, ISSN 1558-7894.

155. Žibas K. 2010. Imigracijos suvokimai Lietuvos visuomenėje. *OIKOS: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 2010/2. Lietuvių išėivijos institutas, Kaunas. P. 9–30. ISSN 1822-5152.
156. Žibas K., Platačiūtė V. 2009. Lietuvos imigracijos politika ir trečiųjų šalių piliečių integracijos prielaidos. *Etniškumo studijos* 2009/2. *Migrantų integracija: Trečiųjų šalių piliečiai Lietuvoje*. Socialinių tyrimų institutas. Vilnius, Eugrimas. 128 p. ISSN 1822-1041.
157. Žibas K. 2009. Tarptautinė migracija Lietuvoje: problematika ir sąvokos. *Etniškumo studijos* 2009/2. *Migrantų integracija: Trečiųjų šalių piliečiai Lietuvoje*. Socialinių tyrimų institutas. Vilnius, Eugrimas. 128 p. ISSN 1822-1041.

KITI ŠALTINIAI

158. *Ar mūsų laukia tas pats?* 2005 11 01. Prieiga internete: <http://www.atgimimas.lt/articles.php?id=1131639824>
159. BNS. 2008 05 10. *Vilniaus sodus okupuoja kinai*. ALFA. Prieiga internete: http://www.alfa.lt/straipsnis/182431/?Vilniaus.sodus.okupuoja.kinai=2008-05-10_10-07
160. *Ekonominių imigrantų antplūdžiui vartai dar užkelti*. 2006 10 31. DELFI. Prieiga internete: <http://www.delfi.lt/news/economy/business/article.php?id=11095633>
161. Grigaliūnienė V. 2008 03 29. *Ko jie čia veržiasi?* Balsas. Prieiga internete: <http://www.balsas.lt/naujiena/189079/ko-jie-cia-verziasi>
162. Jurgelaitis R. 2005 09 14. *Gyventi Lietuvoje siekia ir nusikaltimais kitose šalyse kaltinami migrantai*. DELFI. Prieiga internete: <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=7481170>

163. *Lietuvą užplūs šimtai tūkstančių darbo migrantų.* 2007 07 07.
Prieiga internete:
<http://www.delfi.lt/news/economy/business/article.php?id=13718181>
164. Lietuvos darbo federacija. 2007 05 05. *Karštas pokalbis apie imigraciją.* Prieiga internete: <http://www.ldf.lt/index.php?cid=610>
165. Liutkeviečienė I. 2008 11 26. *Belaukiant kinų kvartalo.* Verslo žinios. Prieiga internete: <http://vz.lt/Default2.aspx?ArticleID=8f6e468e-59cb-4bfb-84ab-ab6ceaba98f7&RubricID=00000000-525f-44f8-aff5-1e0e7a73056f>
166. *Kinų svajonė – savas kvartalas Vilniuje.* 2007 11 21. Balsas. Prieiga internete: <http://www.balsas.lt/naujiena/174927/kinu-svajone-savas-kvartalas-vilniuje/rubrika:naujienos-lietuva-regionai-vilnius>
167. *Kinai siekia įsitvirtinti Vidurio Europoje.* 2012 05 22. Prieiga internete: <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/kinai-siekia-isitvirtinti-vidurio-europoje-57-220377>
168. Navickaitė L. 2006 08 17. *Emigravusių lietuvių vietas užima užsieniečiai.* DELFI. Prieiga internete:
<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=10393658>
169. Nedveckaitė J. 2005 08 02. *Atvykėliai iš Rytų okupuoja laisvas darbo vietas.* DELFI. Prieiga internete:
<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=7209550>
170. Norvilaitė G. 2009 04 06. *Kinų darbininkai pradeda kelti nerimą.* Vakarų ekspresas. Prieiga internete: <http://www.ve.lt/?data=2009-04-06&rub=1065924810&id=1238950511>
171. Petkevičiūtė G. 2005 11 12. *Imigrantų nepasitenkinimas gresia ir Lietuvai.* Vakarų ekspresas. Prieiga internete:
<http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvos-naujienos/imigrantu-nepasitenkinimas-gresia-ir-lietuvai-395795/>

172. Pilaitis G. 2008 07 31. *Klaipėdos banditai persekioja kinų darbininkus*. Lietuvos rytas. Prieiga internete: <http://www.lrytas.lt/12174928061216824015-p1-kriminalai-klaip%C4%97dos-banditai-persekioja-kin%C5%B3-darbininkus.htm>
173. *Po emigracijos bangos – imigracijos potvynis?* 2007 04 06. Balsas. Prieiga internete: <http://www.balsas.lt/naujienos/lietuva/straipsnis76671>
174. Prazauskas A., Spraunius A. 2005 04 11. *Globalizacijos išbandymai mūsų dar laukia*. DELFI. Prieiga internete: <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=6445315>
175. Rickman D. 2011 08 01. *Turkey's Membership Of EU Would Have Security and Immigration Risks, MPs Say*. Huff Post Politics. Prieiga internete: http://www.huffingtonpost.co.uk/2011/07/31/turkeys-membership-of-eu-_n_914466.html 2011 08 01
176. Rutkauskaitė R. 2007 04 06. *Ateina ir nelaukiami*. Bernardinai.lt. Prieiga internete: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2007-04-06-verslo-zinios-ateina-ir-nelaukiami/27730>
177. Staponkienė A. 2008 02 06. *Emigrantus pakeis imigrantais*. Balsas. Prieiga internete: <http://www.balsas.lt:80/naujiena/182134>
178. *Statybininkų asociacija – prieš darbo jėgą iš užsienio*. 2008 02 22. Prieiga internete: <http://www.balsas.lt/naujiena/184258>
179. *The Effect of Turkish Accession to EU on EU's Illegal Migration Problem*. 2004 12 16. Prieiga internete: <http://www.turkishweekly.net/article/35/the-effect-of-turkish-accession-to-eu-on-eu-s-illegal-migration-problem.html> 2004 12 16
180. Vaitkevičius A. 2008 08 18. *Migracijos tarnybos akiratyje – darbininkai iš Kinijos*. Prieiga internete: <http://www.15min.lt/naujiena/56/3198/>
181. Vaitkevičius A. 2008 08 14. *Vilniaus policija vidurnaktį sprendė pusšimčio kinų problemas*. Prieiga internete:

- <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/59/2946/>
182. *Valdžia formuoja imigracijos politikos nuostatas.* 2007 06 13. Bernardinai. Prieiga internete:
<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/63580>
183. Žukovskis A. 2008 05 31. *Lietuviai nuomoja kinus.* Vilniaus diena. Prieiga internete: <http://vilniaus.diena.lt/dienrastis/miestas/lie-tu-viai-nuom-o-ja-ki-nus-114365>
184. Žukovskis A. 2008 06 14. *Vilniuje – vergų turgus.* Vilniaus diena. Prieiga internete: <http://vilniaus.diena.lt/dienrastis/miestas/vilniuje-vergu-turgus-114400>
185. Žuolytė J. 2008 04 11. *Turkų jaunikių armija.* Vilniaus diena. Prieiga internete: <http://www.diena.lt/dienrastis/miestas/turku-jaunikiu-armija-114241#axzz1v8OHsBGU>

PRIEDAI

I PRIEDAS: disertacijoje naudojamų terminų sutrumpinimai		
Nr.	Sutrumpinimas	Sutrumpinimo paaiškinimas
1.	LR	Lietuvos Respublika
2.	ES	Europos Sąjunga
3.	EK	Europos Komisija
4.	JT	Jungtinės tautos
5.	ELPA	Europos Laisvos Prekybos Asociacija
6.	EMRS	Ekonominės migracijos reguliavimo strategija
7.	(2011 08 22, Nr. R-16)	Interviu su kinų ar turkų respondentu
8.	(2011 06 01, Nr. E-6)	Interviu su ekspertu

2 PRIEDAS: disertacijoje naudojamų sąvokų žodynas		
Nr.	Sąvoka	Sąvokos paaiškinimas
1.	Tarptautinė migracija / kinų ir turkų imigracija	<p>Disertacijoje kinų ir turkų <i>imigracija</i> suprantama kaip save generuojantis (t.y. dėl migracijos tinklų vykstantis) procesas, todėl kinų ir turkų imigracijos ir migracijos tinklo formavimo(si) ypatumai analizuojami imigracijos (t.y. migracijos teorijų) kontekste.</p> <p><i>Tarptautinės migracijos</i> Lietuvoje atskaitos tašku laikytinas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas, todėl kinų ir turkų imigracijos procesai analizuojami tarptautinės migracijos perspektyvoje (kinų ir turkų imigracijos analizės atskaitos taškas – 1991 m.). Lygiagrečiai <i>tarptautinės migracijos</i> sąvokai, disertacijoje naudojamos <i>šiuolaikinės</i> arba <i>naujosios migracijos</i> sąvokos.</p> <p>Pastebėtinus nusistovėjusios <i>migracijos sąvokos</i> interpretacijos. Nors tikslo šalies perspektyvoje analizuojamas <i>imigracijos</i>, o kilmės šalies perspektyvoje – <i>emigracijos</i> procesas, šiuos procesus konceptualizuojančiose <i>migracijos teorijose</i> naudojama <i>migracijos sąvoka</i>. Tokia pati tendencija pastebima analizuojant <i>migranto sąvoką</i>, kai vietoje <i>emigranto</i> ar <i>imigranto</i>, dažniausiai naudojama <i>migranto sąvoka</i>. Analizuojant politikos įgyvendinimo procesus, dažniausiai naudojama <i>imigracijos politikos sąvoka</i>, kadangi demokratinėse šalyse emigracijos politika nėra tiesiogiai susijusi su migracijos srautų reguliavimu.</p>
2.	Tarprespublikinė migracija	Priešingai <i>tarptautinės migracijos</i> sąvokos apibrėžimui, <i>tarprespublikinė migracija</i> disertacijoje traktuojama kaip Sovietų Sąjungoje vykęs tarprespublikinis žmonių judėjimas.
3.	Imigracijos formos	<i>Tarprespublikinė migracija</i> (vykusi iki Sovietų Sąjungos žlugimo) ir <i>tarptautinė migracija</i> (vykusi po Sovietų Sąjungos žlugimo).
4.	Imigracijos tipai	Darbo, šeimos, studijų, teisėtos veiklos imigracija, prieglobstis.
5.	Imigranto kategorijos	(1) Darbo imigrantas, (2) pabėgėlis, (3) prieglobsčio prašytojas, užsienietis, atvykęs (4) studijų, (5) šeimos susijungimo ir (6) teisėtos veiklos pagrindais.
6.	Migracijos sistema	<i>Migracijos sistema</i> (kaip procesas) yra išplėta <i>migracijos sistemų teorijos</i> , kuri leidžia identifikuoti stabilias tarptautinės migracijos sistemas. Kaip teigia Massey <i>et al.</i> (1993: 454), migracijos sistema yra laiko ir erdvės sąveikoje stabili (tačiau geografiškai lanksti) migracijos srautų struktūra. Naujų migracijos sistemų atsiradimą po ES plėtros 2004 m. pradėjo analizuoti Adrian Favell (2006, 2008).
		<i>Trečiosios šalies pilietis</i> – tai asmuo, kuris nėra ES pilietis, besinaudojantis Bendrijos laisvo judėjimo teise (t.y. turintis teisę laisvai keliauti po ES). Lietuvos Respublikos Seimas naudoja Europos Parlamento pasiūlytą apibrėžimą, o Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

7.	Trečiųjų šalių pilietis	<p>bei Paramos fondas „Europos socialinio fondo agentūra“ šią sąvoką naudoja „Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai“ tikslinei grupei apibrėžti, todėl ji susiaurėja: trečiųjų šalių piliečiais laikomi asmenys, kurie nėra ES piliečiai (t.y. neturi ES valstybių narių pilietybės) ir nėra Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybių narių (EFTA narės – Islandija, Norvegija, Lichtenšteinas, Šveicarija) piliečiai. Svarbiausias šios tikslinės grupės bruožas – trečiosios šalies pilietybės turėjimas ir teisėtas gyvenimas ES valstybėje narėje. Europos socialinio fondo agentūra pabrėžia, kad trečiųjų šalių piliečių, kaip ir kitų užsieniečių teisinę padėtį, reglamentuoja Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“. Pabrėžtina, kad šis įstatymas apibrėžia užsieniečio, prieglobsčio prašytojo, pabėgėlio ir kitas sąvokas, susijusias su tarptautine migracija, tačiau trečiųjų šalių piliečių sąvoka įstatyme apibrėžta nėra.</p>
8.	Kinų ir turkų imigrantai	<p>Nuo 2001 m., remiantis Jungtinių Tautų (1998) rekomendacijomis gyventojų tarptautinės migracijos statistikai rengti, į imigrantų skaičių įtraukiami užsieniečiai, atvykę į Lietuvos Respubliką vieneriems metams arba ilgesniam laikotarpiui. <i>Eurostat</i> duomenimis (Herm 2008), dauguma ES valstybių narių naudoja nacionaliniu lygmeniu patvirtintas sąvokas, kurios neatitinka ES rekomendacijų. Pavyzdžiui, Lietuva rekomenduojamą laikotarpio kriterijų (mažiausiai 12 mėn.) taiko tik imigrantams, turintiems leidimus gyventi šalyje. Lietuvoje iki 2008 m. imigranto sąvokai apibrėžti buvo naudojamas 6 mėnesių laikotarpis, tačiau, atsižvelgiant į <i>Eurostat</i> rekomendacijas ir kitus ES dokumentus (pavyzdžiui, 2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą „Dėl Bendrijos migracijos statistikos ir tarptautinės apsaugos statistikos“ (EB) Nr. 862/2007, kuriame nustatyta vienoda Europos Bendrijos migracijos ir tarptautinės apsaugos statistikos rengimo sistema) nuo 2008 m., priėmus naują statistikos rinkimo metodiką, naudojamas 12 mėnesių laikotarpis.</p> <p>Taigi, kinų ir turkų imigrantais disertacijoje traktuojami Kinijos ir Turkijos piliečiai, turintys leidimus <i>laikina</i> arba <i>nuolat</i> gyventi šalyje. Nors disertacijoje atsižvelgiama į 12 mėn. laikotarpį, dėl migracijos patirčių įvairovės ir migracijos tinklo turinio analizės į atranką buvo įtraukti imigrantai, Lietuvoje nepragyvenę vienerių metų.</p>
9.	Darbo imigrantas	<p>ES ir tarptautiniai dokumentai ekonominio migranto sąvoką apibrėžia įvairiai. <i>European Commission for Democracy Through Law</i> darbo migrantą (angl. <i>migrant worker</i>) apibrėžia kaip asmenį, kuris atvyko į šalį kaip vienos iš susitarusių pusių (vienos valstybės) pilietis ir kitos susitarusios pusės (kitos valstybės) įgaliotas dirbti už atlygį jos teritorijoje. „Jungtinių Tautų (JT) konvencijoje dėl migrantų teisių“ darbo imigrantas apibrėžiamas kaip asmuo, kuris buvo, yra ar tik ruošiasi ištraukti į atlygintą veiklą šalyje, kurios pilietis/pilietė jis/ji nėra. Šiuo atveju migranto sąvoka turėtų būti suprantama kaip apimanti visus atvejus, kai sprendimas migruoti priimamas laisvai dėl asmeninės naudos priežasčių ir be išorinių veiksnių įsikišimo. Lietuvos teisiniuose dokumentuose ši sąvoka apibrėžiama kiek plačiau: Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime „Dėl ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2008 m. plano patvirtinimo“ ekonominis imigrantas apibrėžiamas kaip asmuo, atvykęs į Lietuvą iš užsienio valstybės dėl ekonominių priežasčių.</p> <p>Disertacijoje darbo imigrantai iš Kinijos ir Turkijos analizuojami imigrantų</p>

		verslumo kontekste. Tai leidžia atskleisti skirtingo pobūdžio ryšius apimančią migracijos tinklą.
10.	Migracijos tinklas	Kinų ir turkų migracijos tinklas suprantamas kaip laiko ir erdvės sąveikoje nusistovėjusios ir įsitvirtinusios migracijos elgsenos ir socialinių ryšių formos, kurios daro įtaką socialiniams procesams (pvz., neformaliai migrantų integracijos infrastruktūros plėtrai) tikslo šalyje.
11.	Migrantų integracija	Migrantų integracija suprantama kaip neišvengiamas kinų ir turkų imigracijos rezultatas, susijęs su jam įtaką darančiais <i>makro</i> (pvz., imigracijos ir migrantų integracijos politika), <i>mezo</i> (pvz., socialiniais ryšiais) ir <i>mikro</i> (pvz., migracijos motyvais ir patirtimis) veiksniais.
12.	Neformali integracijos infrastruktūra	Neformali integracijos infrastruktūra susideda iš skirtingo pobūdžio (socialinių, ekonominių ir institucinių) imigrantų ryšių ir pelno siekiančių įmonių dalyvavimo imigracijos ir integracijos procesuose (mokamos teisinės paslaugos, užsieniečių įdarbinimas, kt.).
13.	Formali integracijos infrastruktūra	Formali integracijos infrastruktūra susideda iš valstybiniame ir nevyriausybiniam lygmenyje veikiančių migrantų integracijos programų. Lietuvoje formali integracijos infrastruktūra įsitvirtinusi nevyriausybiniam lygmenyje, todėl gali būti apibūdinama kaip projektinė veikla migrantų integracijos srityje.

3 PRIEDAS: akumuliacinio priešastingumo teorija kinų ir turkų migracijos analizės perspektyvoje

Akumuliacinio priešastingumo teorija teigia, kad migracijos procesas keičia struktūrinės mobilumo aplinkybes tikslo ir kilmės šalyse. *Akumuliaciniu priešastingumu* pavadintas reiškinytis dažnai didina migracijos tikimybę (Massey 1990). Teorija teigia, kad, priklausomai nuo migracijos lygio, migracija daro įtaką socialinėms ir ekonominėms kilmės šalies struktūroms ir pajamų pasiskirstymui. Prieš tai, kai tam tikri (dažniausiai skurdėsi) migrantų kilmės šalies regionai įsitraukia į migracijos procesus, pajamų skirtumai ir nepritekliaus jausmas visuomenėje gali būti nedidelis, tačiau prasidėjus migracijai, pirmos migrantų „kartos“ finansinės perlaidos sukuria (ar padidina) nelygybę, todėl padidina nepritekliaus jausmą tarp tų asmenų, kurie nėra (ar nebuvo) įsitraukę į migracijos procesus. Kai didžioji bendruomenės dalis įsitraukia į migracijos ekonomiką (pvz., finansines perlaidas), tuomet pajamų nelygybė vėl sumažėja. Galiausiai, tikslo šalyse įgyta migrantų patirtis gali keisti visuomenės motyvaciją ir pomėgius sukuriant „migracijos kultūrą“ (jei migracija tampa bendruomenine vertybinės sistemos dalimi) (EC 2000), kuri apima ekonominius (pvz., didesnį uždarbį ar finansines perlaidas) ir socialinius (pvz., socialinių ryšių plėtrą, tikslo šalyje įgytos patirties pritaikymą kilmės šalyje ir kt.) migracijos aspektus.

Atlikti kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo analizę *akumuliacinio priešastingumo teorijos* perspektyvoje nėra tikslinga, kadangi ši teorija akcentuoja intensyvios, didelio masto migracijos veiksnius, kai finansinės perlaidos sukuria pridėtinę vertę ir formuoja migracijos elgseną. Atsižvelgiant į nedidelį turkų ir kinų imigracijos mastą, imigracijos specifika ir ekonominės veiklos pobūdį Lietuvoje galima teigti, kad *akumuliacinio priešastingumo teorijos* pateikti argumentai kinų ir turkų imigracijos į Lietuvą analizei atlikti nėra tinkami (tačiau atsižvelgiant į didelį analizuojamų imigrantų grupių imigracijos ES potencialą, šios teorijos argumentai ateityje gali tapti svarbūs).

4 PRIEDAS: socialinių ryšių tipologija

Migracijos teorijos pateikia skirtingas socialinių ryšių vaidmens imigracijos ir migracijos tinklo formavimo(si) procesuose interpretaciją. Apibendrinant socialinių ryšių aspektą socialinėse migracijos teorijose galima teigti, kad šie ryšiai gali būti skirstomi į *vidinius* (t.y. konkrečios migrantų organizacijos ar grupės viduje veikiančius socialinius ryšius) ir *išorinius* (t.y. migranto ar migrantų organizacijos ryšius su daugumos visuomenės nariais ir/ar institucijomis).

Atsižvelgiant į socialinių ryšių institucionalizavimo aplinkybes, socialiniai ryšiai gali būti skirstomi į *formalius* (teisiškai institucionalizuotus. Pvz., ryšiai tarp oficialiai registruotų migrantų organizacijų ir integracijos programas vykdančių valstybinių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų) ir *neformalius* (teisiškai nereguliuotus. Pvz., ryšiai tarp neoficialių migrantų organizacijų ir daugumos visuomenės; taip pat tarp atskirų individų – migrantų ir ne migrantų).

Socialiniai ryšiai taip pat gali būti skirstomi atsižvelgiant į individualias ir kolektyvines integracijos patirtis. Pasak Lin (1999:32), galimybė imigrantams naudotis socialiniuose santykiuose įsitvirtinusiems ištekliams gali pasireikšti *individualiu* arba *kolektyviniu* lygmeniu. Pirmuoju atveju – tai galimybė individams naudotis ištekliams, kylančiais iš socialinių ryšių. Antruoju – socialiniai ryšiai yra plėtojami kaip tam tikros socialinės grupės „kolektyvinis turtas“, kuris gali pakeisti grupės narių statusą²¹².

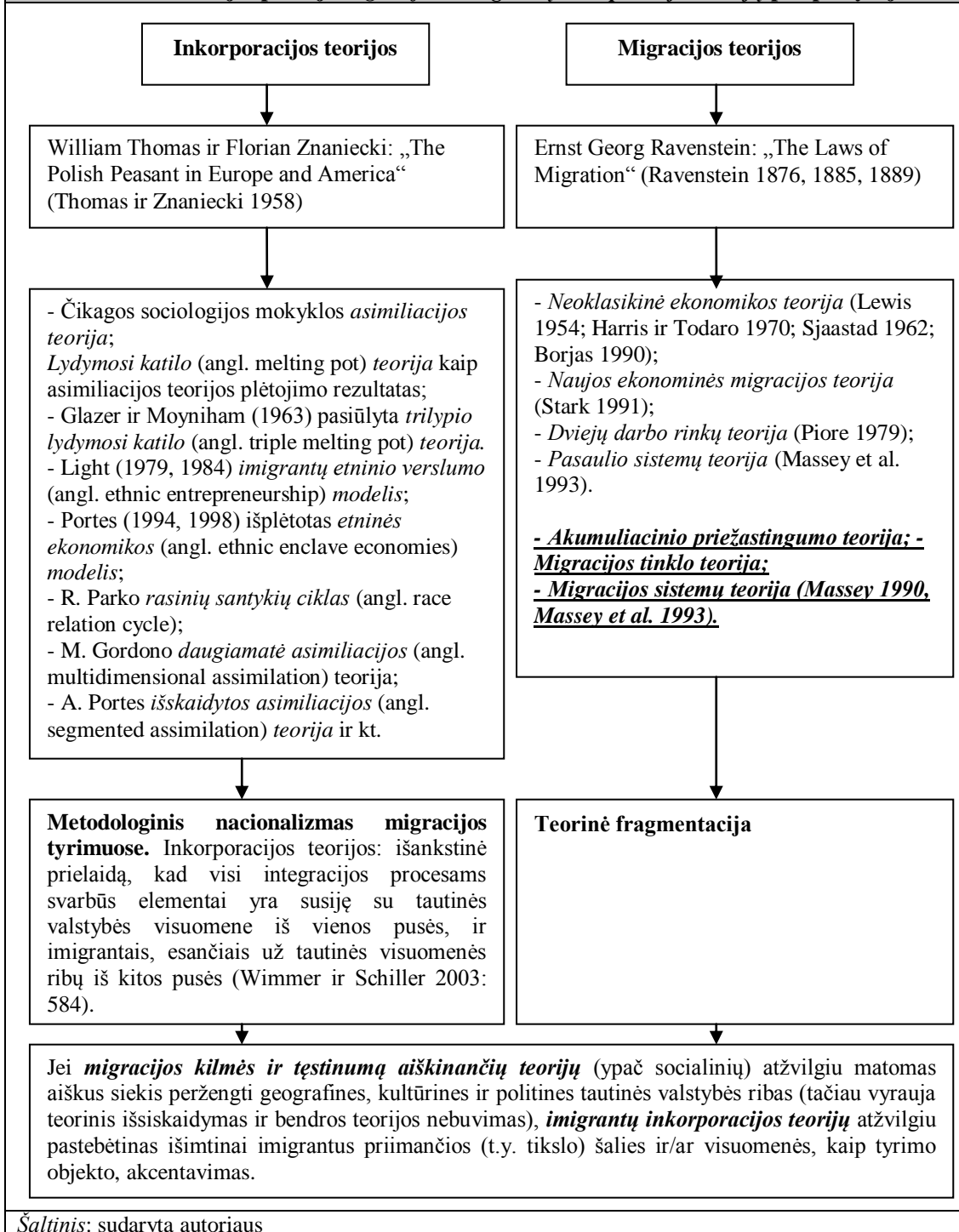
Svarbu atkreipti dėmesį į faktą, kad kinų ir turkų imigrantų socialiniai ryšiai yra vienodai svarbus tiek migracijos tinklo formavimo(si), tiek imigracijos procesuose. Pirmuoju atveju yra daromas poveikis integracijos procesams²¹³ ir, kai kuriais atvejais, kuriama integracijos infrastruktūra; antruoju – kinų ir turkų imigracijos tendencijoms (t.y. migracijos motyvams, o kartu ir tikslo šalies pasirinkimui). Atsižvelgiant į įvairaus pobūdžio ryšių sąlygojamą kinų ir turkų imigraciją galima daryti prielaidą, kad socialiniai ryšiai analizuojamoms grupėms gali suteikti geresnes galimybes prieiti prie visuomenės socialiniuose santykiuose įsitvirtinusių išteklių²¹⁴ (pvz., informacijos apie įsidarbinimo galimybes, būsto paieškos, socialinių paslaugų teikimo infrastruktūros ir kt.), kurių sėkmingas įsisavinimas gali slygoti kinų ir turkų imigracijos bei migracijos tinklo formavimo(si) procesus. Tuo pačiu, atsižvelgiant į Lietuvoje vyraujančią imigracijos struktūrą (kinų ir turkų socialines ir demografines charakteristikas, atvykimo pagrindus ir imigrantų teisinį statusą), kontekstą (imigracijos ir imigrantų integracijos politiką, kinų ir turkų imigrantų organizacijų veiklos ypatumus ir kt.) ir imigrantų galimybes pasinaudoti šia struktūra, kinų ir turkų imigrantų grupių socialiniai ryšiai gali daryti poveikį individualiems ir/ar kolektyviniams mobilumo veiksniams (Kinijoje ir/ar Turkijoje).

²¹² Socialinių ryšių vaidmenį migracijos ir integracijos procesuose liudija migrantų socialinius ryšius ir verslumą analizuojantys tyrimai (pvz., Granovetter 1985, Portes 1994). Šie tyrimai analizuoja ne tik migrantų giminystės ryšių ir socialinių kontaktų poveikį migracijai, bet taip pat šių ryšių įtaką verslumui ir įsitvirtinimui darbo rinkoje. Analizuodami migrantų socialinius ryšius ir užimamas ekonomines pozicijas darbo rinkoje, mokslininkai (Granovetter 1985, Portes 1994, 1998, Light ir Karageorgis 1994) naudoja „etninės ekonomikos“ (angl. *ethnic economy*) sąvoką. „Etninės ekonomikos“ susikuria tuomet, kai imigrantai sugeba išlaikyti ir skatinti savo verslą ir/ar įsitvirtinti konkrečiame verslo sektoriuje (Light ir Karageorgis 1994): pavyzdžiui, specifinio maisto restoranai ir prieskonių parduotuvės, kur migrantų bendruomenės nariai turi „privilegiuotą“ priėjimą prie įsidarbinimo, o įsidarbinti žmonėms iš „išorės“ yra sunku (Portes 1998). Dažnai „etninės ekonomikos“ pasižymi stipriais etniniais ryšiais, todėl sukuria, užima bei išlaiko konkrečią miesto fizinę erdvę (Light ir Karageorgis 1994). Tokiu atveju socialinio ir geografinio mobilumo galimybės yra nulemtos vidinių bendruomeninių ryšių (Portes 1998).

²¹³ Pavyzdžiui, integracijai į darbo rinką. JAV atlikti tyrimai (Beaman L. A. 2008:1-2) parodė, jog daugiau nei pusė darbų yra randama per formalius ir neformalius socialinių ryšių kontaktus.

²¹⁴ Socialiniai ištekliai – tai „gėrybės“, įsitvirtinusių asmens socialiniuose santykiuose ir prieinamos per tiesioginius ar netiesioginius socialinius kontaktus tarp atskirų individų ar individų grupių (Lai G. Et al 1998:160 pagal Lin et al 1981a. and Lin et al 1981b; Lin and Dumin 1986). Specifiniuose veiksmuose (pvz., ieškant darbo) asmuo gali mobilizuoti savo socialinius išteklius siekdamas pasikeisti informacija, kuri galėtų padidinti sėkmingų darbo paieškos rezultatų galimybę. Pagrindinė hipotezė, kylanti iš socialinių išteklių teorijos, teigia, kad priėjimas prie socialinių išteklių ir jų naudojimas nulemia geresnius darbo paieškos rezultatus (Lai G. Et al 1998:160 pagal Lin 1982).

5 PRIEDAS: disertacijos pozicija migracijos ir migrantų inkorporacijos teorijų perspektyvoje

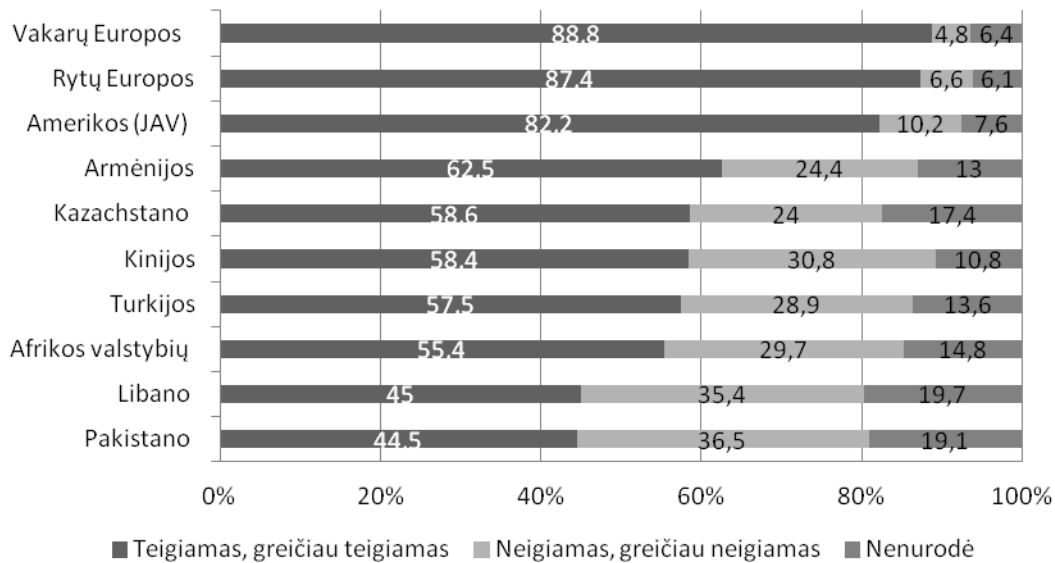
6 PRIEDAS: Lietuvos imigracijos politikos prioritetų analizės šaltiniai		
Nr.	Pavadinimas	Nuoroda
1.	Imigracijos įstatymas	Nr. I-1755, 1992 09 04, Žin., 1991, Nr. 27 – 730.
2.	Įstatymas Dėl užsieniečių teisinės padėties	Nr. VIII-978, 1998 12 17, Žin., 1998, Nr. 115-3236.
3.	Valstybės ilgalaikė raidos strategija	LR Seimo nutarimas, Valstybės ilgalaikės raidos strategija, Nr. IX-1187, 2002 11 12, Žin., 2002, Nr. 113-5029.
4.	Nacionalinė demografinė (gyventojų) politikos strategija	LR Seimo nutarimas, Nacionalinė demografinė (gyventojų) politikos strategija, Nr. 1350, 2004 10 28, Žin., 2004, Nr. 159-5795.
5.	Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 m. ilgalaikė strategija	LR Ūkio ministerija, Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 m. ilgalaikė strategija. Vilnius, 2002.
6.	Ekonominės migracijos reguliavimo strategija	LR Vyriausybė, Nutarimas dėl Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos, Nr. 416, 2007 04 25.
Lietuvos migrantų integracijos politikos prioritetų analizės šaltiniai		
Nr.	Pavadinimas	Nuoroda
8.	Ekonominės migracijos reguliavimo strategija	LR Vyriausybė, Nutarimas dėl Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos, Nr. 416, 2007 04 25.
9.	Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ataskaita įgyvendinant EMRS	LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2008 m. plano vykdymo ataskaita, Nr. SD-3725, 2009 04 29.
10.	„Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai“ programa	LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Dėl Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai programos Lietuvoje valdymo ir kontrolės 2007–2013 metų sistemos patvirtinimo, Nr. A1-250, 2007 09 20. Žin. 2007, Nr. 100-4096.
11.	Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos parengti Lietuvos imigracijos politikos principai	LR Užsienio reikalų ministerija, Lietuvos imigracijos politikos principai. http://www.urm.lt/index.php?401152843
12.	Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos imigracijos politikos gairių patvirtinimo“	LR Vyriausybės nutarimas, Dėl Lietuvos imigracijos politikos gairių patvirtinimo, Nr. 1317. 2008 12 03.
13.	Lietuvos 2004–2006 m. bendrasis programavimo dokumentas	Lietuvos 2004–2006 metų bendrasis programavimo dokumentas, 210-211 psl.: http://www.smm.lt/es_parama/docs/2004-preliminarus_BPD_02.pdf
14.	2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programa	2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programa, 94 psl. Vilnius, 2007.
15.	Nacionalinė antidiskriminacinė 2009–2011 m. programa	LR Vyriausybė, Nacionalinė Antidiskriminacinė 2009–2011 metų programa, Nr. 317, 2009 04 15. http://www.lrv.lt/Posed_medz/2009/090309/02.pdf

7 PRIEDAS: Lietuvoje gyvenantys/į Lietuvą atvykstantys imigrantai praturtina šalies kultūrinį gyvenimą, 2010-2012 m. (proc.)

Šaltinis: Etninių tyrimų instituto tyrimų duomenys

8 PRIEDAS: Koks Jūsų požiūris į Lietuvoje gyvenančius užsieniečius iš regionų ir šalių? 2009 m., (proc.)

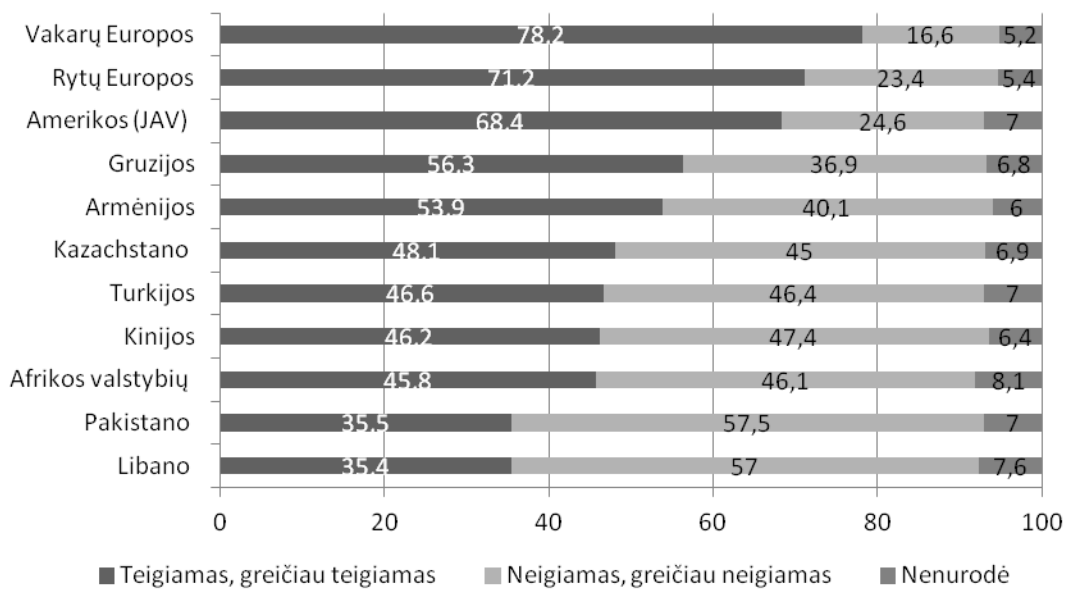

Šaltinis: Etninių tyrimų instituto tyrimų duomenys

Vakarų Europos šalys: Prancūzija, Italija, Belgija, Vokietina, Didžioji Britanija, kt.

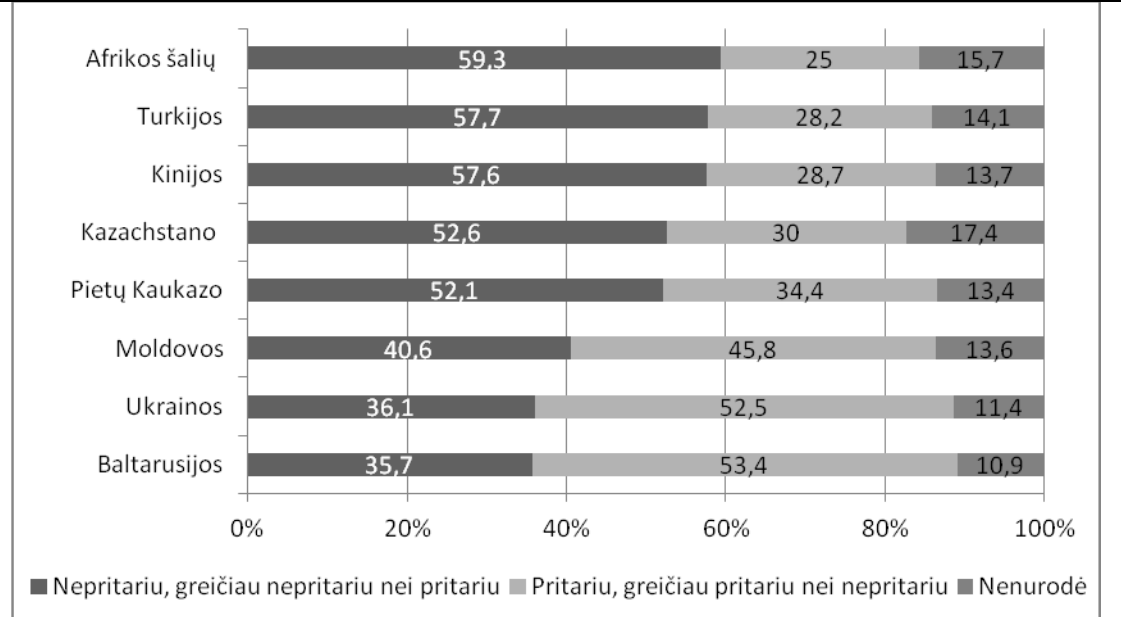
Rytų Europos šalys: Latvija, Bulgarija, Čekija, Slovakija, Rumunija, kt.

9 PRIEDAS: Koks Jūsų požiūris į Lietuvoje gyvenančius imigrantus iš regionų ir šalių? 2010 m., (proc.)

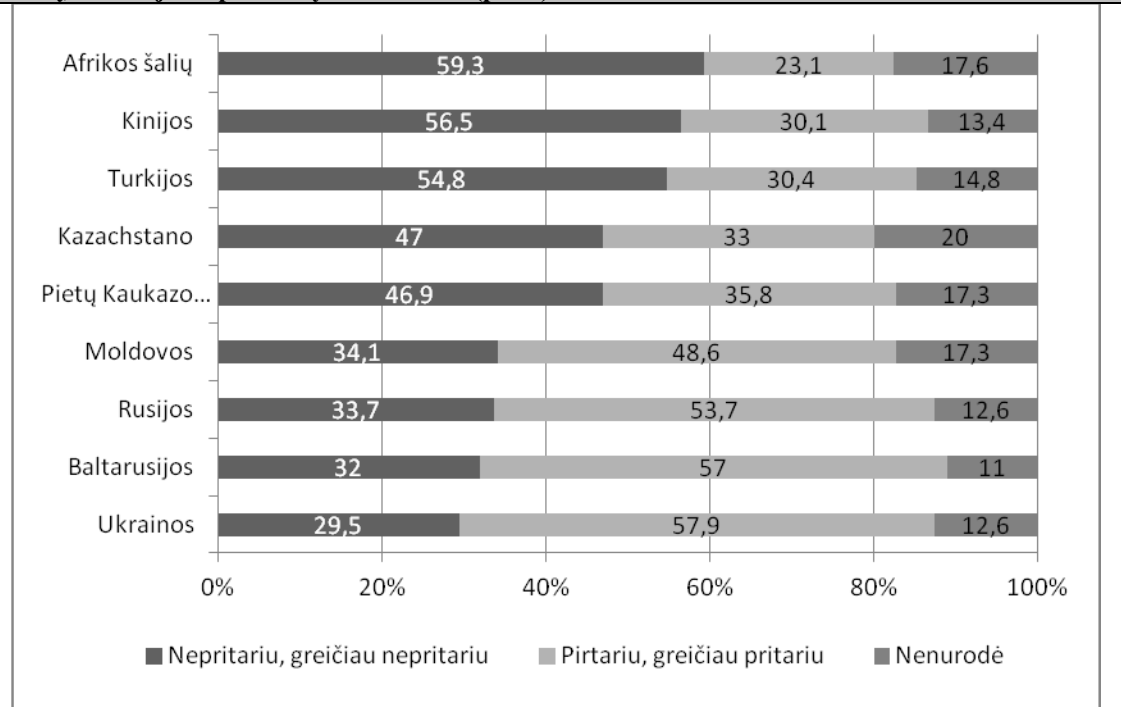
Šaltinis: Etninių tyrimų instituto tyrimų duomenys

10 PRIEDAS: Pritariate ar nepritariate, kad užsieniečiai ne ES piliečiai į Lietuvą atvyktų gyventi ir dirbti iš žemiau išvardytų šalių? 2009 m. (proc.)

Šaltinis: Etninių tyrimų centro tyrimų duomenys

11 PRIEDAS: Pritariate ar nepritariate, kad imigrantai į Lietuvą atvyktų gyventi ir dirbti iš šalių, kurias jums perskaitysiu? 2012 m. (proc.)

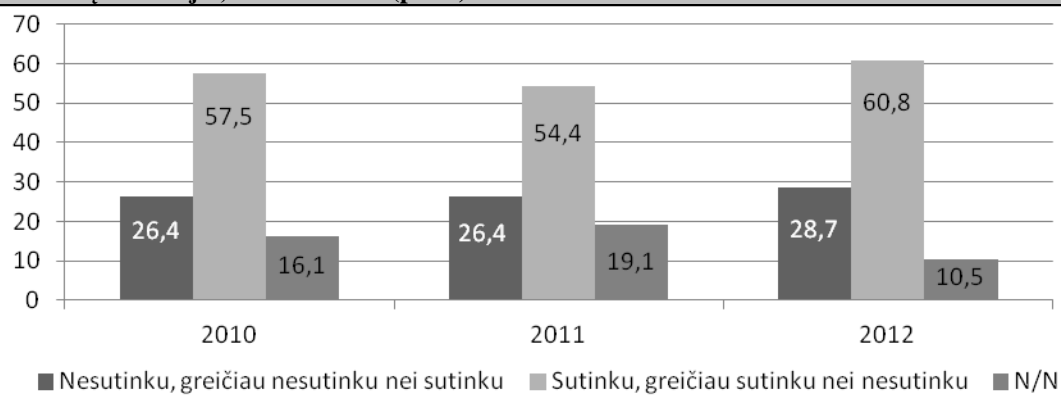
Šaltinis: Etninių tyrimų centro tyrimų duomenys

12 PRIEDAS: Dauguma į Lietuvą atvykstančių / Lietuvoje gyvenančių imigrantų atvyksta su tikslu dirbti, 2010-2012 m. (proc.)

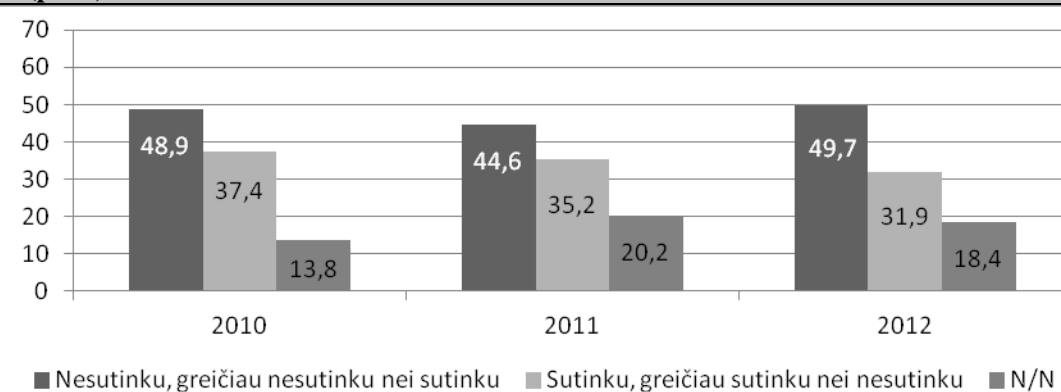
Šaltinis: Etninių tyrimų centro tyrimų duomenys

13 PRIEDAS: Daugumą į Lietuvą atvykstančių / čia gyvenančių imigrantų išlaiko Lietuvos mokesčių mokėtojai, 2010-2012 m. (proc.)

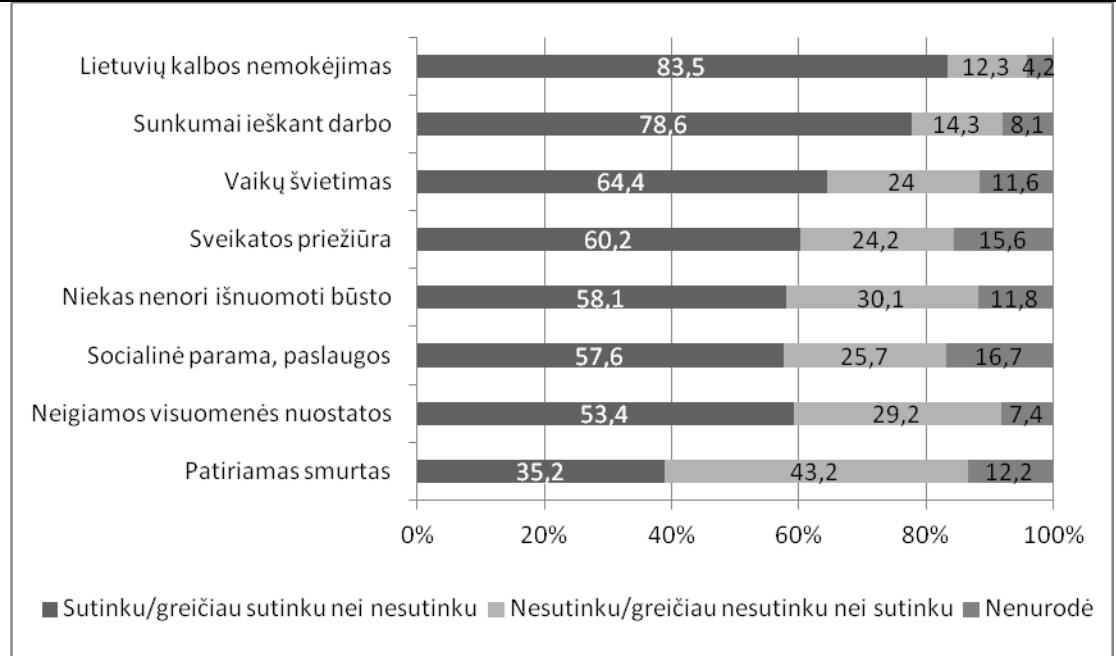
Šaltinis: Etninių tyrimų centro tyrimų duomenys

14 PRIEDAS: Į Lietuvą atvykstantys imigrantai yra naudingi Lietuvos ekonomikai, 2010-2012 m. (proc.)

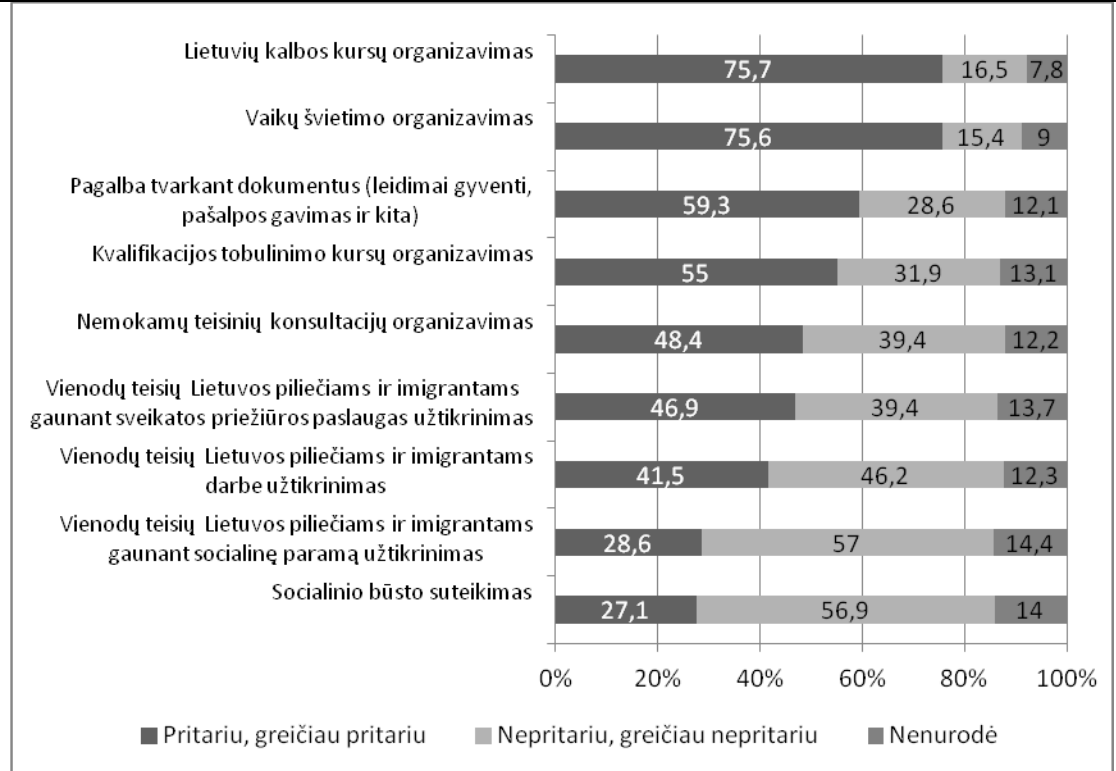
Šaltinis: Etninių tyrimų centro tyrimų duomenys

15 PRIEDAS: Kartais Lietuvoje gyvenantiems imigrantams iškyla įvairių sudėtingų situacijų. Pasakykite, ar jūs sutinkate ar nesutinkate, kad imigrantams kyla ypatingų sunkumų šiose srityse, kurias jums perskaitysiu? 2012 m. (proc.)

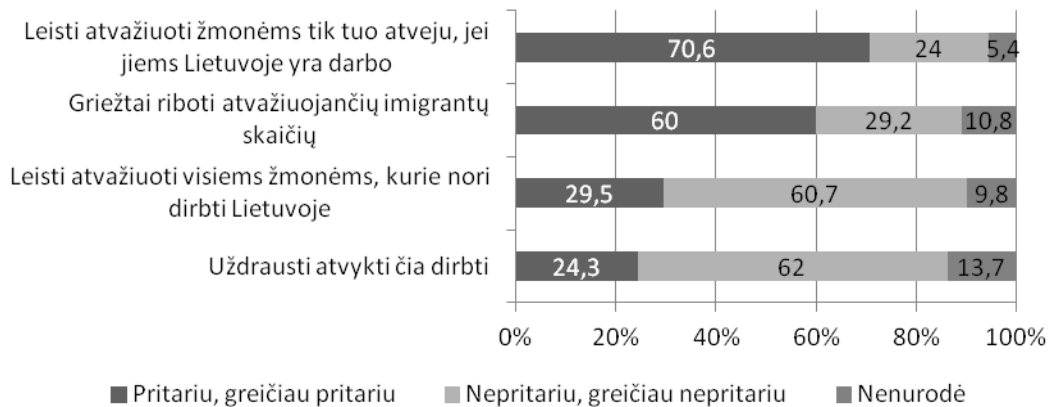
Šaltinis: Etninių tyrimų centro tyrimų duomenys

16 PRIEDAS: Pritartumėte ar nepritartumėte tokioms integracijos priemonėms, kurios būtų taikomos Lietuvoje gyvenantiems ir į Lietuvą atvykstantiems imigrantams? 2012 m. (proc.)

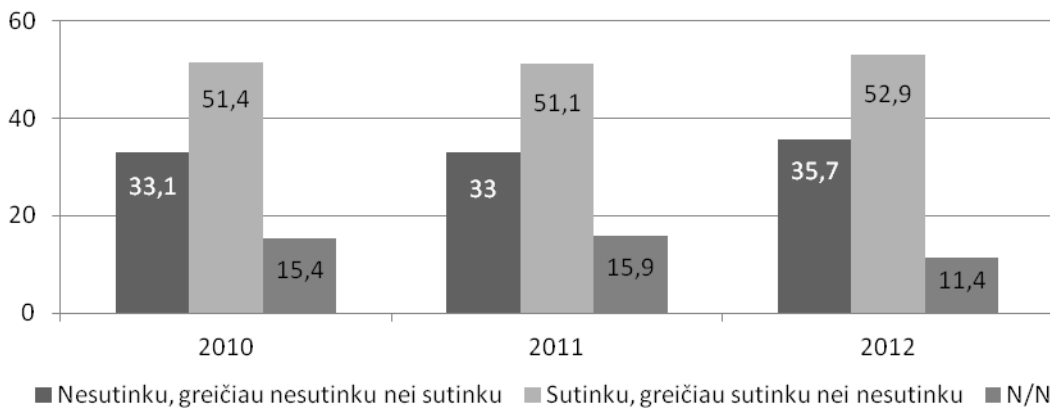
Šaltinis: Etninių tyrimų centro tyrimų duomenys

17 PRIEDAS: Kaip jūs manote, kokius politinius sprendimus turėtų priimti Lietuvos Vyriausybė dėl į Lietuvą atvykstančių imigrantų iš mažiau išsivysčiusių šalių? 2012 m. (proc.)

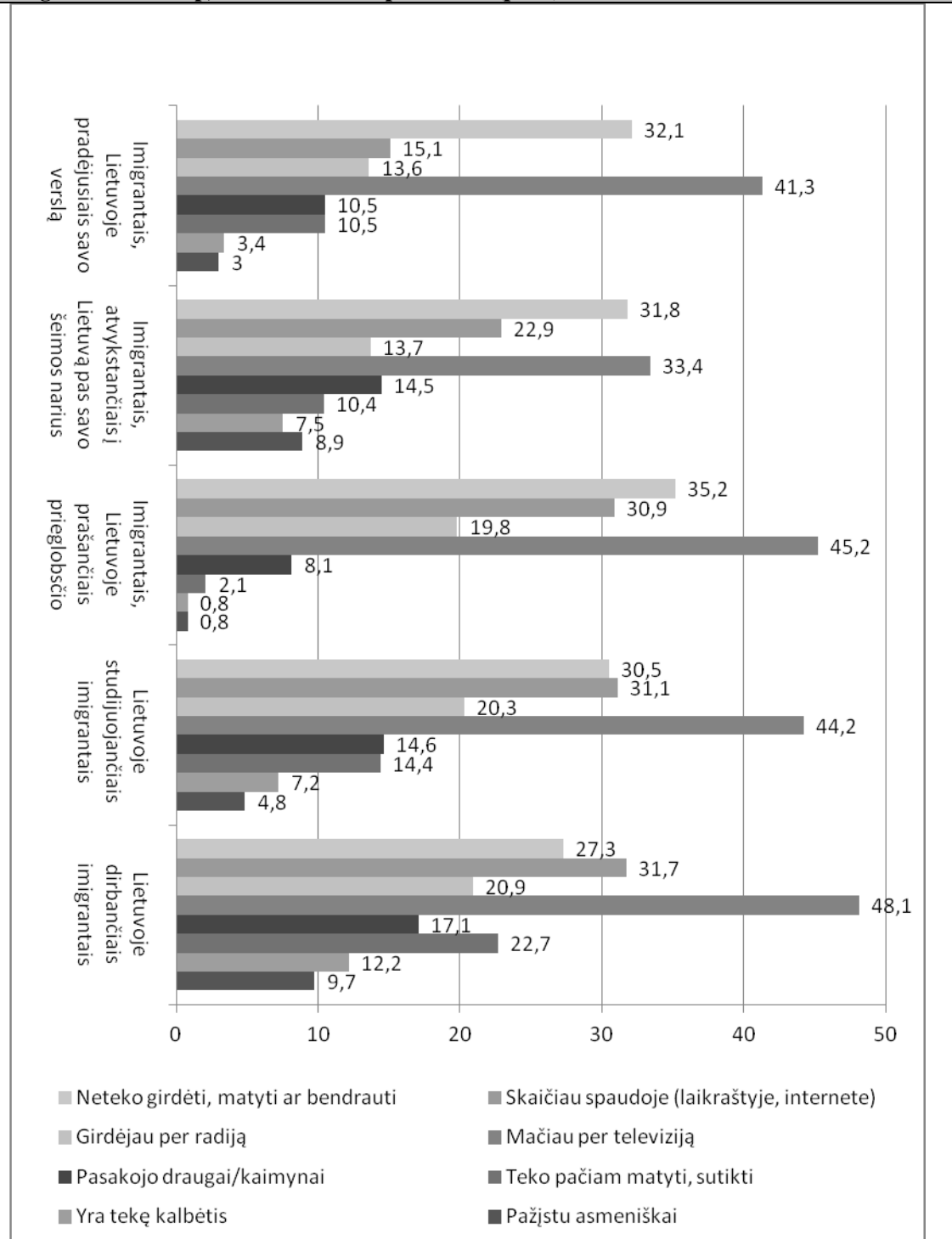
Šaltinis: Etninių tyrimų centro tyrimų duomenys

18 PRIEDAS: Į Lietuvą atvykstantys imigrantai gali sukelti socialinius neramumus, 2010-2012 m. (proc.)

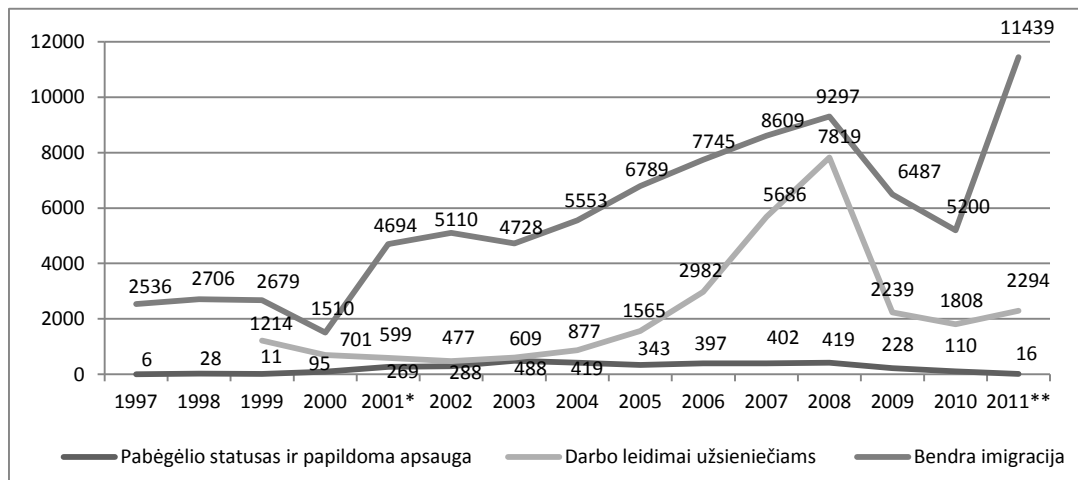
Šaltinis: Etninių tyrimų centro tyrimų duomenys

19 PRIEDAS: Ar Jums kada nors teko girdėti, matyti ar bendrauti su kortelėje išvardytais imigrantais? Jei taip, tuomet kur ir kaip? 2010 m. (proc.)

Šaltinis: Etninių tyrimų centro tyrimų duomenys

20 PRIEDAS: Imigracija Lietuvoje 1997–2011 m.

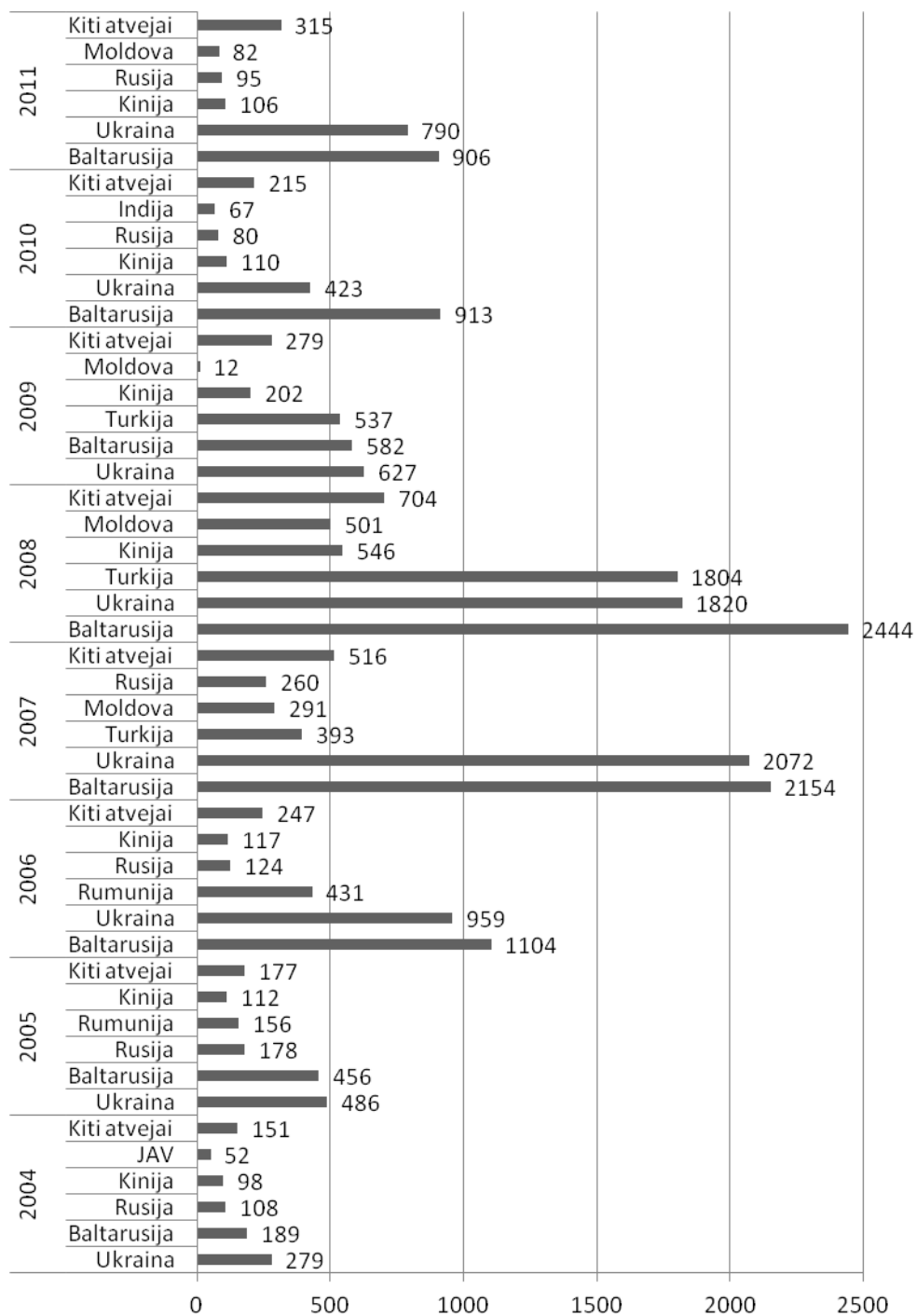
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Migracijos departamento, Statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos duomenis

* Nuo 2001, užsieniečiai, atvykstantys į Lietuvą ilgesniam nei vienerių metų laikotarpiui, yra laikomi imigrantais

** Sausis – rugsėjis

Pastaba: dauguma imigrantų yra grįžtantys Lietuvos piliečiai (grįžtamoji migracija), todėl užsieniečių skaičius yra nedidelis. Pastaraisiais metais Lietuvos piliečiai sudarė ~ 70 proc. bendro imigrantų skaičiaus

21 PRIEDAS: išduotų leidimų dirbti užsieniečiams skaičius pagal pilietybę 2004–2011 m.

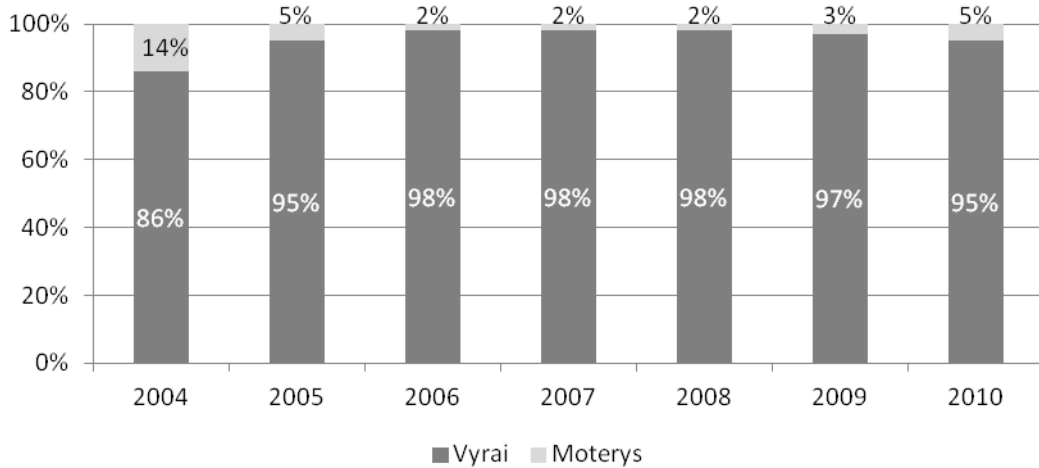

Šaltinis: Sudaryta autoriaus pagal Lietuvos darbo biržos duomenis

22 PRIEDAS: Lietuvoje gyvenantys imigrantai iš ne ES šalių pagal pilietybę 2005–2011 m. (metų pradžioje)							
Pilietybė	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Europos valstybių (ne ES ir EFTA narės), tarp jų:	20540	22137	19493	18630	23124	21388	20505
Armėnijos	284	322	272	259	293	327	325
Baltarusijos	3025	4020	3511	3650	5956	5125	4714
Gruzijos		136	118	133	217	205	207
Rusijos	14493	14676	12794	11840	12627	12406	12176
Ukrainos	2155	2539	2310	2277	3052	2631	2443
Šiaurės Amerikos valstybių, tarp jų:	420	435	388	435	527	499	470
Azijos valstybių, tarp jų:	1555	1502	1423	1448	1803	1798	1791
Izraelio	326	323	342	346	400	382	369
Kazachstano	288	290	244	244	256	262	255
Kinijos	253	218	225	242	436	312	327
Libano	195	156	144	132	139	142	123
Afrikos valstybių	47	58	70	83	123	163	155
Australijos ir Okeanijos valstybių	20	19	16	16	23	28	25
IŠ VISO	22634	24208	21464	20668	25682	23958	23024
<i>Šaltinis:</i> Migracijos departamentas							

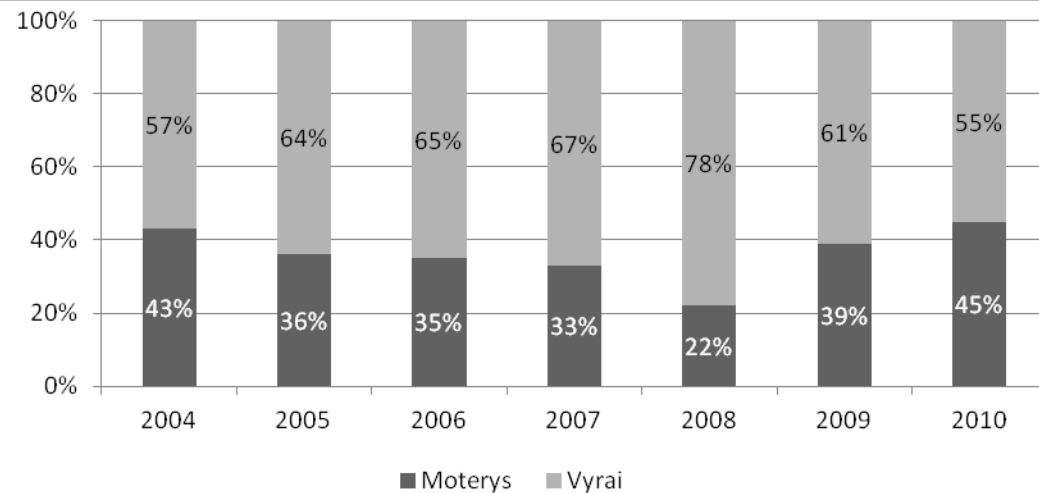
22-a PRIEDAS: kasmetinė imigracija iš ne ES šalių pagal amžiaus grupes 2005–2010 m.					
Amžiaus grupės	2005	2006	2007	2009	2010
0-14	125	129	176	89	56
15-24	36	443	423	284	236
25-34	321	474	562	384	208
35-44	286	396	487	292	181
45-54	146	212	289	199	101
55-64	59	65	79	51	50
65+	87	108	113	88	69
Iš viso	1360	1827	2129	1387	901
<i>Šaltinis:</i> Statistikos departamentas					

23 PRIEDAS: išduoti leidimai dirbti užsieniečiams pagal lytį 2004–2010 m.

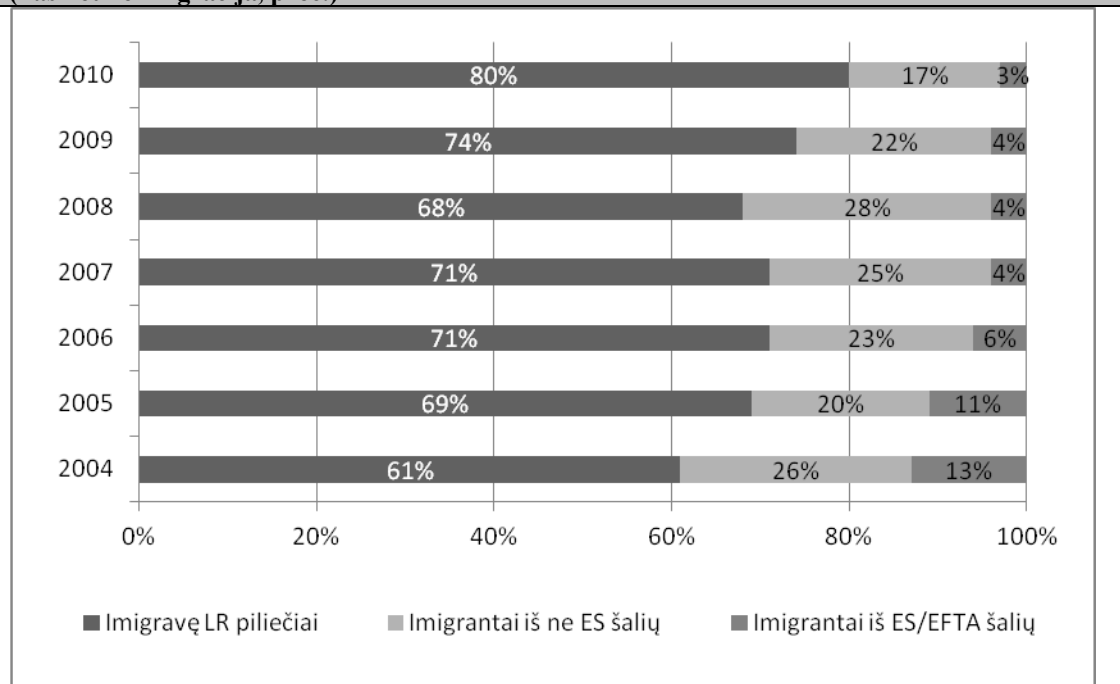
Šaltinis: Sudaryta autoriaus pagal Lietuvos darbo biržos duomenis

24 PRIEDAS: kasmetinė imigracija iš ES šalių pagal lytį 2004–2010 m.

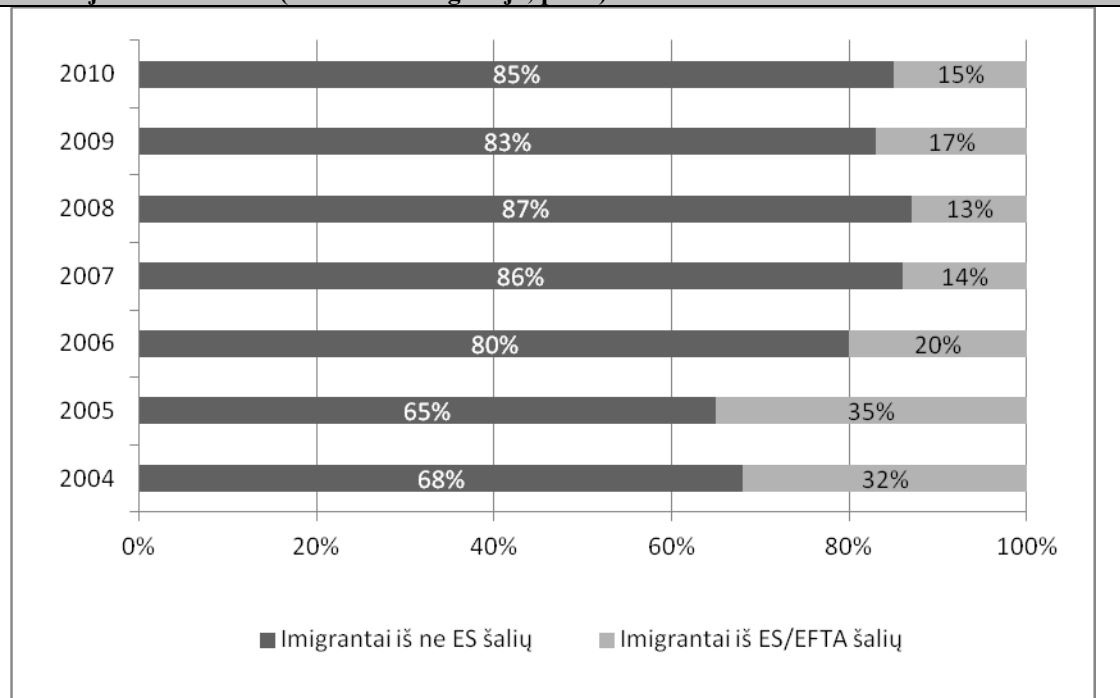
Šaltinis: Sudaryta autoriaus pagal Statistikos departamento duomenis

25 PRIEDAS: imigrantų iš ne ES šalių dalis bendrame imigrantų skaičiuje 2004–2010 m. (kasmetinė imigracija, proc.)

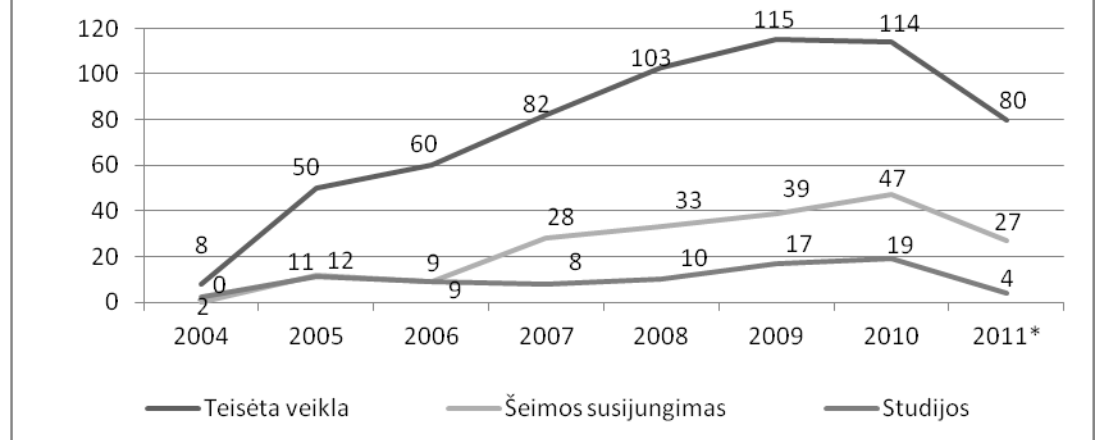
Šaltinis: Sudaryta autoriaus pagal Statistikos departamento duomenis

26 PRIEDAS: imigrantų iš ne ES šalių dalis bendrame imigravusių užsienio šalių piliečių skaičiuje 2004–2010 m. (kasmetinė imigracija, proc.)

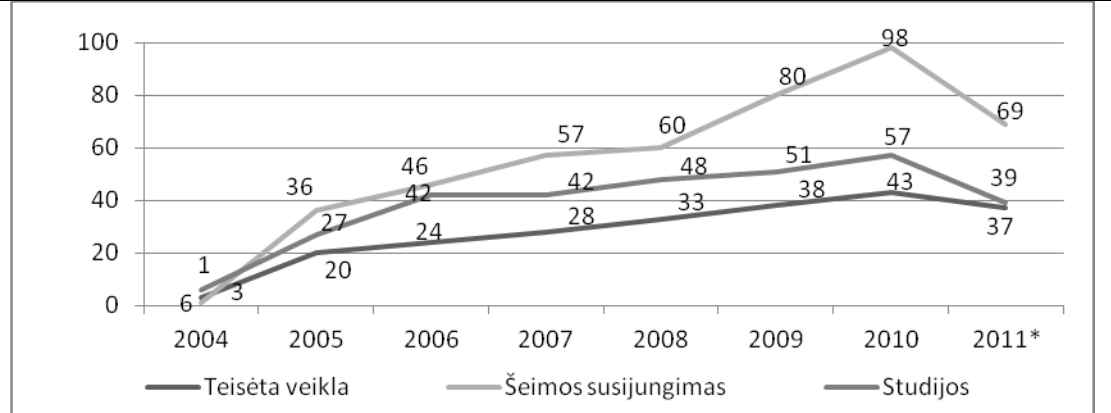
Šaltinis: Sudaryta autoriaus pagal Statistikos departamento duomenis

27 PRIEDAS: leidimų laikinai gyventi išdavimų/pratęsimų skaičius kinams 2004-2011 m.: teisėta veikla, šeimos susijungimas ir studijos

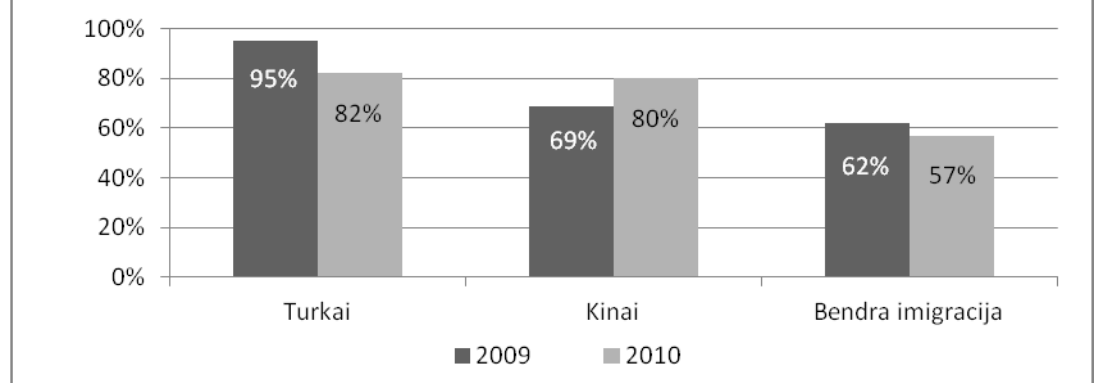
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Migracijos departamento duomenis
* Sausis – rugsėjis

28 PRIEDAS: leidimų laikinai gyventi išdavimų/pratęsimų skaičius turkams 2004-2011 m.: teisėta veikla, šeimos susijungimas ir studijos

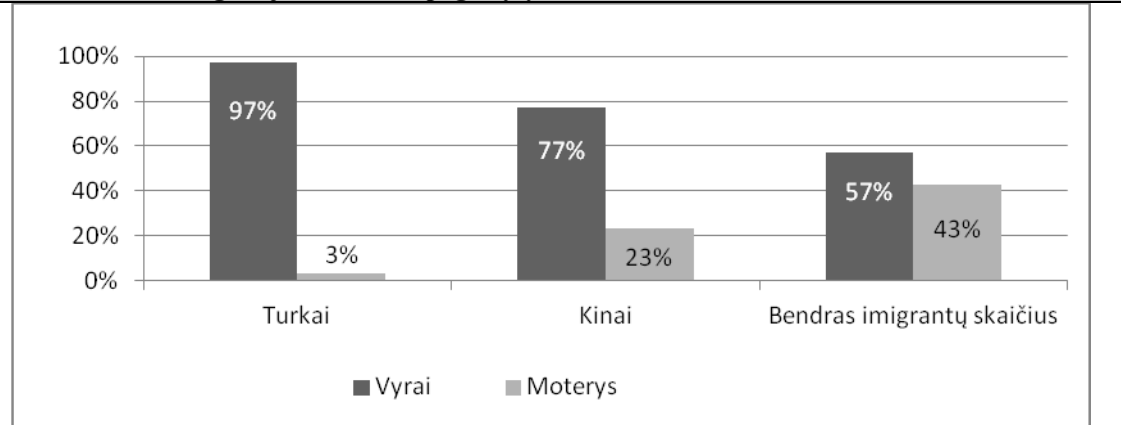
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Migracijos departamento duomenis
* Sausis – rugsėjis

29 PRIEDAS: vyrų imigrantų dalis kinų, turkų ir bendroje imigracijoje 2009 ir 2010 m. (proc.)

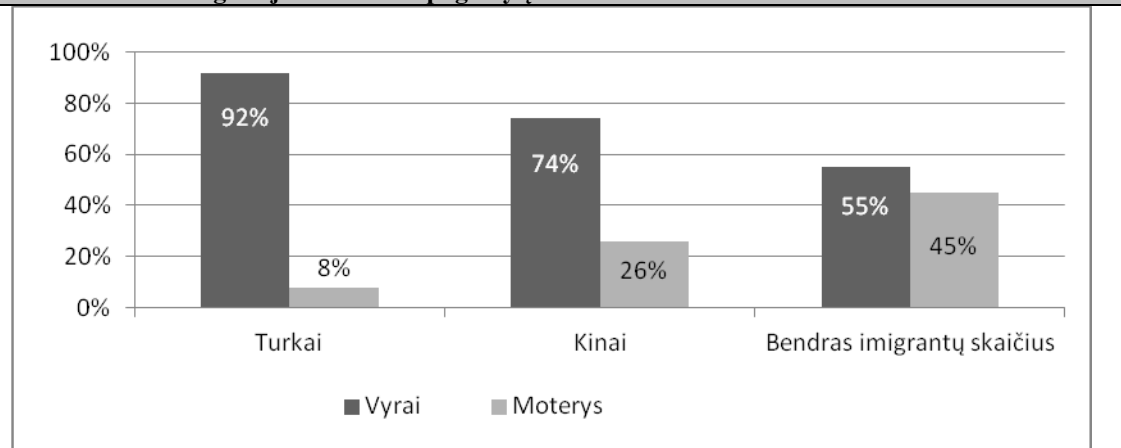
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Statistikos departamento duomenis

30 PRIEDAS: Imigracijos struktūra pagal lytį 2009 m.

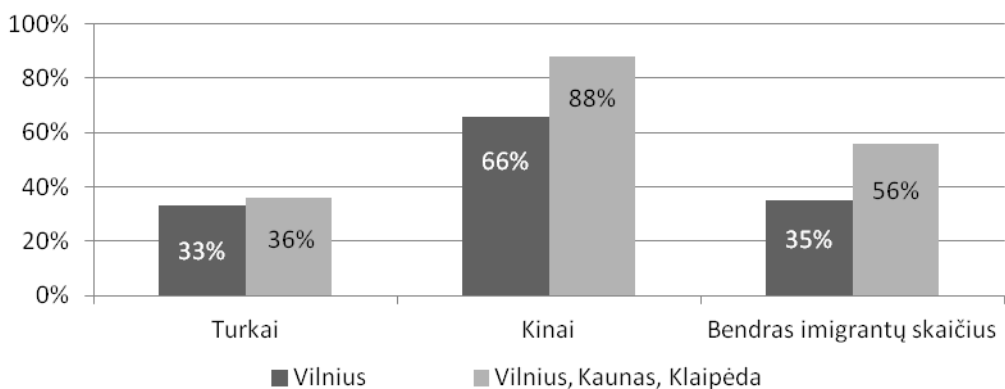
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Gyventojų registro tarnybos duomenis

31 PRIEDAS: Imigracijos struktūra pagal lytį 2011 m.

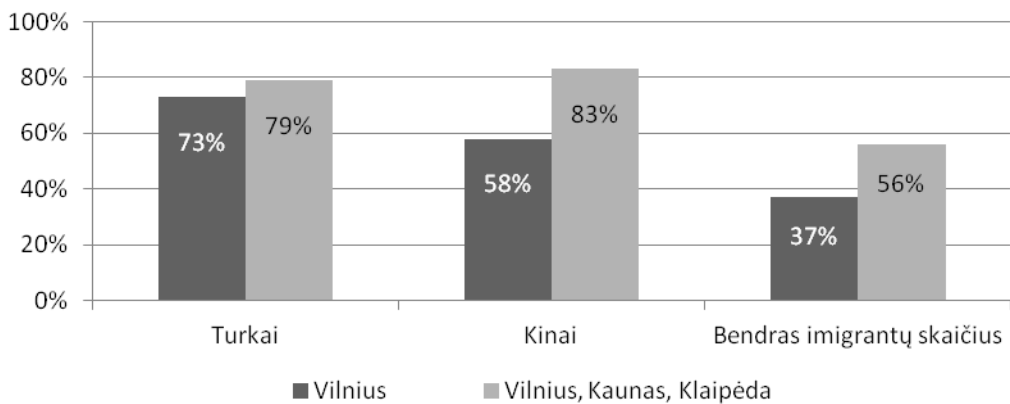
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Gyventojų registro tarnybos duomenis

32 PRIEDAS: kinų ir turkų pasiskirstymas didžiuosiuose Lietuvos miestuose 2009 m.

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Gyventojų registro tarnybos duomenis

33 PRIEDAS: kinų ir turkų pasiskirstymas didžiuosiuose Lietuvos miestuose 2011 m.

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Gyventojų registro tarnybos duomenis

34 PRIEDAS: žvalgomojo tyrimo charakteristikos ir rezultatai

Kokybinis Lietuvoje gyvenančių imigrantų grupių tyrimas ir kiekybinė imigrantų apklausa

Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas, įgyvendindamas projektą „Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos vertinimo principai ir rodikliai“²¹⁵, atliko studiją, atskleidusią imigrantų iš ne ES šalių gyvenimo Lietuvoje patirtis ir nuostatas. Projektu buvo siekiama suformuluoti migrantų integracijos politikos vertinimo principus bei parengti ir apibūdinti naudotinus rodiklius, reikalingus integracijos stebėsenai ir politikos analizei atlikti. Siekiant įgyvendinti šį tikslą, buvo atlikta imigracijos į Lietuvos Respubliką situacijos 2004–2008 m. (įskaitant Lietuvoje kuriamos ir įgyvendinamos imigracijos ir migrantų integracijos politikos) analizė, visuomenės nuomonės apie Lietuvoje gyvenančius imigrantus tyrimas, imigrantų iš ne ES šalių apklausa ir migrantų integracijos politikos ekspertų apklausa; taip pat parengtos išvados, rekomendacijos ir rodiklių sąrašas, skirtas atlikti migrantų integracijos politikos vertinimą.

Atliekant kiekybinę imigrantų apklausą, buvo apklausta 510 Lietuvoje gyvenančių, dirbančių ir studijuojančių imigrantų iš skirtingų kilmės šalių (Ukrainos, Baltarusijos, Rusijos, Kinijos, Turkijos ir kt.). Apklausa atskleidė tyrimo tikslinės grupės demografinį profilį, gyvenimo ir darbo Lietuvoje sąlygas, naudojimąsi švietimo ir socialinėmis paslaugomis, socialinių ryšių tinklą, įvardijo poreikius ir lūkesčius (plačiau, žr. Etniškumo studijos 2009/2). Kuriant tyrimo apie Lietuvoje gyvenančius ir į šalį atvykstančius imigrantus metodologiją, kiekybinio tyrimo instrumentus ir organizuojant lauko tyrimą, buvo atliktas žvalgomasis (kokybinis) tyrimas, padėjęs užmegzti tiesioginius ir netiesioginius kontaktus su tikslinės grupės atstovais, surinkti pirminę informaciją apie imigrantų gyvenimo Lietuvoje patirtis, aprašyti problemas, su kuriomis susiduria Lietuvoje gyvenantys imigrantai. Žvalgomasis tyrimas siekė apimti Lietuvoje vyraujančią imigracijos struktūrą, todėl kokybiniai duomenys apie imigrantus buvo renkami atsižvelgiant tiek į skaitlingiausias, tiek į geografiškai ir kultūriškai tolimesnes imigrantų grupes.

Žvalgomojo tyrimo charakteristikos

Informacija žvalgybiniam tyrimui atlikti buvo renkama iš skirtingo pobūdžio (pirminių²¹⁶ ir antrinių²¹⁷) šaltinių. Buvo daroma prielaida, kad tam tikros organizacijos (pvz., etninių mažumų, nevyriausybinės, ambasados, konsolatai ir kt.) dėl savo veiklos pobūdžio gali turėti kontaktų su „naujai“ (t.y. po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo) atvykstančiais imigrantais (interviu su organizacijomis ir atskirais asmenimis sąrašas pateiktas 35 priede).

Informacija buvo renkama interviu metodu, atliekant interviu tiesiogiai ir telefonu pagal pusiau struktūruotą, iš anksto sudarytą klausimyną. Renkant informaciją iš pirminių šaltinių, respondentų buvo prašoma nurodyti kitas organizacijas ar asmenis, kurie galėtų suteikti vertingos informacijos apie Lietuvoje gyvenančius imigrantus. Tokiu būdu buvo pasiekti antriniai šaltiniai – organizacijos, (kurių kitokiu būdu pasiekti buvo neįmanoma²¹⁸) ir šioms organizacijoms žinomi asmenys (t.y. kontaktiniai asmenys ir/ar imigrantai). Imigrantų kontaktinė informacija taip pat buvo renkama asmeninių ryšių pagalba.

Apklausiant su imigrantais dirbančių (ar potencialiai galinčių dirbti) organizacijų atstovus ir

²¹⁵ Projektas įgyvendintas pagal „Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai“ 2007 m. metinę programą.

²¹⁶ Tautinių mažumų ir išeivijos departamento (TMID) sudarytas registruotų tautinių mažumų organizacijų sąrašas, atsiųstas pagal oficialų užklausimą (įgyvendinant projektą, TMID dar nebuvo reorganizuotas); imigracijos ir migrantų integracijos problematikai skirtų Lietuvoje įgyvendinamų projektų vykdytojų sąrašas (<http://esf.socmin.lt/index.php?-926554457>); skaitlingiausių imigrantų grupių kilmės šalių diplomatinė atstovybių Lietuvoje sąrašas; Lietuvoje veikiančios profesinės sąjungos.

²¹⁷ Papildomi duomenys ir kontaktai buvo renkami sniego gniūžtės metodu, taip pat naudojant asmeninius kontaktus ir bendraujant su imigrantais. Dalį informacijos pavyko gauti iš pirminių šaltinių kontaktinio rato.

²¹⁸ Pavyzdžiui, kurių oficialiame registruotų tautinių mažumų bendruomenių sąrašė nebuvo.

imigrantus, buvo naudojami skirtingi klausimynai. Organizacijų buvo prašoma atsakyti į klausimus, susijusius su imigracijos tendencijomis, imigrantų gyvenimo Lietuvoje probleminiais aspektais ir organizavimosi būdais (migrantų organizacijomis ar bendruomenėmis). Imigrantų buvo klausama apie asmenines patirtis, kylančius sunkumus ir socialinius ryšius (atsižvelgiant į situaciją ir respondento charakteristikas, kai kuriais atvejais buvo prašoma atsakyti į bendresnio pobūdžio klausimus, kurie buvo užduodami organizacijoms). Pagrindinius probleminius Lietuvoje gyvenančių imigrantų aspektus buvo siekiama atskleisti šių tematinų klausimų pagalba: imigrantų organizavimo(si) ypatumais (bendruomenių ar organizacijų veiklos ypatumais ir socialiniais ryšiais), ekonominės veiklos sritimis, kylančiomis problemomis ir būdais kaip šios problemos yra sprendžiamos.

* * *

Renkant informaciją apie tikslinę grupę, tiek pirminių, tiek antrinių šaltinių atžvilgiu buvo susidurta su informacijos rinkimo iššūkiais. Vienas didžiausių iššūkių renkant informaciją iš registruotų tautinių mažumų organizacijų – specifinis šių organizacijų veiklos pobūdis: minėtos organizacijos yra įkurtos Lietuvoje ilgai gyvenančių (ir paprastai Lietuvos pilietybę turinčių) tautinių mažumų, todėl nenuostabu, kad dauguma organizacijų nekaupia duomenų apie jų veikloje dalyvaujančius imigrantus (tokius duomenis kaupia negausios organizacijos, kurių nariais tampa šeimos susijungimo pagrindais atvykę imigrantai, jau į organizacijos veiklą įsitraukusių narių artimieji). Kadangi minėtos organizacijos informacijos apie imigrantus nekaupia, surinkta informacija gali būti netiksli (pateikta prielaidų lygmenyje), o imigrantų probleminiai gyvenimo Lietuvoje aspektai gali neišryškėti bendrame (įskaitant tautinių mažumų problematikos) kontekste. Be to, iš valstybinių institucijų ar nevyriausybinių organizacijų gauta informacija (organizacijų sąrašai) buvo netiksli. Pavyzdžiui, TMID pateiktas Tautinių mažumų organizacijų sąrašas buvo nepilnas, nes sąrašė nebuvo funkcionuojančių bendruomenių (pavyzdžiui, Lietuvos libaniečių bendruomenės, kuri buvo žinoma TMID dėl šios bendruomenės narių Tautinių bendrijų taryboje, kt.). Pastebėtina, kad sąrašas nebuvo nuolat atnaujinamas. Kai kurių organizacijų kontaktiniai duomenys buvo pasikeitę, todėl nebuvo galimybės sužinoti apie jų veiklos pobūdį. Dauguma organizacijų buvo įsteigtos privačių asmenų namų adresais (nurodyti kontaktiniai namų telefonai). Tokiais atvejais nuolat dirbančių ir galinčių suteikti informaciją darbuotojų nebuvo, todėl susisiekti su tokių organizacijų atstovais buvo sudėtinga.

Kitas informacijos šaltinis – nevyriausybinių organizacijos, viešos įstaigos ir mokslo tyrimų institutai, vykdančios tyrimus ir projektinę veiklą imigracijos srityje. Renkant informaciją iš šių šaltinių buvo susidurta su kitokio pobūdžio iššūkiu: daugelis projektus vykdyusių organizacijų atstovų teigė, kad imigrantus pasiekti sunku dėl jų nenoro dalyvauti pasikartojančios tematikos tyrimuose (dėl šios priežasties projektus vykdančių organizacijų atstovai atsisakė suteikti turimus imigrantų kontaktus).

Kita svarbi informacijos rinkimo šaltinių dalis – diplomatinės atstovybės (pavyzdžiui, Kinijos ir Rusijos) atsisakė suteikti bet kokių duomenų apie Lietuvoje gyvenančius Kinijos ir Rusijos piliečius; kitos atstovybės tvirtino tokių duomenų nekaupiančios ir nurodė kreiptis į visuomenines organizacijas.

Kartu su nevyriausybinių organizacijomis ir diplomatinėmis atstovybėmis, buvo daroma prielaida, kad imigrantai gali būti įsitraukę į profesinių sąjungų veiklą. Tačiau paaiškėjo, kad profesinės sąjungos centralizuotai nekaupia informacijos apie imigrantų dalyvavimą sąjungų veikloje. Profesinių sąjungų atstovų teigimu, imigrantai baiminasi dalyvauti sąjungų veikloje, nes yra priklausomi nuo darbdavių²¹⁹. Pokalbiai su sąjungų atstovais atskleidė, kad Lietuvoje yra viena profesinė sąjunga, kuri gina privačius asmenis (nepriklausančius profesinėms sąjungoms), todėl informaciją apie imigrantų problemas darbo srityje galėjo pateikti tik ši organizacija. Kitos profesinės sąjungos teigė, kad atveju, kai į jas kreipėsi Lietuvoje dirbantys imigrantai, nežino.

Analizuojant iš pirminių šaltinių gautą informaciją, buvo siekiama pateikti į antrinių šaltinių ratą, kuriame duomenys buvo renkami sniego gniūžtės metodu bendraujant su imigrantais tiesiogiai. Pastebėtina, kad respondentus (imigrantus) buvo sunku pasiekti dėl įvairių organizacijų nenoro suteikti informaciją (dažnai organizacijos kontaktų neturėdavo). Kita vertus, sniego gniūžtės metodu pasiekti respondentai neturėjo plataus pažįstamų rato (imigrantų tarpe).

²¹⁹ Dėl griežtos darbo imigracijos politikos: užsieniečio įdarbinimo procesą gali pradėti darbdavys, o darbo imigrantas, turintis darbo sutartį, yra „priřtas“ prie darbo vietos. Jei darbo santykiai yra nutraukiami, darbo imigrantas nedelsiant privalo išvykti iš Lietuvos.

Kadangi analizuojamų imigrantų grupių organizavimosi būdai yra skirtingi, informacija apie šias grupes rinkta iš skirtingų (imigrantų organizavimosi būdus atspindinčių) šaltinių. Apie vienas imigrantų grupes (rusus, baltarusius, ukrainiečius, moldavus, armėnus ir azerbaidžaniečius) informaciją suteikė tautinių mažumų ir migracijos problematikai skirtus projektus vykdydžiusios organizacijos; apie turkų imigrantus informacija gauta iš religinių lyderių ir kitų respondentų (verslininkų, darbo imigrantų, kt.); apie Tolimųjų Rytų šalių piliečius (kinus, tailandiečius, japonus ir indus) – tik iš respondentų. Efektyviausias priėjimas prie sąlyginai didesnių²²⁰ imigrantų iš Kinijos Liaudies Respublikos ir Turkijos grupių buvo vykdomas imigrantų gimtąja kalba, todėl šios grupės buvo tiriamos tarpininkaujant šių kalbų specialistams (kurie specialistai galėtų būti laikytini tiek ekspertais, tiek vertėjais ir kontaktiniais asmenimis). Tai sudarė galimybę kinų ir turkų imigrantus iširti išsamiau, apklausiant daugiau respondentų.

Pagrindiniai žvalgybinio tyrimo rezultatai

Imigrantų gyvenimo Lietuvoje patirtys: kinų atvejis

Lietuvoje gyvenančius kinus galima suskirstyti į 2 grupes: darbo migrantai ir verslininkai bei jų šeimos nariai (mažesnę dalis kinų atvyksta studijuoti). Žvelgiant giliau į kinų gyvenimo Lietuvoje ypatumus pastebėtini skirtumai tarp darbo imigrantų, dirbančių laivų gamykloje Klaipėdoje, ir kinų verslininkų (įskaitant pas verslininkus dirbančius kinus, kurie į Lietuvą atvyko kaip darbo imigrantai). Žvalgomojo tyrimo atlikimo metu, Vakarų laivų gamykloje²²¹ dirbantys kinų darbininkai gyvenimo uždaroje aplinkoje: neišidavo už gamyklos teritorijos ribų, nebendraudavo su daugumos visuomene. Kinai (kaip ir darbo imigrantai iš kitų šalių) gyveno gamyklos teritorijos bendrabutyje, valgydavo gamyklos valgykloje, mažai bendraudavo su kitais darbuotojais ir dirbdavo trimis pamainomis. Kinų imigrantų bendradarbiai ukrainiečiai pasakojo: „visi juokėsi iš kinų, nes jie vilkėjo juodus kostiumus ir vaikščiodavo visi kartu. Paskui priprato prie naujų sąlygų, pradėjo vilkėti džinsus ir vaikščioti mažomis grupelėmis“.

Pasak respondentų, gamyklos teritorijos bendrabutyje gyvenantys kinai buvo uždari, nenorintys bendrauti ir pasakoti apie savo darbą ir gyvenimą Lietuvoje. Viena iš nebendravimo priežasčių – kalbos barjeras: Rusijos laivų statyklose dirbę kinai kalbėjo rusiškai, o pirmą kartą iš savo šalies išvykę kinai dažniausiai kalbėdavo tik gimtąja kinų kalba.

Kita darbo imigrantų grupė – kinų virėjai²²² – yra atviresni už uoste dirbančius kinus, todėl labiau linkę bendrauti. Pasak kinų restoranų savininkų ir kontaktinio asmens²²³, (priešingai negu kinų darbininkai Klaipėdos uoste), dauguma kinų virėjų kalba rusiškai arba lietuviškai, turi geras gyvenimo sąlygas, gauna gerus atlyginimus, gyvena butuose (dažniausiai netoli nuo darbo vietos). Tiek virėjais dirbantys kinai, tiek kinų verslininkai nuomoja butus iš privačių savininkų, nuosavų butų nenori įsigyti dėl neapibrėžto teisinio statuso²²⁴ (kita priežastis – ekonominis nestabilumas).

Analizuojant kinų virėjų socialinius ryšius (pavyzdžiui, bendravimą su kitais kinų imigrantais), pastebėtinas sąlyginai ribotas socialinių ryšių ratas, kadangi kinų virėjai nebendrauja su statybų sektoriuje ir laivų statyklose (Klaipėdos uoste) dirbančiais kinais²²⁵, tačiau turi daug draugų kinų virėjų tarpe tiek Klaipėdoje, tiek Vilniuje ir Kaune. Kita vertus, egzistuoja stiprūs giminystės ryšiai, kadangi kinai savo giminaičiams dažnai padeda įsidarbinti Lietuvoje (arba stengiasi rekomenduoti savo giminaitį kaip aukštos kvalifikacijos virėją).

Nors vyrauja stiprūs giminystės ryšiai, kinai retai važiuoja aplankyti savo giminaičių į Kiniją dėl didelių kelionių kaštų. Tačiau yra ir kitų priežasčių: po du vaikus turinčios, Klaipėdoje gyvenančios

²²⁰ Šalia jau minėtų skaitlingiausių grupių: rusų, baltarusių ir ukrainiečių.

²²¹ Į Vakarų laivų gamyklą galėjo įeiti tik su šia įmonei grupe ir Klaipėdos valstybiniu jūrų uostu ryšių turintis asmuo, todėl siekiant atskleisti uoste gyvenančių ir dirbančių kinų imigrantų patirtis, buvo pasitelktas kontaktinis asmuo.

²²² Klaipėdos mieste gyvenantys kinų darbininkai, dirbantys pas kinų verslininkus (dažniausiai – kinų restoranuose).

²²³ Turinčio verslo ryšių su Lietuvoje (ypač Klaipėdoje) gyvenančiais imigrantais iš Kinijos.

²²⁴ Tie, kurie turi leidimus laikinai gyventi Lietuvoje, negali būti užtikrinti dėl pastovaus teisinio statuso.

²²⁵ Tai stebinti neturėtų, nes pasikalbėti su Klaipėdos uoste dirbančiais kinais buvo sudėtinga net tyrėjams.

kinų verslininkų šeimos pasakojo, kad negali sugrįžti į Kiniją dėl vieno vaiko politikos (respondentai teigė, kad antras vaikas dažniausiai nebūna pripažįstamas, todėl reikia mokėti baudą). Tokiu atveju pagrindiniu šių šeimų tikslu tampa Lietuvos pilietybės ar ilgalaikio Lietuvos gyventojų statuso suteikimas antram vaikui²²⁶.

Kinų verslininkai (dažniausiai restoranų ir parduotuvių savininkai) išskirtini kaip atskira kinų imigrantų grupė, kuri galėtų būti laikytina kaip neformali integracijos infrastruktūra kinų restoranuose dirbantiems kinų virėjams (dėl platesnių socialinių ryšių, kontaktų ir pagalbos sprendžiant kasdienes problemas). Žvalgomas tyrimas atskleidė kinų atvykimo pagrindų įvairovę ir, kartu, teisinio ir socioekonominio statuso kaitą Lietuvoje. Didžioji dauguma Klaipėdoje gyvenančių kinų verslininkų studijavo Vilniaus pedagoginiame universitete (VPU). Savo verslo steigimą pradėjo Vilniuje, o paskui persikėlė į Klaipėdą²²⁷. Pasak respondentų (Klaipėdoje gyvenančių kinų verslininkų), Klaipėdoje yra daugiau galimybių ir geresnė aplinka²²⁸. Visi Klaipėdoje gyvenantis kinų verslininkai pažįsta vienas kitą, todėl stengiasi padėti vieni kitiems: dalijasi naujausia informacija apie migracijos tarnybų veiklą ir mokesčių sistemos ypatumus.

Priešingai negu Klaipėdos uoste dirbantys kinai, kinų verslininkai ir pas juos dirbantys kinų virėjai yra labiau linkę bendrauti su daugumos visuomene, todėl nenuostabu, kad aktyviau dalyvavo tyrime²²⁹, pasakojo apie savo verslą, šeimą ir kasdienes problemas. Apibendrinant galima teigti, kad bent Klaipėdoje gyvenantys kinai (išskyrus uoste dirbančius kinų imigrantus) yra patenkinti savo gyvenimo sąlygomis, Lietuvoje jaučiasi saugūs (pavyzdžiui, teigia esą patenkinti Lietuvos policijos veikla). Kinų verslininkai turi galimybes patenkinti kasdienes poreikis, todėl stengiasi sudaryti sąlygas išpažinti religiją (restoranuose ir parduotuvėse vyrauja Budizmo atributika), atvykti į ambasadoje organizuojamas šventes ir palaikyti ryšius su savo bendruomene. Tačiau kaip patys teigė, dėl ilgų darbo valandų ir laisvo laiko stokos dažniausiai negali dalyvauti bendruose renginiuose ar šventėse.

Vilniuje (lyginant su Klaipėda) situacija skiriasi visų pirma dėl to, kad sostinėje yra ambasada ir kitos organizacijos (pavyzdžiui, Kinų Verslininkų Asociacija), turinčios ryšių su Lietuvoje gyvenančiais kinais²³⁰. Kinijos Liaudies Respublikos ambasada – pagrindinė informaciją apie Lietuvoje gyvenančius kinų imigrantus kaupianti organizacija. Ambasada organizuoja renginius, tačiau kviečia kinus, kurių kontaktus turi²³¹. Kita organizacija – Kinijos ir Lietuvos prekybos asociacija, nerenka duomenų apie Lietuvoje gyvenančius kinus (asociacijos veikla susijusi su ekonominių mainų

²²⁶ Nors dalis kinų atvažiavo su savo šeimomis, o kiti šeimas sukūrė Lietuvoje (su Lietuvos piliečiais), jų vaikai lanko lietuviškas mokyklas.

²²⁷ Šiuo atveju atskleidžiama kinų imigrantų teisinio ir socialinio statuso kaita, kai imigrantas atvyksta studijų pagrindu, tačiau Lietuvoje lieka gyventi kaip verslininkas (pastebėta įvairių teisinio ir socialinio statuso kaitos variacijų).

²²⁸ Respondentai teigė, kad jiems labiausiai patinka jūra.

²²⁹ Galima daryti prielaidą, kad aktyvus kinų dalyvavimas tyrime gali būti susijęs su jiems pažyztamu (tyrimo kontaktiniu) asmeniu, turinčiu verslo ryšių su Klaipėdoje gyvenančiais kinų verslininkais.

²³⁰ Analizuojant kinų migrantų organizacijų kūrimosi prielaidas bendrame Lietuvoje gyvenančių Tolumųjų Rytų šalių piliečių kontekste, pastebėtina visoms imigrantų grupėms būdinga problematika: silpnos imigrantų organizacijos (retais atvejais) arba organizacijų nebuvimas (dažniausiai). Tolumųjų Rytų šalių piliečiai neturi savo reikmėms įsteigtų organizacijų ir neįsitraukia į kitų etninių mažumų organizacijų veiklą. Šie asmenys dažniausiai organizuojasi diplomatinių atstovybių pagalba arba per neoficialius „etninės bendruomenės“ lyderius. Lietuvoje esančios diplomatinės atstovybės (ypač Japonijos ir Kinijos ambasados) ne tik tvarko formalius imigrantų gyvenimo Lietuvoje klausimus, bet ir organizuoja susitikimus, bendras šventes, rūpinasi kultūros skleidimu, etninės tapatybės tvirtinimu, teikia informaciją ir tarpininkauja konfliktų atvejais (4, 5 ir 54 interviu). Kai kurios diplomatinės atstovybės ryšius su bendruomene palaiko per tarpininkus. Pavyzdžiui, Tailando diplomatinė atstovybė Lietuvoje neturi tajų kalba kalbančių darbuotojų, todėl ryšys su tailandiečių bendruomene palaikomas per ambasadai žinomą asmenį, kuris išskirtiniais atvejais vertėja ir tokiu būdu veikia kaip neoficialus bendruomenės atstovas (4 interviu). Negausios imigrantų grupės, kurių neįjungia diplomatinių atstovybių veikla, palaiko asmeninius ryšius (6 interviu). Tolumųjų Rytų šalių piliečiai išsakė jaučiantys poreikį turėti migrantų problemas sprendžiančią organizaciją, tačiau tikino, kad bendruomenės yra per mažos ir nepajėgios kurti organizaciją (6 ir 4 interviu).

²³¹ Kinijos Liaudies Respublikos ambasada atsisakė suteikti informaciją apie kinų gyvenimą Lietuvoje.

skatinimu).

Pasak Vilniuje gyvenančių respondentų²³², 2009 m. kinų restoranuose dirbo apie 70-80 proc. visų Lietuvoje gyvenančių kinų. Kinų restoranų verslas ypač buvo populiarus 2005–2006 m. Nors restoranuose dirbantys kinai dažniausiai yra pažįstami tarpusavyje ir palaiko ryšius, su ambasada (ambasadose darbuotojais) ryšių nepalaiko. Dauguma Vilniuje gyvenančių kinų yra vedę, (dažniausiai į Lietuvą atvažiuoja vieni, o vėliau pasikviečia šeimas).

Šalia restoranų verslo galima paminėti prekybą, kuri prieš kelis metus (2005–2008) buvo populiari kinų imigrantų ekonominės veiklos sritis Lietuvoje. Tačiau šiuo metu ši sritis nėra tokia populiari kaip restoranai. Žvalgomojo tyrimo atlikimo metu Panevėžyje ir Vilniuje buvo kelios parduotuvės (pasak respondentų, parduotuvė Panevėžyje turėjo sunkumų dėl mokesčių ir nelegalių darbuotojų). Kaip teigė kinų verslininkai, prekyba nėra populiari ekonominės veiklos sritis dėl nepalankių sąlygų: Lietuvos pirkėjai visas reikiamas prekes gali pigiai įsigyti Lenkijoje, todėl į Lietuvą iš Kinijos vežti nebeapsimoka (kaip teigė respondentai, kita priežastis – griežti mokesčių inspekcijos patikrinimai).

Tiek Klaipėdoje, tiek Vilniuje tarp kinų verslininkų vyrauja ekonominiai ryšiai, kadangi kinai verslą dažniausiai kuria asmeninių ryšių (su kitais Lietuvoje gyvenančiais kinais) pagalba. Jei kyla įvairių sunkumų ar iššūkių (pavyzdžiui, pradėti savo verslą), dažniausiai pagalbos ieškoma ne ambasadoje, bet pažįstamų tarpe (retais atvejais kinai kreipiasi į ambasados komercijos atašė).

Vilniuje (kaip ir Klaipėdoje) gyvenantys kinų verslininkai dažniausiai kalba rusų kalba. Kai kurie, ilgiau Lietuvoje gyvenantys kinai, kalba lietuviškai, tačiau tokių yra vos keli (angliškai dažniausiai nekalba). Restoranų virėjai ir statybų sektoriuje dirbantys kinų imigrantai kalba kinų kalba, todėl dažnai vertėjauti kviečiasi kitus Lietuvoje gyvenančius kinus, kurie moka rusų ar lietuvių kalbas²³³.

Imigrantų gyvenimo Lietuvoje patirtys: turkų atvejais²³⁴

Lietuvoje gyvenančių imigrantų iš Turkijos ekonominė veikla galėtų būti skirstoma į keturias pagrindines ir kelias smulkesnes sritis. Iki 2008 m. *statybų sektorius* į Lietuvą pritraukė turkų darbininkus. Daugiausia darbininkų iš Turkijos dirbo „Ozo“ pramogų centro statyboje²³⁵ (apie 500 žmonių, iš kurių apie 80 – aukščiausios kvalifikacijos darbuotojai). Nedidelis skaičius įdarbintų turkų gyveno Lietuvoje iki statybų pradžios, kita dalis atvyko dirbti tiesiai iš Turkijos. Po „Ozo“ statybų, bendrovės turėjo tolesnių planų Lietuvoje, kurių turėjo atsisakyti dėl sudėtingos ekonominės padėties, todėl Turkijos piliečių skaičius sumažėjo²³⁶.

Kita populiari ekonominės veiklos sritis – *maistas* (greito maisto restoranai (*kebabinės*), kavinės ir jų aptarnavimas). Šioje srityje turkų imigrantai (tiek verslininkai, tiek darbo imigrantai, kurie dirba pas smulkiuosius turkų verslininkus²³⁷) dažniausiai dirba ne pagal įgytą specialybę. Kaip atskleidė žvalgomojo tyrimo rezultatai, prieš atvykdami į Lietuvą šie asmenys turėdavo kitokio pobūdžio verslą

²³² Kinų verslininkų, darbo imigrantų ir organizacijų atstovų.

²³³ Kadangi interviu su kinų respondентаis buvo atliekami neformaliu būdu (tiek 2009, tiek 2011 m. kinai atsisakė pasirašyti sutikimą dalyvauti tyrime ir nesutiko, kad pokalbis būtų įrašinėjamas), žvalgomojo tyrimo rezultatai yra pateikiami apibendrinant surinktą medžiagą ir neišskiriant vieno ar kito respondento nuomonės (bendroje, Tolumųjų Rytų šalių, analizėje pateikiami interviu numeriai su nuorodomis į priedus).

²³⁴ Informacija buvo renkama neformalių interviu metu su Lietuvoje gyvenančiais Turkijos piliečiais ir jų organizacijų atstovais: Turkijos ambasados antrąja sekretore, Turkijos ambasados darbuotoju, Vilniaus universiteto turkų kalbos dėstytoju, „KAYI CONSTRUCTION“ administracijos darbuotoja, Lietuvos turkų verslininkų asociacijos generaliniu sekretoriumi, firmų savininkais, *kebabinių* darbuotojais, statybininkais.

²³⁵ „Ozo“ pramogų centro statyboje dirbantys turkai buvo identifikuoti statistikos analizėje (žr. 2.2 *Kinų ir turkų imigracijos Lietuvoje situacija*).

²³⁶ Pastebėtina, kad dėl pasaulinių ekonominių pokyčių, tiek bendra, tiek turkų darbo imigracija į Lietuvą sumažėjo. Šiuo metu darbo imigracija nėra dažniausias atvykimo pagrindas (vyrauja teisėtos veiklos, šeimos ir studijų imigracija). 2008 m. žiniasklaidoje aprašytas atvejis, kai statybvietėje, kur dirba turkai statybininkai, buvo aptikta nelegalių darbuotojų, dirbusių su turistinėmis vizomis (ši situacija buvo sprendžiama valstybinių tarnybų lygmenyje) (Rubicon Group prekybos centrą „Ozas“ statė nelegalai iš Turkijos, Balsas, 2008 04 10).

²³⁷ Pastebėtina, kad turkams priklausančiose įmonėse turkai būna įdarbinami retai. Vienas iš paaiškinimų – griežta darbo imigracijos politika Lietuvoje.

(pavyzdžiui, vienas turkas urmu tiekdamo vaisius ir daržoves). Atsižvelgiant į Vilniuje gyvenančių turkų imigrantų populiariausią ekonominės veiklos sritį (maistas) ir respondentų pasakojimus apie turkų gyvenimo Lietuvoje ypatumus galima daryti prielaidą, kad kituose miestuose pagrindinė turkų ekonominė veiklos sritis taip pat yra greitojo maisto restoranai ir kavinės.

Tekstilė ir avalynė – dar viena, tačiau ne tokia populiari Lietuvoje gyvenančių imigrantų iš Turkijos ekonominės veiklos sritis. Ši sritis apima užuolaidų, aprangos ir trikotažo pardavimą. Žvalgomojo tyrimo atlikimo metu, tekstile ir avaline prekiaujantys asmenys dažniausiai turėdavo ryšių su tiekėjais Turkijoje (šeimyninis verslas arba „turkiško“ verslo plėtra).

Švietimas taip pat galėtų būti laikoma atskira ekonominės veiklos sritis, kadangi turkai dėsto dviejuose universitetuose: Vilniaus ir Vilniaus pedagoginiame universitetuose. Vilniuje taip pat yra įsteigta privati, turkams priklausanti tarptautinė vidurinė mokykla „Vilnius International Meridian School“ (VIMS). Šioje mokykloje mokytojais dirba Lietuvos piliečiai, tačiau žvalgomojo tyrimo atlikimo metu direktorius ir direktoriaus pavaduotojas buvo Turkijos piliečiai. Šalia švietimo srities, paminėtina studentų iš Turkijos migracija: žvalgomojo tyrimo duomenimis, studijuoti atvykstantys turkai dažniausiai renkasi Vilniaus Gedimino technikos (VGTU) ir VPU. Viena iš atvykimo studijuoti priežasčių – nesėkmė stojant į universitetus Turkijoje. Kita priežastis – sąlyginai nebrangus mokslas Lietuvoje ir techninio išsilavinimo vertinimas Turkijoje (kaip teigė respondentai, kiti Turkijos studentai atvyksta pagal studentų mainų programas, todėl Lietuvoje būna iki metų)²³⁸. Galima daryti prielaidą, kad aktyvūs, Lietuvos universitetuose veikiančios įvairaus pobūdžio centrai, vaidina svarbų vaidmenį pritraukiant studentus iš Turkijos.

Analizuojant migracijos patirtis, pastebėtinas šeimos susijungimo pagrindas. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad didžioji dalis atvykstančių turkų (prieš atvykdami į Lietuvą) arba buvo vedę, arba šeimas sukūrė Lietuvoje. Pasak respondentų, ankstesniais metais (iki 2009) atvykę turkai dažniausiai susipažindavo su būsimomis sutuoktinėmis Lietuvoje. Žvalgybinio tyrimo atlikimo metu (2009 m.) dažniausiai buvo susipažįstama Turkijoje (pvz., atostogų metu), o po santuokos sudarymo arba pasiliekiama Turkijoje, arba atvykstama į Lietuvą. Šalia šeimos susijungimo, darbo, teisėtos veiklos ir studijų, tyrimas atskleidė platesnį migracijos motyvų spektrą. Pasak respondentų, turkai į Lietuvą atvyksta norėdami išvengti karinės tarnybos; kitai daliai turkų leidimai gyventi Lietuvoje reikalingi dėl laisvo judėjimo ES erdvėje.

Analizuojant Lietuvoje veikiančias turkų imigrantų organizacijas (priešingai kinų imigrantų atvejui) pastebėtina, kad Lietuvoje įkurtos turkų organizacijos pasižymi didesne įvairove: šalia Turkijos ambasados (kurioje dirba ne tik diplomatai, bet ir kitas pareigas užimantys Turkijos piliečiai: policininkai, apsaugos darbuotojai, vairuotojas, pagalbinis personalas, virėjas), yra įsteigta viešoji įstaiga „Tolerancija“, asociacija „Balturka“ (*Baltic Turkish Culture Academy*), „Lietuvos turkų verslininkų asociacija“ ir viešoji įstaiga VIMS.

Analizuojant turkų imigrantų organizacijų veiklos ypatumus, šių organizacijų kūrimo(si) aplinkybes ir atstovaujančius asmenis galima daryti prielaidą apie stiprius įvairaus pobūdžio ryšius tarp Lietuvoje gyvenančių turkų, turinčių tam tikrą socialinį statusą Lietuvoje (vadovavimas organizacijoms ir verslas). Viešoji įstaiga „Tolerancija“ – pirmoji Lietuvoje įkurta turkų imigrantų organizacija (kaip vienos Turkijos organizacijos filialas). Ją įkūrė turkų kalbos dėstytojai (turkai) iš VPU. Įstaiga organizavo įvairių kalbų ir kompiuterių kursus. 2009 m. „Tolerancijoje“ dirbo vienas žmogus, privačiai dėstęs turkų kalbą. 2006 m., bendradarbiaujant su Balturka ir VPU, buvo įkurta kita viešoji įstaiga – privati mokykla VIMS.

Pastebėtina, kad VPU yra ne tik studentų iš Turkijos (ir Kinijos) traukos centras, bet taip pat svarbus turkų organizacijų partneris. Vienas iš VPU turkų kalbos dėstytojų buvo asociacijos „Balturka“ įkūrimo iniciatorius. 2008 m. gruodžio mėn. buvo pasirašyta VPU ir „Balturka“ bendradarbiavimo sutartis ir universitete įsteigtas „Yesevi“ turkų kalbos ir kultūros centras, kuriam (2009 m.) vadovavo „Balturkos“ iniciatorius (atliekant kokybinį tyrimą 2011 m. pastebėta, kad direktorius jau buvo pasikeitęs), VIMS komiteto narys. „Balturkai“ vadovauja vienas asmuo, kuriam dirbti padeda Lietuvos piliečiai ir iš Turkijos atvykę universiteto studentai (7 interviu).

Lietuvos turkų verslininkų asociacijoje yra 7 nariai; keli iš jų – buvę VPU universiteto studentai, turintys savo verslą Lietuvoje. Tiek „Balturka“, tiek Turkų verslininkų asociacija turi vieną juridinį

²³⁸ Kitos, ne taip aiškiai pastebimos ekonominės veiklos sritis: *pramogų verslas, aukso dirbiniai, kelionių agentūros, programavimas, architektūra.*

adresą, todėl (atsižvelgiant į organizacijoms atstovaujančių asmenų tarpusavio kaitą) galima daryti prielaidą, kad visos organizacijos (ir organizacijoms atstovaujantys asmenys) yra susijusios tarpusavyje (7 interviu).

* * *

Apibendrinant žvalgomojo tyrimo rezultatus galima teigti, kad nepaisant plataus analizuojamos problematikos lauko, (žvelgiant iš 2011 m. perspektyvos) tyrimas pasižymi daugumai imigracijos tyrimų būdingu ribotumu, kuris pasireiškia dėl greitai besikeičiančios imigracijos struktūros ir tyrimo atlikimo laiko. Žvalgomasis tyrimas buvo atliktas 2009 m. Kadangi migracijos procesai pasižymi dinamika, 2011 m. atliktas kokybinis tyrimas (ir šio tyrimo palyginimas su 2009 m. atliktu žvalgomuoju tyrimu) bei statistikos analizė parodė, kad Lietuvoje vyraujanti imigracijos struktūra 2009 ir 2011 m. skyrėsi dėl įvairių priežasčių: pirma, dėl pasaulinių ekonominių pokyčių darbo imigracijos srantai sumažėjo, todėl pasikeitė respondentų teisinis statusas, socialinės bei demografinės charakteristikos ir, tuo pačiu, probleminiai imigrantų gyvenimo Lietuvoje aspektai. Antra, dėl glaudžių turkų ir kinų ryšių kai kurie respondentai buvo apklausti po du kartus (2009 ir 2011 m.)²³⁹. Nepaisant šių skirtumų galima teigti, kad nors imigracijos mastai, dinamika ir tipai pasikeitė, dėl skirtingų imigrantų atvykimo pagrindų problematika migrantų integracijos srityje pasikeitė nežymiai.

Atlikus tyrimą pastebėtina, kad dėl atvykimo pagrindų, ekonominės veiklos pobūdžio Lietuvoje, skirtingo pobūdžio ryšių, kinų ir turkų imigrantų situacija gali būti palyginama naudojant tuos pačius vertinimo rodiklius. Tačiau norint palyginti šias imigrantų grupes, reikia giliau pažvelgti į kinų ir turkų probleminius gyvenimo Lietuvoje aspektus dėl kelių priežasčių. Pirma, kinų ir turkų darbo imigracijos procesus galima paaiškinti tiek verslininkų poreikiais (kartu ir darbo jėgos trūkumu) ir darbo imigracijos politika, tiek stipriais socialiniais ir ekonominiais ryšiais tarp kinų ar turkų verslininkų Lietuvoje ir (potencialių) darbo imigrantų Kinijoje ar Turkijoje. Antra, kinai yra didžiausia imigrantų grupė Tolimųjų Rytų šalių; turkai – imigracijos iš musulmoniškų šalių kontekste. Trečia, žvalgomasis tyrimas atskleidė platų Lietuvoje gyvenančių kinų ir turkų imigracijos problematikos lauką (migrantų integracijos politikos nebuvimas, griežta imigracijos politika, mišrios santuokos, migrantų organizacijų veiklos ypatumai, individualios ir kolektyvinės imigracijos strategijos), kuris gali būti ištirtas atsižvelgiant į struktūrinius-kontekstinius (imigracijos ir migrantų integracijos politika), individualius (imigracijos strategijos ir motyvai) ir kolektyvinius (migracijos tinklai) kinų ir turkų imigracijos veiksnus.

²³⁹ Be to, analizuojant turkų atvejį pastebėta, kad (praėjus dviem metams) tie patys asmenys (vienas su kitu) pasikeitė vadovujančiomis pareigomis skirtingose turkų organizacijose.

35 PRIEDAS: žvalgybinio tyrimo metu atliktų skirtingo pobūdžio interviu su tautinių mažumų ir imigrantų organizacijų atstovais bei kitais respondentais sąrašas		
Nr.	Organizacija / užimamos pareigos	Interviu data
1.	Interviu su Rusijos piliečių asociacijos atstovu	
2.	Interviu su Kauno musulmonų bendruomenės dvasininku	2009 07 28
3.	Interviu su Lietuvos profesinės sąjungos „Solidarumas“ teisininku	2009 08 07
4.	Interviu su Tailando piliečiu	2009 08 14
5.	Interviu su Japonijos piliečiu	2009 08 19
6.	Interviu su Indijos piliečiu	2009 08 20
7.	Interviu su Lietuvos turkų verslininkų asociacijos atstovu	2009 08 20
8.	Interviu su Jordanijos piliečiu	2009 08 24
9.	Interviu su Vilniaus krašto Lietuvos totorių bendruomenės atstovu	2009 08 21
10.	Interviu su Turkijos piliečiu, Vilniaus krašto Lietuvos totorių bendruomenės maldos namų dvasininku	2009 08 28
11.	Interviu su Pakistano piliečiu	2009 09 02
12.	Interviu su Egipto piliečiu	2009 09 02
13.	Interviu su Valstybinės kalbos centro valstybinės kalbos kursų dėstytoja	2009 09 09
14.	Interviu su Rusijos Federacijos konsulato atstovu	2009 08 04
15.	Interviu su Klaipėdos rusų bendrijos LADA atstove	2009 08 05
16.	Interviu su Klaipėdos Rusijos Federacijos piliečių asociacijos atstovu	2009 08 05
17.	Interviu su Kinijos piliečiais	2009 08 13
18.	Interviu su Klaipėdos baltarusių bendrijos KRYNICA atstove	2009 08 20
19.	Interviu su Klaipėdos M. Gorkio vidurinės mokyklos darbuotoja	2009 08 20
20.	Interviu su Rusijos piliete	2009 08 22
21.	Interviu su Baltarusijos piliečiais	2009 09 02
22.	Interviu su Moldovos piliete	2009 09 08
23.	Interviu su Ukrainos piliečiais	2009 09 15
24.	Interviu su Klaipėdos darbo biržos vyr. specialiste	2009 09 21
Interviu telefonu sąrašas		
Nr.	Organizacija / užimamos pareigos	Interviu data
25.	Interviu su Visagino tautinių kultūrų centro atstovu	2009 07 29
26.	Moldovos respublikos ambasados Vilniuje atstovas	2009 07 30
27.	Tautinių bendrijų namų atstovė	2009 07 30
28.	Baltarusių klubas „Siabryna“ atstovė	2009 07 30
29.	Lietuvos gudų visuomeninių organizacijų susivienijimo atstovė	2009 07 30
30.	Vilniaus žydų bendruomenės atstovas	2009 07 30
31.	Lietuvos žydų bendruomenė atstovė	2009 07 31
32.	Lietuvos žydų jaunimo ir studentų sąjunga atstovas	2009 07 31
33.	Socialinės ir ekonominės plėtros centro atstovė	2009 07 31
34.	Tauragės verslo informacijos centro atstovė	2009 08 03
35.	Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos atstovas	2009 08 03
36.	VšĮ „Muslimas“ atstovas	2009 08 03
37.	Lietuvos azerbaidžaniečių bendrijos atstovas	2009 08 03
38.	Lietuvos ukrainiečių bendrija atstovas	2009 08 03
39.	Lietuvos uzbekų bendrija „Pachtakor“ atstovė	2009 08 03
40.	Panevėžio nacionalinių mažumų asociacijos atstovė	2009 08 04
41.	Panevėžio baltarusių bendrijos atstovė	2009 08 04
42.	Lietuvos rusų visuomeninių organizacijų koordinacinės tarybos atstovė	2009 08 04
43.	Kauno ukrainiečių bendrijos atstovė	2009 08 04
44.	Klaipėdos armėnų bendruomenės „Van“ atstovas	2009 08 05
45.	Šiaulių darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarybos atstivė	2009 08 06

46.	Lietuvos profesinės sąjungos „Solidarumas“ atstovė	2009 08 06
47.	„Lingua Lituonica“ darbuotoja	2009 08 06
48.	UAB „LNK“ darbuotojas	2009 08 07
49.	Jonavos slavų klubo atstovė	2009 08 10
50.	Lietuvos – Kinijos prekybos asociacijos atstovai	2009 08 10
51.	Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro atstovė	2009 08 10
52.	„Šiaulių verslo inkubatoriaus“ darbuotoja	2009 08 12
53.	Kinų kultūros centro atstovas	2009 08 19
54.	Kinijos liaudies respublikos ambasados darbuotoja	2009 08 19
55.	Lietuvos profesinių sąjungų konfederacijos atstovė	2009 09 14
56.	Klaipėdos totorių bendrijos NUR atstovas	2009 08 22
Susisiekti, bet informacijos negauta		
57.	Kauno įvairių tautų kultūrų centras	
58.	Kauno armėnų bendrija	
59.	Asociacija „Lietuva – Azerbaidžanas“	
60.	Baltarusių švietimo draugija	
61.	Gudų kultūros draugija Lietuvoje	
62.	Gudų mokyklos draugija	
63.	Vilniaus baltarusių jaunimo sąjunga	
64.	Lietuvos sporto klubas „Makabi“	
65.	Lietuvos rusų bendruomenė	
66.	Lietuvos rusų bajorų bendruomenė	
67.	Lietuvos rusų kultūros fondas	
68.	Lietuvos rusų susirinkimas	
69.	Lietuvos A.Puškinos draugija	
70.	Lietuvos Respublikos slavų bendrija "Lado" verslo vystymui ir užimtumui remti	
71.	Baltijos rusų kūrybos resursai	
72.	Lietuvos totorių asociacija	
73.	Vilniaus apskrities totorių bendruomenė	
74.	Lietuvos ukrainiečių bendrija, Visagino skyrius	
75.	Lietuvos ukrainiečių medikų draugija	
76.	Lietuvos ukrainiečių žurnalistų asociacija	
77.	Jonavos ukrainiečių bendrija	
78.	Vilniaus ukrainiečių bendrija	
79.	Rusijos federacijos ambasada	
80.	Baltarusijos ambasada	
81.	Ukrainos ambasada	
82.	Šiaulių regiono plėtros agentūra	
83.	Lietuvos konfliktų prevencijos asociacija	
84.	Savęs pažinimo ir realizavimo studija	
85.	Nacionalinė regionų plėtros agentūra	
86.	Lietuvos komercijos ir kooperacijos darbuotojų profesinė sąjunga	
87.	Lietuvos kultūros darbuotojų profsąjungų federacija	
88.	Lietuvos maistininkų profesinė sąjunga	
89.	Lietuvos metalistų profesinių sąjungų susivienijimas	
90.	Lietuvos radioelektronikos pramonės profsąjungų organizacijų federacija	
91.	Lietuvos sveikatos apsaugos darbuotojų profesinė sąjunga	
Susisiekti nepavyko		
92.	Alytaus tautinių mažumų kultūros centras	
93.	Lietuvos armėnų bendrija	
94.	Lietuvos armėnų sąjunga	
95.	Asociacija „Giunias“	
96.	Vilniaus visuomeninių iniciatyvų centras „Demokratija Baltarusijai“	

97.	Lietuvos gruzinų kultūros draugija „Iberija”
98.	Asociacija Gruzinų kultūros centras „Rustaveli”
99.	Lietuvos rusų kultūros ir švietimo bendruomenė „Svietlica“
100.	Lietuvos rusų statybininkų asociacija
101.	Lietuvos musulmonų jaunimo bendrija
102.	Lietuvos ukrainiečių moterų sąjunga
103.	Klaipėdos ukrainiečių bendrija „Gromada“
104.	Klaipėdos apskrities Ukrainos kultūros centras „Trojanda“
105.	Klaipėdos savanoriškosios rusų draugija „Otečestvo“

36 PRIEDAS: respondentų sąrašas			
EKSPERTAI (TURKŲ ATVEJIS)			
Nr.	Data	Pilietybė	Pastabos
1.	2011 06 16	Turkijos	Anonimizuota
2.	2011 05 26	Turkijos	Anonimizuota
3.	2011 05 17/26	Turkijos	Anonimizuota
4.	2011 05 26	Turkijos	Anonimizuota
5.	2011 06 09	Turkijos	Anonimizuota
6.	2011 06 01	Turkijos	Anonimizuota
7.	2011 05 18	Lietuvos	Anonimizuota
8.	2011 05 23	Lietuvos	Anonimizuota
9.	2011 07 26	Lietuvos	Anonimizuota
10.	2012 06 20	Lietuvos	Anonimizuota
11.	2012 09 04	Lietuvos	Anonimizuota

RESPONDENTAI (TURKŲ ATVEJIS)			
Nr.	Data	Pilietybė	Pastabos
1.	2011 05 18/26	Turkijos	Verslininkas (anonimizuota)
2.	2011 05 26	Turkijos	Verslininkas (anonimizuota)
3.	2011 07 14	Lietuvos	Verslininkas (anonimizuota)
4.	2011 06 09	Turkijos	Verslininkas (anonimizuota)
5.	2011 06 09	Turkijos	Darbuotojas (anonimizuota)
6.	2011 07 27	Lietuvos	Šeimos narys (anonimizuota)
7.	2011 07 26	Turkijos	Verslininkas (anonymised)
8.	2011 07 26	Lietuvos	Šeimos narys (anonimizuota)
9.	2011 08 09	Turkijos	Verslininkas (anonimizuota)
10.	2011 09 08	Turkijos	Verslininkas (anonimizuota)
11.	2011 08 10	Turkijos	Verslininkas (anonimizuota)
12.	2011 08 17	Turkijos	Darbuotojas (anonimizuota)
13.	2011 08 18	Turkijos	Verslininkas (anonimizuota)
14.	2011 08 18	Lietuvos	Šeimos narys (anonimizuota)
15.	2011 08 18	Turkijos	Verslininkas (anonimizuota)
16.	2011 08 22	Turkijos	Darbuotojas (anonimizuota)

EKSPERTAI (KINŲ ATVEJIS)			
Nr.	Data	Data	Pastabos
1.	2011 08 28	Lietuvos	Anonimizuota
2.	2011 08 29	Lietuvos	Anonimizuota
3.	2012 01 18	Lietuvos	Anonimizuota
4.	2012 05 22	Lietuvos	Anonimizuota
5.	2012 09 04	Lietuvos	Anonimizuota

RESPONDENTAI (KINŲ ATVEJIS)			
Nr.	Data	Data	Pastabos
1.	2011 07 18	Kinijos	Verslininkas (anonimizuota)
2.	2011 07 15	Kinijos	Verslininkas (anonimizuota)
3.	2011 07 15	Kinijos	Verslininkas (anonimizuota)
4.	2011 05 22/23	Kinijos	Verslininkas (anonimizuota)
5.	2011 05 25	Kinijos	Verslininkas (anonimizuota)
6.	2011 06 20	Kinijos	Verslininkas (anonimizuota)
7.	2011 07 17/18	Kinijos	Verslininkas (anonimizuota)
8.	2011 07 20	Kinijos	Verslininkas (anonimizuota)
9.	2011 08 29	Kinijos	Verslininkas (anonimizuota)
10.	2011 09 26	Kinijos	Verslininkas (anonimizuota)
11.	2012 02 13	Kinijos	Verslininkas (anonimizuota)
12.	2012 08 23	Kinijos	Verslininkas (anonimizuota)
13.	2012 08 16	Kinijos	Verslininkas (anonimizuota)

37 PRIEDAS: klausimynas kinų ir turkų respondentams	
Gyvenimo istorija	
1. Socialinės ir demografinės respondento charakteristikos	
1.1	Koks Jūsų amžius?
1.2	Koks Jūsų išsilavinimas?
1.3	Kokia Jūsų šeimyninė padėtis?
1.4	Koks Jūsų teisinis statusas Lietuvoje: leidimas nuolat / laikinai gyventi, vizą ar kt.?
1.5	Kurioje šalyje gavote leidimą gyventi / vizą?
1.6	Kurioje šalyje gyvenote prieš atvykstant į Lietuvą?
1.7	Papasakokite, ką šiuo metu veikiate Lietuvoje? Kokie Jūsų (ir Jūsų šeimos narių) pagrindiniai užsiėmimai (pvz., darbas, verslas, studijos ir kt.)?

2. Papasakokite apie savo (ir savo šeimos) gyvenimą Lietuvoje nuo pat atvykimo į šalį:	
2.1	Kaip ir kada atvykote į Lietuvą?
2.2	Kas paskatino atvykti į Lietuvą? Kokios buvo atvykimo į Lietuvą priežastys?
2.3	Kas Jums labiausiai padėjo atvykti į Lietuvą? Jei padėjo, tuomet kaip?
2.4	Kuriuose Lietuvos miestuose ir kiek laiko gyvenote?
2.5	Keliuose darbuose ir kiek laiko dirbote?
2.6	Papasakokite smulkiau, kaip susiradote būstą, darbą / įkūrėte verslą Lietuvoje?
2.7	Kas labiausiai padėjo susirasti būstą, darbą / įkurti verslą?
2.8	Su kokiomis problemomis susidūrėte ieškant būsto, darbo / kuriant verslą?
2.9	Kaip šias problemas spręsdavote? Kas labiausiai padėdavo šias problemas spręsti?
2.10	Jei turite verslą, kas pas Jus dažniausiai dirba: turkai / kinai, lietuviai ar kitų šalių piliečiai?
2.11	Ar palaikote verslo ryšius su kitais Lietuvoje gyvenančiais turkais / kinais? Jei taip, gal galite papasakoti apie tai?
2.12	Ar palaikote verslo ryšius su lietuviais verslininkais? Jei taip, gal galite papasakoti apie tai?
2.13	Iš kur gaunate maisto produktus, prieskonius ir kitą Jūsų verslui reikalingą produkciją?
2.14	Kaip ir kodėl nusprendėte pradėti savo verslą Lietuvoje?
2.15	Kodėl atidarėte verslą Vilniuje / Kaune / Klaipėdoje o ne kitame Lietuvos mieste?
2.16	Ar turkai / kinai padeda vieni kitiems vystyti verslą, įsidarbinti, susirasti gyvenamąją vietą ir išspręsti kitus kasdieninius sunkumus?

3. Papasakokite apie savo (ir savo šeimos) draugus ir pažįstamus Lietuvoje: su kuo dažniausiai bendraujate?	
3.1	Papasakokite apie savo laisvalaikį: kaip, kur ir su kuo leidžiate laisvalaikį Lietuvoje?
3.2	Kokie sunkumai ar problemos dažniausiai iškyla Jūsų (ir Jūsų šeimos nariams) kasdieniniame gyvenime Lietuvoje?
3.3	Jeigu iškyla įvairūs sunkumai ir problemos, kur dažniausiai kreipiatės pagalbos, kaip sprendžiate problemas?
3.4	Kokio pobūdžio paslaugos Jums (ir Jūsų šeimai) šiuo metu yra būtinausios / aktualiausios?
3.5	Ar palaikote ryšius su Turkijos / Kinijos ambasadomis ar kitomis organizacijomis? Jei taip, papasakokite apie tai.
3.6	Ar palaikote ryšius su Lietuvos valstybinėmis institucijomis ar kitomis organizacijomis? Jei taip, papasakokite apie tai.
3.7	Ar einate į turkų / kinų, ambasadų ar kitų organizacijų rengiamus susitikimus? Jei einate, gal galite smulkiau papasakoti apie šiuo renginius: kas į juos dažniausiai ateina, kokiais tikslais yra organizuojami?
3.8	Ar Jūs (ir Jūsų šeima) dalyvaujate veikloje, susijusioje su turkų / kinų gyvenimu Lietuvoje (pvz., kultūra, verslas, laisvalaikis ir kt.)?
3.9	Ar Jums (Jūsų draugams ir pažįstamiems) tenka ar teko padėti turkams / kinams atvykti į Lietuvą, įsidarbinti, susirasti būstą, įsteigti verslą ar spręsti kitus iškilusius sunkumus? Jei taip,

	gal galite smulkiau apie tai papasakoti? Ar tokia praktika Lietuvoje yra paplitusi?
3.10	Ar turite draugų Lietuvoje gyvenančių turkų / kinų tarpe? Jei taip, kokiomis aplinkybėmis su jais susipažinote? Kokiomis progomis dažniausiai susitinkate? Ką veikiate?
3.11	Ar turite draugų lietuvių tarpe? Jei taip, kokiomis aplinkybėmis su jais susipažinote? Kokiomis progomis dažniausiai susitinkate? Ką veikiate?
3.12	Kokios priežastys lėmė, kad gyvenate šiame o ne kitame Lietuvos mieste?
3.13	Kurioje Vilniaus / Kauno / Klaipėdos miesto dalyje gyvenate? Kokios priežastys lėmė, kad gyvenate šiame, o ne kitame rajone?
3.14	Ką žinote apie savo kaimynus? Ar bendraujate su jais?
3.15	Ar sunku susirasti draugų Lietuvoje? Kodėl?
3.16	Jei turite vaikų, papasakokite, apie jų gyvenimą Lietuvoje: kur mokosi, kaip ir su kuo leidžia laisvalaikį?
3.17	Kaip radote mokyklą savo vaikams?
3.18	Kokios problemos dažniausiai kyla Jūsų vaikams? Kaip jas sprendžiate?

4. Papasakokite apie savo (ir savo šeimos) gyvenimą šalyse, kuriose gyvenote prieš atvykstant į Lietuvą:

4.1	Kokiose šalyse Jūs (ir Jūsų šeima) gyvenote nuo išvykimo iš savo gimtosios šalies iki atvykimo į Lietuvą?
4.2	Papasakokite apie gyvenimą kiekvienoje iš minėtų šalių: kokiuose miestuose gyvenote, kiek laiko gyvenote, ką veikėte (pvz., darbas, verslas, studijos ir kt.)?
4.3	Ar prieš atvykstant į Lietuvą, turėjote konkrečius lūkesčius ir planus, susijusius su gyvenimu Lietuvoje? Jei taip, papasakokite apie tai?
4.4	Ar prieš atvykstant į Lietuvą galvojote apie galimus sunkumus, kurie Jums (ir Jūsų šeimai) gali iškilti Lietuvoje (pvz., sunkumai ieškant būsto, darbo, kuriant verslą, mokantis Lietuvių kalbos, neigiamos visuomenės nuostatos)? Ar galvojote, kaip šiuos sunkumus galėtumėte išspręsti ir kas galėtų padėti juos išspręsti?
4.5	Ar prieš atvykstant į Lietuvą domėjotės apie įstatymus, kurie apibrėžia užsieniečių gyvenimą Lietuvoje (pvz., darbą/studijas/verslo steigimą ir kt.)?
4.6	Ar prieš atvykstant į Lietuvą, turėjote draugų/pažįstamų/šeimą Lietuvoje?
4.7	Kaip manote, kas galėjo daryti įtaką Jūsų minėtiems lūkesčiams ir planams (pvz., Lietuvos ekonominis išsivystymas, imigracijos ir integracijos politika, Lietuvoje gyvenantys turkai / kinai, Jūsų motyvacija ir kt.)?

5. Papasakokite, kas paskatino Jus (ir Jūsų šeimą) atvykti į Lietuvą?

5.1	Kokios aplinkybės lėmė sprendimą palikti šalį, kurioje gyvenote prieš atvykstant į Lietuvą?
5.2	Kaip ir kodėl priėmėte sprendimą atvykti į Lietuvą?
5.3	Kas padarė didžiausią įtaką Jūsų sprendimui atvykti į Lietuvą, pasirinkti Lietuvą kaip šalį, kurioje norėtumėte gyventi ir dirbti?
5.4	Ar galvojote vietoje Lietuvos pasirinkti kitą šalį? Jei taip, kodėl pasirinkote Lietuvą?

6. Papildomi klausimai

6.1	Kas Jums (ir Jūsų šeimai) labiausiai patinka ir nepatinka Lietuvoje?
6.2	Ar Jums (ir Jūsų šeimai) teko susidurti su neigiama žmonių reakcija Lietuvoje? Jei taip, kokiomis aplinkybėmis?
6.3	Pasitaikius progai, ar išvyktumėte į kitą šalį ar liktumėte Lietuvoje? Kodėl?
6.4	Ar esate patenkintas savo (ir savo šeimos) gyvenimu (gyvenimo, verslo/darbo sąlygomis) Lietuvoje? Jei ne, papasakokite kodėl?
6.5	Kiek laiko planuojate gyventi Lietuvoje
6.6	Ar rekomenduotumėte kitiems užsieniečiams atvykti į Lietuvą gyventi, dirbti ir vystyti verslą?

38 PRIEDAS: klausimynas ekspertams	
Pagrindinės turkų / kinų imigracijos tendencijos ir ypatumai	
1.	KĄ GALITE PAPASAKOTI APIE TURKŲ / KINŲ GYVENIMĄ LIETUVOJE? KAS JUMS ŽINOMA?
2.	Iš kokių šalių į Lietuvą atvyksta turkai / kinai: ar tiesiai iš Turkijos / Kinijos ar iš kitų šalių, kuriose gyveno iki atvykimo į Lietuvą?
3.	Kokios turkų / kinų atvykimo priežastys dažniausios: darbas, verslas, studijos, šeima ir kt.?
4.	Ką dažniausiai Lietuvoje veikia, kuo užsiima turkai / kinai (mokosi, kuria verslus, dirba ir kt.)?
5.	Kokios priežastys lemia tai, kad turkai / kinai atvyksta į Lietuvą o ne į kitą šalį?
6.	Kaip manote, ar turkai / kinai planuoja Lietuvoje gyventi ilgai, ar vykti į kitą šalį?
Turkų ir kinų gyvenimo Lietuvoje ypatumai	
7.	Ar Lietuvoje gyvenantys turkai / kinai buriasi į organizuotas grupes ar bendruomenes?
8.	Ar Lietuvoje gyvenantys turkai / kinai palaiko ryšius vieni su kitais? Kaip tai vyksta?
9.	Ar Lietuvoje gyvenantys turkai / kinai palaiko ryšius su lietuviais? Kaip tai vyksta?
10.	Ar yra organizuojami Lietuvoje gyvenančių turkų / kinų bendri renginiai, šventės ir kitokio pobūdžio bendri susitikimai? Jei taip, tuomet kur vyksta, kokiomis progomis yra organizuojami? Kas juos dažniausiai organizuoja ir kas dažniausiai dalyvauja?
11.	Kokios institucijos ir organizacijos (pvz. konsulatai, ambasados ir kt.) daro didžiausią įtaką turkų / kinų migrantų organizavimuisi į bendrus renginius, susitikimus ir šventes?
12.	Ar pavieniai asmenys organizuoja bendrus renginius, susitikimus ir šventes?
13.	Kokiuose miestuose gyvena didžiausios turkų / kinų imigrantų grupės?
14.	Kaip manote, kodėl turkai / kinai gyvena būtent šiuose, o ne kituose miestuose?
15.	Kokie sunkumai dažniausiai iškyla Lietuvoje gyvenantiems turkams / kinams?
16.	Kaip šie sunkumai yra sprendžiami? Kur dažniausiai kreipiasi turkai / kinai kai jiems iškyla sunkumai? Kas jiems dažniausiai padeda?
17.	Ar Lietuvoje gyvenantys turkai / kinai susiduria su neigiama visuomenės reakcija? Jei taip, kokiomis aplinkybėmis?
18.	Jūsų nuomone, ar reikalingos turkų / kinų imigrantus vienijančios tiek formalios, tiek neformalios organizacijos? Jei reikalingos, kodėl?
19.	Ar paprastai turkai / kinai padeda vieni kitiems įvairiais klausimais: pavyzdžiui, atvykti į Lietuvą, įsidarbinti, įsteigti verslą susirasti būstą?
20.	Jūsų nuomone, ar dauguma turkų / kinų planuoja Lietuvoje pasilikti visam laikui, ar po kurio laiko grįžti į Turkiją / Kiniją ar kita šalį, kurioje gyveno prieš atvykdami į Lietuvą?

39 PRIEDAS: socialinės ir demografinės respondentų charakteristikos

Tyrimas atskleidė skirtingas *socialines ir demografines respondentų charakteristikas*. Absoliuti dauguma kinų respondentų turėjo aukštąjį išsilavinimą. Lyginant su kinais, turkų respondentų išsilavinimas buvo įvairesnis. Dalis respondentų nurodė turintys aukštąjį, kita dalis – vidurinį išsilavinimą (keli turkai nurodė nebaigtą vidurinį ir aukštąjį išsilavinimą). Nors absoliuti dauguma respondentų buvo 30–45 metų amžiaus, kelių respondentų amžius buvo pastebimai didesnis ar mažesnis už vidurkį.

Dauguma respondentų nurodė gyvenantys santuokoje²⁴⁰ ir turintys vaikų. Analizuojant kinų respondentų šeiminių statusą, tyrime atskleisti transnacionalinės šeimos bruožai. Du vaikus turintys kinai Lietuvoje gyvena su vienu vaiku²⁴¹ (kitas gyvena Kinijoje). Tokiais atvejais respondentai akcentavo Lietuvoje įgyvendinamą griežtą imigracijos politiką dėl šeimos susijungimo. Kitas transnacionalinės šeimos bruožas – sutuoktinių gyvenimas atskirai (kai vienas iš sutuoktinių gyvena Kinijoje, kitas – Lietuvoje). Tokiais atvejais į Lietuvą dažniausiai atvyksta vienas iš sutuoktinių. Po kurio laiko (sutuoktiniui Lietuvoje įkūrus verslą) atvyksta kitas šeimos narys, todėl nenuostabu, kad dažniausiai (šeimos migracijos kontekste) plėtojamas šeimos verslo modelis.

Siekiant atskleisti platų kinų ir turkų imigracijos Lietuvoje kontekstą, į tyrimo atranką buvo įtraukti ilgą ir santykinai trumpą laiką šalyje gyvenantys respondentai. Taigi, dauguma apklaustų kinų į Lietuvą atvyko prieš 10, 15, 17 metų ar iš karto po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo (nuolatiniai Lietuvos gyventojai); kiti atvyko vėliau: prieš 3 ar 5 metus (dalis jų turi leidimus laikinai gyventi šalyje).

Priešingai kinų atvejui, šeiminių turkų imigrantų statusas pasižymi įvairove. Didesnė dalis turkų respondentų teigė gyvenantys santuokoje (su Lietuvos piliečiais); mažesnė dalis teigė esantys nesusituokę. Daugiau kaip pusė respondentų nurodė turintys vaikų. Teisinis apklaustųjų turkų statusas galėtų būti dalinamas į dvi lygiavertes dalis: laikinus ir nuolatinius Lietuvos gyventojus. Dalis turkų į Lietuvą atvyko prieš 12, 13 ar 16 metų, kiti atvyko santykinai vėliau (prieš 2, 3, 4 ar 5 metus)²⁴². Į atranką taip pat buvo įtrauktas natūralizacijos aspektas, leidžiantis atskleisti platesnį imigracijos kontekstą.

Tyrimas taip pat leido bendrais bruožais apibūdinti Turkijos piliečių sutuoktinių (Lietuvos piliečių) socialines ir demografines charakteristikas. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dauguma Lietuvoje gyvenančių turkų imigrantų sutuoktinių turi aukštąjį išsilavinimą ir, tuo pačiu, gerai apmokamą darbą²⁴³ (tai yra viena iš priežasčių, leidusių Lietuvą pasirinkti kaip nuolatinio gyvenimo vietą).

<...> (Kuo užsiima turkų žmonos?) *Labai įvairiai. Yra buhalterių, yra nekilnojamu turtu užsiimančių moterų, teisininkių. Yra tokių ... aš jų nepažįstu, bet tiesiog G... (turkas) pasakojo, kurios nedirba. Be to, didžioji dalis pakankamai išsilavinusios. Didžioji dalis jų, kurios gyvena Turkijoje, yra su aukštuoju išsilavinimu. Turkai ... kadangi išsilavinimas nėra tas dalykas, kuris gali garantuoti gerą gyvenimą, jie neteikia tam tokios ypatingos reikšmės. Verslas yra jų gyvenimo universitetas. Bet yra visko, ir su aukštuoju, ir be <...> (2011 07 27, Nr. R-6).*

Respondentų socialinių ir demografinių charakteristikų analizė parodė, kad jei respondentų amžiaus vidurkis ir teisinis statusas (dėl tyrimo atrankos) yra tolygus, išsilavinimas ir šeiminių statusas skiriasi. Šie skirtumai gali būti paaiškinami skirtingais migracijos motyvais ir pirmine aplinka, į kurią atvyko kinų ir turkų imigrantai: jei į Lietuvą studijuoti atvykusių imigrantų išsilavinimas (baigus universitetą Lietuvoje) yra aukštas, šeimos susijungimo, verslo ir darbo pagrindais atvyksiančių kinų ir turkų išsilavinimas skiriasi.

²⁴⁰ Absoliuti dauguma kinų sutuoktinių – Kinijos piliečiai.

²⁴¹ Kuris dažniausiai yra gimęs Lietuvoje.

²⁴² Skirtingas teisinis statusas leidžia atskleisti Lietuvoje pragyvento laikotarpio įtaką socialinių ryšių (su daugumos visuomene ir kitais kinų ar turkų imigrantais) formavimuisi.

²⁴³ Pavyzdžiui, du respondentai nurodė užimantys aukštas pareigas valstybinėse institucijose.

40 PRIEDAS: imigrantams kylantys sunkumai neformalios integracijos infrastruktūros perspektyvoje

Imigrantams kylančius sunkumus²⁴⁴ galima sieti su struktūriniais imigracijos veiksniais – imigracijos politika ir neigiamomis visuomenės nuostatomis. Tačiau kartu su *makro* lygmenyje įsitvirtinusia problematika, tyrimas atskleidė kitokio pobūdžio integracijos barjerus. Pavyzdžiui, kalbos nemokėjimas yra viena iš didžiausių kliūčių, kuri yra susijusi su imigrantų užimtumu (įskaitant verslo steigimą), įstatymų nežinojimu (įskaitant migracijos dokumentų tvarkymo problematiką) ir kitais svarbiais integracijos aspektais (pavyzdžiui, vairuotojo teisėmis, aptarnavimu banke ir kt.).

<...> Pirma problema – kalba. Pavyzdžiui, aš, atvažiavęs nežinojau kalbų, nei rusų, nei lietuvių, nei vokiečių. Man kažkas kažką sako, aš galiu tik žiūrėti. Tai kitiems turkams irgi kalba yra problema. Antra, vizų problema. Trečia, darbas-nedarbas, kartais darbas yra, kartais ne. O jeigu yra darbas, kartais jis pasiseka, kartais ne <...> (2011 06 01, Nr. E-6).

<...> Nebuvo patirties, komunikacijos problemos, dėl kalbos. Daug įstatymų nesupratau, todėl reikėjo mokytis prisitaikyti. Kinų mąstymas ir suvokimas skiriasi nuo lietuvių, todėl reikėjo mokytis prisitaikyti prie Lietuvos reikalavimų, ir mąstymo. Procesas truko vienerius metus, o po metų iškart atsidariau restoraną. Pavyzdžiui, buhalterė sakydavo, kad reikia daryti taip ir taip daryt. Iš pradžių aš nesuprasdavau kodėl būtent taip, bet paskui suvokiau. Reikėjo prisitaikyt ir mokytis <...> (2011 07 15, Nr. 3).

Nors dauguma respondentų teigė sunkumų nepatiriantys, kai kurie turkai akcentavo kultūrinius skirtumus, kurie (kaip vienas iš galimų sunkumų) nėra laikytinas vyraujančia tendencija (tačiau yra susijęs su daugumos visuomenės nuostatomis).

<...> Kitas dalykas, kuris pradžioje man buvo sunkus – priprasti prie skirtumų, eismo skirtumų, važiuojamoji pusė ta pati, bet kultūra kita, visi čia lėti. Mes Viduržemio regiono žmonės visada skubame. Bet dabar pripratau, po dviejų metų sulėtėjau, tapau kaip lietuvis <...> (2011 06 09, Nr. R-4).

<...> Toliau – kultūriniai skirtumai, kadangi Lietuvoje gyvena kitos kultūros žmonės, nei turkai. Čia dažnai būna, kad turkai susituokia ir sako, kad nepasiseka dėl kultūrinių skirtumų. Ir tada gyvena atskirai, išsiskiria. Tai viskas, ką galiu dabar sugalvoti <...> (2011 06 01, Nr. E-6).

Apibendrinant kinų ir turkų imigrantams kylančius sunkumus svarbu atsižvelgti į migracijos tinkle įsitvirtinusių neformalią integracijos infrastruktūrą ir skirtingo pobūdžio ryšius, leidžiančius šiuos sunkumus įveikti. Be to, imigrantų išsilavinimas, ekonominės veiklos ypatumai (verslas) ir šeiminiai ryšiai leidžia daryti prielaidą apie socialinius išteklius, kurie (lygiagrečiai migracijos tinklui) įgalina imigrantus įvairaus pobūdžio iššūkius spręsti savarankiškai.

²⁴⁴ Interviu metu buvo prašoma nurodyti, su kokiais sunkumais buvo susidurta atvykstant į Lietuvą ir gyvenant Lietuvoje.

41 PRIEDAS: kinų ir turkų vaikų švietimas

Atsižvelgiant į kinų ir turkų imigracijos specifiką ir migrantų kartų problematiką analizuojančius tyrimus, būtina atsižvelgti į *vaikų švietimą*, kuris gali būti laikytinas integracijos ir nuolatinio gyvenimo potencialą imigracijos tikslo šalyje nustatančiu rodikliu.

Kadangi didelė dalis respondentų teigė turintys vaikų, tyrime buvo siekiama išsiaiškinti, į kokias mokyklas (ar darželius) eina kinų ir turkų imigrantų vaikai. Respondentai papasakojo apie savo asmeninę (šeimos) situaciją, tačiau ekspertai pateikė platesnio pobūdžio informaciją.

Turkų atveju, pastebimos kelios tendencijos. Pirmoji – Vilniuje veikianti privati pradinė mokykla „Vilnius International Meridian School“ (VIMS)²⁴⁵. Nors tai yra turkiškų mokyklų tinklas, Lietuvoje gyvenančių turkų tarpe ji nėra populiari (viena iš priežasčių – aukšta mokslo kaina).

<...> *Imamas žino, kad trys ar keturi turkai eina į Meridianą, bet mano, kad ateityje ten eis daugiau vaikų, nes ta mokykla yra ne tik Lietuvoje. Tai šaka mokyklų, kur yra daugiau mokyklų <...>* (vertėjos žodžiai) (2011 06 01, Nr. E-6).

<...> *Vaikas dabar eina į darželį. Jis turi problemų su akimis, todėl nešioja akinius. Eina į specialų lietuvių. (Kaip planuojate, į kokią mokyklą jis eis?) Aš noriu, kad eitų į Meridianą, nes jis gautų ir mano, tėvynės kultūros. Būtų geriau, nes aš su juo visada kalbu turkiškai, o mama – lietuviškai. Tarpusavyje kalbamės angliškai. Jis šiuo metu mokosi tris kalbas. Bet jis turi mokytis, išmolti rašyti skaityti ... labai svarbu. Jeigu neeis į turkų mokyklą, neišmoks ateityje. Mes nežinom, kur jis norės gyventi, galbūt pasirinktų Turkiją. Jam bus geriau <...>* (2011 06 09, Nr. R-4).

Antroji tendencija yra stipresnė (lyginant su pirmąja). Tyrimas atskleidė, kad didelė dalis turkų savo vaikus leidžia į Lietuviškas mokyklas. Tai patvirtino tyrime dalyvavę ekspertai.

<...> (Minėjote, kad Meridiane mokosi trys turkų vaikai. Kur mokosi kiti?) *Lietuviškose mokyklose ... arba rusiškose. Jeigu žmogus nori čia sėkmingai gyventi, veda į lietuviškas mokyklas. O jeigu nori kur nors po to išvažiuoti, tai į rusiškas veda. Bet lietuviškose, kiek man žinoma, daugiau <...>* (2011 05 26, Nr. E-2).

<...> *Meridiane yra tik du ar trys turkų vaikai. (Į kokias mokyklas eina kiti?) Nežinau, jums reikėtų klausiti A... (turko), nes jis bendrauja. Tai priklauso nuo žmonos ir nuo artumo ... ar lietuviška, ar lenkiška mokykla yra arčiau, bet paprastai eina į lietuviškas, o paskui – į rusų ir lenkų <...>* (2011 05 26, Nr. E-2, E-3, E-4).

<...> *Bendrai turkai veda vaikus į lietuvių mokyklas, imamas nežino nei vieno atvejo, kad vestų į rusų mokyklą <...>* (vertėjos žodžiai) (2011 06 01, Nr. E-6).

Respondentai taip pat patvirtino tendenciją, kad turkų vaikai dažniausiai eina į Lietuviškas mokyklas. Pastebėtina, kad lietuviškų mokyklų lankymas yra susijęs su skirtingomis gyvenimo Lietuvoje patirtimis ir ateities planais. Pavyzdžiui, ilgą laiką Lietuvoje gyvenantys turkai savo vaikus siekia leisti į Lietuviškas mokyklas. Kartu su Lietuvoje pragyventu laikotarpiu, mišrių santuokų ir geografinis aspektas taip pat sąlygoja lietuviškų mokyklų pasirinkimą.

<...> *Mano vaikai, vienam trylika, o kitam penkiolika metų. Jie jau lietuviai ... nu kur aš vešiu tuos vaikus ... jie Lietuvoje gyvens ...>* <...> *Vaikai Elektrėnuose į mokyklą eina. Kai gyveno su motina Vilniuje... dabar jau nori čia pabūti ir į gimnaziją Elektrėnuose nori eiti. Vilniuje lankė rusų mokyklą, nes motina tą mokyklą baigė. Jai ten patinka, todėl sako, kad vaikus nori leisti ten. Bet aš nenoriu, nes vis tiek vaikai gyvens Lietuvoje, todėl lietuviškai reikia ... Ta gimnazija, kiek klausiau, viena iš stipriausių Lietuvoje Neblogas lygis, palyginus su Vilniumi ... geriau nei vidurinės <...>* (2011 07 14, Nr. R-3).

<...> *Kai dirbau parduotuvėje, tam pačiam pasaže, tam pastate, Lazdynuose, buvo mažiukių parduotuvių daug ... ateljė. Va ten ir susipažinau su savo žmona. O paskui kiek pagalvojom ir susituokėme. Pas mus du vaikai, vienam penki, o kitam trylika metų. Abu eina į lietuvišką mokyklą <...>* (2011 08 09, Nr. R-9).

<...> (Ar negalvojote išvykti iš Lietuvos su šeima?) *Buvo minčių, bet kai jau vaikai pradėjo eiti į mokyklą, galvojau tik apie vaikus. Jiems būtų labai sunku. Mes namie kalbame rusiškai, o mokykloje jie mokosi lietuviškai. Turkiškai labai mažai moka. O jeigu juos pervestum į turkišką, jiems būtų šokas. (Kokia jūsų vaikų religija?) Musulmonų, bet vardai – ne. Žmona mano provoslavė, o vaikai –*

²⁴⁵ Šios mokyklos direktorius yra turkas.

musulmonai <...> (2011 08 09, Nr. R-9).

Nors respondentai turėjo tvirtą nuomonę dėl mokyklų ir vaikų darželių, tyrimas atskleidė individualius atvejus, kai savo vaikams darželių beišskantys turkai susidūrė su informacijos ir kalbos problema²⁴⁶.

<...> Mes nedaug žinome apie čionykštę ugdymo sistemą, ir taip yra problema tiems, kurie atvyksta. Dabar yra imigracijos centras, kuris organizuoja seminarus, kaip verstis Lietuvoje. Kol to nebuvo, buvo sunku, ką čia daryt, ko nedaryt. Aš irgi susidūriau su problema, kaip leisti vaiką į mokyklą. Pirma, nežinojau sistemos, antra, sunku gauti atsakymus iš institucijų, nes dažniausiai jie nežino mano situacijos, antra, kalbos problema. Dėl to negalėjau gauti aiškaus atsakymo, ką man padaryti, kad galečiau leisti vaiką į mokyklą. Galiausiai, turėjau ilgą pokalbį su rusų vaikų darželiu ir išleidau vaiką ten <...> (2011 05 16, Nr. E-1).

Kinų atveju, nustatyti aiškias tendencijas yra sudėtinga. Dalis kinų nurodė vaikus vedantys į lietuviškus darželius, kita dalis – tiek į lietuviškas, tiek į rusiškas mokyklas (pastebėtina, kad kai kurių respondentų vaikai yra arba per maži, arba per dideli, kad eitų į mokyklą).

<...> (Kaip vaikui suradote darželį?)

<...> Vaikas eina į lietuvišką darželį, nes jis namo apačioje <...> (2011 07 15, Nr. R-3).

<...> Taip, vaikas eina į lietuvišką darželį <...> (2011 08 29, Nr. R-9).

<...> Rusų kalba labai padėjo. Dukra mokosi rusų mokykloje <...> (2011 09 26, Nr. R-10).

<...> Taip, sūnus L... (vardas lietuviškas), 3,5 metų jam. Jis vaikšto į darželį. Jis turi daug draugų, kurie yra mano žmonos draugių vaikai. Iš vaikų darželio taip pat yra daug draugų. Jis labai komunikabilus. Kalba ir rusiškai, ir lietuviškai bei kinesiškai, todėl yra „savas“ bet kurioje kompanijoje <...> (2011 07 17/18, Nr. R-7).

Apibendrinant vaikų švietimo tendencijas galima teigti, kad rusiškų mokyklų ir vaikų darželių lankymas gali būti paaiškinamas kinų ir turkų rusų kalbos studijomis Lietuvoje. Kita vertus, didelė dalis respondentų teigė vaikus leidžiantys į lietuviškas švietimo įstaigas, todėl galima teigti, kad dalis imigrantų Lietuvą laiko nuolatine gyvenimo vieta.

²⁴⁶ Ši problema taip pat atskleista tarptautiniame tyrime „Migrantų integracijos politikos indeksas“ (Huddleston et al. 2011).

42 PRIEDAS: Visuomenės nuostatų tyrimai: pabėgėliai ir darbo imigrantai

Du tyrimai buvo išimtinai orientuoti į visuomenės nuostatas Lietuvoje prieglobsčių gavusių užsieniečių atžvilgiu. Pirmasis tyrimas buvo atliktas 2008 m. Socialinių tyrimų instituto ir Lietuvos suaugusiųjų švietimo ir informavimo centro. Apklausa (STI 2008) analizavo tokius visuomenės nuostatų aspektus kaip socialinė distancija pabėgėlių ir kitų grupių atžvilgiu, vyraujančios kontaktų formos, visuomenės informuotumas apie pabėgėliams kylančias problemas ir kt. 2009 m. Lietuvos vartotojų instituto atliktas tyrimas (LVI 2009a) analizavo panašius probleminius aspektus, papildomai įtraukiant nuostatas integracijos politikos įgyvendinimo, kultūros ir papročių išlaikymo atžvilgiu. Tyrimai atskleidė, kad visuomenėje vyrauja labiau neigiamos negu teigiamos nuostatos pabėgėlių atžvilgiu. Iš vienos pusės, didžiajai visuomenei daliai rūksta informacijos apie prieglobsčio sistemą ir pabėgėlių gyvenimą Lietuvoje, iš kitos pusės, vyrauja netiesioginių kontaktų formos, todėl nenuostabu, kad tuo pačiu dažniausiai vyrauja nepagrįstos nuomonės apie Lietuvoje gyvenančius pabėgėlius ir prieglobsčio sistemą apskritai. 2008 m. atliktame tyrime akcentuojamas skirtingų migracijos tipų persipynimas: visuomenės nuostatos pabėgėlių atžvilgiu atspindi vyraujančią požiūrį į imigraciją apskritai, kadangi pabėgėliai siejami su tomis problemomis, kurias visuomenė sieja su bendru imigracijos srautu.

2010 m. atliktas nuostatų tyrimas (Sipavičienė et al. 2010) analizavo visuomenės nuomonę Lietuvoje dirbančių imigrantų atžvilgiu (analizuojamos nuostatos apie Lietuvoje įgyvendinamą migrantų integracijos politiką, atskleidžiamas visuomenėje vyraujantis darbo imigranto portretas, apibūdinami pagrindiniai nuostatų formavimo(si) veiksniai). Šis tyrimas patvirtino aukščiau aptartų tyrimų rezultatus: vertinant darbo imigraciją visuomenė vertina platesnį imigracijos kontekstą, įskaitant (ne)legalius imigrantus ir pabėgėlius. Tyrimo duomenimis, visuomenės nuostatos darbo imigracijos ir imigrantų atžvilgiu dažnai neatitinka tikrovės, neretai yra nulemtos išankstinio nusistatymo

43 PRIEDAS: statistinių duomenų rinkimo problematikos iliustracija kokybinių tyrimų įgyvendinimo perspektyvoje

Statistinių duomenų rinkimo, analizavimo ir interpretavimo problematiką papildė tyrimo rezultatai, kurie atskleidė, kad nepaisant oficialių statistinių duomenų, rodančių imigrantų atvykimo pagrindus (teisinį imigrantų statusą), siekiant atitikti griežtos imigracijos politikos reikalavimus (pavyzdžiui, reikalavimai norint atsivežti šeimą, įkurti verslą ir kt.), kinai ir turkai naudoja skirtingas strategijas (dėl etinių tyrimo aspektų šios strategijos tyrime neatskleidžiamos), leidžiančias efektyviau susitvarkyti su administraciniais imigracijos politikos barjeriais.

Lygiagrečiai skirtingoms imigracijos strategijoms, galima paminėti vieną iš svarbiausių integracijos scenarijų, susijusių tiek su teisiniu imigrantų statusu, tiek su užimamomis socialinėmis ir ekonominėmis pozicijomis visuomenėje. Šeimos susijungimo pagrindais atvykstantys turkai dažniausiai stengiasi įsteigti verslus (įsteigę verslą, kaip verslininkai, šie asmenys gali likti Lietuvoje turėdami kitą, teisėtos veiklos pagrindą). Nors šeimos susijungimo (labiau turkų atveju), ir teisėtos veiklos (labiau kinų atveju) pagrindai yra vyraujantys, galutinis kinų ir turkų tikslas – verslo steigimas Lietuvoje. Ši tendencija rodo, kad teisinis imigrantų statusas neparodo imigrantų užimamų pozicijų visuomenėje. Priešingai, teisinio statuso kaita priimančioje visuomenėje vyksta itin greitai, todėl teisinis imigranto statusas gali parodyti tik „pirminę“ imigracijos aplinką.